

Міністерство освіти і науки України
Харківський національний педагогічний
університет імені Г.С. Сковороди

**Калашнікова Л. М.
Жерновникова О. А.**

ПЕДАГОГІКА ВИЩОЇ ШКОЛИ У СХЕМАХ І ТАБЛИЦЯХ

Навчальний посібник

Харків-2016

УДК 378(075.8)
ББК 74.580
К17

Рекомендовано до друку редакційно-видавничою радою Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди (протокол №5 від 1.11.2016 р.)

Рецензенти:

Глазкова І. Я. – доктор педагогічних наук, професор, Бердянський державний педагогічний університет;

Князян М. О. – доктор педагогічних наук, професор, Одеський національний університет імені І. І. Мечникова;

Кулешова В. В. – доктор педагогічних наук, професор, Навчально-науковий професійно-педагогічний інститут Української інженерно-педагогічної академії (м. Бахмут).

Калашнікова Л. М., Жерновникова О.А.

Педагогіка вищої школи у схемах і таблицях : навчальний посібник. – Харків, 2016. – 260 с.

У навчальному посібнику для магістрів, аспірантів розкрито основні модулі з курсу «Педагогіки вищої школи», який викладається в багатьох навчальних закладах. У таблицях і схемах представлено загальні питання педагогіки (предмет, завдання, система педагогічних наук, цілісний педагогічний процес, методологія і методи педагогічних досліджень), дидактику вищої школи, питання організації наукової і виховної роботи зі студентами.

УДК 378(075.8)
ББК 74.580

© Л. М. Калашнікова, 2016
© Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди

ЗМІСТ

Передмова	6
Модуль 1. Педагогіка як наука, її категорії, завдання. Цілісний педагогічний процес у вищій школі	7
1.1. Предмет, завдання, основні категорії ПВШ	9
1.2. Фактори розвитку особистості	14
1.3. Система педагогічних наук, джерела їх розвитку, зв'язок педагогіки з іншими науками	15
1.4. Поняття про педагогічний процес та характеристика його компонентів	17
1.5. Закономірності педагогічного процесу	19
Модуль 2. Методологія педагогіки, методи науково-педагогічних досліджень	20
2.1. Поняття про методологію педагогіки вищої школи та її рівні	22
2.2. Характеристика окремих філософських напрямів	24
2.3. Підходи до вивчення педагогічних явищ і процесів	26
2.4. Методи науково-педагогічних досліджень	29
Модуль 3. Дидактика вищої школи	34
3.1. Дидактика, її становлення і розвиток. Зміст освіти	34
3.1.1. Поняття про дидактику, її категорії	36
3.1.2. Витоки дидактичних ідей	37
3.1.3. Питання дидактики в працях класиків педагогіки	39
3.1.4. Актуальні питання дидактики ХХ ст.	42
3.1.5. Поняття про зміст освіти і його компоненти	44
3.1.6. Вимоги до визначення змісту освіти у вищій школі	48
3.1.7. Навчальні дисципліни, їх типи	49
3.1.8. Державні документи, що визначають зміст освіти	54
3.2. Процес навчання	56
3.2.1. Поняття про навчання	58
3.2.2. Мотивація навчальної діяльності студентів	63
3.2.3. Функції навчання	64
3.3. Принципи навчання	64
3.3.1. Поняття про принципи в педагогіці	66
3.3.2. Характеристика принципів навчання вищої школи	69
3.4. Методи навчання. Види, авторські дидактичні системи навчання ...	72
3.4.1. Поняття про методи навчання і підходи до їх класифікації	74
3.4.2. Характеристика методів за джерелами набуття знань	75
3.4.3. Методи навчання в залежності від характеру пізнавальної діяльності студентів	93
3.4.4. Методи стимулювання і мотивації	96
3.4.5. Вибір методів навчання	98
3.4.6. Види, авторські дидактичні системи навчання	98

3.5. Форми організації навчання	118
3.5.1. Поняття про форми організації навчально-пізнавальної діяльності студентів у ВНЗ	120
3.5.2. Лекція – провідна форма організації навчально-пізнавальної діяльності студентів	121
3.5.3. Семінар як форма організації навчання у ВНЗ	130
3.5.4. Інші форми організації навчання у ВНЗ	134
3.6. Контроль за навчально-пізнавальною роботою студентів	147
3.6.1. Поняття про суть контролю, його компоненти	149
3.6.2. Функції контролю	151
3.6.3. Педагогічні вимоги до оцінювання навчальних досягнень студентів	152
3.6.4. Критерії оцінювання навчальних досягнень студентів	155
3.6.5. Методи і форми контролю	157
Модуль 4. Навчально-дослідна і науково-дослідна робота студентів	163
4.1. Суть навчально-дослідної роботи студентів	164
4.2. Науково-дослідна робота студентів – складова фахової підготовки	174
4.3. Форми науково-дослідної роботи студентів у сучасних ВНЗ	175
Модуль 5. Позанавчальна виховна робота у вищій школі	177
5.1. Суть виховного процесу, його принципи	179
5.2. Змістовний компонент виховного процесу	185
5.3. Методи виховання	188
5.4. Студентський колектив у системі виховання	200
Модуль 6. Суб'єкти педагогічного процесу	216
6.1. Студент як суб'єкт педагогічного процесу	218
6.2. Викладач як суб'єкт педагогічного процесу	220
6.3. Педагогічна взаємодія суб'єктів педагогічного процесу	229
Словник педагогічних термінів і понять	238

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ, СИМВОЛІВ, ОДИНИЦЬ, СКОРОЧЕНЬ І ТЕРМІНІВ

ВНЗ – вищий навчальний заклад;

ВПНЗ – вищий педагогічний навчальний заклад;

СРС – самостійна робота студентів;

ІКТ – інформаційно-комунікаційні технології;

ПВШ – педагогіка вищої школи;

ІНДЗ – індивідуальне навчально-дослідне завдання.

Передмова

Нині вища школа покликана забезпечити фундаментальну наукову, професійну та загальнокультурну підготовку, здобуття громадянами освітньо-кваліфікаційних рівнів відповідно до їхніх інтересів та здібностей, удосконалення наукової та професійної діяльності, перепідготовку й підвищення кваліфікації. Від діяльності вищої школи значною мірою залежить процес створення найбільшого багатства держави – її інтелектуального потенціалу. Тому сучасне суспільство потребує не вузьких спеціалістів – носіїв окремих виробничих функцій, а всебічно розвинених соціально активних особистостей, які мають фундаментальну наукову освіту, багату внутрішню культуру.

Викладач ВНЗ окрім особистісно-етичних та індивідуально-психологічних якостей повинен обов'язково мати й педагогічні. Адже щоб досягнути високого рівня професійно-педагогічної підготовки необхідно знати не тільки теорію відповідного предмету, а й знати суть педагогічного процесу, теорію і методіку виховання і навчання та їх основні принципи, методи, закономірності, форми організації, тобто бути психолого-педагогічно компетентним. Саме з цією метою введено курс «Педагогіка вищої школи» у ВНЗ.

В даному навчальному посібнику представлено модуль «Педагогіка вищої школи», що є складовою програми навчальної дисципліни «Педагогіка» для освітнього рівня «Магістр». В таблицях і схемах подано основні поняття, класифікації, категорії, етапи, завдання, функції тощо. Всі схеми побудовані в доступному для розуміння вигляді.

Матеріали навчального посібника «Педагогіка вищої школи у схемах і таблицях» можуть бути корисними в організації навчання магістрантів, аспірантів, молодих викладачів ВНЗ.

Модуль 1. Педагогіка вищої школи як наука, її категорії, завдання.

Цілісний педагогічний процес у вищій школі

Мета: сприяти засвоєнню основних понять теми, виділити суттєві ознаки педагогіки вищої школи як науки; розкрити суть цілісності педагогічного процесу.

Основні поняття: педагогіка, педагогіка вищої школи, об'єкт і предмет педагогіки вищої школи, мета, завдання, функції, категоріально-понятійний апарат педагогіки вищої школи, методологічні категорії, педагогічна теорія, педагогічна концепція, педагогічна ідея, педагогічна закономірність, виховання, навчання, освіта, спадковість, середовище, активність особистості, педагогічний процес, цілісність педагогічного процесу, педагогічна взаємодія, компоненти педагогічного процесу: цільовий, змістовний, процесуальний, результативний, аналітико-коригуючий, етапи педагогічного процесу, педагогічний етап, основний етап, заключний етап.

План

- 1.1. Предмет, завдання, основні категорії ПВШ
- 1.2. Фактори розвитку особистості
- 1.3. Система педагогічних наук, джерела їх розвитку, зв'язок педагогіки з іншими науками
- 1.4. Поняття про педагогічний процес та характеристика його компонентів
- 1.5. Закономірності педагогічного процесу

Використані джерела

1. Алексюк А. М. Педагогіка вищої освіти України. Історія. Теорія : [підруч. для студентів, аспірантів та мол. викладачів вищ. навч. закл.] / А. М. Алексюк. – К. : Либідь, 1998. – 558 с.

2. Вітвицька С.С. Основи педагогіки вищої школи : Метод. посіб. для студентів магістратури / С. С. Вітвицька. – К.: Центр навчальної літератури, 2003. – 316 с.

3. Галузинський В.М. Основи педагогіки та психології вищої школи в Україні / В. М. Галузинський, М. Б. Євтух. – К.: ІНТЕЛ, 1995. – С. 34-39.

4. Гончаренко С. Український педагогічний словник / С. Гончаренко. – К.: Либідь, 1997. – 376 с.

5. Закон України «Про вищу освіту» // Законодавчі акти України з питань освіти: За станом на 1 квітня 2004 року / Верховна Рада України; Комітет з питань науки і освіти / І. Р. Юхновський (ред.-упоряд.). Офіційне видання. – К.: Парламентське вид-во, 2004. – С. 168-221.

6. Закон України «Про освіту» № 1060-ХІІ від 23.05.1991 // Законодавчі акти України з питань освіти. – К. : Парламентське видавництво, 2004. – С. 21–52.

7. Лекції з педагогіки вищої школи : навч. посіб. / За ред. В.І. Лозової. – Х. : ОВС, 2010. – 480 с.

8. Лозова В. І. Теоретичні основи виховання і навчання : навч. посіб. / В.І. Лозова, Г.В. Троцько. – Х. : «ОВС», 2002. – 400 с.

9. Хрестоматія з педагогіки вищої школи : навч. посіб. / В.І. Лозова, А.В. Троцько, О.М. Іонова, С.Т. Золотухіна. За заг. ред. В.І. Лозової. – Х.: Віровець А.П. «Апостроф», 2011. – 408 с.

Додаткова література

1. Державна національна програма «Освіта» : Україна ХХІ ст.– К.: Райдуга, 1994. – 42 с.

2. Каптерев П.Ф. Избранные педагогические сочинения / П.Ф. Кептерев.– М.: Педагогика, 1982.– 704с.

3. Педагогіка вищої школи : навч. посіб. / [З.Н. Курлянд, Р.І. Хмелюк, А.В. Семенова та ін.] ; за ред. З. Н. Курлянд. — [2-е вид., перероб. і доп.]. — К. : Знання, 2005. — 399 с.

4. Подласый И.П. Педагогика: Новый курс. В 2 кн. Кн. 1: Общие основы. Процесс обучения : [Учебник] | И.П. Подласый. – М.: ВЛАДОС, 1999. – 576 с.

1.1. Предмет, завдання, основні категорії ПВШ

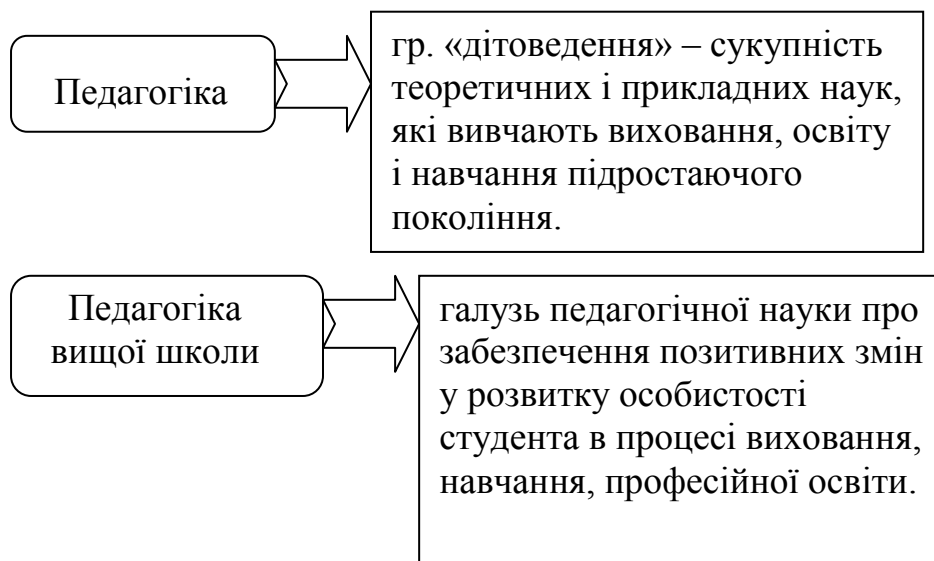

Схема 1.1. Визначення поняття «педагогіка» та «педагогіка вищої школи»

Етапи розвитку педагогіки

Таблиця 1.1

Етап	Суть
I - й етап (донауковий)	Педагогічні знання систематизовані на основі набутого емпіричного досвіду виховання і освіти у формі народної мудрості.
II - й етап	Виникнення теоретичних концепцій виховання й освіти в рамках філософії, а з XVII ст. педагогіка розвивається як самостійна наука.
III – й етап	Розвиток науки як системи.

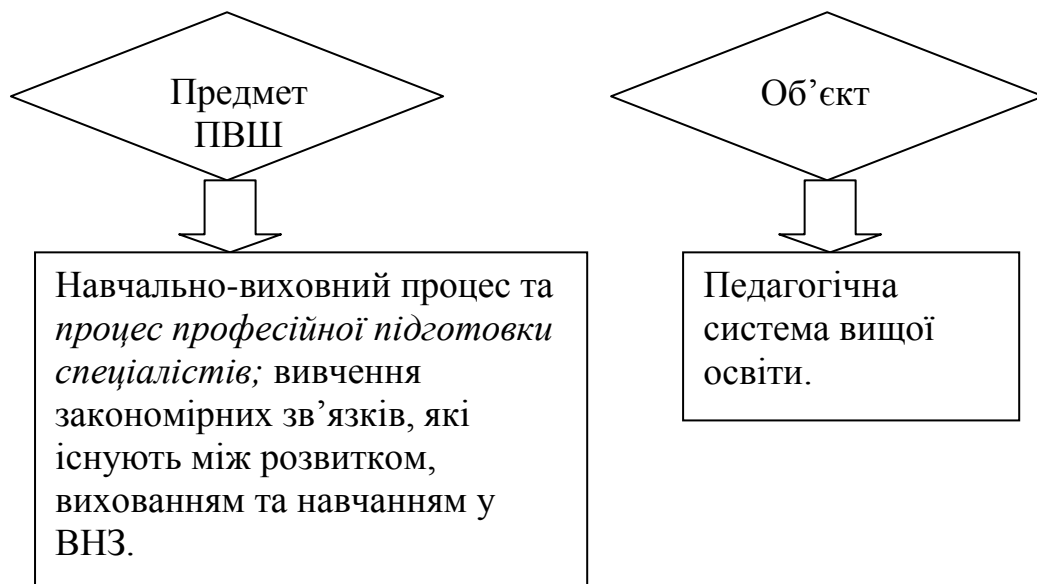

Схема 1.2. Науковий апарат ПВШ

Предмет педагогіки вищої школи

Таблиця 1.2

А. Алексюк	<u>Предметом</u> педагогіки вищої школи є процес створення і функціонування дійсних відношень студентів вищих навчальних закладів, які забезпечують можливість формування духовно багатого, добропорядного, свідомого громадянина, спеціаліста вищої кваліфікації різних галузей народного господарства, науки, техніки, культури, освіти тощо, патріота України.
Н. Кузьміна	<u>Предметом</u> педагогіки є визначення закономірностей управління такою педагогічною системою, мета якої – підготовка спеціалістів, здатних, виходячи з громадянських позицій, вирішувати виробничі чи наукові завдання і відповідати за їх вирішення
К. Васильєв	<u>Предметом</u> педагогіки вищої школи є процес формування молодих спеціалістів за умов вузівського навчання, який передбачає не тільки навчання і виховання їх у ВНЗ, а й виховуючий вплив середовища (у широкому плані), у якому живуть студенти.
С. Вітвицька	<u>Предметом</u> є: навчально-виховний процес та процес професійної підготовки спеціаліста, культурної еліти сучасного суспільства; вивчення закономірних зв'язків, які існують між розвитком, вихованням та навчанням у ВНЗ; розробка на цій основі методологічних, теоретичних та методичних проблем становлення сучасного фахівця у будь-якій галузі матеріального чи духовного виробництва.

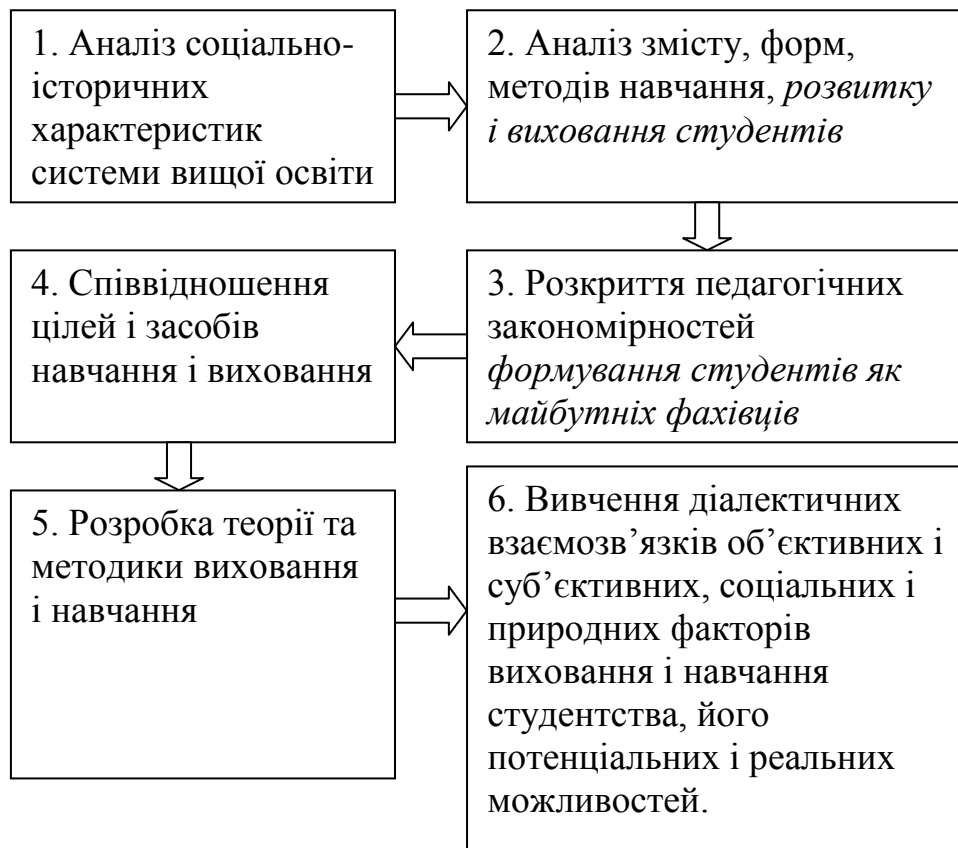

Схема 1.3. Завдання ПВШ

Схема 1.4. Суть функцій ПВШ

Категорії вищої школи

Таблиця 1.3

Категорії	Суть категорій
Методологічні	<i>Педагогічна теорія</i> - система науково-педагогічних знань, яка описує і пояснює елементи реальної педагогічної діяльності у вищому навчальному закладі.
	<i>Педагогічна концепція</i> - система критичних поглядів на реальну вузівську дійсність і відповідного пошуку та пропозиції нових конструктивних ідей.
	<i>Педагогічна ідея</i> - це новий напрям думки, твердження або розгорнута модель, що відображає ті чи інші стосунки або зв'язки у вузівській дійсності.
	<i>Педагогічна закономірність</i> об'єктивно повторювана послідовність явищ.
Процесуальні	Виховання, навчання, освіта, розвиток, формування особистості; навчально-виховний процес.
Суттєві	Мета, завдання і зміст виховання, професіограма спеціаліста (вчителя), діяльність (викладача і студента), диференційований та індивідуальний підходи, прогнозування наслідків педагогічного впливу, планування навчальної роботи, форми і методи й засоби виховання і навчання, педагогічні технології навчання і виховання, управління навчально-виховним процесом, самостійна робота студентів, науково-дослідна діяльність студентів, гуманізація і гуманітаризація вищого навчального закладу.

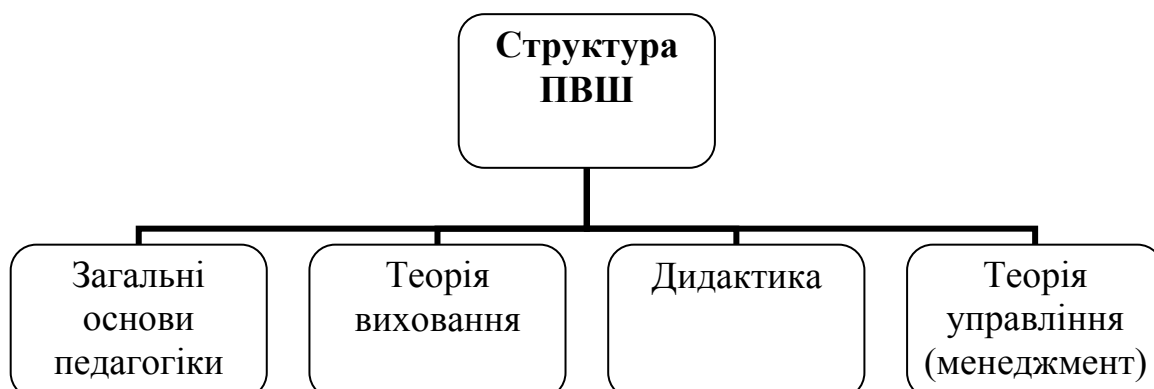

Схема 1.5. Структура ПВШ

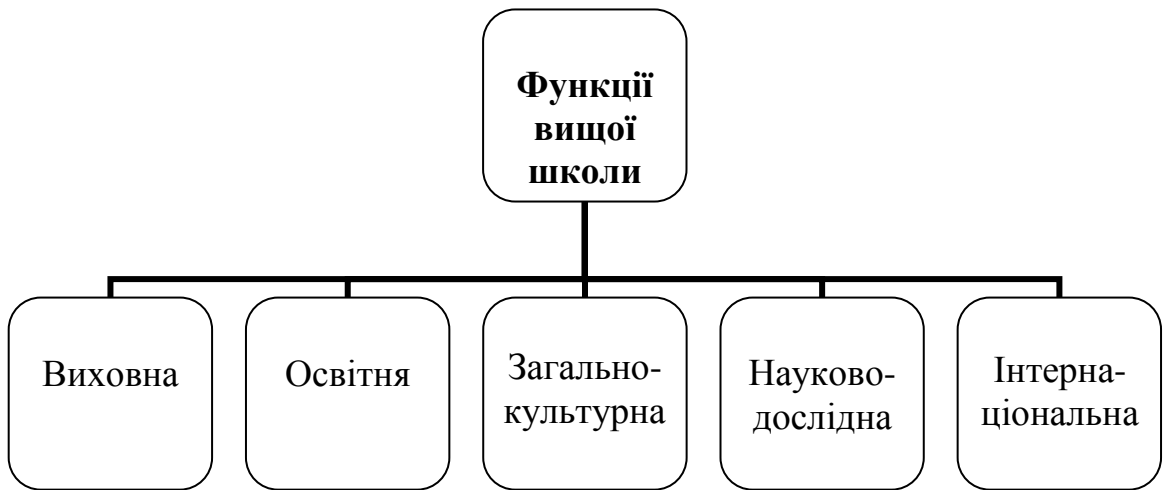

Схема 1.6. Функції вищої школи

Схема 1.7. Основні категорії ПВШ

1.2. Фактори розвитку особистості

Схема 1.8. Взаємозв'язок між факторами розвитку особистості.

1.3. Система педагогічних наук, джерела їх розвитку, зв'язок педагогіки з іншими науками

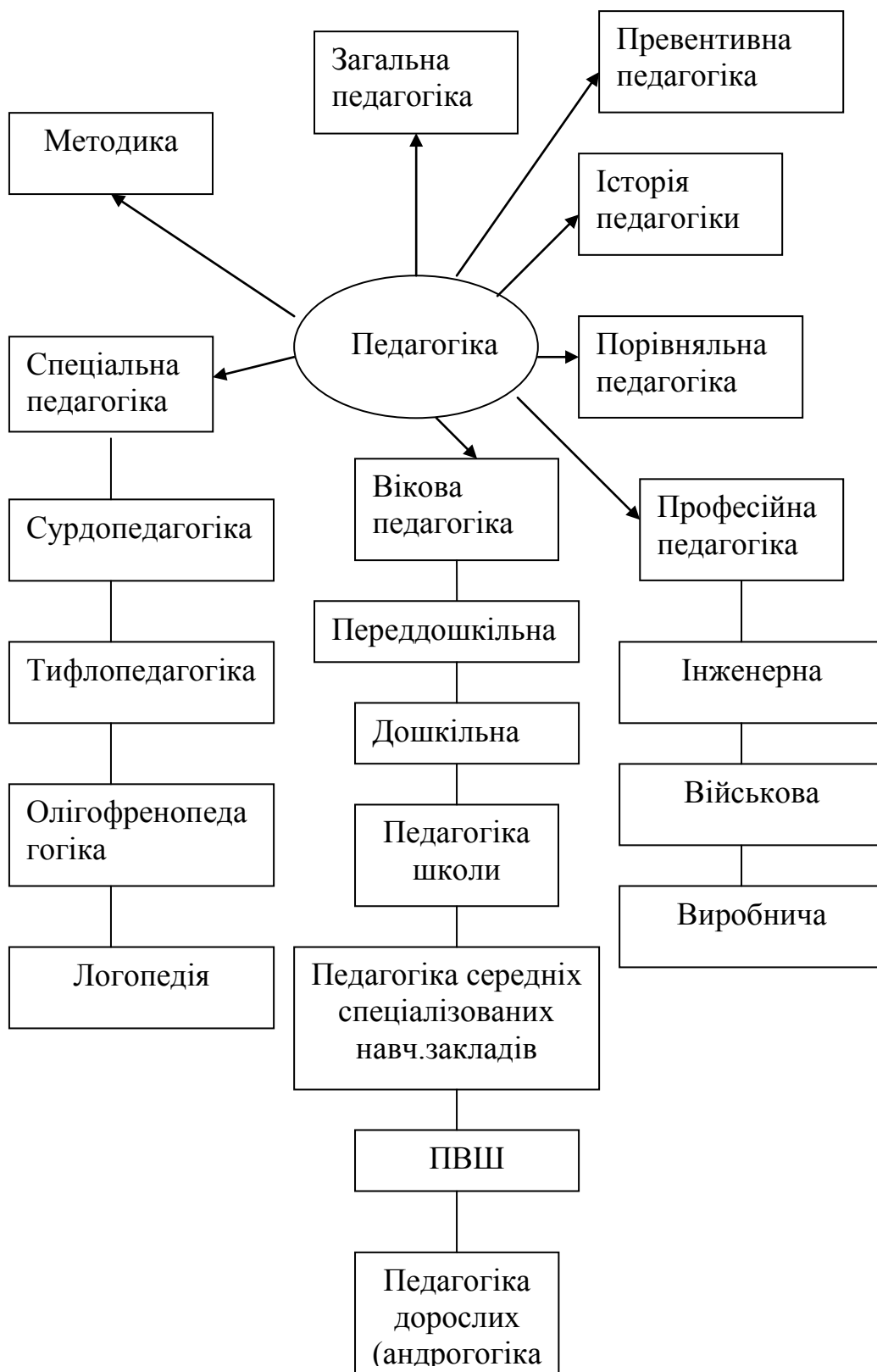

Схема 1.9. Система педагогічних наук

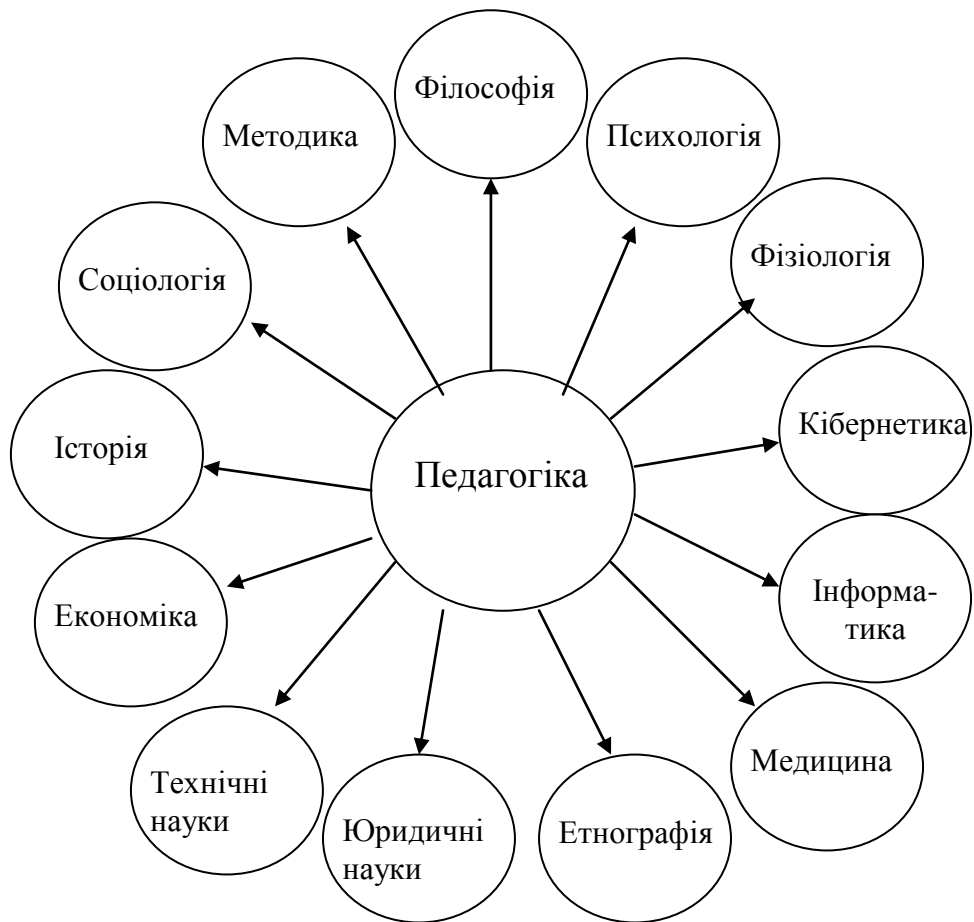

Схема 1.10. Зв'язок педагогіки з іншими науками

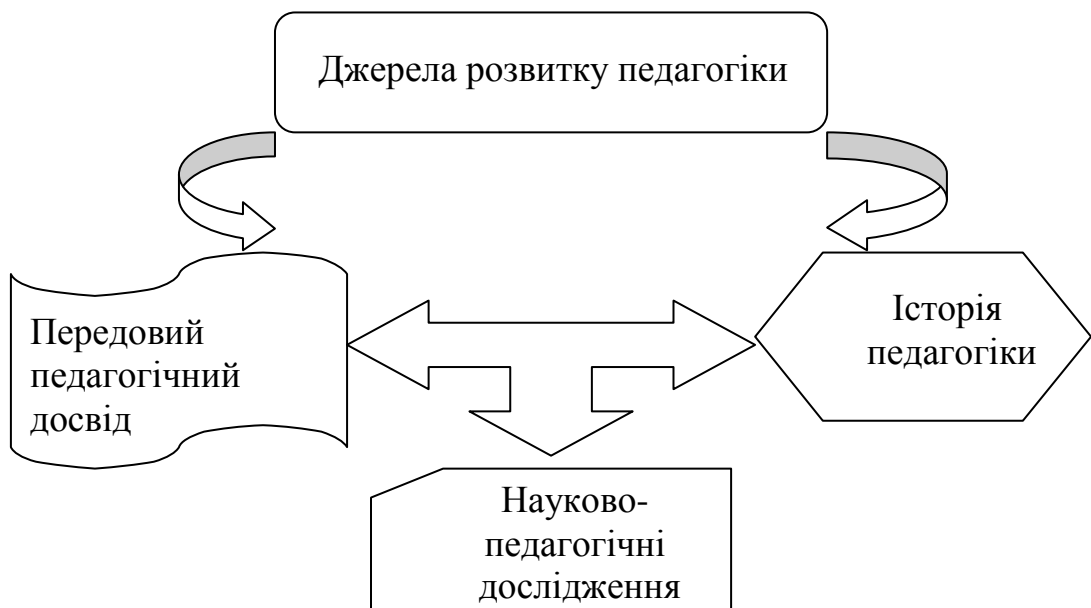

Схема 1.11. Єдність джерел розвитку педагогіки

1.4. Поняття про педагогічний процес та характеристика його компонентів

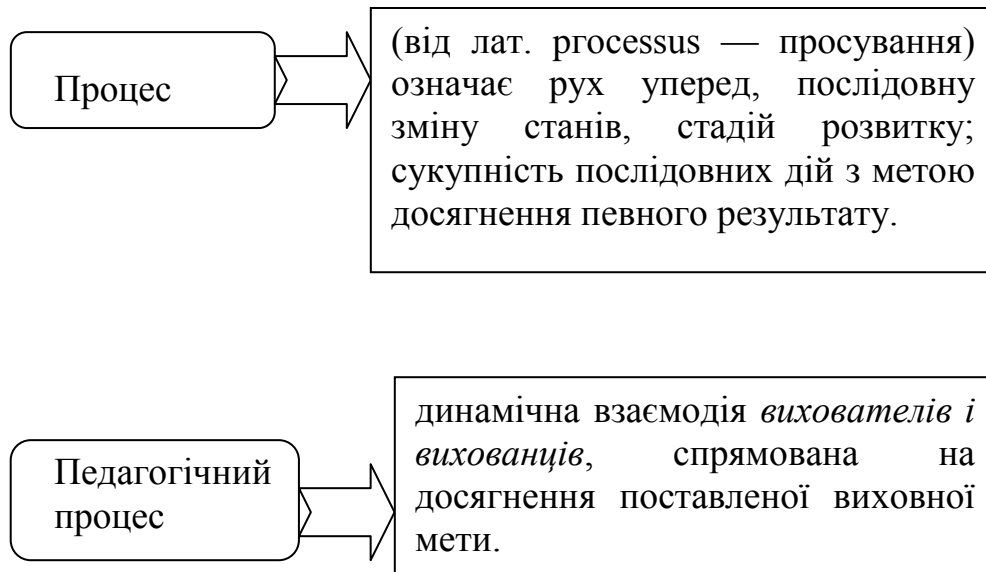

Схема 1.12. Визначення педагогічного процесу

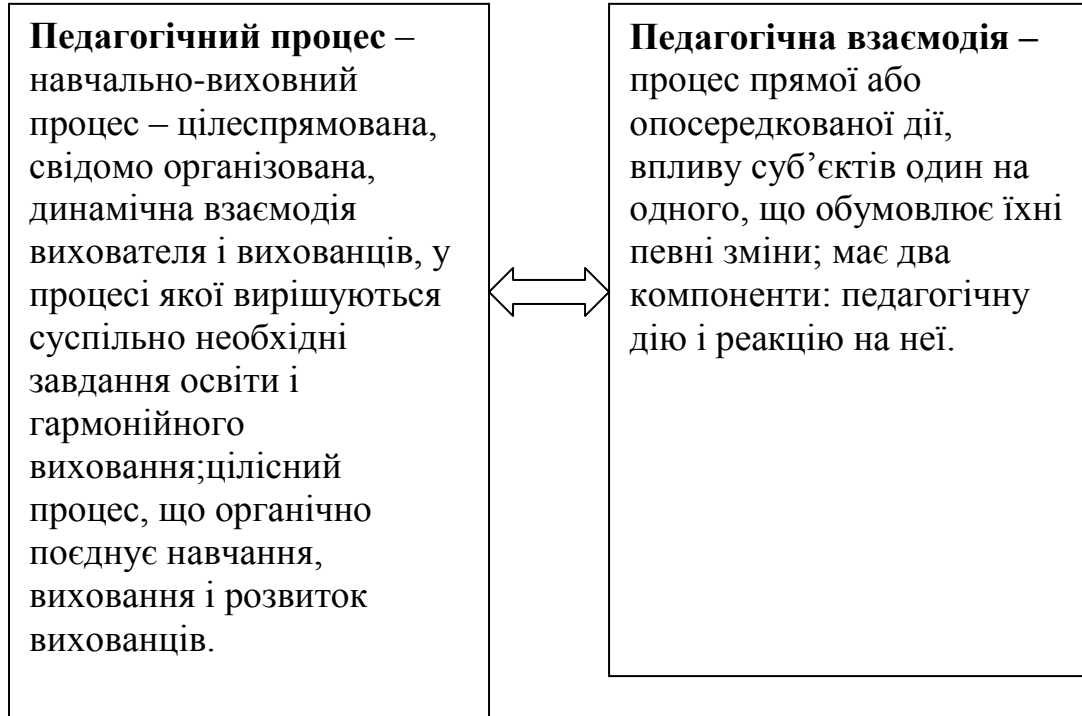

Схема 1.13. Функціональний зв'язок педагогічного процесу та педагогічної взаємодії

Компоненти цілісного педагогічного процесу у ВШ

Назва компоненту	Зміст
1. Цільовий компонент	Розвиток основних сфер життєдіяльності особистості студента (інтелектуальної, чуттєво-вольової), її саморозвиток, забезпечення професійної компетентності.
2. Змістовний компонент	Забезпечення оволодіння студентами досвідом людства, який необхідний для успішної діяльності особистості, її саморозвитку.
3. Процесуальний компонент	Забезпечення досягнення мети за допомогою певних технологій, методів, способів, тобто організація навчально-виховного процесу спілкування, певних видів діяльності.
4. Результативний компонент	Визначення змін у розвитку особистості, рівнів її компетентності, системи життєвих відносин, ставлень, цінностей.
5. Аналітико-коригуючий компонент	Глибокий аналіз суб'єктами педагогічного процесу результатів і внесення за необхідності певних змін для його удосконалення.

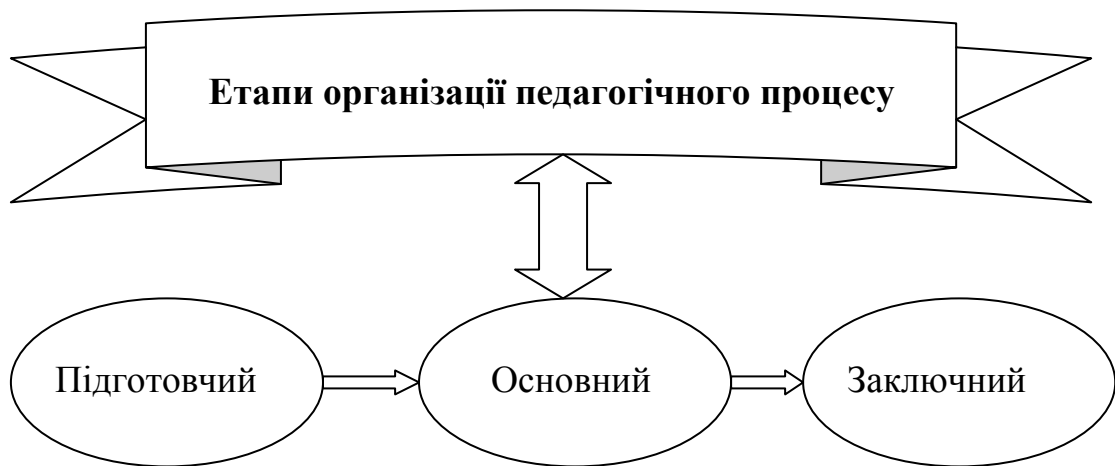

Схема 1.14. Взаємозв'язок між етапами організації педагогічного процесу

1.5. Закономірності педагогічного процесу

Педагогічні закономірності – об'єктивно існуючі, стійкі, необхідні й суттєві зв'язки між педагогічними явищами, процесами, окремими компонентами педагогічного процесу, які повторюються.

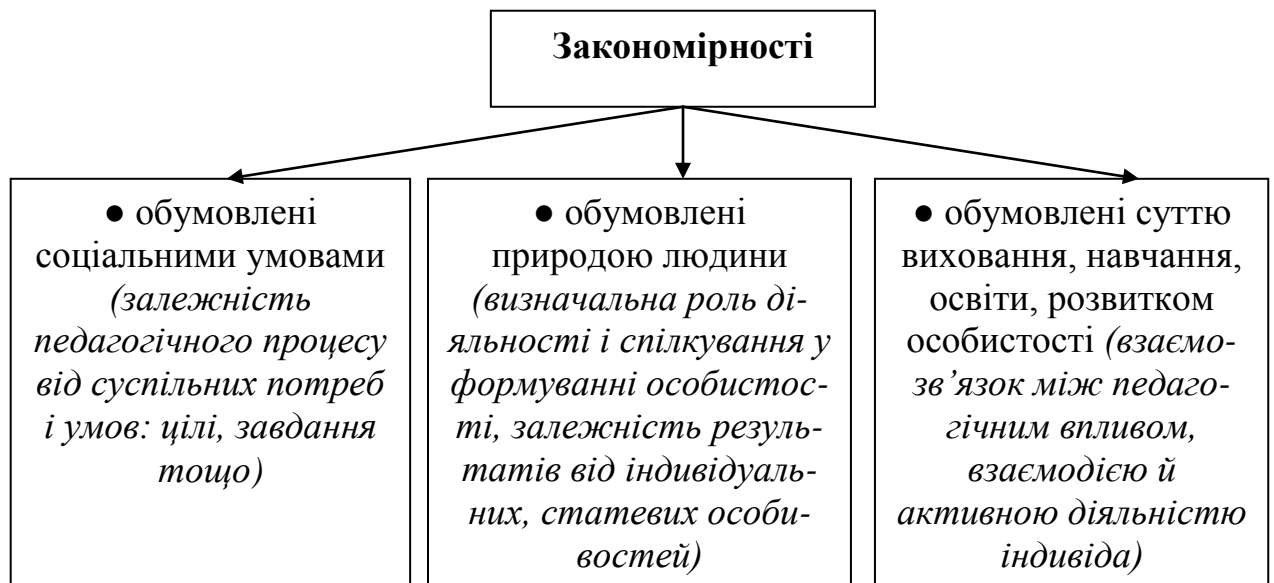

Схема 1.15. Види закономірностей

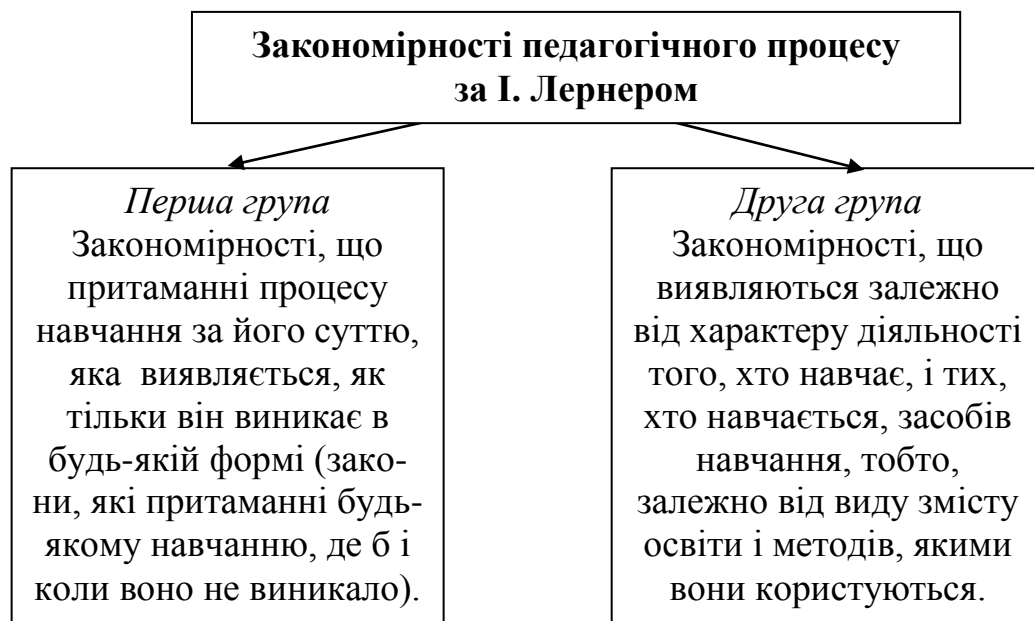

Схема 1.16. Класифікація закономірностей педагогічного процесу за І. Лернером

Модуль 2. Методологія педагогіки вищої школи, методи науково-педагогічних досліджень

Мета: засвоїти основні поняття теми, знати їх суть, вміти вирізняти їх, давати стисло характеристику основних філософських напрямків, наводити приклади методів науково-педагогічних досліджень, засвоїти різні підходи і тлумачення до запропонованого матеріалу, виділити спільні і відмінні риси, проаналізувати наведені класифікації.

Основні поняття: методологія, рівні методології: регулятивна, нормативна; педагогічні цінності, педагогічна антропологія, методи науково-педагогічних досліджень, види та етапи експерименту.

План

- 2.1. Поняття про методологію педагогіки вищої школи та її рівні
- 2.2. Характеристика окремих філософських напрямів
- 2.3. Підходи до вивчення педагогічних явищ і процесів
- 2.4. Методи науково – педагогічних досліджень

Використані джерела

1. Алексюк А. М. Педагогіка вищої освіти України. Історія. Теорія : [підруч. для студентів, аспірантів та мол. викладачів вищ. навч. закл.] / А. М. Алексюк. – К. : Либідь, 1998. – 558 с.
2. Вітвицька С.С. Основи педагогіки вищої школи : Метод. посіб. для студентів магістратури / С. С. Вітвицька. – К.: Центр навчальної літератури, 2003. – 316 с.
3. Галузинський В.М. Основи педагогіки та психології вищої школи в Україні / В. М. Галузинський, М. Б. Євтух. – К.: ІНТЕЛ, 1995. – С. 34-39.
4. Гончаренко С. Український педагогічний словник / С. Гончаренко. – К.: Либідь, 1997. – 376 с.
5. Закон України «Про вищу освіту» // Законодавчі акти України з питань освіти: За станом на 1 квітня 2004 року / Верховна Рада України; Комітет з питань науки і освіти / І. Р. Юхновський (ред.-упоряд.). Офіційне видання. – К.: Парламентське вид-во, 2004. – С. 168-221.
6. Закон України «Про освіту» № 1060-ХІІ від 23.05.1991 // Законодавчі акти України з питань освіти. – К. : Парламентське видавництво, 2004. – С. 21–52.
7. Лекції з педагогіки вищої школи : навч. посіб. / За ред. В.І. Лозової. – Х. : ОВС, 2010. – 480 с.
8. Лозова В. І. Теоретичні основи виховання і навчання : навч. посіб. / В.І. Лозова, Г.В. Троцько. – Х. : «ОВС», 2002. – 400 с.
9. Наукові підходи до педагогічних досліджень: колективна монографія. / За загальною редакцією чл.-кор. НАПН України, доктора педагогічних наук, професора В.І. Лозової. – Харків, 2012. – 348 с.
10. Хрестоматія з педагогіки вищої школи : навч. посіб. / В.І. Лозова, А.В. Троцько, О.М. Іонова, С.Т. Золотухіна. За заг. ред. В.І. Лозової. – Х.: Віровець А.П. «Апостроф», 2011. – 408 с.

Додаткова література

1. Державна національна програма «Освіта» : Україна ХХІ ст.– К.: Райдуга, 1994. – 42 с.
2. Каптерев П.Ф. Избранные педагогические сочинения / П.Ф. Кепперев.– М.: Педагогика, 1982.– 704с.
3. Мороз О.Г. Педагогіка і психологія вищої школи : [навч. посіб. для молодих викладачів, аспірантів і майбутніх магістрів] / О.Г. Мороз, О.С Падалка, В.І. Юрченко В.І. / За заг. ред. О.Г. Мороза. – К.: НПУ, 2003. – 267 с.
4. Педагогіка вищої школи : навч. посіб. / [З.Н. Курлянд, Р.І. Хмельюк, А.В. Семенова та ін.] ; за ред. З. Н. Курлянд. — [2-е вид., перероб. і доп.]. — К. : Знання, 2005. — 399 с.
5. Подласый И.П. Педагогика: Новый курс. В 2 кн. Кн. 1: Общие основы. Процесс обучения : [Учебник] | И.П. Подласый. – М.: ВЛАДОС, 1999. – 576 с.

2.1. Поняття про методологію педагогіки вищої школи та її рівні

Методологія – вчення про науковий метод пізнання, а також система самих методів, тобто основних підходів і прийомів дослідження, що застосовуються в певній науці.

Метод – спосіб дослідження, пізнання.

Синергетика – галузь науки, що вивчає складні системи, їх природу і розвиток, їй властивий міждисциплінарний характер, розкриває холістичний принцип сприйняття світу.

Схема 2.1. Суть функцій методології

Рівні методології

Таблиця 2.1

Назва	Суть	Категоріальний апарат
Філософський	Галузь самої філософії, філософське вчення про методи пізнання і перетворення дійсності	Гранично широкі поняття такі, як <i>причина, наслідок, необхідність, випадковість тощо</i>
Загально-наукова методологія	Теоретичні концепції, які використовуються в багатьох наукових дослідженнях	<p>I. Логічні прийоми загального характеру: <i>аналіз і синтез, абстрагування і узагальнення, індукція та дедукція, пояснення і розуміння, опис і визначення.</i></p> <p>II. Емпіричні методи: <i>спостереження з емпіричним описом, експеримент і пояснення, емпірична гіпотеза, емпіричне узагальнення.</i></p> <p>III. Загальнонаукові: <i>історичний, логічний, системний, кібернетичний, синергетичний.</i></p>

Частково-наукова методологія	Наукова методологія як сукупність методів, принципів дослідження, які використовує та чи інша наука	Діють власні методи конкретних наук (<i>метод спектрального аналізу, електронної мікроскопії</i>).
Технологічна методологія	Методика і техніка дослідження, набір тих процедур, які забезпечують одержання вірогідного емпіричного матеріалу і його обробку.	

2.2. Характеристика окремих філософських напрямів

Філософські напрями

Таблиця 2.2

Напрямок	Засновники	Ідея
Екзистенціалізм (філософія існування)	М. Бердяєв, Л. Шестов, М. Хайдеггер, К. Ясперс, Ж. Сартр, А. Камю, Е. Брейзах	У процесі пізнання самого себе людина здобуває свободу. Мета виховання – навчити людину «творити себе як особистість», що вимагає створення умов для вибору самого себе, своєї суті.
Неотомізм	Ф. Аквінський, Ж. Маритен, У. Канингхем, М. Адлер, М. Казотті	Система навчання і виховання повинна бути спрямована на розвиток у людини бажання наблизитися до Бога.
Позитивізм	Фізики, хіміки, математики	Абсолютизація природних наук і їх методів. Її представники вважають псевдонауковими проблеми, пов'язані з розвитком суспільства, соціальними суперечностями. Справжній науці, на думку представників позитивізму, непотрібна будь-яка філософія.

Неопозитивізм	Фізика, хімія, математика	Сучасна форма позитивізму також не визнає можливостей філософії як теорії пізнання світоглядних проблем, протиставляє науку і філософію. Головне не знання, а методи їх придбання.
Прагматизм	Дж. Дьюї Т. Брамелд, А. Маслоу, Е. Келлі	Головні поняття прагматизма – «досвід» і «справа». Будь-яке знання, дійсне (істинне), якщо одержано у процесі практичної діяльності людини, корисної для неї.
Діалектичний матеріалізм	К. Маркс, Ф. Енгельс	Розкриває загальні закони розвитку природи, суспільства, мислення: матерія первинна, свідомість вторинна. Особистість є об'єктом і суб'єктом суспільних відносин. Провідна роль у розвитку особистості належить вихованню.
Педагогічна антропологія	К. Ушинський	Системне використання даних усіх наук про людину як предмет виховання, що відбиває ідею цілісності людини.

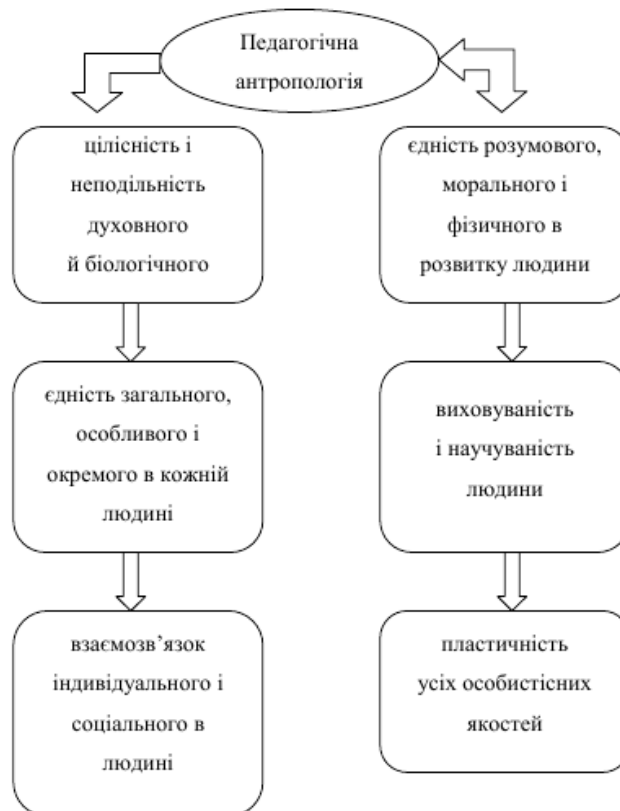

Схема 2.2. Складові педагогічної антропології

2.3. Підходи до вивчення педагогічних явищ і процесів

Наукові підходи ПВШ та шляхи їх реалізації

Таблиця 2.3

<i>№</i>	<i>Назва</i>	<i>Шляхи реалізації</i>
1	Системний	Орієнтує на визначення навчання й виховання як цілеспрямованої діяльності суб'єктів педагогічного процесу, реалізації принципу єдності теорії, експерименту, практики тощо.
2	Особистісно-діяльнісний	а) ціннісне ставлення, позитивні мотиви суб'єкта в діяльності; б) включення особистого досвіду в навчально-виховний процес, який включає такі елементи: когнітивний (знання), операційний (уміння), аксіологічний, характеризується особистісними цінностями, установками.
3	Ресурсний	а) реалізація суб'єктивної позиції студента (ступінь його потреби в керівництві з боку викладача, виявлення своєї думки у процесі оволодіння інформацією, можливість самостійного визначення завдань, планування, контролю своєї навчальної роботи, способів її виконання); б) структурування змісту навчального предмета, яке дозволяє студентам вивчати його в різних темпах і на різному рівні складності; в) конструювання навчального матеріалу в залежності від вибору суб'єктом способів роботи з ним, які відповідають його потребам і ресурсам; г) використання системи оцінювання, орієнтованої на врахування змін, які відбуваються на суб'єктивному досвіді індивіда; д) активізація емоційно-оціночного ставлення студентів до своєї самостійної діяльності засобами рефлексії. Принцип ергономічності, забезпечення індивідуальної траєкторії розвитку студента, позитивного зворотного зв'язку. Сприяє індивідуалізації навчання.

4	Аксіологічний	Вивчення явищ з точки зору виявлення їх можливостей задовольняти потреби людини, розв'язувати завдання гуманізації суспільства. Набуття соціокультурного досвіду.
5	Компетентнісний	Передбачає аксіологічну, мотиваційну, рефлексивну, когнітивну, операційно-технологічну та інші складові результатів навчання, що відбивають прирощення не лише знань, умінь, навичок, а й досвіду емоційно-ціннісного ставлення.
6	Акмеологічний	Професіоналізм як високе досягнення в розвитку людини, акмеологічна технологія – технологія саморозвитку й забезпечення досягнень кожної людини як суб'єкта праці професійної діяльності.

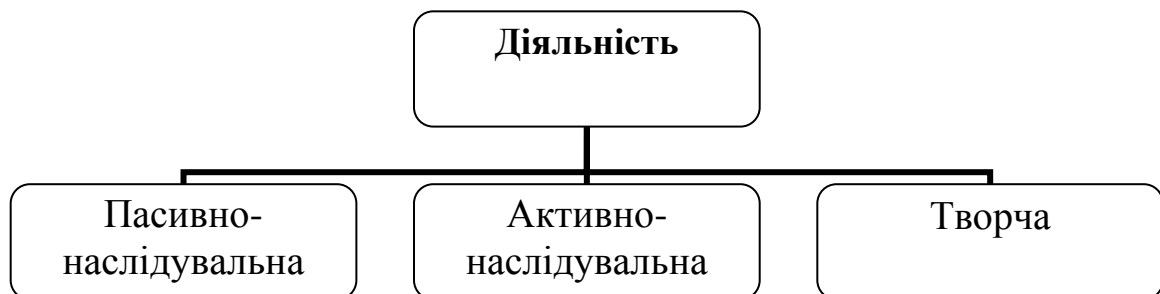

Схема 2.3. Види діяльності

Схема 2.4. Педагогічні умови реалізації діяльності на основі ресурсного підходу

Схема 2.4. Визначення педагогічних цінностей

Групи педагогічних цінностей

Таблиця 2.4

Групи	Суть
Соціально – педагогічні	Сукупність ідей, уявлень, норм, правил, традицій, що регламентують діяльність суспільства у сфері освіти.
Групові педагогічні	Ідеї, концепції, норми, які регулюють і спрямовують педагогічну діяльність у рамках певних освітніх інститутів.
Особистісно – педагогічні	Соціально-психологічні утворення, в яких відбиваються цілі, мотиви, ідеали, установки й інші характеристики особистості, які складають у сукупності систему її ціннісних орієнтацій.

2.4. Методи науково-педагогічних досліджень

Методи науково-педагогічних досліджень – це упорядкована сукупність прийомів, способів вивчення різних боків педагогічного процесу з метою досягнення певної наукової мети.

Схема 2.5. Методи педагогічного дослідження

Класифікація конкретно-наукових методів

Таблиця 2.5

<i>Емпіричні</i>	<i>Теоретичні</i>
<p><u>Спостереження</u> – це цілеспрямоване сприйняття будь-якого педагогічного явища, у процесі якого дослідник одержує фактичний матеріал.</p> <p><u>Методи вивчення продуктів діяльності людини:</u> дають уявлення про систему роботи студента.</p> <p><u>Метод бесіди</u> допомагає з'ясувати недоступні безпосередньому спостереженню особливості педагогічних явищ, оцінок, суджень, думок, мотивів поведінки, вчинків.</p> <p><u>Інтерв'ю:</u> виявлення оцінок, позицій респондентів.</p> <p><u>Анкетування:</u> одержання інформації про окремі явища, запити індивідів, їх ставлення, мотиви діяльності тощо.</p> <p><u>Соціометрія:</u> виявлення ставлення суб'єкта до оточуючих людей в різноманітних ситуаціях, його місце в колективі.</p> <p><u>Метод рейтингу,</u> тобто оцінки тих чи інших боків діяльності, якостей особистості компетентними експертами.</p> <p><u>Метод педагогічного консилиуму</u> (Ю. Бабанський): колективне обговорення результатів вивчення особистості за окремою програмою і єдиними ознаками, оцінка їх, виявлення недоліків, розробка засобів подолання недоліків.</p> <p><u>Педагогічне тестування</u> як цілеспрямоване дослідження дозволяє за допомогою спеціально розроблених завдань об'єктивно вивчити характеристики педагогічного процесу.</p> <p><u>Експеримент:</u> створення умов для з'ясування залежності між педагогічними засобами і результатами їх використання за точно встановлених умов.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Вивчення наукової літератури; • вивчення нормативних та інструктивно-методичних документів; • аналіз вузівської документації; • метод бібліографії; • реферування; • конспектування; • анотування; • цитування; • історико-генетичний метод; • метод моделювання; • аналіз, синтез; • класифікація, типологізація; • абстрагування; • порівняння, узагальнення.

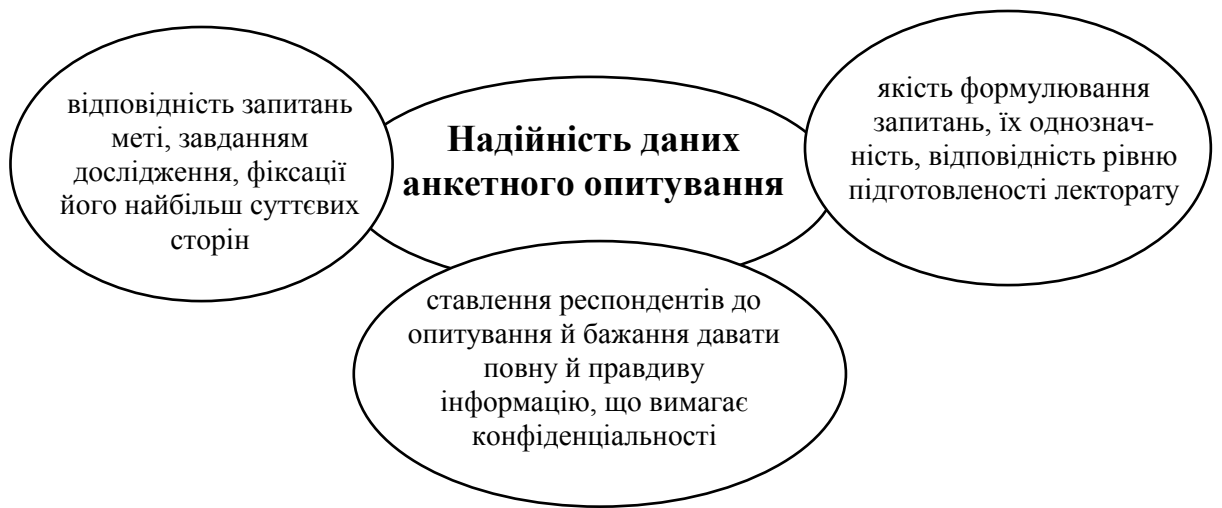

Схема 2.6. Фактори, що впливають на надійність даних анкетного опитування

Схема 2.7. Види спостережень

Схема 2.8. Вимоги до методу спостереження

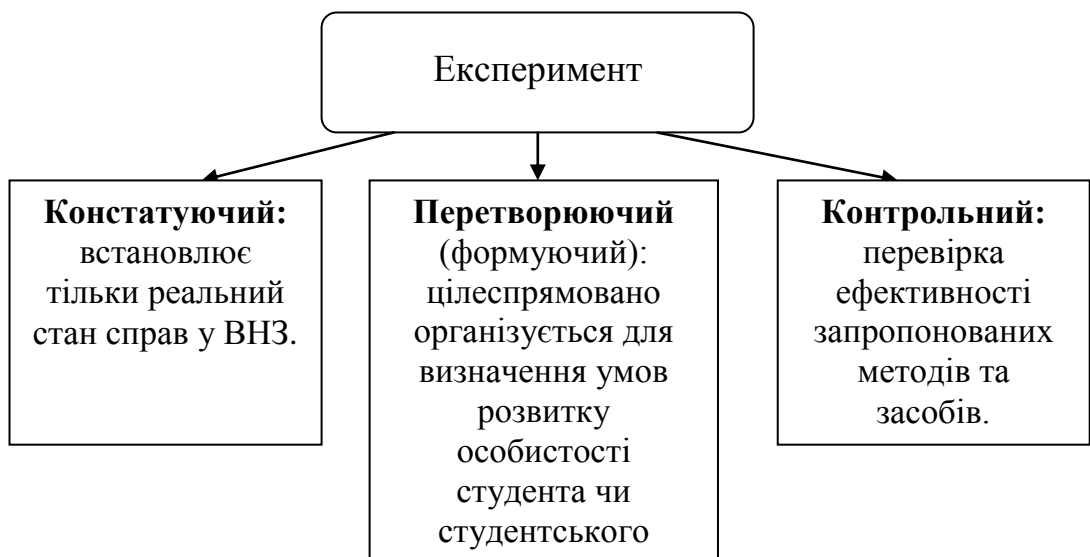

Схема 2.9. Види експерименту

Етапи перетворюючого експерименту (за М. Даниловим)

Таблиця 2.6

№	Назва етапу	Суть
I.	Теоретичний	<i>Постановка проблеми, визначення мети, об'єкта і предмета дослідження, його завдань і гіпотез.</i>
II.	Методичний	<i>Розробка методики дослідження і його плану, програми, методів обробки одержаних результатів.</i>
III.	Власне експеримент	<i>Проведення серії досліджень.</i>
IV.	Аналітичний	<i>Кількісний і якісний аналіз, інтерпретація одержаних фактів, формулювання висновків і практичних рекомендацій.</i>

Етапи перетворюючого експерименту (за В. Алфімовим)

Таблиця 2.7

№	Назва етапу	Суть
I.	Діагностичний	<i>Виявлення проблеми і обґрунтування її актуальності.</i>
II.	Прогностичний	<i>Етап розробки розгорнутої програми експерименту: постановка мети, її декомпозиція у низці завдань, побудова моделі нової технології, прогнозування позитивних і негативних результатів.</i>
III.	Організаційний	<i>Підготовка матеріальної бази експерименту, розподіл управлінських функцій, пошук і добір експертів тощо.</i>
IV.	Практичний	<i>Реалізація нової технології, вимір проміжних результатів, здійснення контрольних діагностичних зрізів.</i>
V.	Узагальнюючий	<i>Обробка здобутих емпіричних даних, співвіднесення результатів експерименту з поставленими цілями і завданнями, коригування гіпотези, опис ходу і результатів експерименту.</i>
VI.	Впроваджуючий	<i>Поширення або впровадження нової освітньої технології або методики як керованого процесу в роботу різних педагогічних колективів.</i>

Модуль 3. Дидактика вищої школи.

3.1. Дидактика, її становлення і розвиток. Зміст освіти.

Мета:

- сприяти засвоєнню основних понять дидактики та її категорій;
- дати порівняльну характеристику виховних систем давньої Греції;
- засвоїти головні дидактичні принципи видатних педагогів та мислителів;
- розширити знання з історії педагогіки, розвинути здібності до пошуку та обробки інформації;
- вміти аналізувати накопичений педагогічний досвід минулих поколінь та обґрунтовувати його актуальність у наш час.
- розкрити суть основних елементів та способів засвоєння змісту освіти.

Основні поняття: галузі педагогічної науки, дидактика та її структура, дидактичні ідеї давньої Греції, актуальні питання дидактики ХХ століття, зміст освіти, знання, способи діяльності, навчальний предмет, навчальний план, навчальна програма, підручник, навчальний посібник.

План

- 3.1.1. Поняття про дидактику, її категорії.
- 3.1.2. Витоки дидактичних ідей.
- 3.1.3. Питання дидактики в працях класиків педагогіки.
- 3.1.4. Актуальні питання дидактики ХХ ст.
- 3.1.5. Поняття про зміст освіти і його компоненти.
- 3.1.6. Вимоги до визначення змісту освіти у вищій школі.
- 3.1.7. Навчальні предмети, їх типи.
- 3.1.8. Державні документи, що визначають зміст освіти.

Використані джерела

1. Алексюк А. М. Педагогіка вищої освіти України. Історія. Теорія : [підруч. для студентів, аспірантів та мол. викладачів вищ. навч. закл.] / А. М. Алексюк. – К. : Либідь, 1998. – 558 с.
2. Бондар В.І. Дидактика : підручник / В.І Бондар. – К. : Либідь, 2005. – 264 с.
3. Волкова Н.П. Педагогіка : [Посібник для студентів вищих навчальних закладів] / Н.П. Волкова. – К.: Видавничий центр «Академія», 2002. – 616 с.
4. Гура О.І. Педагогіка вищої школи: вступ до спеціальності : [навч. Посібник] О.І. Гура. – К. : Центр навчальної літератури, 2005. – 224 с.
5. Журавський Г. Э. Очерки по истории античной педагогики / Г. Э. Журавский. – М. : Просвещение, 1963. – 320 с.
6. Лозова В. І. Теоретичні основи виховання і навчання : навч. посіб. / В.І. Лозова, Г.В. Троцько. – Х. : «ОВС», 2002. – 400 с.
7. Розвиток народної освіти і педагогічної думки на Україні / За ред. М. Д. Ярмаченка. – К. : Вища школа, 1991. – 230 с.

Додаткова література

1. Гончаренко С. Український педагогічний словник / С. Гончаренко. – К.: Либідь, 1997. – 376 с.
2. История педагогики и образования / Под ред. А.И.Пискунова. – М., 2001. – 230 с.
3. Педагогіка вищої школи : навч. посіб. / [З.Н. Курлянд, Р.І. Хмелюк, А.В. Семенова та ін.] ; за ред. З. Н. Курлянд. — [2-е вид., перероб. і доп.]. — К. : Знання, 2005. — 399 с.
4. Словник-довідник з педагогіки і психології вищої школи / [підгот. Н. Є. Герасимова та ін.] – Черкаси : ЧНУ, 2010. – 212 с.

3.1.1. Поняття про дидактику, її категорії

Дидактика – галузь педагогіки, яка розкриває теорію освіти і навчання; теоретична і одночасно нормативно-прикладна наука.

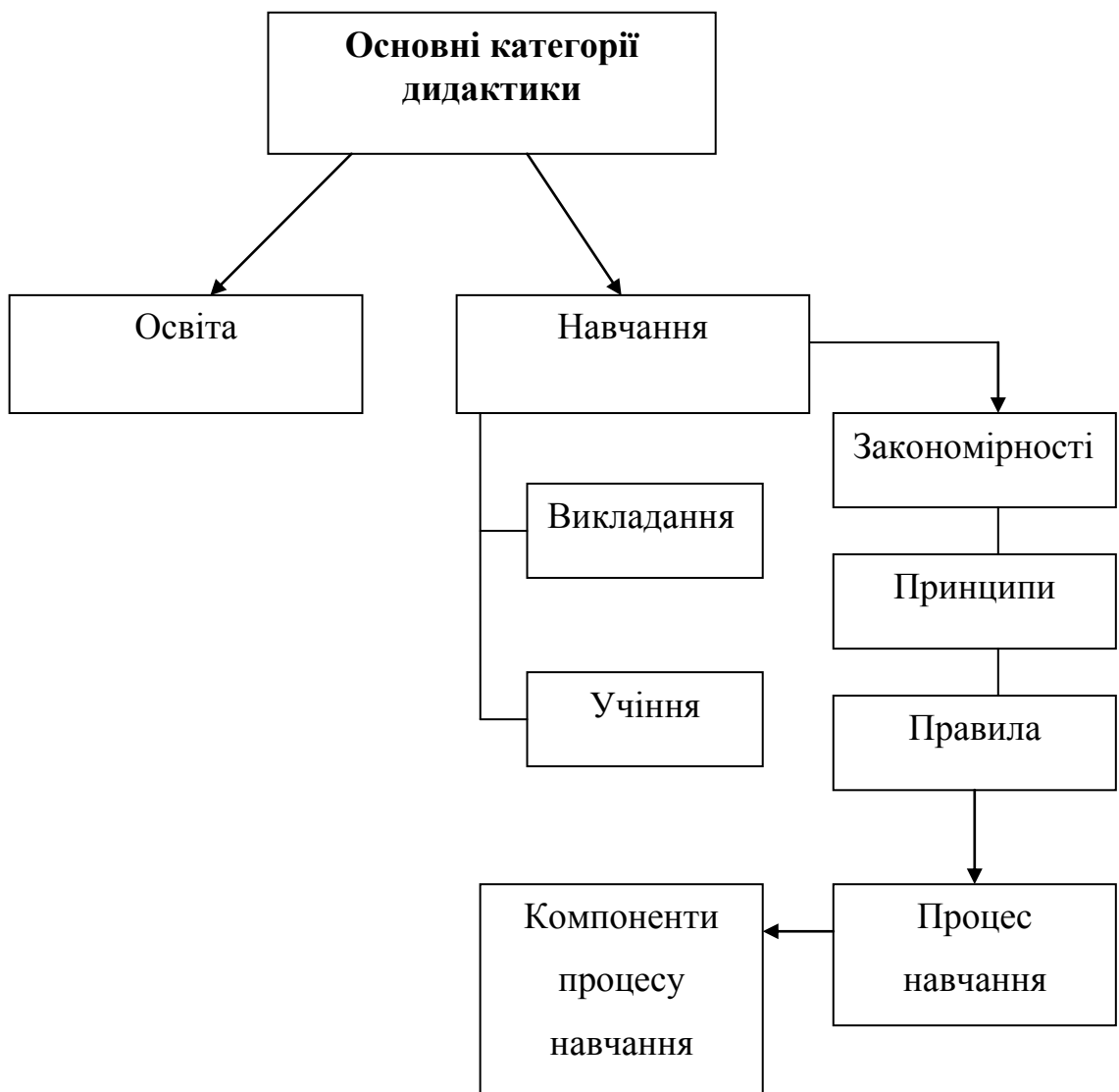

Схема 3.1. Структура дидактики

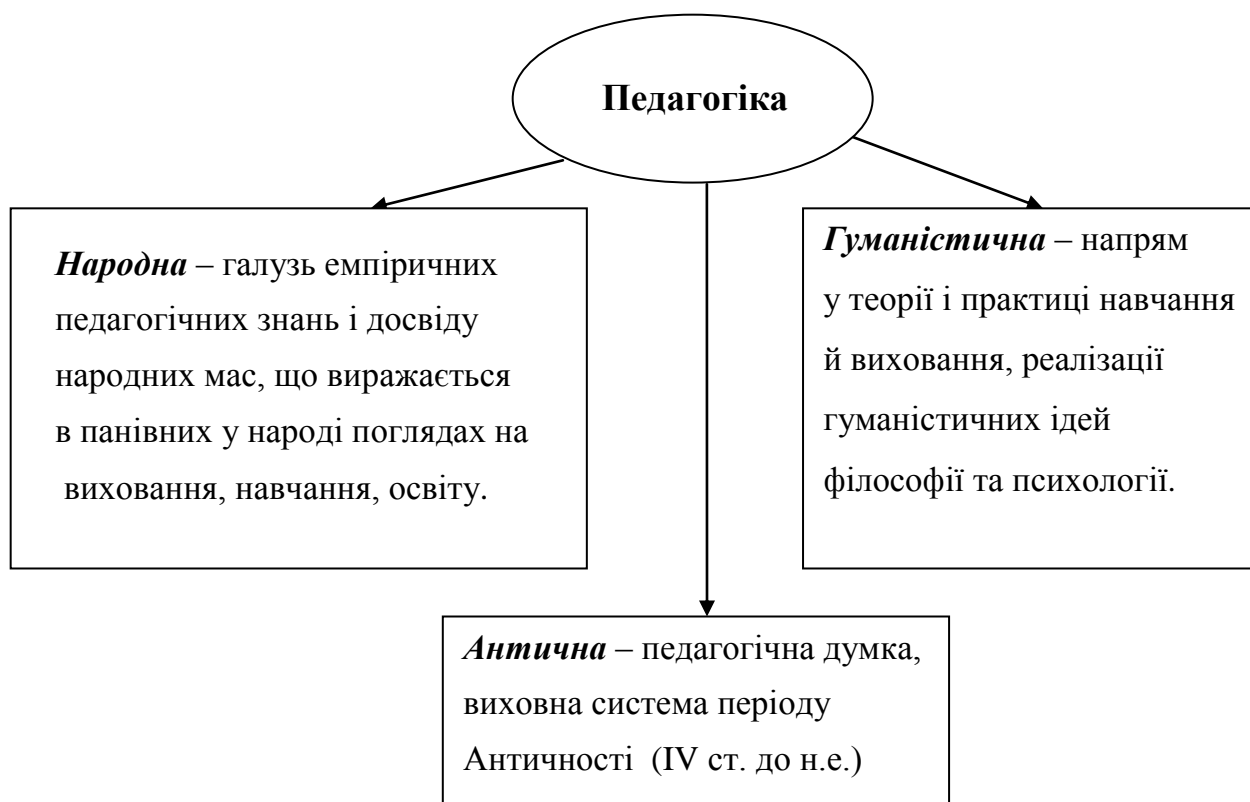

Схема 3.2. Галузі педагогічної науки

3.1.2. Витоки дидактичних ідей

Порівняльна характеристика навчально-виховної системи в Спарті та Афінах

Таблиця 3.1

Педагогічні категорії	Спарта	Афіни
<i>Мета виховання</i>	Виховання мужніх, дисциплінованих, загартованих воїнів	Різнобічний гармонійний розвиток особистості
<i>Форми виховання</i>	До 7 р. – сімейне виховання. Після 7 р. – державна система шкіл інтернатного типу; 7-18 р. – агели (військові загони); 18-20 р. – військова	До 7 р. – сімейне виховання. 7-14 . – мусичні школи: • школа граматиста (навчання грамоті й лічбі) • школа кіфари ста (літературно-музична освіта); 14-18 р. – гімназичні школи: • палестра (школа

	служба в ефебіях.	п'ятиборства); • гімназія (вивчення риторики, гімнастики, музики); 18-20 р. – політична освіта в ефебіях для обраних. За винятком палестри всі школи були платними.
<i>Зміст виховання</i>	Володіння зброєю, розвиток фізичної сили й витривалості через Олімпійські ігри, елементарне навчання читання й письма; Формування вміння висловлювати думки аргументовано й лаконічно; Естетичне виховання через військові пісні й танці.	Гомерівські поеми, гра на лірі, спів, танці, фізичні вправи (гімнастика – особлива вправа для розвитку почуття краси тіла), політичні трактати філософів, обмеження фізичної праці.
<i>Методи виховання</i>	Особистий приклад, змагання, тренування, формування звичок, покарання, бесіди, методи общинного виховання.	Навчання з голосу, індивідуальна робота, коментування тексту, заучування напам'ять.

Педагогічні погляди давньогрецьких та давньоримських філософів

Таблиця 3.2.

Проблема освіти	Педагогічний досвід, філософські погляди
<i>Визначення мети виховання й навчання</i>	Розвиток мислення, почуттів, бажань (Піфагор), емоційної, почуттєвої, розумової сфер людини, реалізація себе в професійній діяльності, трансляція культури (Аристотель). Мета виховання – розвиток високих сторін душі – розумової й вольової.
<i>Конструювання змісту освіти</i>	Включення до програм навчальних закладів таких дисциплін, як музика, математика, геометрія, медицина, філософія, малювання, елементарної логіки і навичок логічного мислення, риторика, поезика, астрономія, архітектура.

<i>Використання різноманітних методів</i>	«Сократівська бесіда» стимулювала студентів до самостійних пізнавальних пошуків, активності, творчості, гри як виду діяльності (Платон).
<i>Організація навчання</i>	Три етапи, за Квінтіліаном: наслідування, теоретична настанова і вправа) і самонавчання.

3.1.3. Питання дидактики в працях класиків педагогіки

Педагогічні ідеї великих дидактів

Таблиця 3.3

№	Видатні педагоги	Роки життя	Основні праці	Основні педагогічні ідеї
1	Ян Амос Коменський	(1592 – 1670)	«Велика дидактика», «Закони добре організованої школи», «Видимий світ в малюнках», «Пансофічна школа».	Заклав основи класно-урочної системи. Основні принципи навчання: наочності, природовідповідності, свідомості навчання, систематичності й послідовності, доступності, міцності засвоєння навчального матеріалу, розвитку пізнавальних здібностей учнів, урахування їхніх індивідуальних і вікових особливостей.
2	Джон Локк	(1632 – 1704)	«Думки про виховання», «Досвід про людський розум».	Виходячи з теорії «чистої душі» висунув ідею могутньої сили виховання, що має соціальну спрямованість. Розробив систему виховання джентльмена-дільця.
3	Жан – Жак Руссо	(1712- 1778)		Гуманне ставлення до людини, турбота про її всебічний розвиток, розвиток активності й самостійності учнів.

4	Дені Дідро	(1713 – 1784)	«Систематичне спростування книги Гельвеція «Людина»	Виховання і освіта – рівнодіюча сила між індивідуальним і соціальним. Врахування анатомо-фізіологічних властивостей дітей і соціальних умов виховання особистості.
5	Йоганн Генріх Песталоцці	(1746-1827)	«Лінгардт і Гертруда», «Вечірній час відлюдника», «Наочне вчення про число».	Різнобічний розвиток природних задатків, здібностей людей. Цей розвиток починається в сім'ї під керівництвом матері. Принципи розвитку свідомості, самостійності, наочності.
6	Джон Дьюї	(1859-1952)	«Школа і суспільство»	Представник педоцентризму і прагматизму. Головний принцип – навчання на основі особистого досвіду людини, а всі необхідні знання одержувати в процесі ігрової і трудової діяльності, хоча це знижувало науковий рівень навчання.
7	Григорій Савич Сковорода	(1722-1794)	«Байки харьковские», «Рассуждение о поэзии», «Убогий жайворонок», «Вдячний юродій»	Ідеї гуманізму, демократизму, високої моральності, «ідея спорідненої праці». Головний принцип навчання – вивчення та розвиток дітей; виховний, свідомий характер навчання; поєднання теорії з практикою; посильність і послідовність, стимулювання активності учнів; систематичність та міцність знань.

8	Костянтин Дмитрович Ушинський	(1824-1870)	«Про народність у громадському вихованні», «Три елементи школи», «Педагогічна подорож до Швейцарії», «Рідне слово»	Принципи навчання (наочності, активності, системності), питання змісту освіти (розкрив односторонність формальної і матеріальної освіти); обґрунтував схожість і різницю процесів пізнання й учіння; питання сприймання, засвоєння, закріплення, уваги, розвитку мислення, формування мотивів навчання, самостійної діяльності.
9	Петро Федорович Каптерев	(1849-1922)	«Дидактические очерки», «Педагогический процесс»	Вперше ввів поняття «педагогічний процес», в якому головну мету навчання визначив як – розвиток активності й самодіяльності школярів, а рушійною силою вважав саморозвиток і самовдосконалення.
10	Вільгельм Август Лай	(1862-1926)	«Школа дії».	Теоретик експериментальної педагогіки. Вербальному навчанню, що панувало в ХІХ ст., протиставив так звану педагогіку дії (моделювання, драматизація, малювання, ліплення тощо), проведення експерименту, праця в майстерні, гра.

3.1.4. Актуальні питання дидактики ХХ ст.

Основні аспекти розвитку дидактики та її представники

Таблиця 3.4

Представники	Основні аспекти розвитку дидактики
Л. Виготський (1896-1934)	Висунув важливе для дидактики положення про провідну роль навчання в розвитку людини, про зону її найближчого розвитку.
П. Блонський (1884-1941)	Досліджував питання пам'яті, мислення, мови, емоційної сфери людини, акцентував увагу на взаємодії різних сфер і процесів: пам'яті й мислення, мислення і мови, уваги й емоцій.
Л. Занков (1901-1977)	Розроблено систему навчання, головним завданням якої було загальний розвиток суб'єкта, його розуму почуттів, волі, що є основою засвоєння знань, умінь, навичок.
Д. Ельконін і В. Давидов, А. Алексюк, В. Буряк, М. Данилов, Б. Єсіпов, А. Зільберштейн, І. Лернер, В. Лозова, О. Савченко, М.Скаткін, І. Харламов, Т. Шамова, Г. Щукіна	Розвивальне навчання за системою Д. Ельконіна і В. Давидова розглядає того, хто навчається, як суб'єкта учіння, в якому відбувається самозміна, формування теоретичного мислення.
М. Данилов, В. Ільїн, Г. Костюк, А. Маркова, Ю. Шаров, Г. Щукіна	Стимулювання й мотивація навчальної діяльності; формування пізнавальних інтересів, потреб особистості.
Г. Ващенко «Загальні методи навчання»	Автор детально характеризує методи готових знань, книжних завдань, наочного навчання (ілюстрації й демонстрації), лабораторно-ілюстративний, дослідницький, евристичний тощо.
А. Алексюк, В. Андрєєв, С. Бондар, І. Лернер, І. Огородніков	Теоретичне обґрунтування методів, їх класифікація

Продовження табл. 3.4

В. Барабаш, В. Євдокимов, А. Зільберштейн, І. Лернер, В.Лозова, М. Махмутов, В. Оконь	Організація проблемного навчання
Т. Ільїна	Організація програмованого навчання
М. Данилов, І. Казанцев, Ю. Мальований, В. Оніщук, В. Помагайба	Удосконалення форм навчання
С. Шаповаленко, Н. Шахмаєв	Використання технічних засобів навчання
Є. Перовський, В. Полонський.	Здійснення контролю за пізнавальною діяльністю
Ю. Бабанський, І. Федоренко	Оптимізація педагогічного процесу
М. Євтух, С. Золотухіна, З. Равкін, О. Сухомлинська	Питання історії педагогіки
В. Оконь, Ч. Куписевич, Л. Клінберг	Теорія дидактики
Ю. Бабанський, В. Беспалько, Г. Воробйов, Б. Гершунський, П. Груздев, В. Давидов, В. Журавльов, В. Загвязинський, А.Зільберштейн, В. Краєвський	Методологія науки
В. Сухомлинський	<p>1. Мета навчання – забезпечення розвитку суб'єкта учіння, його мислення, уваги, мови, пам'яті, почуттів. Завдання вчителя — розбудити любов до пізнання, потребу в ньому, радість розумової праці, інтерес. Емоційна насиченість навчання – як вимога.</p> <p>2. Гуманістичний підхід. Принципи активності і наочності.</p> <p>3. Розвиток логічного мислення школярів.</p> <p>4. Саморозвиток і самореалізація, рефлексія.</p> <p>5. Забезпечення виховного середовища для розвитку особистості.</p>

3.1.5. Поняття про зміст освіти і його компоненти

Зміст освіти – педагогічно адаптований соціальний досвід, педагогічно адаптовану система знань, способів діяльності інтелектуального і практичного характеру, досвіду творчої діяльності та емоційно-ціннісного ставлення до світу.

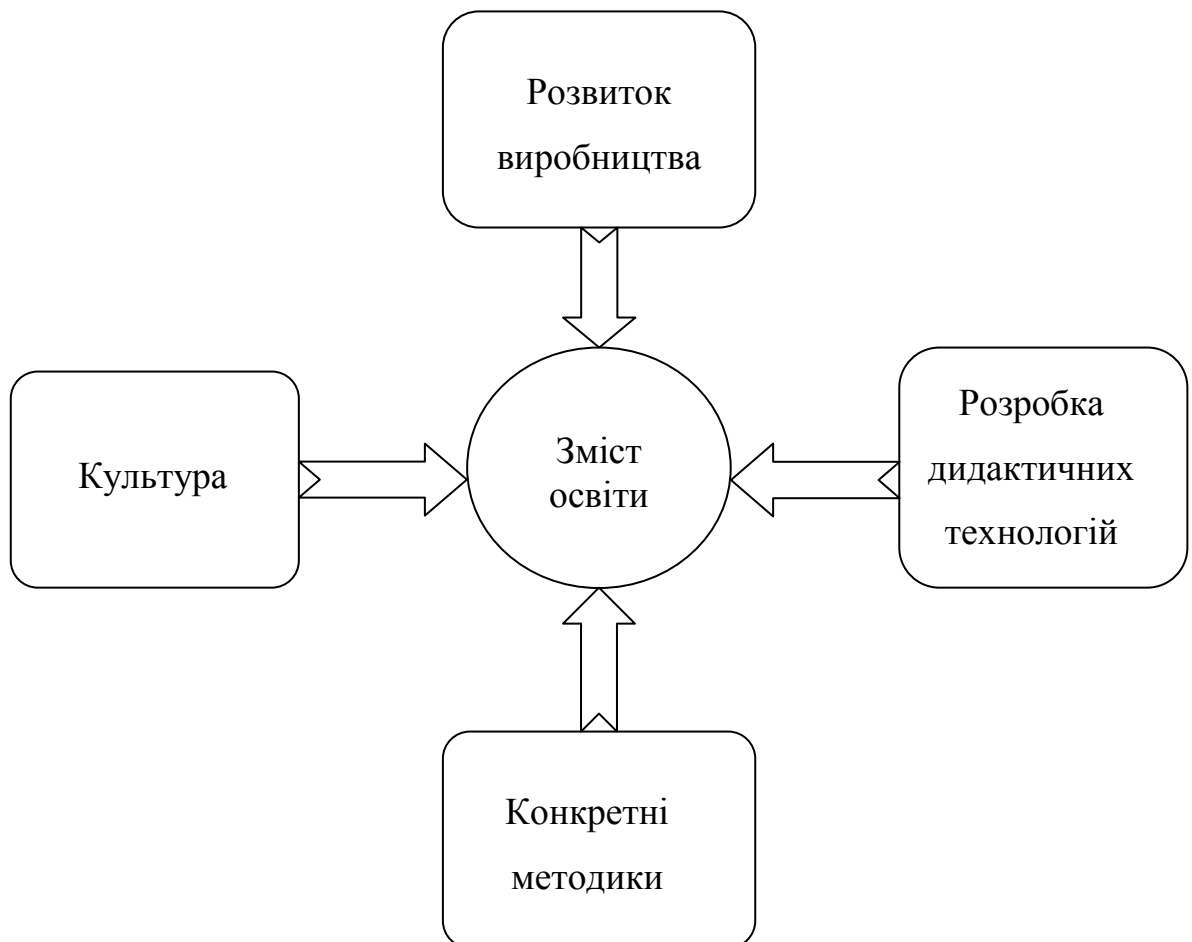

Схема 3.3. Фактори, що впливають на зміну категорії «зміст освіти»

Основні теорії формального змісту освіти XVIII - XIX ст.

Таблиця 3.5

Теорія	Суть теорії
Матеріальна (теорія енциклопедизму)	<i>Головна мета освіти – оволодіння тими, хто навчається, як можна більшого об'єму корисних знань.</i>
Формальна (дидактичний формалізм)	<i>Навчання як засіб розвитку розуму. Мають переважати предмети, які виконують функцію «гімнастики розуму, формування голодної думки, яка постійно має полювати за знаннями».</i>
Теорія функціонального матеріалізму (К. Ушинський, В. Сухомлинський)	<i>Діалектична єдність оволодіння знаннями і вміннями, щоб користуватися ними у своїй діяльності.</i>
Концепція В. Краєвського, І. Лернера, М. Скаткіна	<i>Функція навчання – передача молодому поколінню змісту соціальної культури для збереження її (відтворення) і розвитку. Індивід стає особистістю в міру оволодіння цим змістом соціального досвіду.</i>

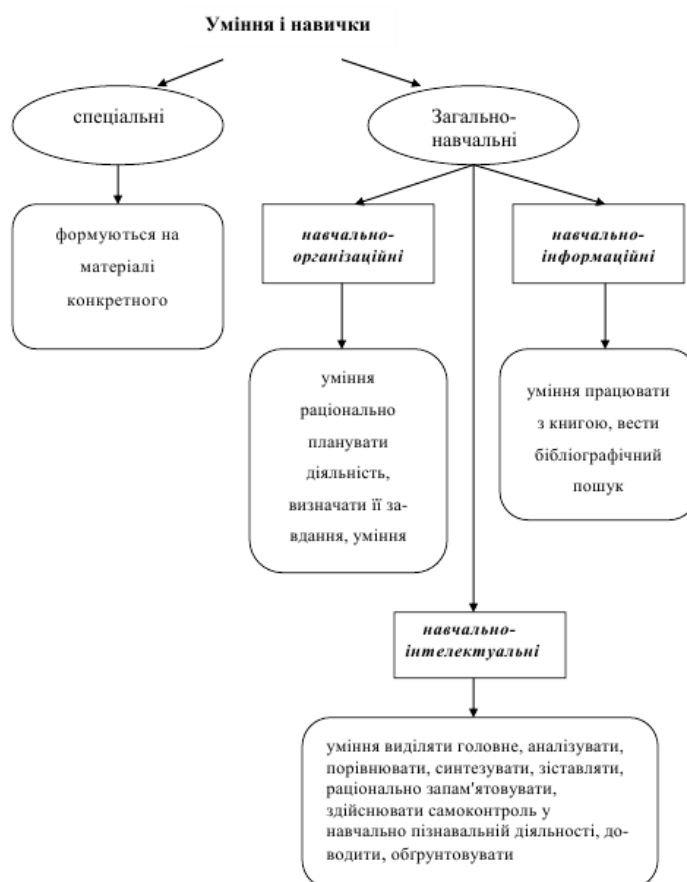

Схема 3.4. Види умінь і навичок

Основні компоненти змісту освіти (І. Лернер, М. Скаткін)

Таблиця 3.6

№	Компонент змісту освіти	Суть	Функція	Способи засвоєння	Умови засвоєння
1	Знання про світ і способи діяльності інтелектуального і практичного характеру	Це цілісна система відомостей, пізнання, які накопичені людством.	а) ГНОСЕОЛОГІЧНА (пізнавальна) — знання створюють уявлення, в тому числі теоретичне про оточуючий світ; б) ОРІЄНТАЦІЙНА — знання вказують напрям і спосіб доцільної діяльності; в) ОЦІННА—знання вказують норми ціннісного ставлення суспільства, систему ідеалів, якої дотримується суспільство або ті чи інші його верстви.	Сприймання. Усвідомлення. Включення до найближчих асоціацій. Запам'ятовування.	Мотивація. Актуалізація минулого досвіду, раніш засвоєних знань і способів діяльності, необхідних для опанування нових знань. Активізація навчально-пізнавальної діяльності.
2	Способи діяльності: уміння, навички	<i>Уміння</i> — свідоме оволодіння сукупністю певних навчальних операцій (способів здійснення дій). <i>Навички</i> — усталені способи діяльності, автоматизовані вміння.	ВІДТВОРЮЮЧА – обумовлює збереження і відтворення культури, в тому числі розширення (примноження).	Неодноразове відтворення фіксованих у знаннях способів діяльності за взірцем	Мотивація. Актуалізація знань про способи діяльності. Алгоритмізація способів діяльності у символічно-знаковій формі. Система завдань репродуктивного характеру у відповідності до взірця. Система завдань, застосування способів діяльності в новій ситуації. Активізація навчально-пізнавальної діяльності.

1	2	3	4	5	6
3	Досвід творчої діяльності	Діяльності, в результаті якої створюється об'єктивно чи суб'єктивно нове завдяки специфічним процедурам: виділення головного, знаходження оригінального розв'язку проблеми.	ПЕРЕТВОРЮЮЧА — визначає здібність до перетворення світу, створення якісно нових об'єктів.	Пошукова творча діяльність (вирішення творчих завдань як інтелектуального, так і практичного характеру)	Мотивація. Актуалізація необхідних знань і способів діяльності. Алгоритмізація способів діяльності. Система творчих завдань як інтелектуального, так і практичного характеру, що передбачають певні процесуальні риси творчої діяльності. Активізація навчально-пізнавальної діяльності.
4	Досвід емоційно-ціннісного ставлення	Передбачає наявність знань, умінь, але не зводиться до них і полягає у формуванні ставлення суб'єкта до світу, діяльності, наукових знань, моральних норм, ідеалів.	РЕГУЛЮЮЧА – регулює вибіркоче ставлення до об'єктів і діяльності, визначає відповідність діяльності й об'єктів до потреб особистості, виробляє оцінку імовірності задоволення потреб, створює імпульс до діяльності й відбивається на її темпі, якості рівні.	Переживання в результаті задоволення або незадоволення потреб і мотивів відносно об'єктів, що вивчаються	Співвідношення засобів або змісту, методів, прийомів, умов навчання і потреб, мотивів особистості.

3.1.6. Вимоги до визначення змісту освіти у вищій школі

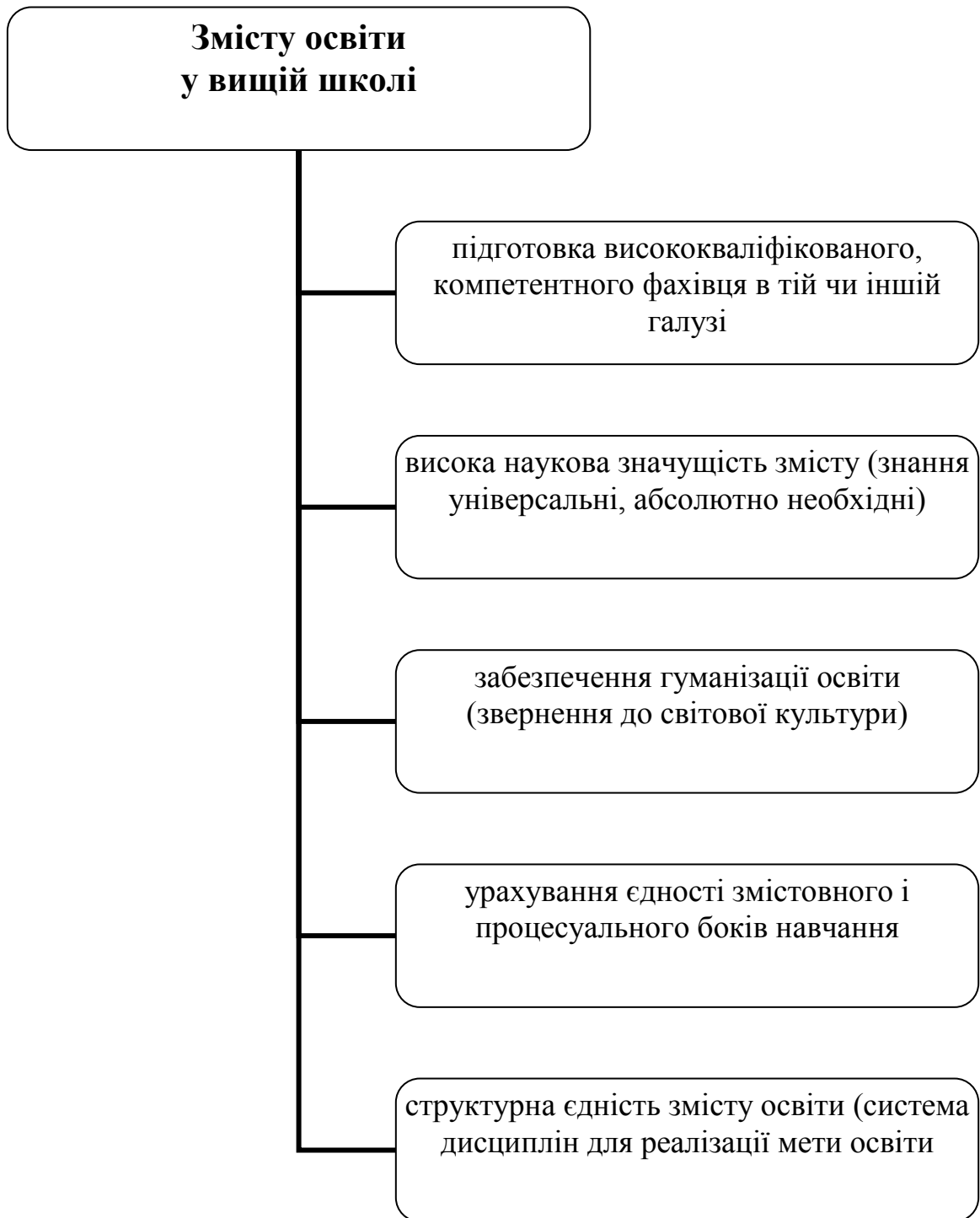

Схема 3.5. Вимоги до змісту освіти у вищій школі

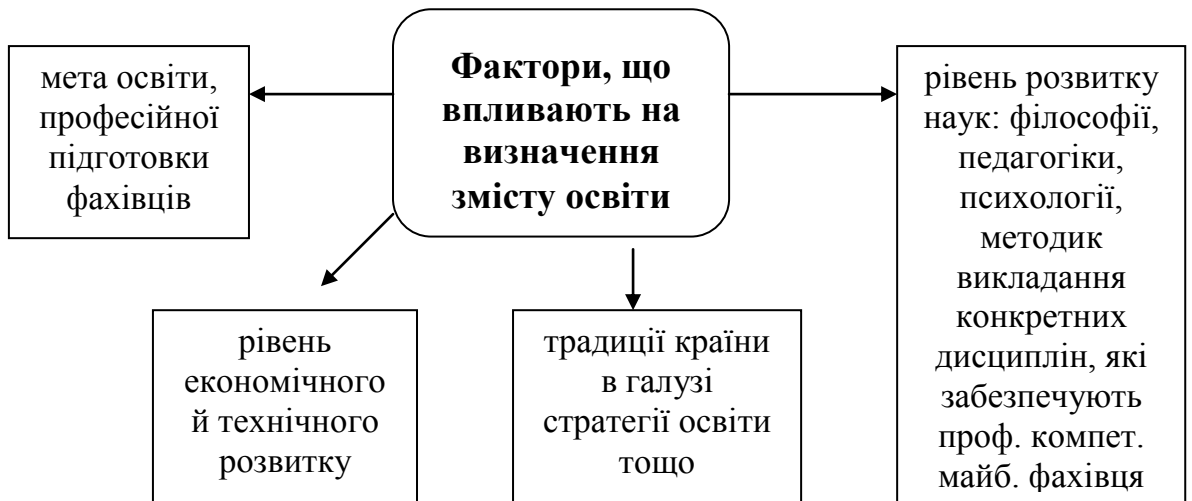

Схема 3.6. Фактори, що впливають на визначення змісту освіти

3.1.7. Навчальні дисципліни, їх типи

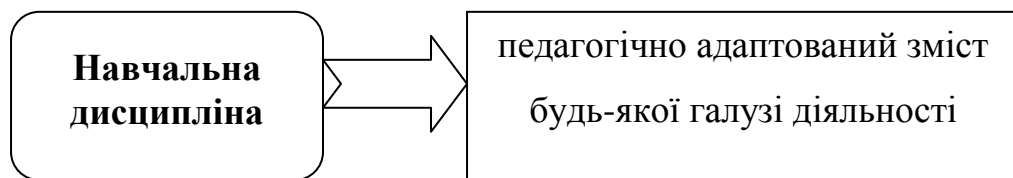

Схема 3.7. Визначення навчальної дисципліни

Схема 3.8. Типи навчальної дисципліни відповідно до провідного компонента

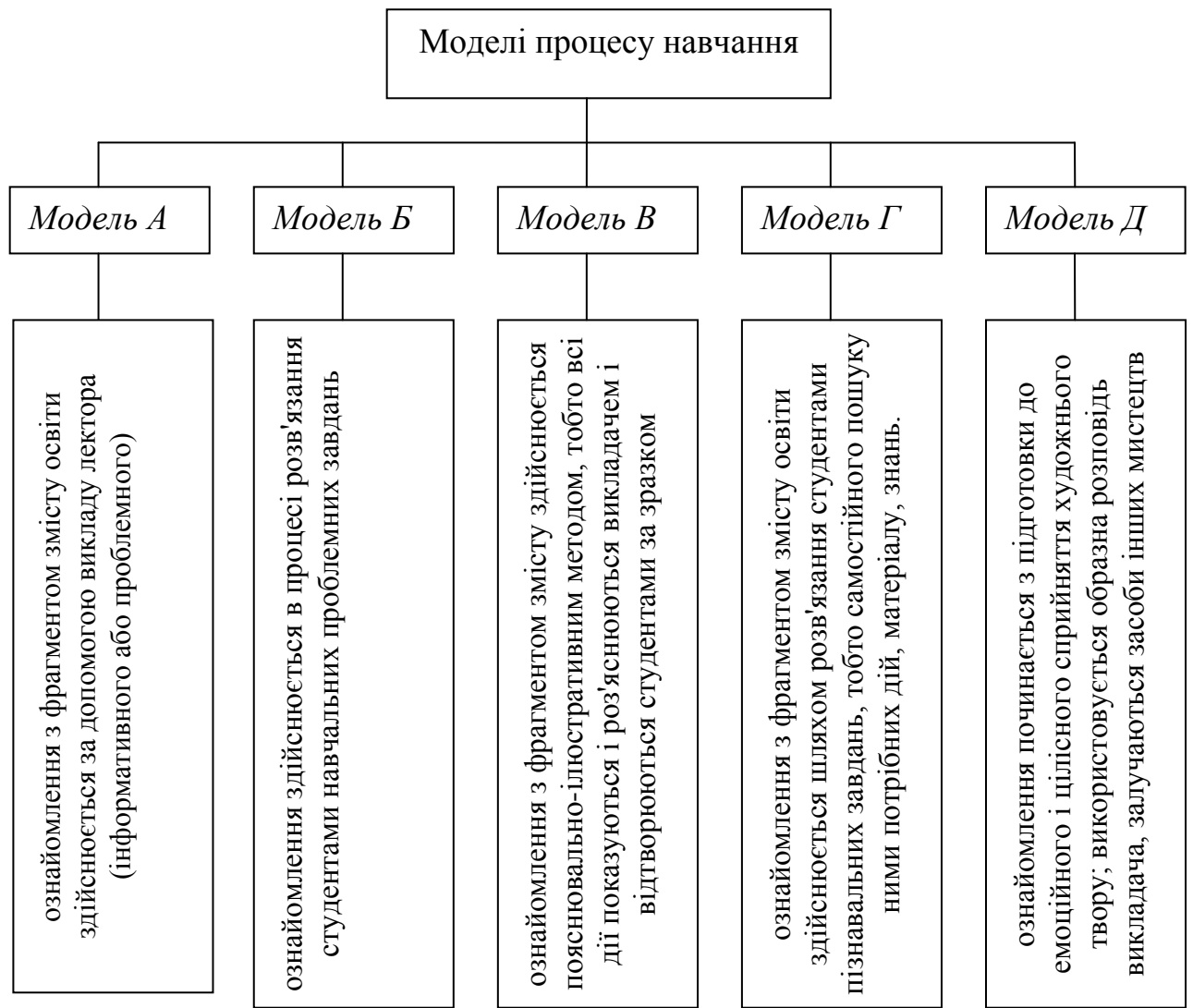

Схема 3.9. Моделі процесу навчання

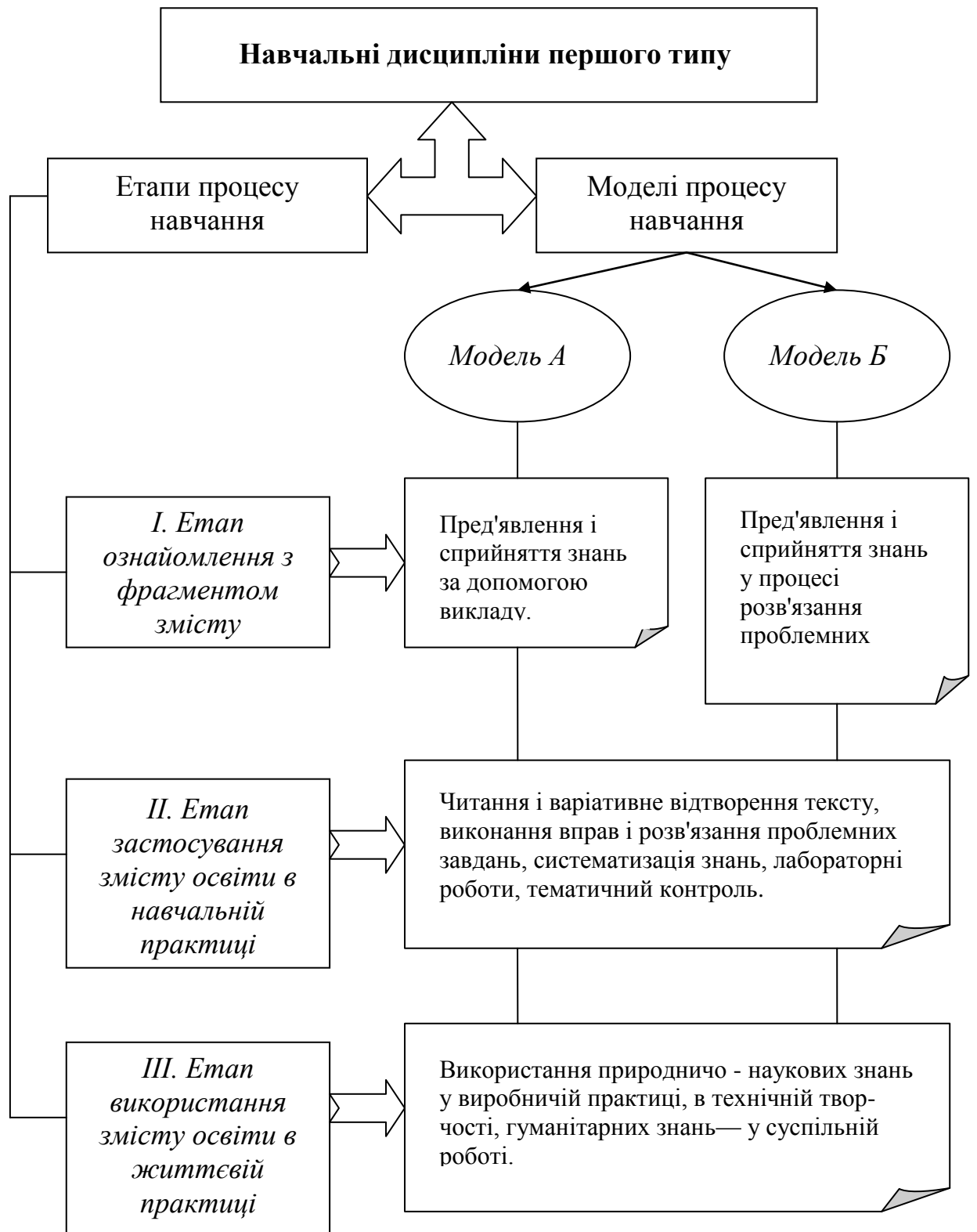

Схема 3.10. Моделі процесу навчання дисциплін першого типу

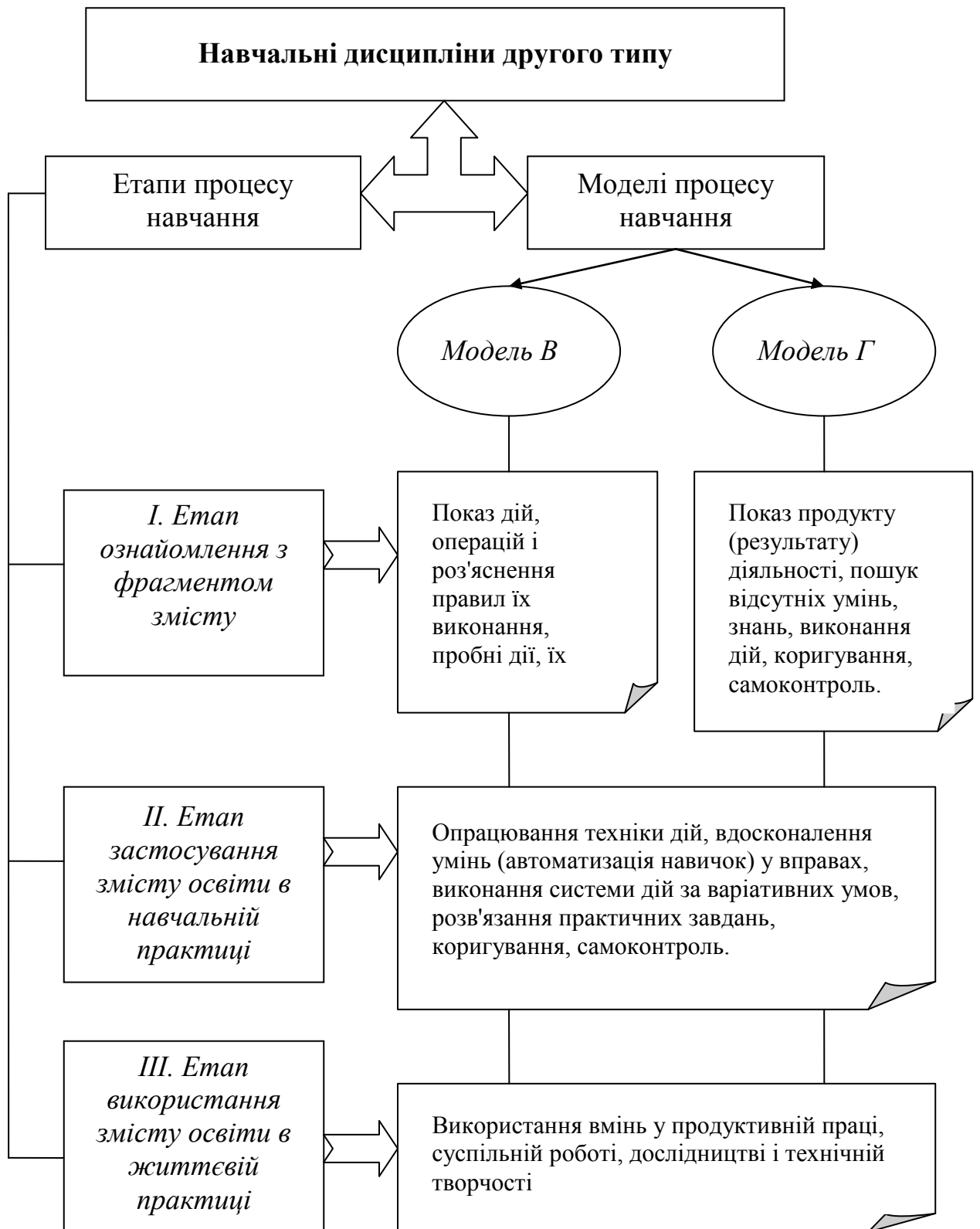

Схема 3.11. Моделі процесу навчання дисциплін другого типу

Схема 3.12. Моделі процесу навчання дисциплін третього типу

3.1.8. Державні документи, що визначають зміст освіти

Зміст освіти визначається **такими документами:**
*навчальними планами, навчальними програмами,
підручниками, посібниками.*
Вони спрямовані на виконання тих завдань, які ставить перед вищою школою держава.

Схема 3.13. Державні нормативні документи

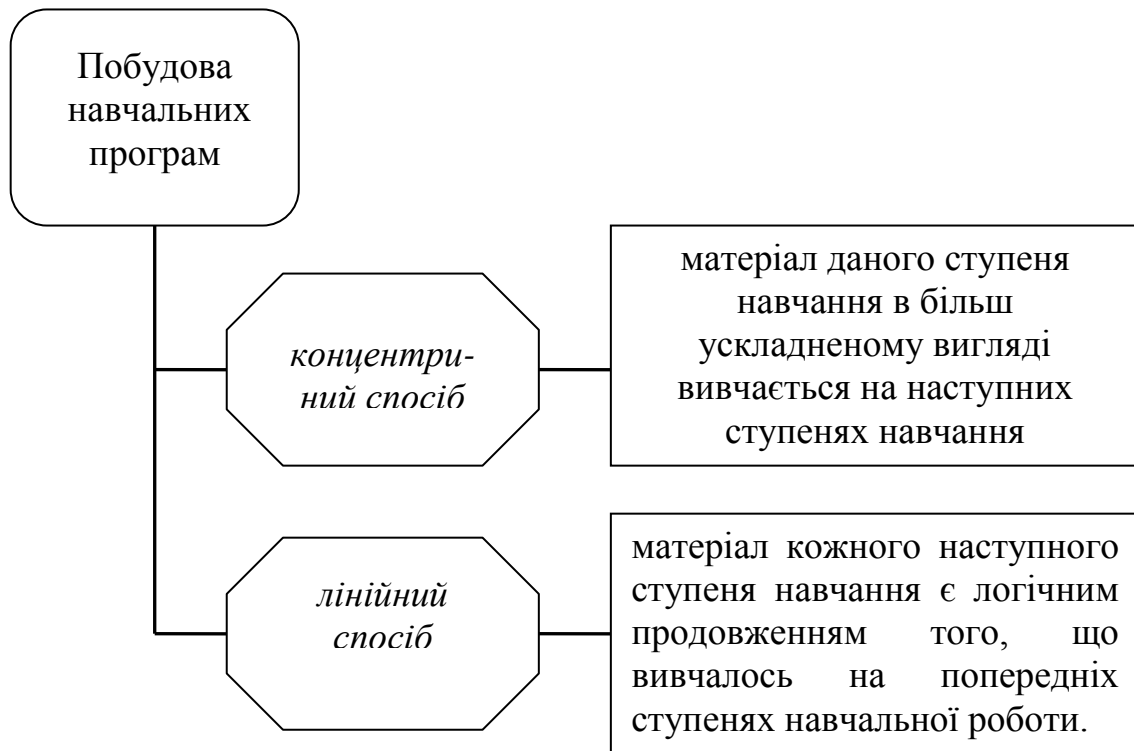

Схема 3.14. Способи побудови навчальних програм

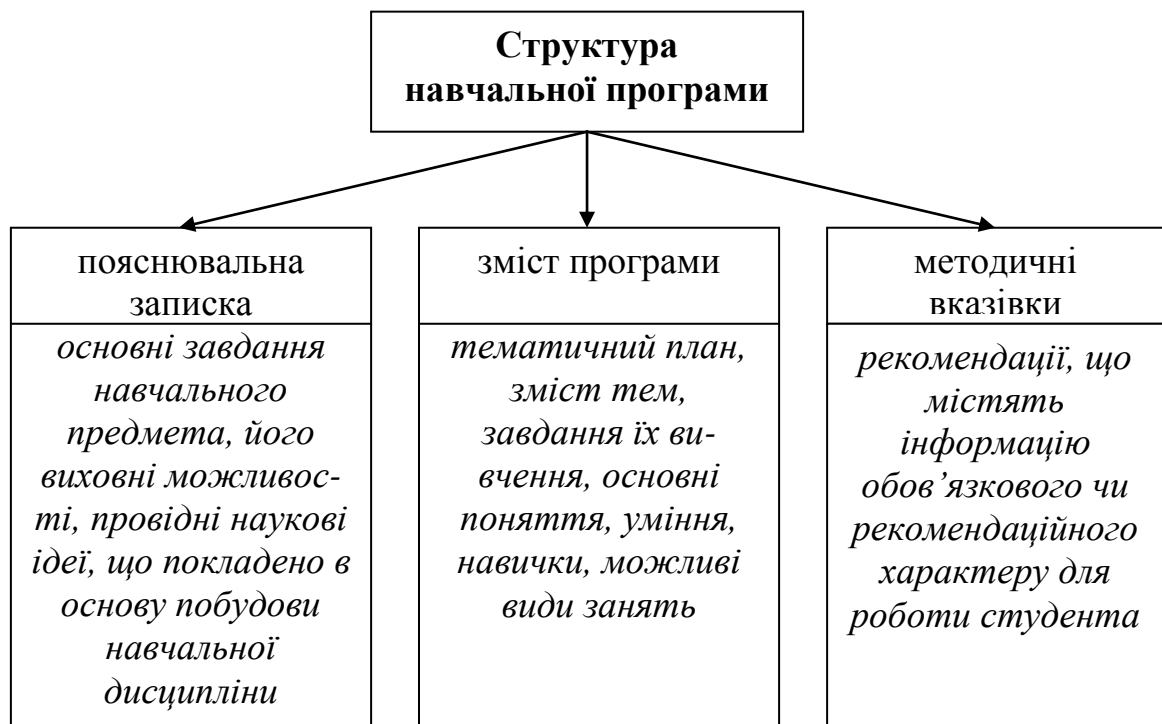

Схема 3.15. Основні елементи структури навчальної програми

Види програм, що використовуються у навчальних закладах

Таблиця 3.7

№	Програма	Суть
1	<i>Типова навчальна програма</i>	визначає базові знання, уміння, навички, систему світоглядних ідей, рекомендації методичного характеру
2	<i>Робоча навчальна програма</i>	складається на базі типових програм і відбиває специфіку навчання в конкретному ВНЗ
3	<i>Авторська програма</i>	розробляється і реалізується висококваліфікованими фахівцями, враховує вимоги державного стандарту, але може мати іншу логіку побудови навчальної дисципліни, свої підходи до розгляду тих чи інших теорій тощо; повинна мати рецензії від учених у конкретній предметній галузі, педагогів, психологів, методистів і бути затверджена вченою радою навчального закладу, факультету. Авторські програми найбільш широко використовуються при вивченні спецкурсів, спецсеминарів

3.2. Процес навчання

Мета:

- засвоїти суть поняття навчання;
- виділити специфіку навчання у вищій школі;
- розглянути функції навчання та вміти їх розкрити;
- навести класифікацію мотивів навчальної діяльності.

Основні поняття: навчання, процес навчання у вищій школі, компоненти та функції навчання, види мотивів, учіння.

План

3.2.1. Поняття про навчання

3.2.2. Мотивація навчальної діяльності студентів

3.2.3. Функції навчання

Використані джерела

1. Алексюк А. М. Педагогіка вищої освіти України. Історія. Теорія : [підруч. для студентів, аспірантів та мол. викладачів вищ. навч. закл.] / А. М. Алексюк. – К. : Либідь, 1998. – 558 с.
2. Бондар В.І. Дидактика : підручник / В.І Бондар. – К. : Либідь, 2005. – 264 с.
3. Выготский Л. С. Педагогическая психология / Лев Семенович Выготский : [под. ред. В.В.Давыдова]. – М. : Педагогика, 1991. – 479 с.
4. Волкова Н.П. Педагогіка : [Посібник для студентів вищих навчальних закладів] / Н.П. Волкова. – К.: Видавничий центр «Академія», 2002. – 616 с.
5. Гура О.І. Педагогіка вищої школи: вступ до спеціальності : [навч. Посібник] О.І. Гура. – К. : Центр навчальної літератури, 2005. – 224 с.
6. Журавський Г. Э. Очерки по истории античной педагогики / Г. Э. Журавский. – М. : Просвещение, 1963. – 320 с.
7. Лозова В. І. Теоретичні основи виховання і навчання : навч. посіб. / В.І. Лозова, Г.В. Троцько. – Х. : «ОВС», 2002. – 400 с.

Додаткова література

1. Гончаренко С. Український педагогічний словник / С. Гончаренко. – К.: Либідь, 1997. – 376 с.
2. Лингарт И. Процесс и структура человеческого учения / И. Лингарт. – М. : Просвещение, 1970. – 320 с.
3. Савченко О.Я. Дидактика початкової школи : підручник для студентів педагогічних факультетів / О.Я. Савченко – К. : Генеза, 2002. – 368 с.
4. Словник-довідник з педагогіки і психології вищої школи / [підгот. Н. С. Герасимова та ін.] – Черкаси : ЧНУ, 2010. – 212 с.

3.2.1. Поняття про навчання

Схема 3.16. Визначення поняття «навчання» провідними вченими

Поняття процесу навчання у вищій школі

***Навчання** – спеціально організована взаємодія суб'єктів пізнавальної діяльності, яка моделюється (визначаються її цілі, завдання, зміст структура, методи, форми, мотиви навчальної діяльності студентів, функції навчання) для активного опанування студентами основами соціального досвіду, накопиченого людством у різних галузях науки з метою розвитку інтелектуальної, чуттєво-вольової сфер їхньої життєдіяльності, виховання потреби в самоосвіті, самовихованні.*

Схема 3.17. Розкриття завдань навчання

Схема 3.18. Структурні компоненти навчання (за І. Харламовим)

Результати навчальної діяльності

Таблиця 3.8

№	Ознаки результативності навчання
1	здатність індивіда до самостійного користування надбаними знаннями і здобувати нові;
2	усвідомленість способів дій, вибір оптимальних;
3	критичність мислення;
4	адекватна самооцінка;
5	спрямованість особистості до самоосвіти, саморозвитку;
6	сформованість як інтелектуальних, так і комунікативних умінь, розвиток почуттів, якостей особистості.

Процес навчання

Таблиця 3.9

Діяльність викладача (викладання)	Діяльність студента (учіння)
<p>1. Дидактичне проектування навчання студентів:</p> <ul style="list-style-type: none"> • визначення мети, завдань навчальної діяльності; • конкретизація змісту навчальної інформації, який необхідно засвоїти; • планування методів, засобів, форм навчання. 	
<p>2. Формування потреб у оволодінні змістом освіти, мотивів навчальної діяльності</p>	<p>Усвідомлення студентами навчально – пізнавальної діяльності, навчальної мети, завдань, формування внутрішнього настрою на успішне учіння</p>
<p>3. Організація навчально – пізнавальної діяльності студентів:</p> <ul style="list-style-type: none"> • організація сприйняття матеріалу; • організація усвідомлення; • організація запам'ятовування основних положень, застосування знань, забезпечення емоційно – позитивного характеру дій студентів. 	<p>Сприйняття навчальної інформації (розгляд, прослуховування, читання, спостереження тощо. Результат – уявлення)</p> <p>Усвідомлення (аналіз, синтез, порівняння, зіставлення, абстрагування, конкретизація, аргументація, класифікація, узагальнення, виділення головного тощо. Результат – утворення понять, узагальнених уявлень про суть явищ, предметів, процесів).</p> <p>Осміслене засвоєння знань і їх практичне використання, виявлення емоційно – позитивного ставлення і вольових зусиль у навчально-пізнавальній діяльності.</p>
<p>4. Контроль і оцінювання результатів навчальної діяльності, тобто тих змін, які відбулися.</p>	<p>Самоконтроль, корекція в діяльності, самооцінка її результатів.</p>

Аспекти учіння (за І. Лінгартом)

Таблиця 3.10

Назва аспекту	Тлумачення
Біологічний	• процес, де розглядається спадковість, середовище, регуляція;
Фізіологічний	• вироблення умовних рефлексів, аналітико-синтетичної діяльності мозку;
Психологічний	• активність суб'єкта, як діяльність, як фактор психічного розвитку, який приводить до змін поведінки людини;
Соціологічний	• фактор соціалізації, як умова зв'язку індивідуальної і суспільної свідомості;
Етичний	• процес ціннісного формування і самовизначення, засвоєння суспільних норм, правил, цінностей;
Кібернетичний	• інформаційний процес у навчаючій системі, яка характеризується управлінням, прямими і зворотними зв'язками, розробкою стратегій, програм і алгоритмів;
Філософський	• специфічна форма пізнання, розв'язання протиріч між об'єктивним і суб'єктивним, формою і змістом тощо;
Логічний	• основа формування логічного мислення.

Учіння – це специфічна діяльність, яка передбачає конкретні цілі, зміст, принципи, методи, організаційні форми навчальної роботи, навчальні дії, що забезпечують оволодіння студентами змістом освіти, їх розвиток і виховання.

3.2.2. Мотивація навчальної діяльності студентів

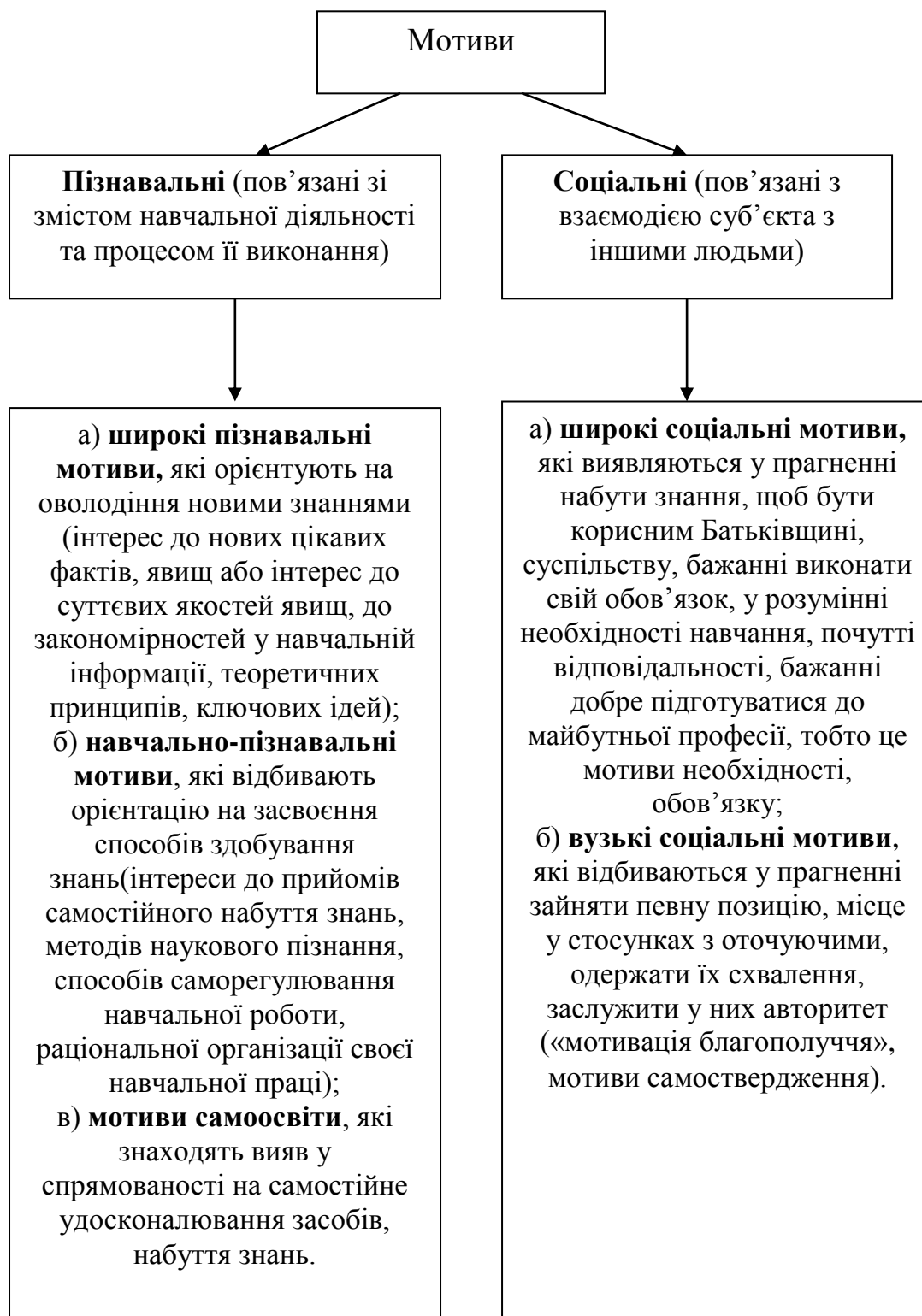

Схема 3.19 Види мотивів

3.2.3. Функції навчання

Види функцій навчання

Таблиця 3.11

№	Назва функції	Суть
1	<i>Освітня</i>	Головна мета вищої школи – стимулювання молоді до самоосвіти як загальної, так і професійної. Отже, <i>самоосвіта</i> – це вид навчання, мета, зміст, форми, методи, засоби, умови якого визначаються самим суб'єктом.
2	<i>Розвивальна</i>	«Навчання йде попереду розвитку, просуваючи його далі та викликаючи в ньому новоутворення» (Л. Виготський). Напрями розвитку: 1) розвиток пізнавальної сфери (становлення інтелекту, розвиток механізмів пізнання); 2) становлення цілей, мотивів, засвоєння способів і засобів діяльності.
3	<i>Виховна</i>	У навчальній діяльності студенти набувають знань, умінь, навичок, які стають базою для формування світогляду наукових переконань, працьовитості, вольових й емоційних якостей, здійснюється моральне, естетичне, екологічне, трудове та ін. виховання, відбувається духовне збагачення, всебічний розвиток особистості студента.

3.3. Принципи навчання

Мета: сформулювати поняття принципу навчання; розкрити суть основних принципів навчання вищої школи та шляхи їх реалізації.

Основні поняття: принцип, принцип навчання, закономірності навчання, принцип гуманістичної спрямованості навчання, принцип забезпечення єдності освітніх, розвивальних і виховних функцій навчання, принцип професійної спрямованості навчання, принцип науковості, принцип

систематичності й системності в навчанні, принцип доступності нарошуваних труднощів, принцип свідомості, активності й самостійності студентів у навчанні, принцип індивідуального підходу до студентів, принцип наочності навчання, принцип міцності засвоєння знань, умінь, навичок, принцип оптимізації навчального процесу.

План

3.3.1. Поняття про принципи в педагогіці.

3.3.2. Характеристика принципів навчання вищої школи.

Використані джерела

1. Алексюк А. М. Педагогіка вищої освіти України. Історія. Теорія : [підруч. для студентів, аспірантів та мол. викладачів вищ. навч. закл.] / А. М. Алексюк. – К. : Либідь, 1998. – 558 с.

2. Волкова Н.П. Педагогіка : [Посібник для студентів вищих навчальних закладів] / Н.П. Волкова. – К.: Видавничий центр «Академія», 2002. – 616 с.

3. Гура О.І. Педагогіка вищої школи: вступ до спеціальності : [навч. Посібник] О.І. Гура. – К. : Центр навчальної літератури, 2005. – 224 с.

4. Лозова В. І. Теоретичні основи виховання і навчання : навч. посіб. / В.І. Лозова, Г.В. Троцько. – Х. : «ОВС», 2002. – 400 с.

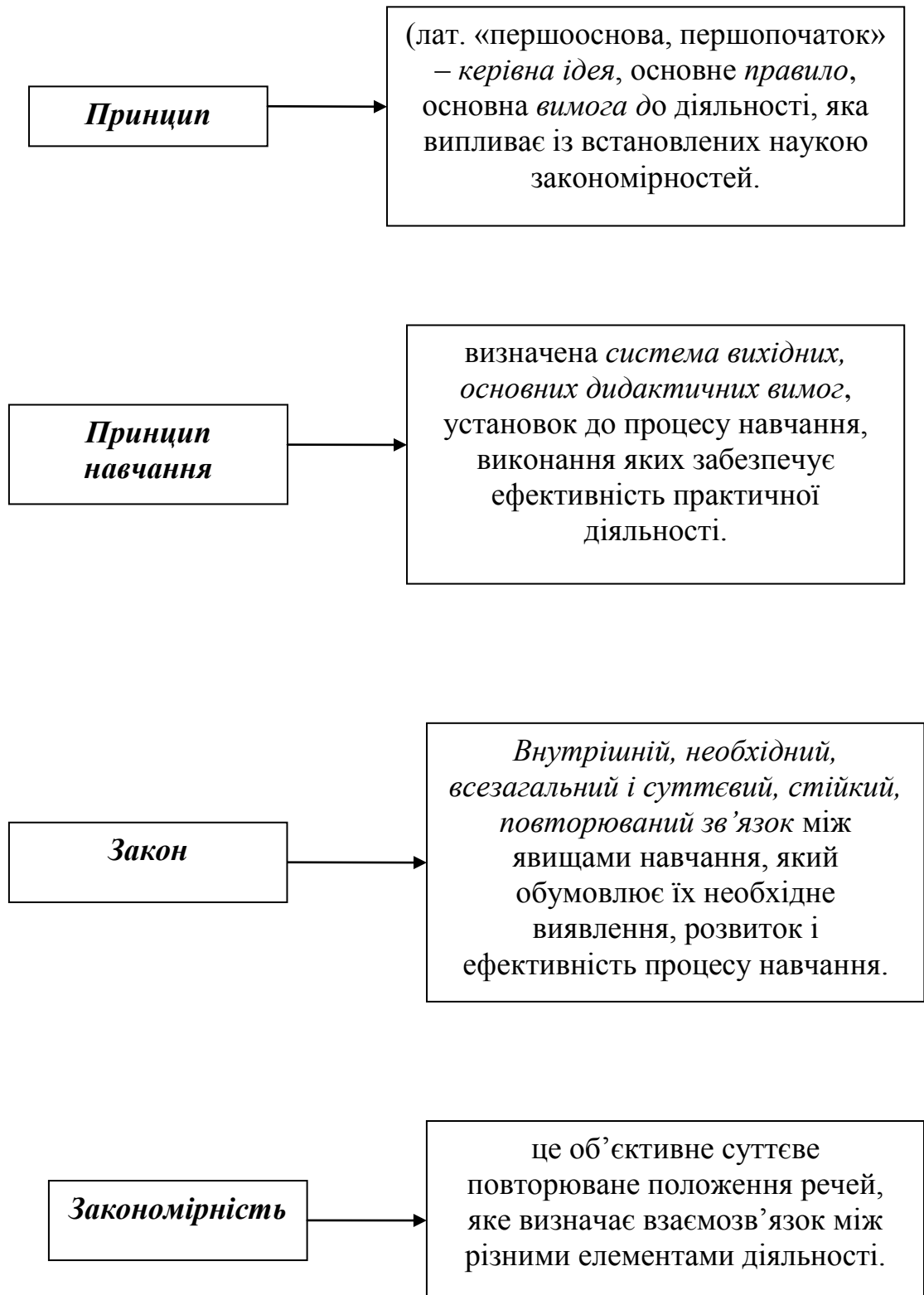
5. Прокопенко І. Ф. Сучасні педагогічні технології в підготовці вчителів : навч. посіб. / І. Ф. Прокопенко, В. І. Євдокимов – Харків : Колегіум, 2008. – 344 с.

Додаткова література

1. Гончаренко С. Український педагогічний словник / С. Гончаренко. – К.: Либідь, 1997. – 376 с.

2. Лингарт И. Процесс и структура человеческого учения / И. Лингарт. – М. : Просвещение, 1970. – 320 с.

3.3.1. Поняття про принципи в педагогіці

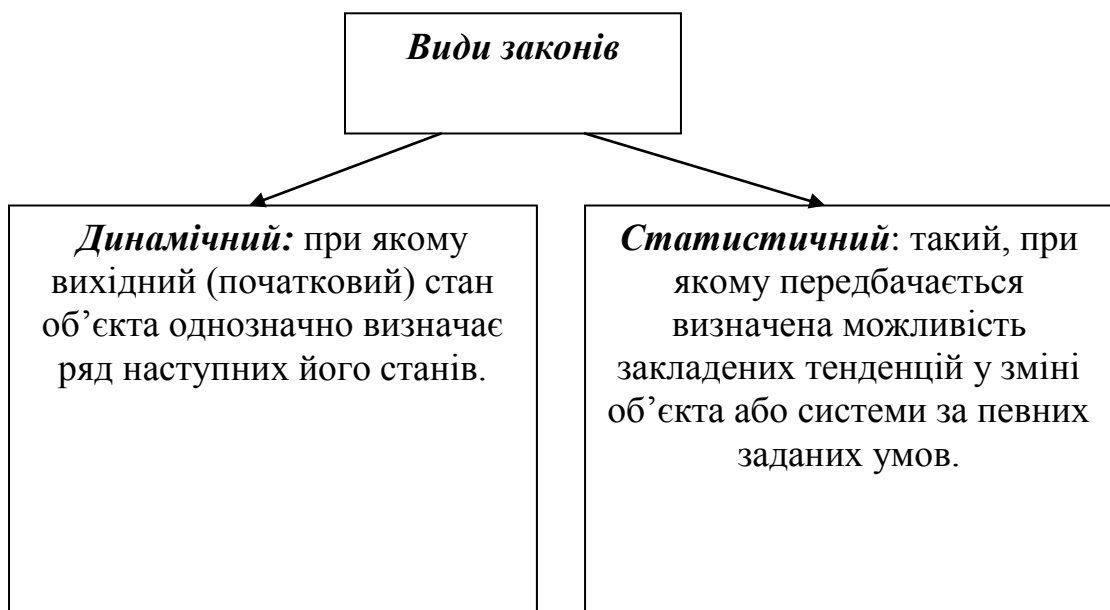

Схема 3.20. Види законів

Схема 3.21. Види закономірностей

3.3.2. Характеристика принципів навчання вищої школи

Принципи навчання

Таблиця 3.12

Принцип	Суть	Шляхи реалізації
<i>Принцип гуманістичної спрямованості навчання</i>	Цінність людини як особистості, її прав на свободу, щастя, захист і охорону життя, здоров'я, виявлення і розвиток схильностей, здібностей, творчого потенціалу особистості майбутнього спеціаліста, надання допомоги в повноцінній самореалізації.	Не принижувати, через моральні якості А. Макаренка «Оптимістична гіпотеза по відношенню до людини»: мімічно (посмішка, добрий погляд); пластично (дружній жест, захоплений змах руками); вербально; предметно (вручення книги); дійовим (пропозиція будь-чого). Діалогізм спілкування суб'єктів навчання. Толерантність у взаємодії педагогів і студентів.
<i>Принцип забезпечення єдності освітніх, розвивальних і виховних функцій навчання</i>	Навчання є виховуючим, бо воно формує систему ставлень людину до навколишнього світу.	1. Через зміст навчального матеріалу. 2. Через сам процес навчання, його організацію, методи, форми. 3. Сприяє і особистість викладача, його гуманізм.
<i>Принцип професійної спрямованості навчання</i>	Вимагає враховувати при викладанні не лише фахових дисциплін, а й обґрунтувати загальні особливості майбутньої професійної діяльності студента.	Зв'язок навчання з життям, ґрунтуватись на життєвий досвід студентів.
<i>Принцип науковості навчання</i>	Засвоєння точно встановлених в сучасній науці положень, тобто зміст освіти повинен знайомити з об'єктивними науковими фактами, поняттями, законами, теоріями.	1. Відбір змісту науки, втілення уявлень і понять у точні словесні означення і визначення. 2. Розробка навчальних програм і підручників у відповідності до змісту освіти. 3. Історизм у викладанні. 4. Використовувати методи проблемного навчання.

<p><i>Принцип систематичності й системності в навчанні</i></p>	<p><i>Систематичність</i> навчання припускає засвоєння суб'єктом понять і розділів у їх логічному зв'язку і наступності (спадкоємності). <i>Системність</i> вимагає забезпечення формування у школярів системи знань.</p>	<p>Планомірна організація і проектування процесу навчання, поступовість і послідовність, встановлення тісного зв'язку між вивченими питаннями у відповідній послідовності, ускладнення методів навчання та форм самостійної роботи, систематична робота студентів.</p>
<p><i>Принцип доступності нароцуваних труднощів</i></p>	<p>Розрив між підготовленістю студентів до процесу навчання і тими вимогами, які цей процес пред'являє до нього.</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Враховувати індивідуальну наочність індивідів, об'єднувати їх у диференційовані підгрупи. 2. Навчальний процес вести в оптимальному темпі, щоб не затримувати сильних і розвивати швидкість дій у середніх і слабких. 3. Створювати певне напруження в навчанні, щоб суб'єкт звикав працювати в повну силу. 4. Для доступності використовувати аналогію, порівняння, співставлення, протиставлення, щоб дати поштовх для думок. 5. Головну увагу звертати на управління пізнавальною діяльністю, щоб навчати самостійно знаходити істини тощо.
<p><i>Принцип індивідуального підходу до студентів у навчанні</i></p>	<p>Полягає у вивченні і врахуванні в навчальному процесі індивідуальних особливостей кожного студента з метою максимального розвитку позитивних і подолання негативних особливостей студента</p>	<p>Вивчення характеру, навичок, рівня знань і вмінь, рівня пізнавальних здібностей, ставлення до навчання, до успіхів, невдач; мотивів навчання, рівня наочності студента тощо.</p>

<p><i>Принцип свідомості, активності й самостійності студентів у навчанні</i></p>	<p>Усвідомлення мети, завдань, значення своєї навчальної діяльності; позитивне ставлення до неї; вміння керувати своєю діяльністю; правильне розуміння фактичного матеріалу; розуміння практичного значення оволодіння системою знань, умінь, навичок для подальшої професійної діяльності; вміння користуватися знаннями в різних ситуаціях тощо.</p>	<p>1. Роз'яснювати громадську і особисту значущість навчання не лише для розвитку науки, а й для творчої діяльності у сфері матеріального виробництва. 2. Навчати виявляти наполегливість, силу волі. 3. Заохочувати виконання завдань підвищеної трудності. 4. Чітко визначати цілі, завдання, форми звіту, критерії оцінювання. 5. Навчати пред'являти вимоги до себе, щоб заохочувати до самовиховання обов'язку, відповідальності тощо.</p>
<p><i>Принцип наочності навчання</i></p>	<p>Ґрунтується на показуванні конкретних предметів, явищ, процесів, моделей або їх образних відтворень.</p>	<p>Використовувати фонічні (сприймаються слухом), візуальні (сприймаються зором) і змішані:</p> <ul style="list-style-type: none"> • статичні посібники (діафільми, діапозитиви, посібники для епіопроекції); • динамічні (кінофільми, кінофрагменти); • фонопосібники (грамзаписи).

3.4. Методи навчання у вищій школі.

Види, авторські дидактичні системи навчання

Мета: засвоїти основні методи навчання у ВШ; порівняти та проаналізувати реалізацію методів навчання у ВШ та середніх закладах освіти; розкрити суть основних видів навчання, шляхи їх реалізації, переваги та недоліки використання даних технологій у навчанні.

Основні поняття: метод навчання, прийом, засіб, класифікації методів, лекція, бесіда, дискусія, диспут (види, вимоги, методика проведення), види самостійної роботи, вправа, лабораторна робота, практична робота, практикум, догматичне, пояснювальне, проблемне, програмоване, модульне, дистанційне, особистісно-орієнтоване та розвивальне навчання.

План

- 3.4.1. Поняття про методи навчання і підходи до їх класифікації.
- 3.4.2. Характеристика методів за джерелами набуття знань.
- 3.4.3. Методи навчання в залежності від характеру пізнавальної діяльності тих, хто навчається.
- 3.4.4. Методи стимулювання і мотивації.
- 3.4.5. Вибір методів навчання.
- 3.4.6. Види, авторські дидактичні системи навчання.

Використані джерела

1. Алексюк А. М. Педагогіка вищої освіти України. Історія. Теорія : [підруч. для студентів, аспірантів та мол. викладачів вищ. навч. закл.] / А. М. Алексюк. – К. : Либідь, 1998. – 558 с.
2. Волкова Н.П. Педагогіка : [Посібник для студентів вищих навчальних закладів] / Н.П. Волкова. – К.: Видавничий центр «Академія», 2002. – 616 с.

3. Гура О.І. Педагогіка вищої школи: вступ до спеціальності : [навч. Посібник] О.І. Гура. – К. : Центр навчальної літератури, 2005. – 224 с.

4. Лозова В. І. Теоретичні основи виховання і навчання : навч. посіб. / В.І. Лозова, Г.В. Троцько. – Х. : «ОВС», 2002. – 400 с.

5. Прокопенко І. Ф. Сучасні педагогічні технології в підготовці вчителів : навч. посіб. / І. Ф. Прокопенко, В. І. Євдокимов – Харків : Колегіум, 2008. – 344 с.

6. Хрестоматія з педагогіки вищої школи : навчальний посібник / [уклад. : В. І. Лозова, А. В. Троцько, О. М. Іонова, С. Т. Золотухіна ; за заг. ред. В. І.Лозової]. – Х. : Віровець А. П. «Апостроф», 2011. – 408 с.

Додаткова література

1. Гончаренко С. Український педагогічний словник / С. Гончаренко. – К.: Либідь, 1997. – 376 с.

2. Каптерев П.Ф. Избранные педагогические сочинения / П.Ф. Кепперев.– М.: Педагогика, 1982.– 704с.

3. Лингарт И. Процесс и структура человеческого учения / И. Лингарт. – М. : Просвещение, 1970. – 320 с.

4. Педагогічні технології в неперервній освіті : монографія / [С. О. Сисоєва, А. М. Алексюк, П. М. Воловик, О. І. Кульчицька та ін.] за ред. С. О. Сисоєвої. – К. : Віпол, 2001. – 502 с.

5. Педагогічні технології : навч. посіб. для вузів / [О. С. Падалка А. М. Нісімчук, І. О. Смолюк, О. Г. Шпак та ін.]. – Київ : «Укр. енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 1995. – 353 с.

3.4.1. Поняття про методи навчання і підходи до їх класифікації

Схема 3.22. Поняття про метод, засіб, прийом навчання

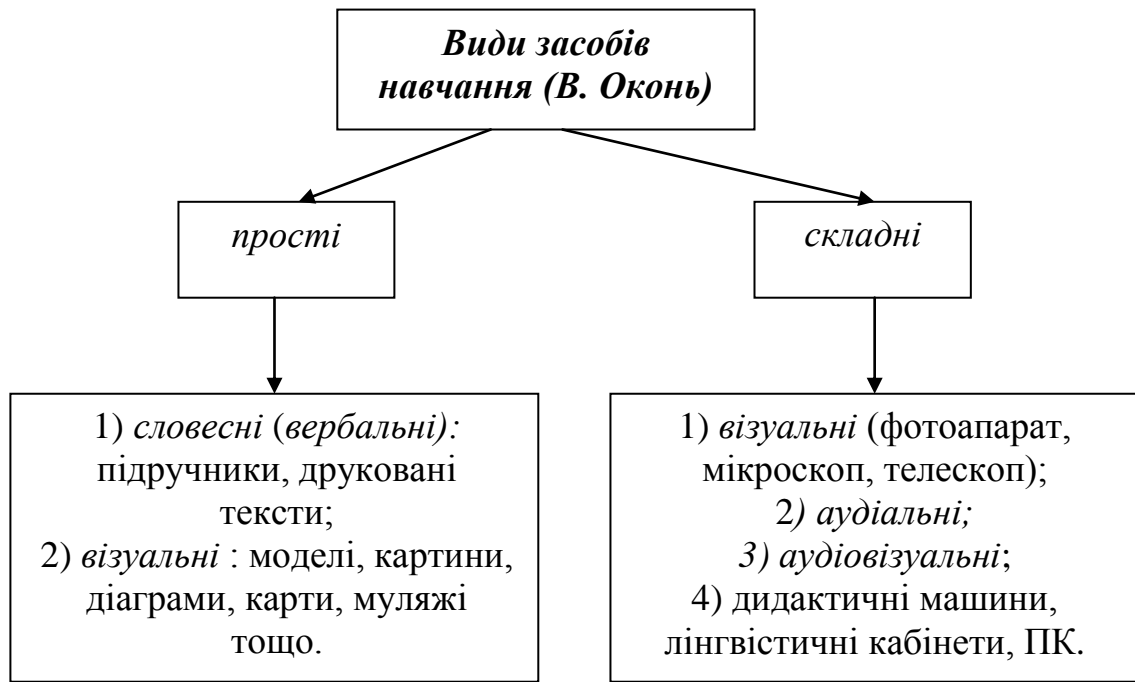

Схема 3.23. Види засобів за В.Оконем

3.4.2. Характеристика методів за джерелами набуття знань

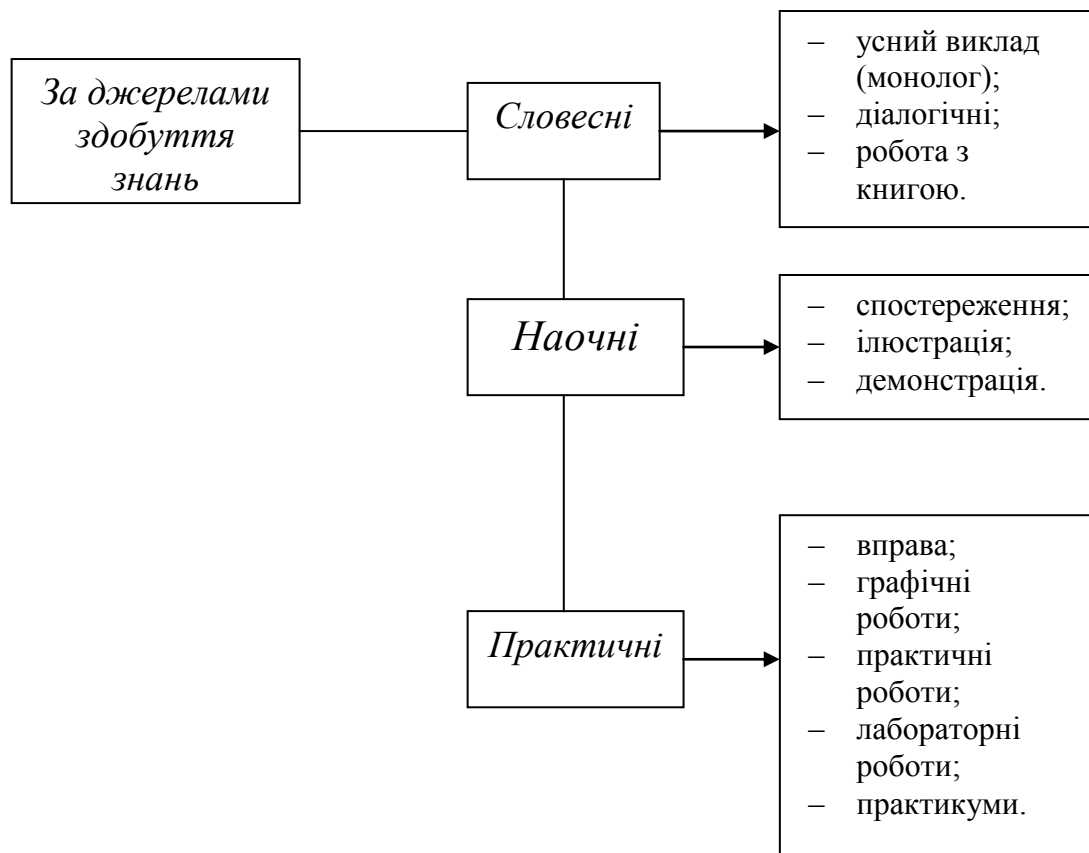

Схема 3.24. Класифікація методів навчання за джерелом набуття знань

Схема 3.25. Методи навчання (за І. Лернером)

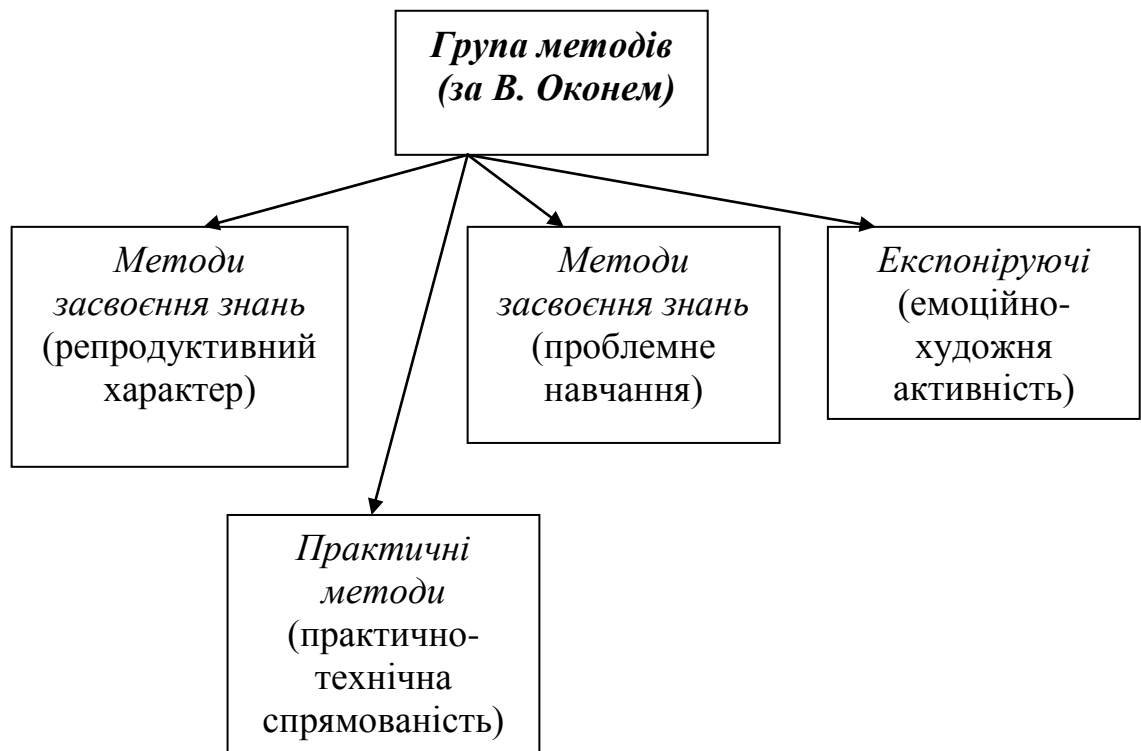

Схема 3.26. Види методів (за В. Оконем)

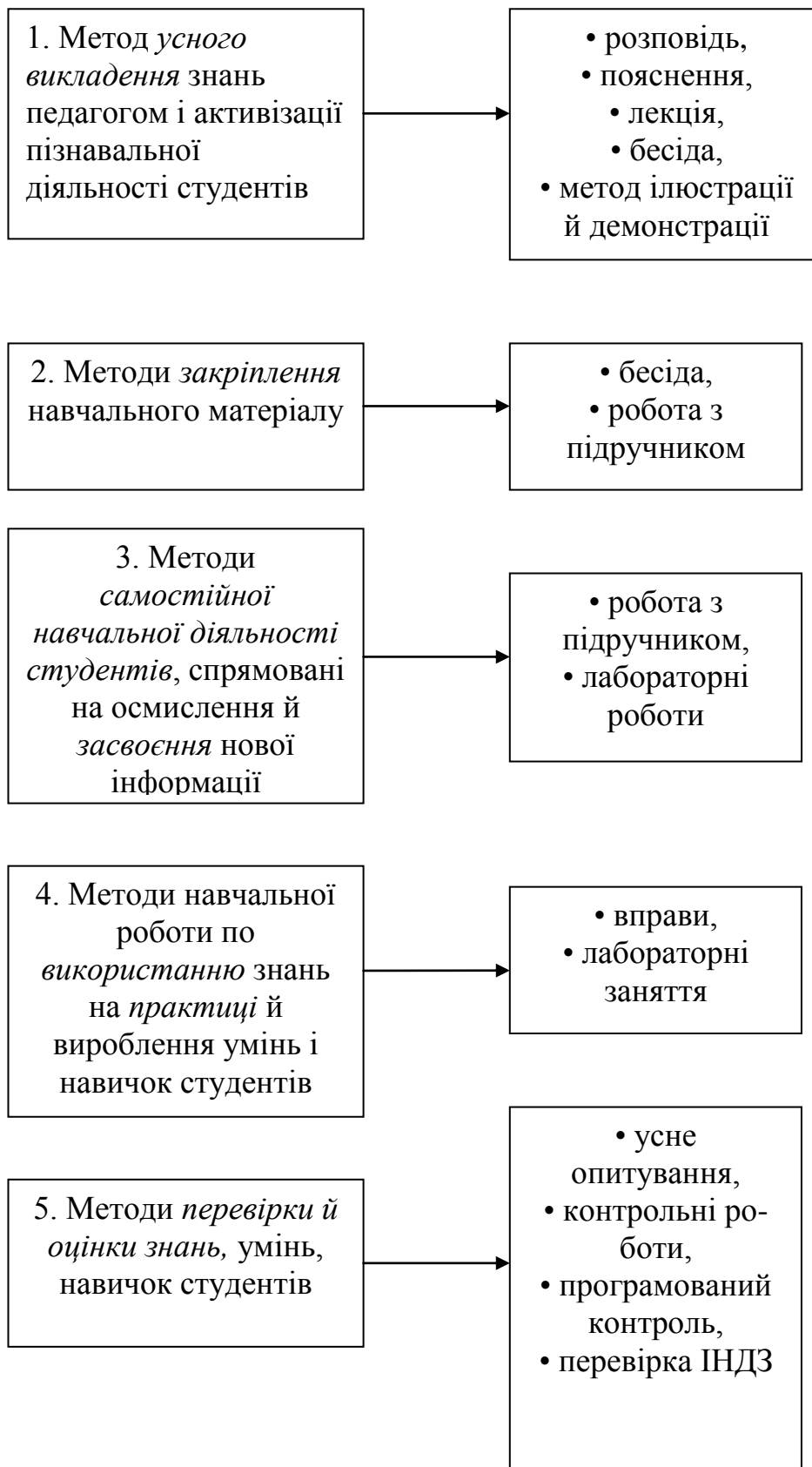

Схема 3.27. Групи методів (за І. Харламовим)

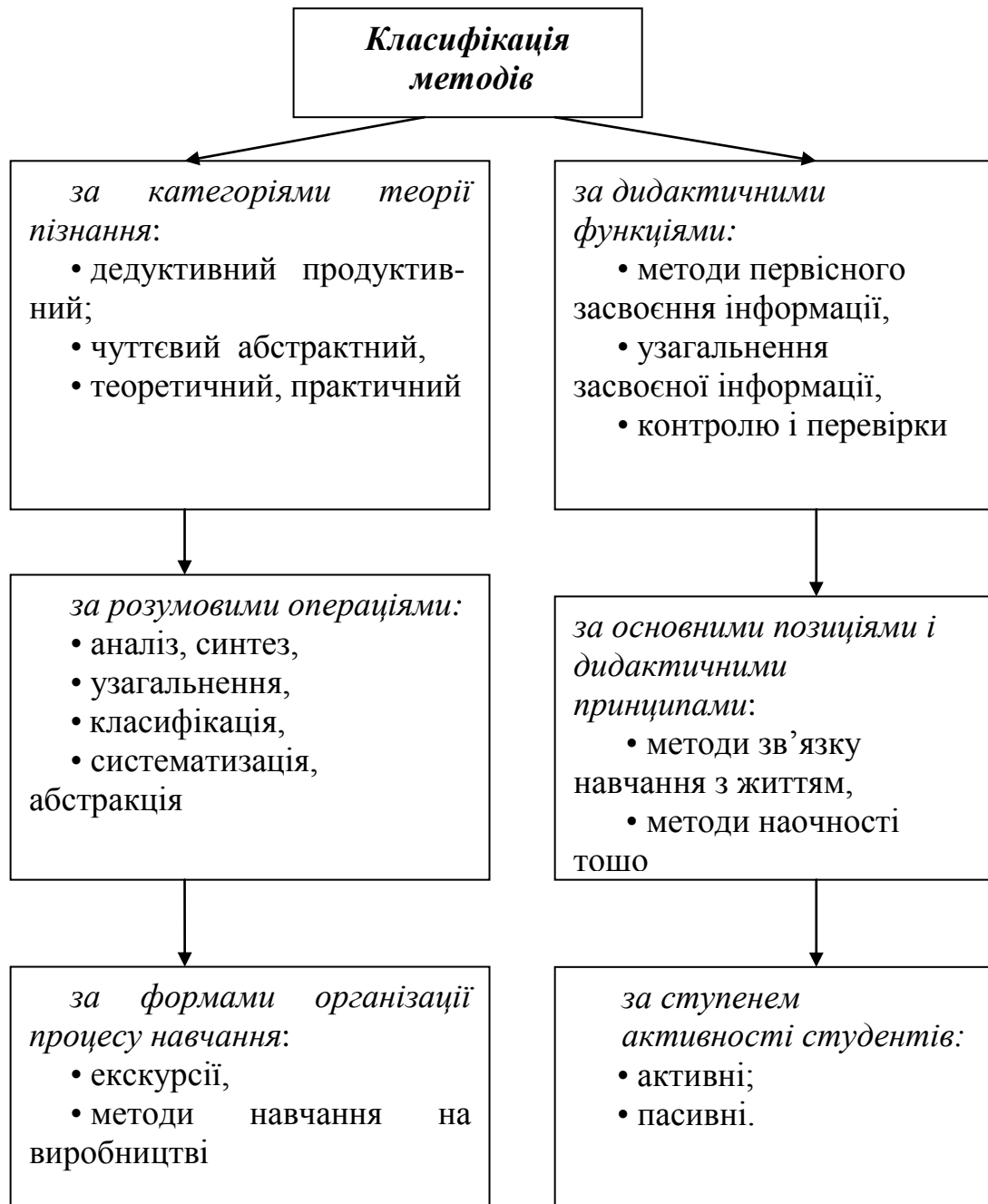

Схема 3.28. Загальна класифікація методів навчання

Види лекцій

Таблиця 3.13

Види лекції	Мета	Структура
Вступна	<i>Повідомлення про план вивчення окремої навчальної дисципліни</i>	<ul style="list-style-type: none"> • визначення тієї чи іншої навчальної дисципліни; • короткі історичні відомості про галузь знань, ролі зарубіжних і вітчизняних учених у розвитку науки; • мета і завдання навчальної дисципліни, її значення для професійної підготовки, зв'язок з іншими курсами; • основні поняття, проблеми науки; • методика вивчення навчальної дисципліни, розподіл часу; • основна і допоміжна навчальна й методична література; • особливості самостійної роботи студентів, участь у науково-дослідній роботі; • контроль за вивченням курсу.
Заключна	<i>Узагальнення основних положень курсу, розкриття перспектив подальшого розвитку науки</i>	<ul style="list-style-type: none"> • загальний огляд основних тем курсу, висновки, узагальнення; • розкриття сучасного стану проблем даної галузі науки, її досягнень; • питання подальшого розвитку науки.
Установча	<i>Початок самостійного вивчення певного курсу в період між сесіями</i>	<ul style="list-style-type: none"> • оглядовий характер; • не передбачає повного і систематичного викладу навчальної інформації програми; • значна концентрація матеріалу рекомендації щодо джерел вивчення курсу.
Традиційна	<i>Викладач пояснює, ілюструє, наводить приклади в процесі</i>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Попередня підготовка: відбір й структурування змісту навчальної інформації. 2. Оформлення лекції. Підготовка до викладу тексту лекції. Викладач засвоює зміст лекції, планує послідовність викладу, початок розкриття теми.

	<i>пояснення нового матеріалу</i>	<p>3. Виклад змісту студентам за визначеним і записаним студентами планом.</p> <p>4. Заключний етап лекції має таку структуру:</p> <ul style="list-style-type: none"> • лектор нагадує тему і мету заняття; • називає опорні положення навчальної інформації; • робить висновки з усієї теми і основних питань; • відповідає на питання студентів. Можна пропонувати дати питання у письмовій формі, щоб відповісти на наступній лекції.
Нетрадиційна		

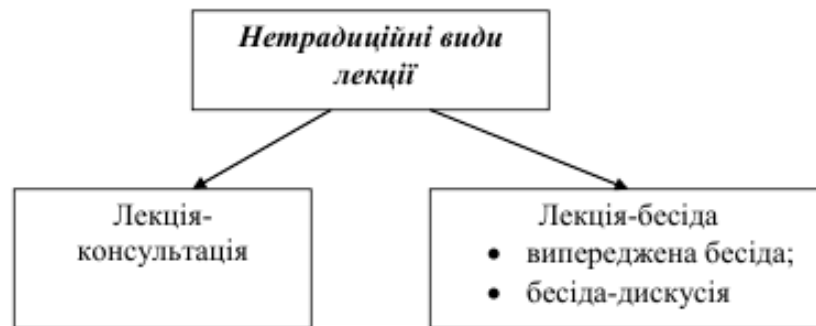

Схема 3.29. Нетрадиційні види лекції

Схема 3.30. Характеристика прийомів лекцій

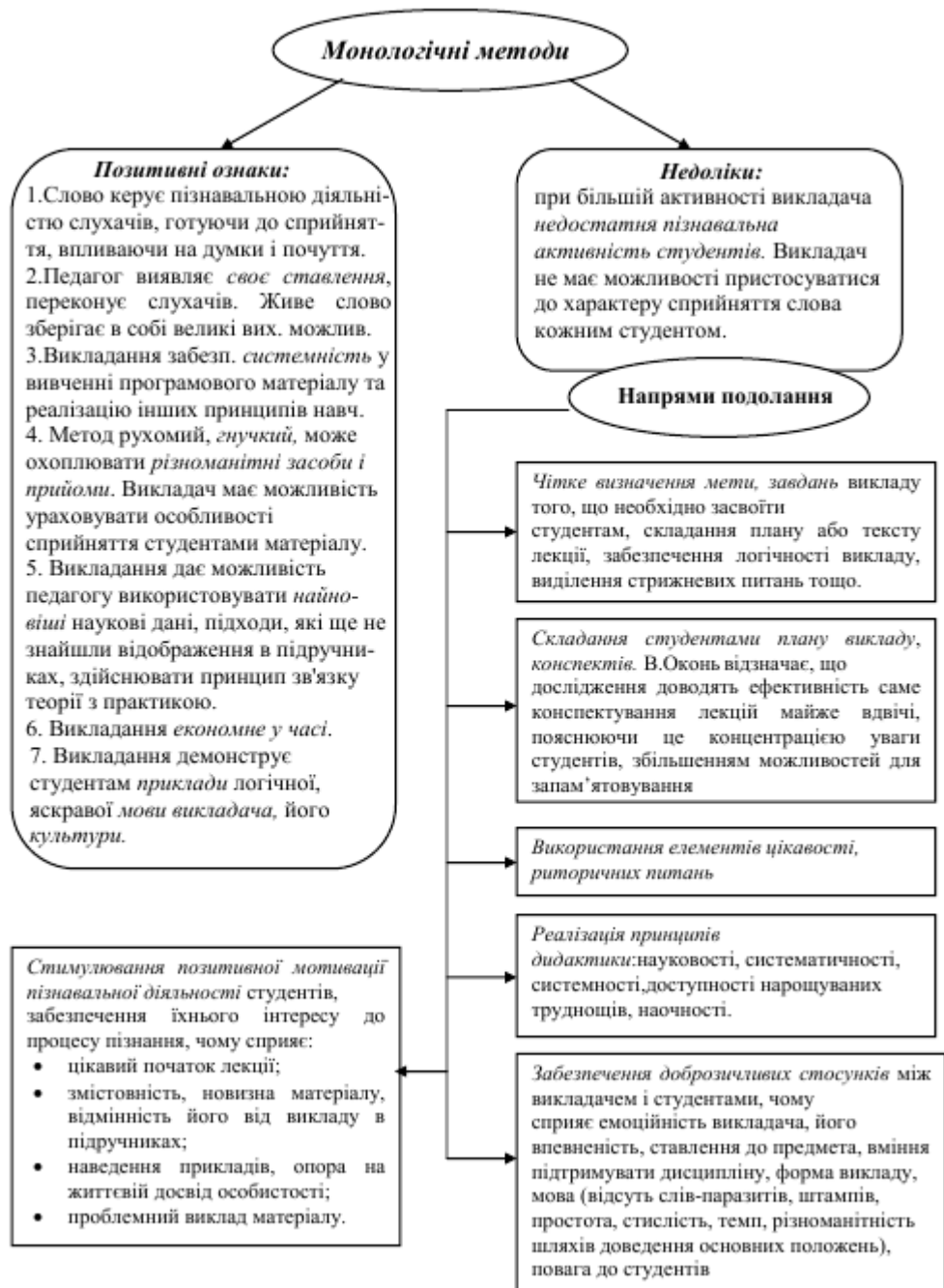

Схема 3.31. Позитивні і негативні ознаки монологічних методів навчання

Схема 3.32. Класифікація бесід

№	Види методів	Вимоги до проведення
1	<i>Бесіда</i>	<p>1. <i>Чіткість</i> у визначенні мети бесіди, її відповідність меті й завданням заняття.</p> <p>2. <i>Наявність плану-питальника</i>.</p> <p>3. <i>Правильна постановка питань</i>:</p> <ul style="list-style-type: none"> • стислість, доступність, логічність; • питання не повинні містити в собі відповідь; • не допускати «каверзних» питань, уникати невизначених (що знаєте про...), альтернативних (це чи це?) питань, які вимагають відповіді “так” або «ні», крім перевірочних; • ставити питання всій групі, а потім називати прізвище того, хто буде відповідати; • ставити питання різного рівня складності, щоб як сильні, так і середні студенти були впевнені, що беруть участь у розв’язанні проблем, включаючи в бесіду не лише активних студентів. Слід спонукати їх до сумніву, пошуку свого рішення або доведення, постановки питань. <p>4. Необхідно <i>вникати в неправильні відповіді, нашоухувати студентів</i>, а не підказувати відповідь.</p> <p>5. Виявляти <i>гнучкість</i> при проведенні бесіди.</p> <p>6. Відводити <i>достатньо часу</i> студентам, але задавати <i>швидкий темп</i>, коли повідомляються відомі факти, дати тощо.</p> <p>7. Підбивати <i>підсумки бесіди, робити висновки</i>.</p>
2	<i>Дискусія</i>	<ul style="list-style-type: none"> • <i>точне визначення навчальної проблеми, що підлягає обговоренню</i>; • <i>докладне уявлення про методи, прийоми і способи її розв’язання</i>; • <i>чітке визначення змісту понять, термінів і категорій, які використовуватимуть учасники дискусії</i>; • <i>обов’язкове обґрунтування власної позиції</i>; • <i>можливість відкритого висловлення своїх думок і шанобливе ставлення до опонентів та їхніх поглядів</i>.

Методика проведення диспуту (дискусії)

Таблиця 3.15

№	Назва етапу	Етапи проведення диспуту, дискусії
1	Підготовчо – організаційний етап	<ul style="list-style-type: none">• вивчення рівня підготовки, інтересів студентів для визначення або уточнення теми дискусії; формулювання питань;• вивчення бібліотечних фондів з проблематики дискусії,• виявлення за допомогою анкетування, бесід можливі точки зору з питання;• складання списку використаних джерел.
2	Підготовчо–пізнавальний.	<ul style="list-style-type: none">• вивчення студентами основних джерел знань, які б збагачували їх аргументами;• надання окремим студентам допомоги;• розробка викладачем проблемних питань;• ознайомлення слухачів із правилами проведення диспуту.
3	Колективно – пізнавальний етап (безпосереднє проведення диспуту)	<ul style="list-style-type: none">• повідомлення викладачем (або спеціально підготовленим студентом) теми, мети;• виступ студентів, які висловлюють суперечливі думки.
4	Завершальний етап.	Викладач робить загальні висновки з теми, розкриває глибину висвітлення питань, доповнює, висловлює власну точку зору, оцінює роботу окремих студентів.

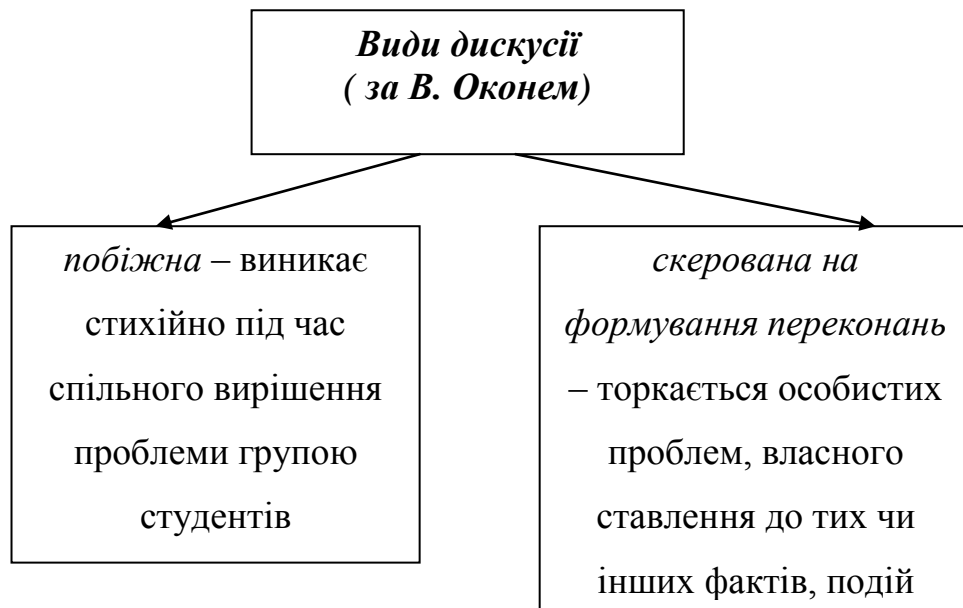

Схема 3.33. Види дискусії (за В. Оконею)

Схема 3.34. Види читання

Схема 3.35. Види самостійної роботи з друкованим матеріалом

Показники успішності роботи з книгою

Таблиця 3.16

№	Показники успішності роботи з книгою	Фактори
1	Мета, мотиви, потреби особистості.	<ul style="list-style-type: none"> • бажання студента ознайомитися з книгою, щоб мати про неї уявлення, особливо коли книга викликає суперечливі оцінки; • потреба в оволодінні системою знань, щоб вирішувати конкретні проблеми; • необхідність рецензувати книгу, щоб виступити на заняттях; • включення в наукову роботу; • потреба в самоосвіті, самовдосконаленні, розвитку професійної компетентності тощо.
2	Оволодіння студентом культурою читання	<ul style="list-style-type: none"> • установка особистості на раціональну роботу з книгою; • розуміння тексту, що означає розкриття змістовних зв'язків, відношень; • увага як вибіркова спрямованість свідомості на певний об'єкт; • запам'ятовування – процес збереження і відтворення; • оволодіння студентами динамічним читанням.

Пам'ятка при роботі з літературою

Таблиця 3.17

Рекомендації при читанні наукової літератури	Рекомендації при роботі з журналом
Знати короткі відомості про автора.	Звернути увагу на те, ким видається, з якого року, кому адресовано видання.
Осмыслити зміст книги для короткого викладу в групі, на екзамені.	Назвати основні розділи, рубрики.
Висвітлити у процесі аналізу головні проблеми; показати їх розвиток.	Зробити короткий аналіз змісту розділів, рубрик за певний період.
Розкрити, чим збагатила книга.	Детально викласти найбільш важливу, на думку доповідача, інформацію.
Висловити думку проте, чи можна використовувати певні думки автора в майбутній професійній діяльності.	Визначити можливості використання матеріалу в навчанні, в майбутній професійній діяльності.
Дати особисту оцінку праці.	

Прийоми для здійснення студентами самостійної роботи

Таблиця 3.18

№	Прийоми для здійснення студентами самостійної роботи
1	Культура читання (динамічне, швидке читання).
2	Короткий, але найбільш раціональний запис (виписок, планів, тез, конспекту, анотації, реферату, рецензії)
3	Запам'ятовування (структурування навчальної інформації, використання певних прийомів мнемотехніки з опорою на образну і слухову пам'ять).
4	Зосередження уваги, що вимагає використання різних видів самоконтролю, поетапної перевірки своєї роботи.
5	Пошук допоміжної інформації (робота з бібліографічними матеріалами, довідниками, каталогами, словниками, енциклопедіями).
6	Підготовки до екзаменів, заліків, семінарів, лабораторних робіт.
7	Раціональна організації часу, розумне чергування праці і відпочинку.

Програма СРС

Таблиця 3.19

№	Складові програми самостійної роботи
1	Діагностування студентом особистої пізнавальної потреби у розширенні, поглибленні сукупності знань, якими він володіє.
2	Визначення особистісних інтелектуальних, фізичних можливостей.
3	Визначення мети самостійної роботи – найближчої і віддаленої.
4	Самостійний вибір об'єкта вивчення і його обґрунтування для себе.
5	Розробка конкретного плану, довгострокової і найближчої програми самостійної роботи.
6	Визначення форм і часу самоконтролю.

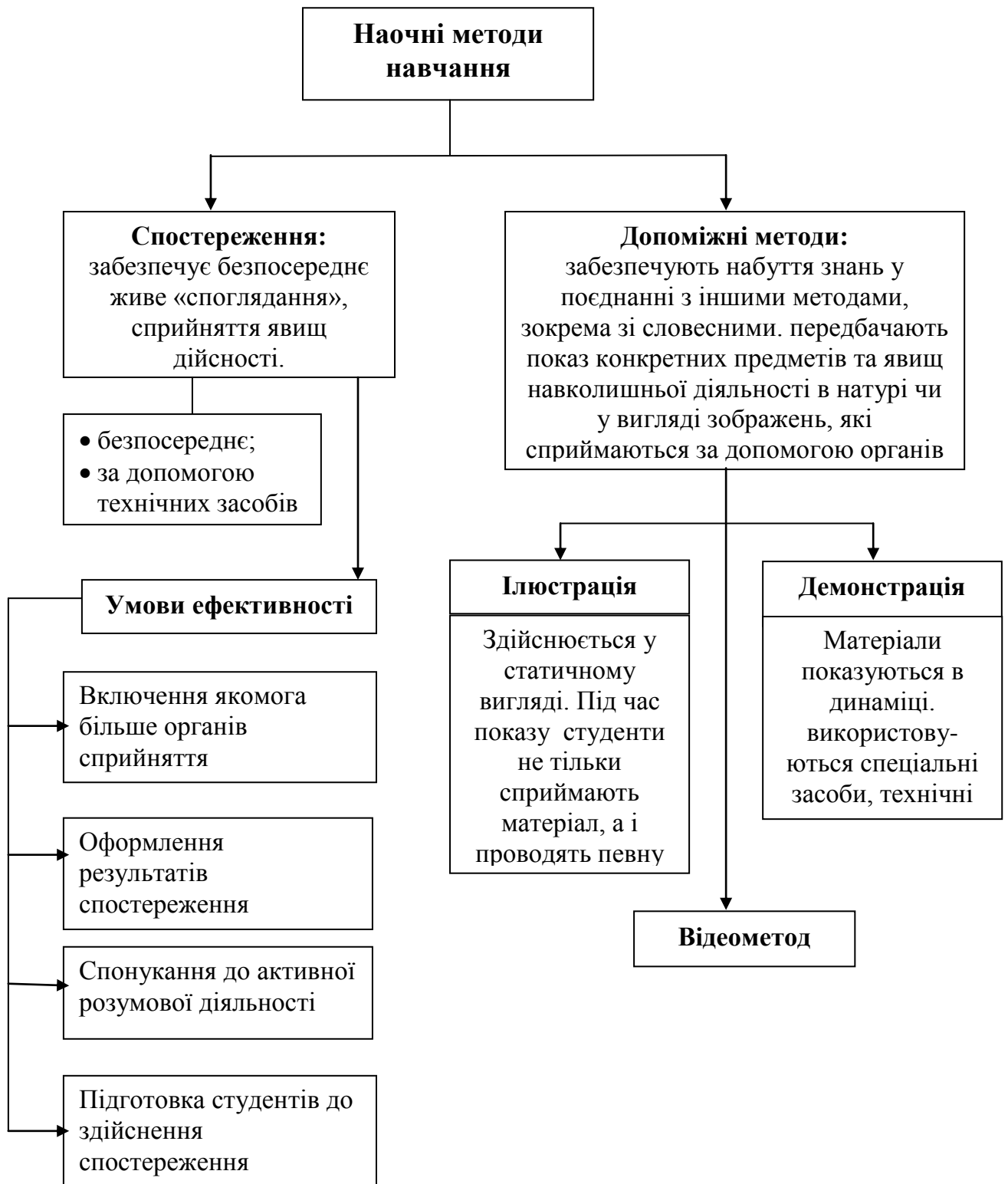

Схема 3.36. Класифікація наочних методів навчання

**Умови, які сприяють підвищенню ефективності
методу спостереження**

Таблиця 3.20

№	Умови, які сприяють підвищенню ефективності методу спостереження
1	Підготовка студентів до здійснення спостереження (визначення об'єкта та засобів, розробка пам'яток, схем спостережень, оволодіння уміннями фіксації й обробки даних).
2	Включення якомога більше органів сприйняття.
3	Спонування до активної розумової діяльності (аналізу явищ, порівняння, зіставлення, узагальнення тощо).
4	Оформлення результатів спостереження.

Переваги використання відеометоду

Таблиця 3.21

№	Переваги використання відеометоду
1	Дає більш повну, достовірну інформацію про явища і процеси, які вивчаються.
2	Підвищення ролі наочності в навчанні.
3	Дозволяє задовольнити запити, бажання, інтереси суб'єктів.
4	Позбавлення викладача від виконання технічної роботи.
5	Можливість організації певного і систематичного контролю.

Вимоги до використання наочних методів навчання

Таблиця 3.22

№	Вимоги
1	Чітка постановка викладачем мети використання наочних методів, що потребує від нього вступного слова.
2	Здійснення керування сприйняттям і розумінням того, що сприймається (давати пояснення, коментарі тим чи іншим процесам, явищам).
3	Забезпечення якісного боку ілюстрацій і демонстрацій (дати можливість всім бачити, чути, дати час для розгляду, не перевантажувати ілюстраціями тощо).

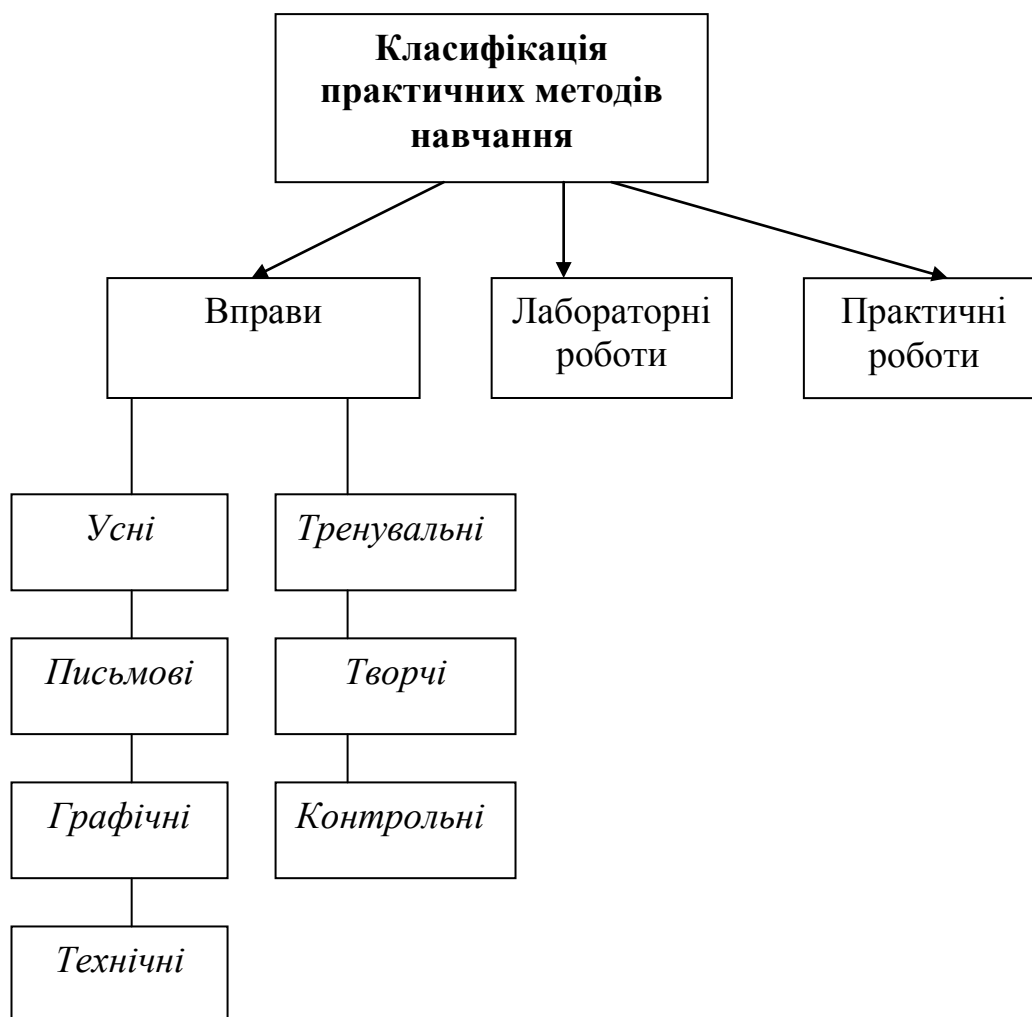

Схема 3.37. Класифікація практичних методів навчання

Практичні методи навчання

Таблиця 3.23

№	Практичні методи навчання	Визначення	Мета застосування	Види
1	Вправа	Метод навчання, що полягає у повторенні певних дій, під час яких виробляються вміння та навички застосування вже набутих знань.	Розвиток уваги, спостережливості, мислення, самостійності, волі, наполегливості в подоланні труднощів.	<ul style="list-style-type: none"> • усні; • письмові; • графічні; • технічні

2	Лабораторна робота	Заснований на проведенні експериментів, тобто на створенні умов, які дозволяють виявити будь-яке явище для дослідження причин його вияву, протікання, наслідків та ін.	<ul style="list-style-type: none"> • повторення самостійного досліджу, що був проведений на занятті, але за нових умов або з новими кількісними даними; • підтвердження того чи іншого закону; • самостійне розв'язання питань на основі раніше набутих знань. 	<i>Індивідуальні та групові експерименти</i>
3	Практична робота	Застосування знань у ситуаціях, наближених до життєвих.	<ul style="list-style-type: none"> • вимірювання; • зіставлення; • визначення ознак, властивостей предметів; • відповідні висновки. 	

Умови ефективності використання вправ

Таблиця 3.24

№	Умови ефективності
1	Розуміння суб'єктами навчання мети практичної діяльності.
2	Знання правил виконання дій, їх змісту, послідовності.
3	Підтриманням пізнавального інтересу студентів до повторення дій, поступове їх ускладнення.
4	Облік досягнутих результатів.
5	Стимулювання студентів до самоконтролю своєї діяльності.

3.4.3. Методи навчання в залежності від характеру пізнавальної діяльності студентів

Класифікація методів навчання (за М. Скаткіним і І. Лернером)

Таблиця 3.25

<i>Назва методу</i>	<i>Суть</i>
Пояснювальний (інформаційно-репродуктивний)	Педагог організує сприйняття, а ті, хто навчається, сприймають ті чи інші факти, явища, фіксують їх у своїй пам'яті.
Репродуктивний,	Відтворення знань, повторенні способів діяльності за завданням викладача.
Проблемне викладання	Викладач ставить проблему, сам її розв'язує, але при цьому демонструє шлях розв'язання.
Частково-пошуковий	Викладач організує участь слухачів у розкритті тих чи інших питань теми, що вивчається. Студент може формувати питання за матеріалом, що вивчається, добирати докази за певною тезою викладача, висувати гіпотези, брати участь в евристичній бесіді.
Дослідницький	Студенти беруть участь у науковому пізнанні: спостерігають і вивчають факти, явища, виявляють проблему дослідження, висувають гіпотези, планують шляхи її перевірки, вивчають літературу, оцінюють її, роблять висновки.

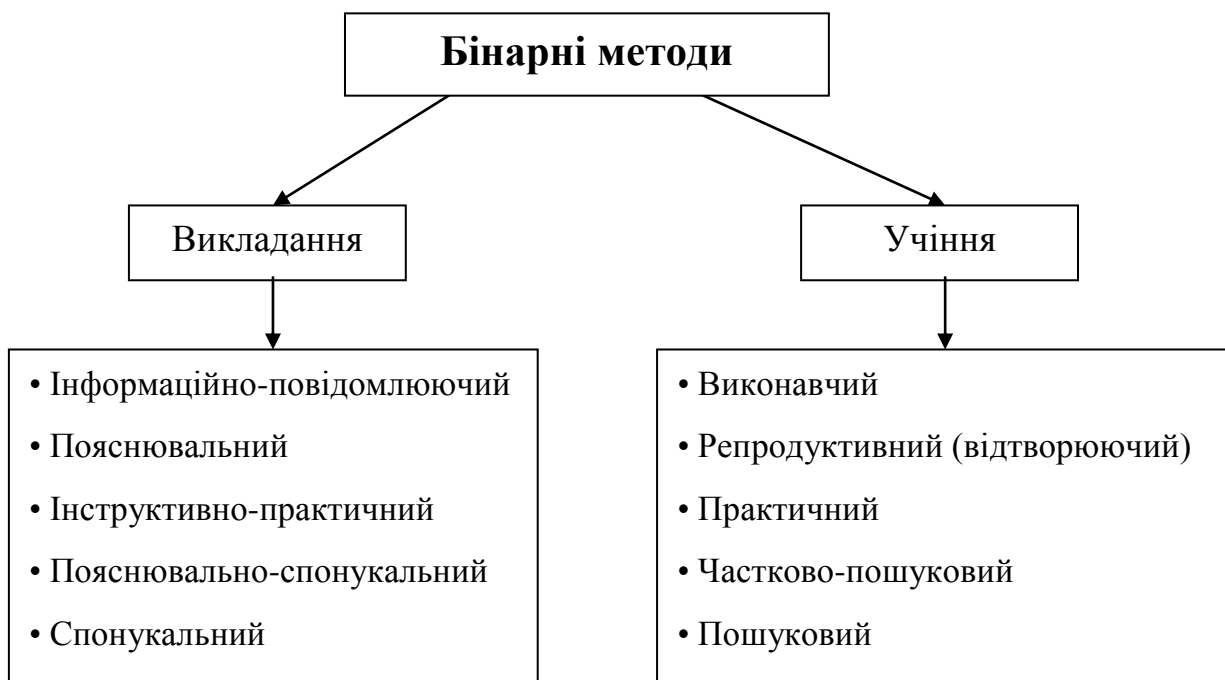

Схема 3.38. Бінарні методи навчання

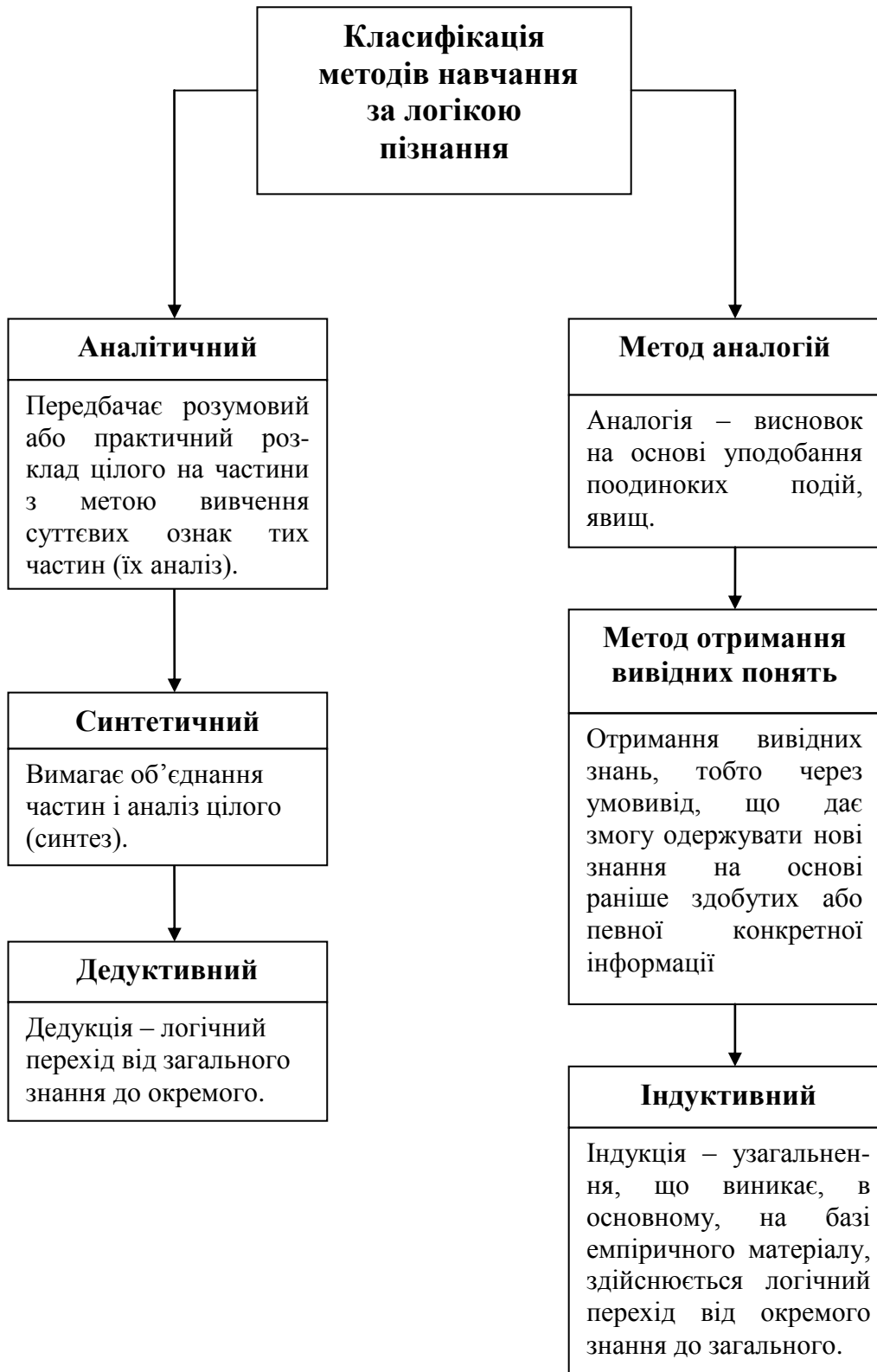

Схема 3.39. Логічний аспект класифікації методів навчання

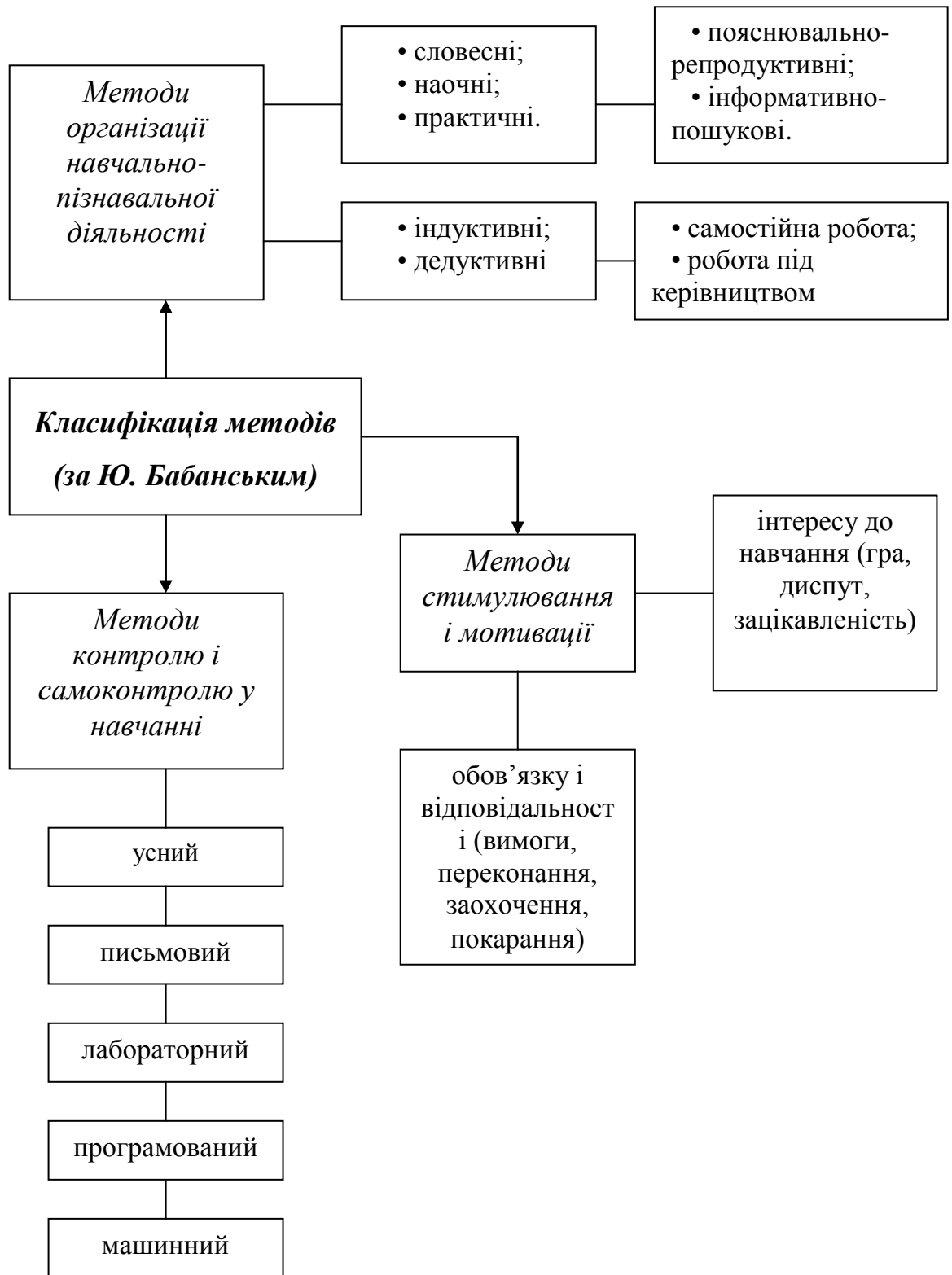

Схема 3.40. Класифікація методів навчання (за Ю. Бабанським)

3.4.4. Методи стимулювання і мотивації

Гра в педагогічній практиці вищої школи
характеризується творчою активною діяльністю, в якій моделюється професійна діяльність, відбувається імітація реальних дій.

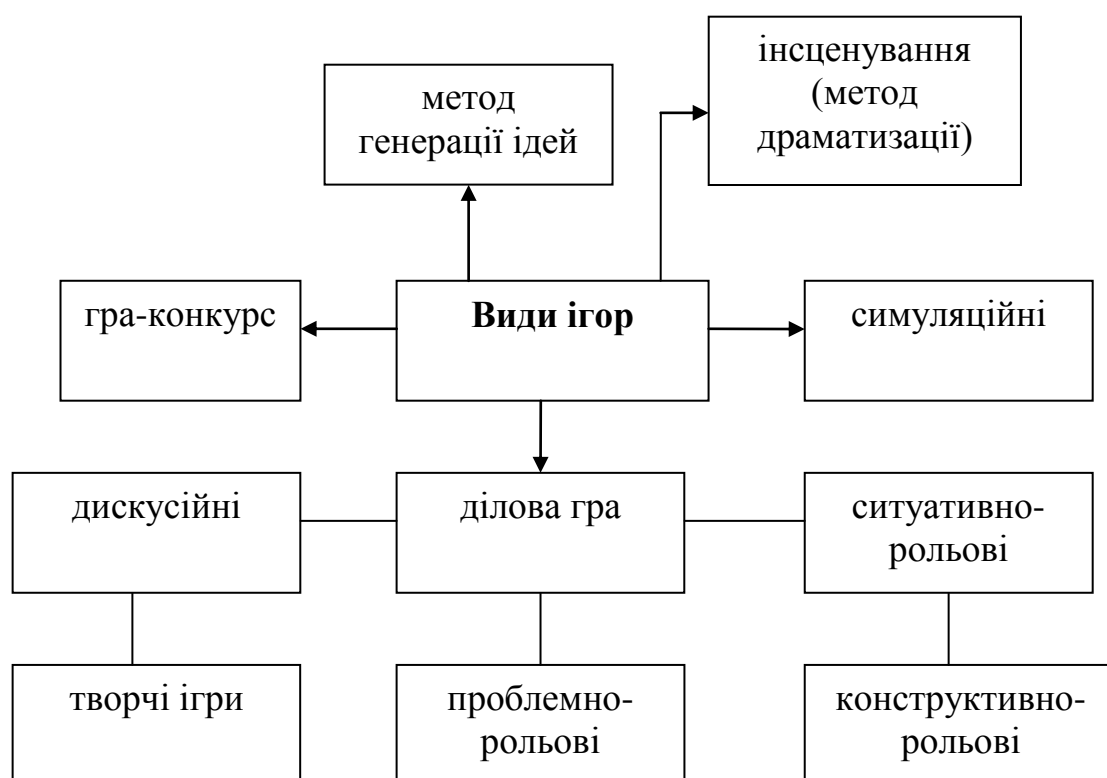

Схема 3.41. Види ігор у вищій педагогічній школі

Вимоги до організації гри

Таблиця 3.26

№	Вимоги до організації гри
1	Визначення теми, мети, завдань, вихідних позицій.
2	Визначення складу учасників, їх функцій.
3	Розробка сценарію проведення.
4	Підведення підсумків, (загальна оцінка виконаної роботи, аналіз процесу, визначення позитивних і негативних боків у досягненні мети).

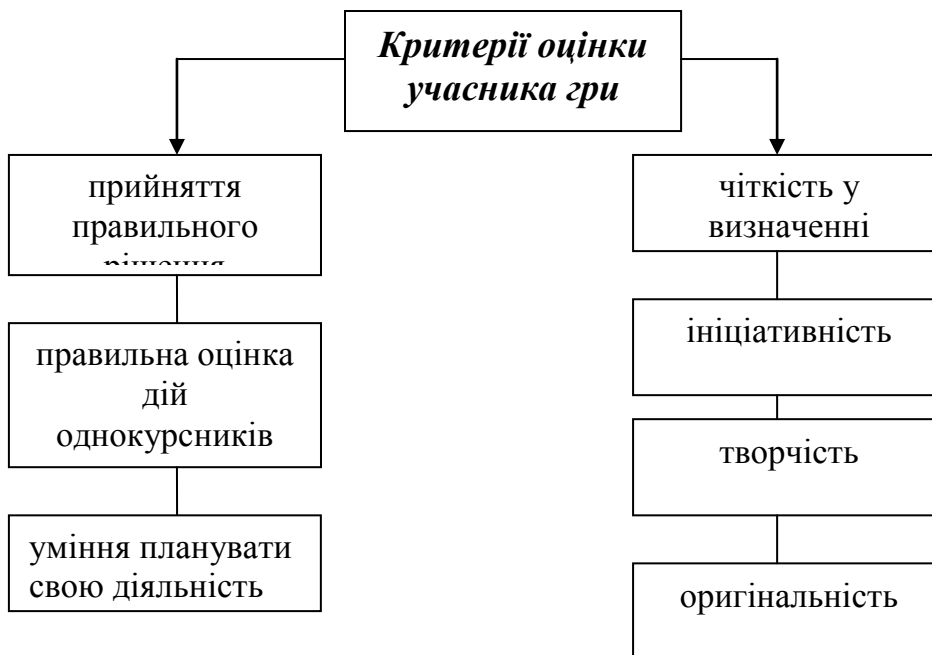

Схема 3.42. Критерії оцінки учасника гри

Вимоги до застосування методів стимулювання і мотивації обов'язку, відповідальності

Таблиця 3.27

№	Вимоги
1	Формування розуміння суб'єктом особистої значущості навчання.
2	Пред'явлення вимог, які виходять з вимог до студентів, критеріїв оцінювання результатів їх навчальної роботи, що поєднується з привчанням до систематичного виконання навчальних завдань.
3	Оперативний контроль з метою виявлення складних для студентів тем, питань, вправ, щоб своєчасно здійснити необхідну їм допомогу.
4	Гуманне покарання, яке вимагає глибокого знання індивіда, його реальних навчальних можливостей тощо.

3.4.5. Вибір методів навчання

Чинники, які впливають на вибір методів навчання

Таблиця 3.28

№	Чинники
1	Можливість методів у реалізації поставленої конкретної мети і завдань заняття.
2	Відповідність методів до специфіки навчальної дисципліни, змісту й обраних форм організації навчання.
3	Особливості студентів даної конкретної групи, а також окремих студентів.
4	Специфіка рис особистості, широту кругозору викладача, його здібностей.
5	Матеріально-технічна база ВНЗ.

3.4.6. Види, авторські дидактичні системи навчання

Технології навчання

Таблиця 3.29

№	Вид навчання	Суть	Переваги та недоліки
1.	Догматичне	Спосіб вивчення фактів і явищ дійсності як певних незмінних положень (догм) без врахування практики людини.	+ розвивається механічна пам'ять; - негативне ставлення до пізнання.
2.	Пояснювальне	Викладач повідомляє певну суму знань, пояснює їх, і студенти, усвідомивши їх, відтворюють і застосовують у практиці.	+ прискорений характер засвоєння знань; - носить репродуктивний характер (традиційне навчання).
3.	Проблемне	Викладач створює проблемні ситуації, які студенти самостійно розв'язують і здобувають нові для себе знання, способи діяльності.	+ саморозвиток, формування пізнавальної активності, розвиток мови, знань; - багато зусиль, витрат часу, не дозволяє працювати в умовах диференціації (розподіл студентів за проявами або ознаками).

4.	Програмоване	Кероване навчання, коли програмний матеріал подається дозами і одразу викладач і студенти одержують дані про його застосування.	+ оперативний контроль за засвоєнням знань, індивідуалізація навчання, робота зі студентами у оптимальному темпі, самоконтроль у навчанні; - формалізація, стандартизація, створення шаблону у здійсненні пізнавальних дій.	
5.	Модульне	Передбачає розробку логічно завершених частин навчального матеріалу (модулів), які студент засвоює самостійно або під керівництвом викладачів.		
6.	Програмоване	Комп'ютерне	Передбачає застосування комп'ютера у навчальному процесі.	+ зміни в пізнавальній діяльності, індивідуалізація навчання, розвиває навички алгоритмізації, спілкування з педагогами-професіоналами, консультування у спеціалістів, обирати систему навчання.
		Дистанційне	Передбачає просторову віддаленість суб'єктів навчання, які взаємодіють між собою за допомогою телекомунікацій.	
7.	Контекстне	<i>Контекст</i> – система внутрішніх і зовнішніх умов поведінки і діяльності людини, яка впливає на сприймання, розуміння, перетворення суб'єктом конкретної ситуації, що надає змісту і значенню цієї ситуації як цілому й її компонентам. Одиниця змісту контекстного навчання – <i>проблемна ситуація</i> .		

8.	Особистісно-орієнтоване	Визнає самотність, самоцінність кожного студента, який володіє неповторним суб'єктивним досвідом, спираючись на який організується учіння.	+ дозволяє працювати в умовах диференціації (розподіл студентів за проявами або ознаками).
9.	Розвивальне	Спрямованість на розвиток пізнавальних можливостей студентів, сприймання, мислення, пам'яті, уяви, почуттів, оволодіння способами діяльності, коли знання виступають як засоби досягнення цієї мети.	+ прагнення до пізнання

Проблемне навчання – така організація процесу навчання, в основі якої лежить створення викладачем проблемних ситуацій, визначення і формулювання проблем, їх розв'язання студентами самостійно або під керівництвом педагога.

Проблема – такий різновид питання, відповідь на яке не міститься в накопичених суб'єктом знаннях і способах діяльності, тому вимагає відповідних практичних і теоретичних дій, відрізнених від простого інформаційного пошуку.

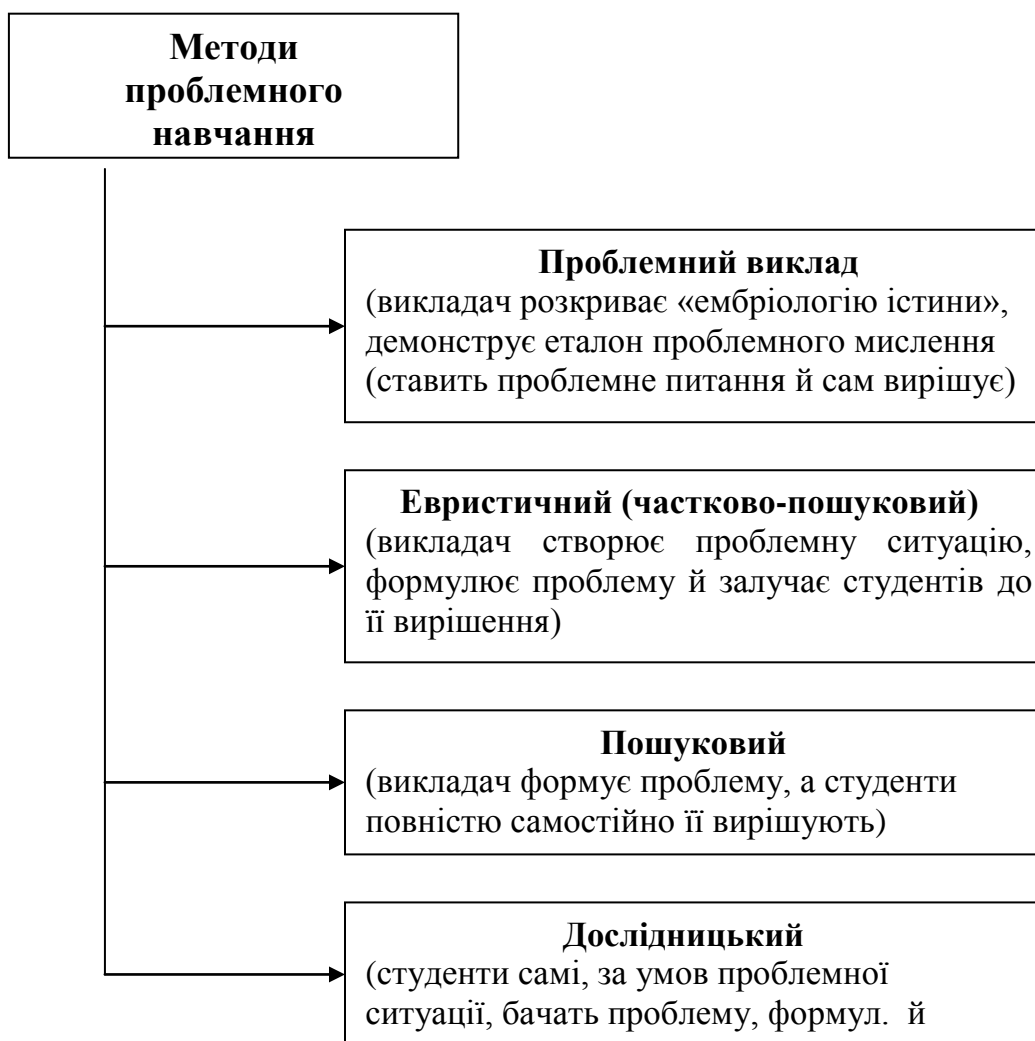

Схема 3.43. Види методів проблемного навчання

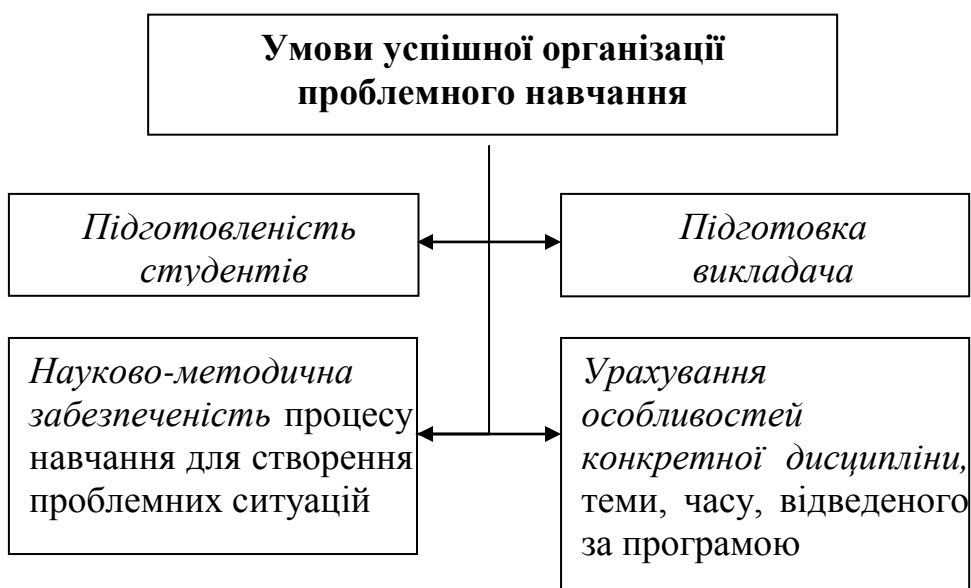

Схема 3.44. Умови успішної організації проблемного навчання

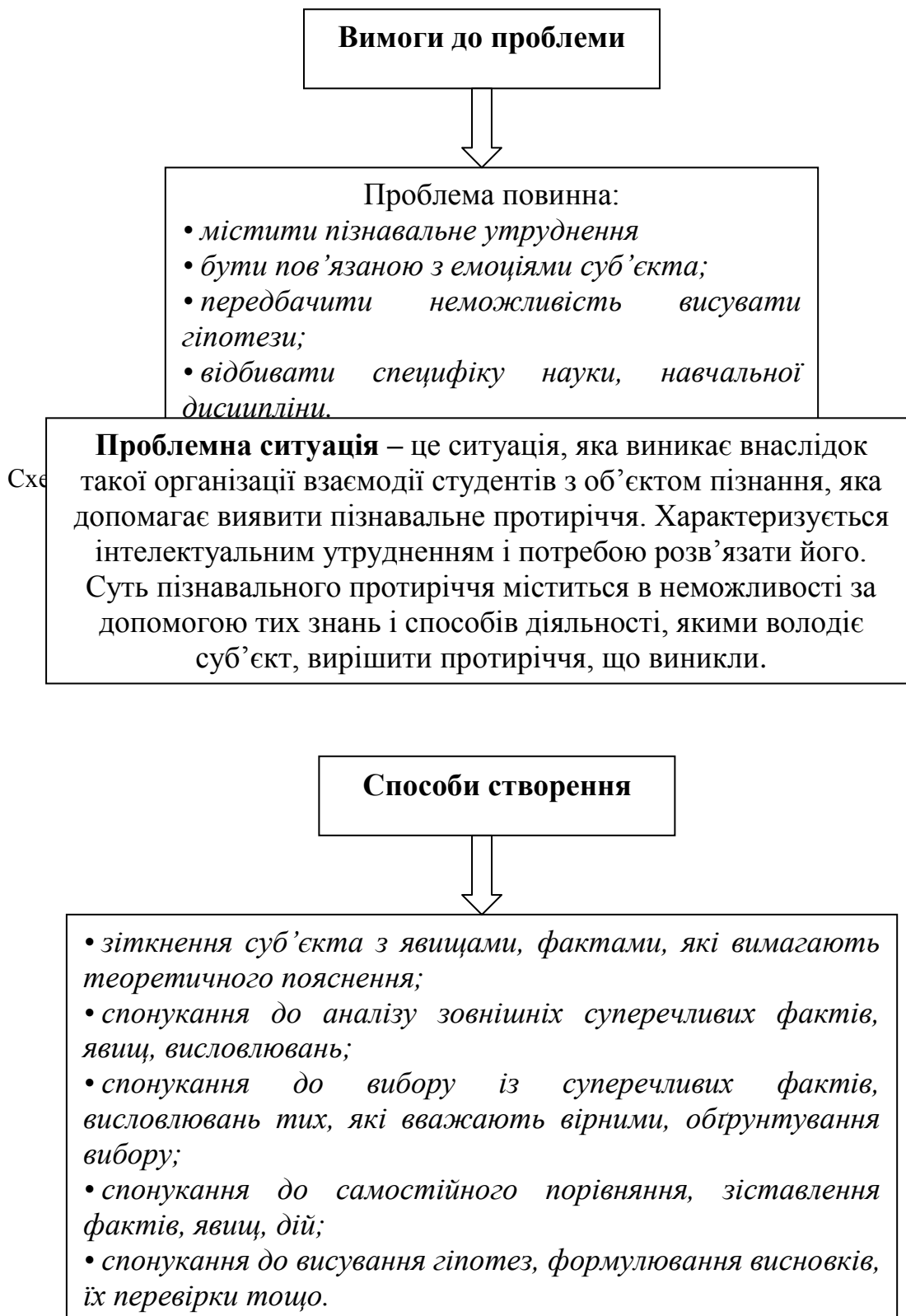

Схема 3.46. Способи створення проблемної ситуації

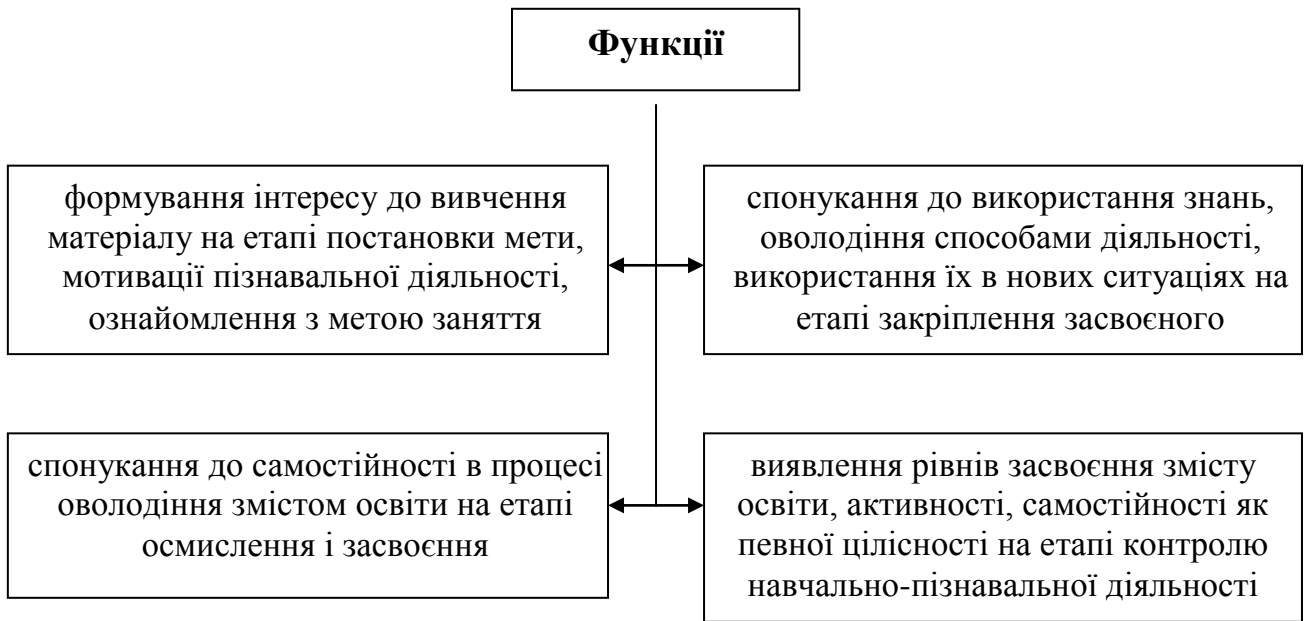

Схема 3.46. Функції проблемної ситуації

Схема 3.48. Побудова навчального матеріалу та засоби програмованого навчання

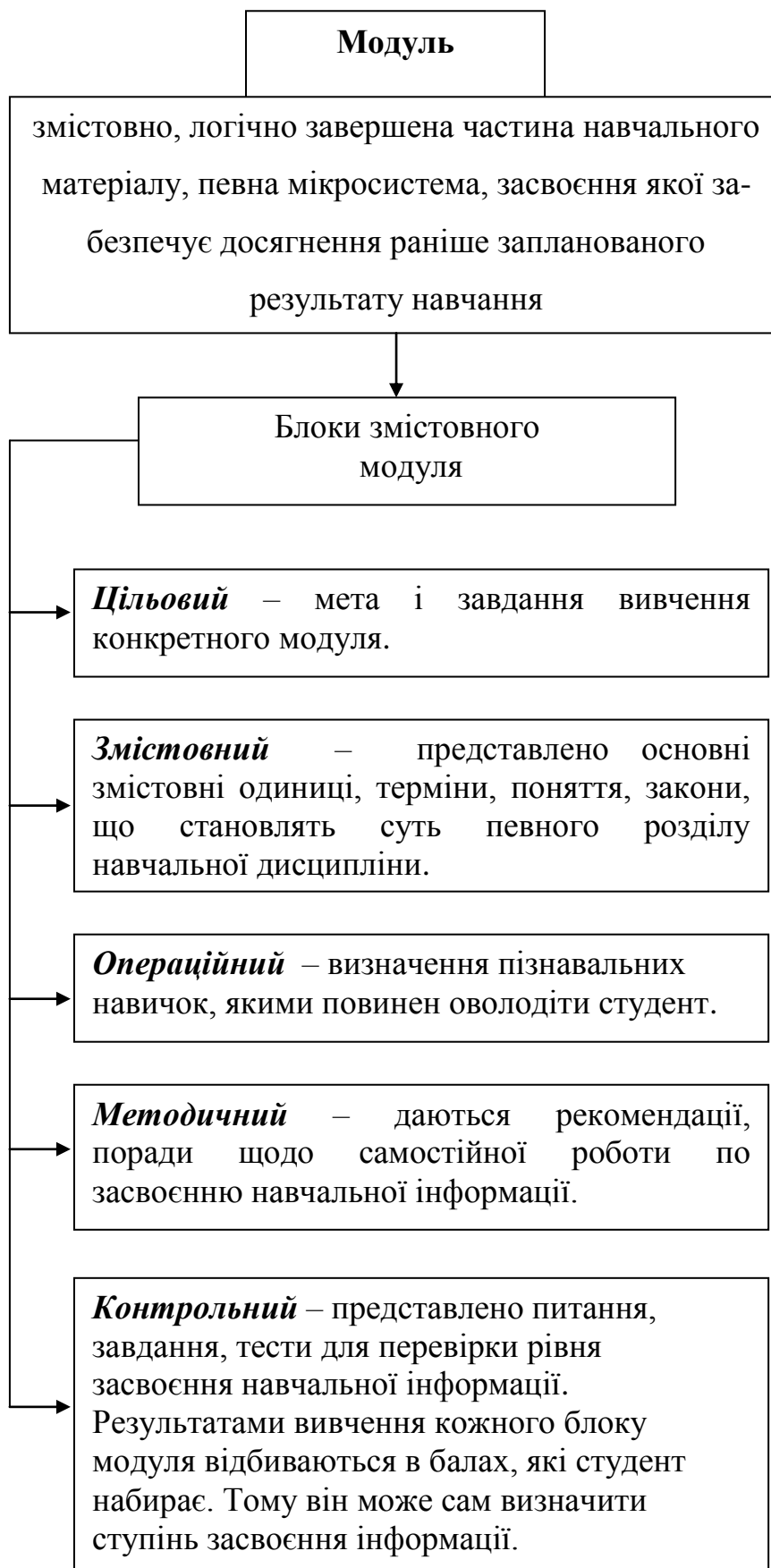

Схема 3.49. Структура змістового модуля

Схема 3.50. Етапи технологій модульного навчання

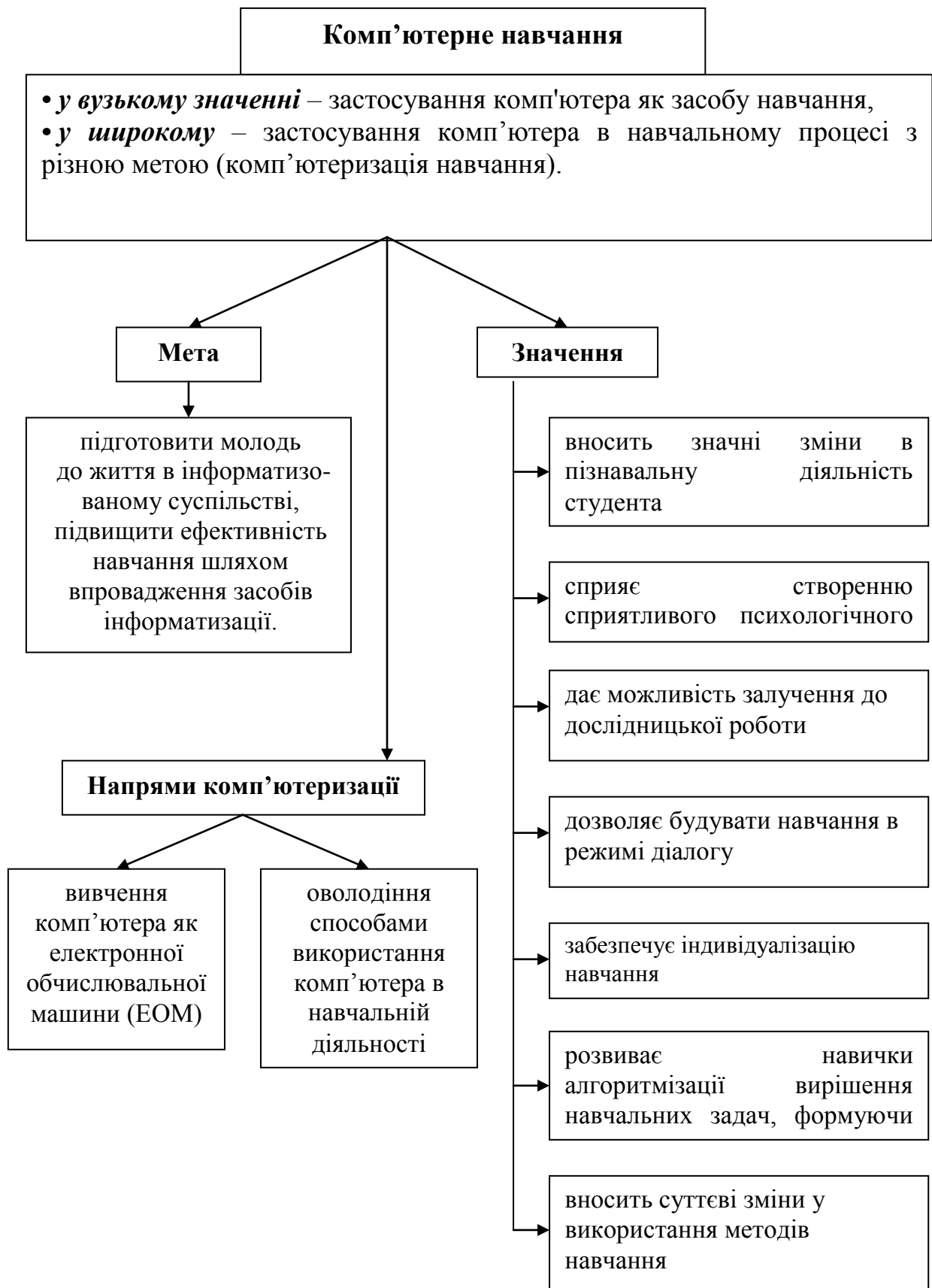

Схема 3.51. Мета і значення комп'ютерного навчання, напрями комп'ютеризації

Контекстне навчання – це навчання, в якому предмети і явища даються людині не самі по собі, а в тих чи інших предметних і соціальних контекстах.

Схема 3.52. Основи теорії і технології контекстного навчання

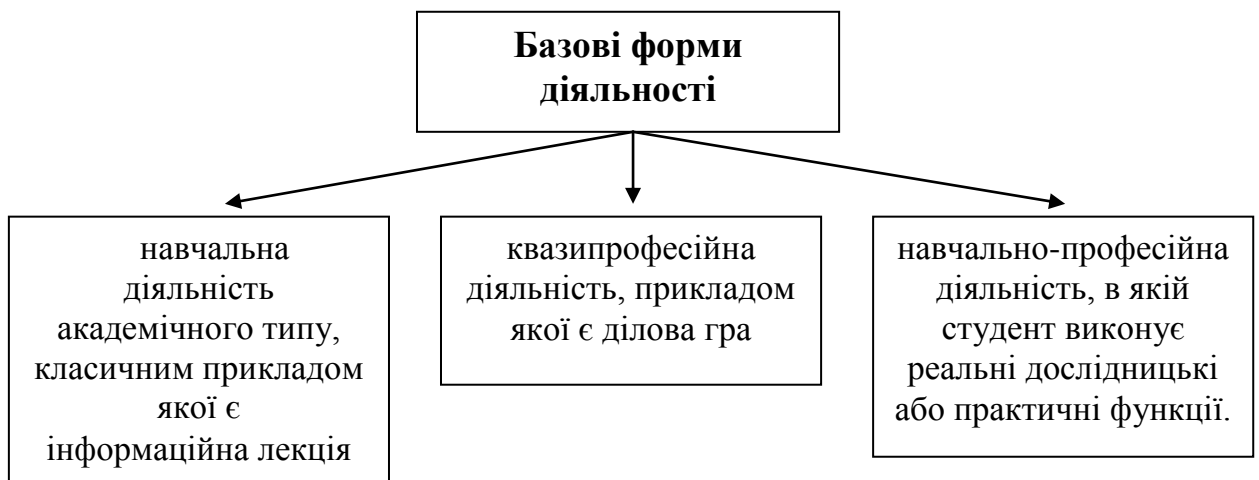

Схема 3.53 Базові форми діяльності контекстного навчання

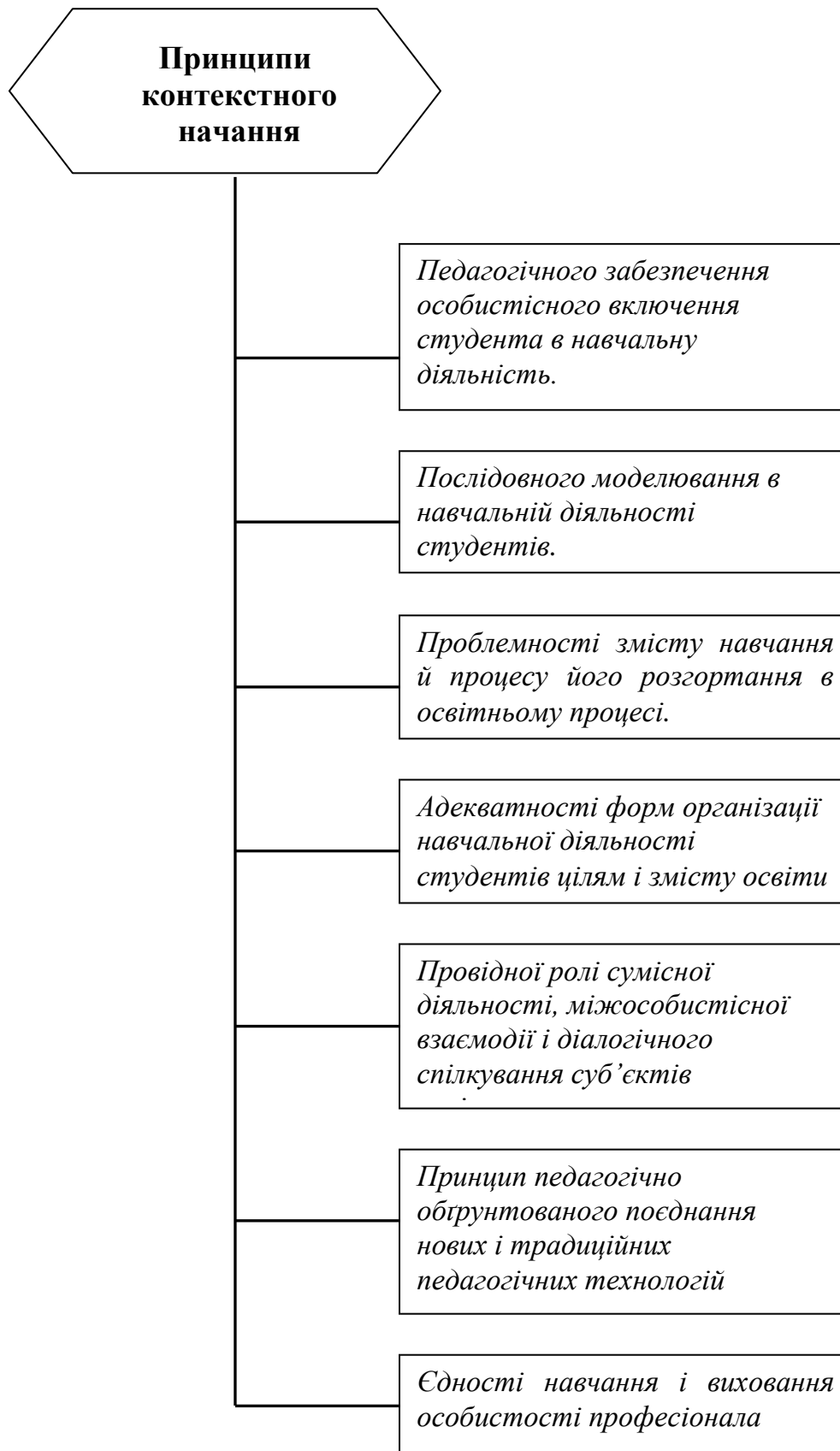

Схема 3.54. Принципи контекстного навчання

Особистісно-орієнтоване навчання

виходить із визначення індивідуальності, самобутності, самоцінності кожної людини, *що вимагає забезпечення розвитку і саморозвитку особистості*, виходячи із виявлення її індивідуального неповторного суб'єктивного досвіду, здібностей, інтересів, ціннісних орієнтацій, можливостей реалізувати себе в пізнанні, навчальній діяльності, поведінці.

Умови реалізації

Творчість в самостійній діяльності, виявлення особистістю пізнавальної активності, чому сприяє використання діалогічних методів навчання, імітаційно-рольова гра, заохочення прагнень знаходити свої способи діяльності, аналізувати способи роботи інших тощо.

Створення вільної атмосфери, яка характеризується тим, що ті, хто навчаються, не бояться робити помилки, вільно обговорюють проблеми, висловлюючи свої особисті думки, підходи, взаємодіють у навчанні один з одним, звертаються за допомогою і підтримкою до викладача.

Постійна увага педагога до аналізу й оцінки індивідуальних способів навчальної роботи, яка спонукає людину до усвідомлення не лише результату, а і процесу своєї роботи.

Дидактичний вибір певних активних дій людини, спрямованих на визначення переваг однієї з альтернатив.

Позиція педагога як консультанта, який здійснює педагогічну розвивальну допомогу індивіду.

Стимулювання до самооцінки є основою для самоосвіти, саморозвитку, самовираження в навчанні.

Схема 3.55. Умови реалізації особистісно-орієнтованого навчання

Розвивальне навчання – орієнтація навчального процесу, його змісту, принципів, методів, форм на розвиток потенційних можливостей людини, її інтелектуальну, чуттєву, вольову сфер.

Схема 3.56. Характеристика теорії розвивального навчання Л.В. Занкова

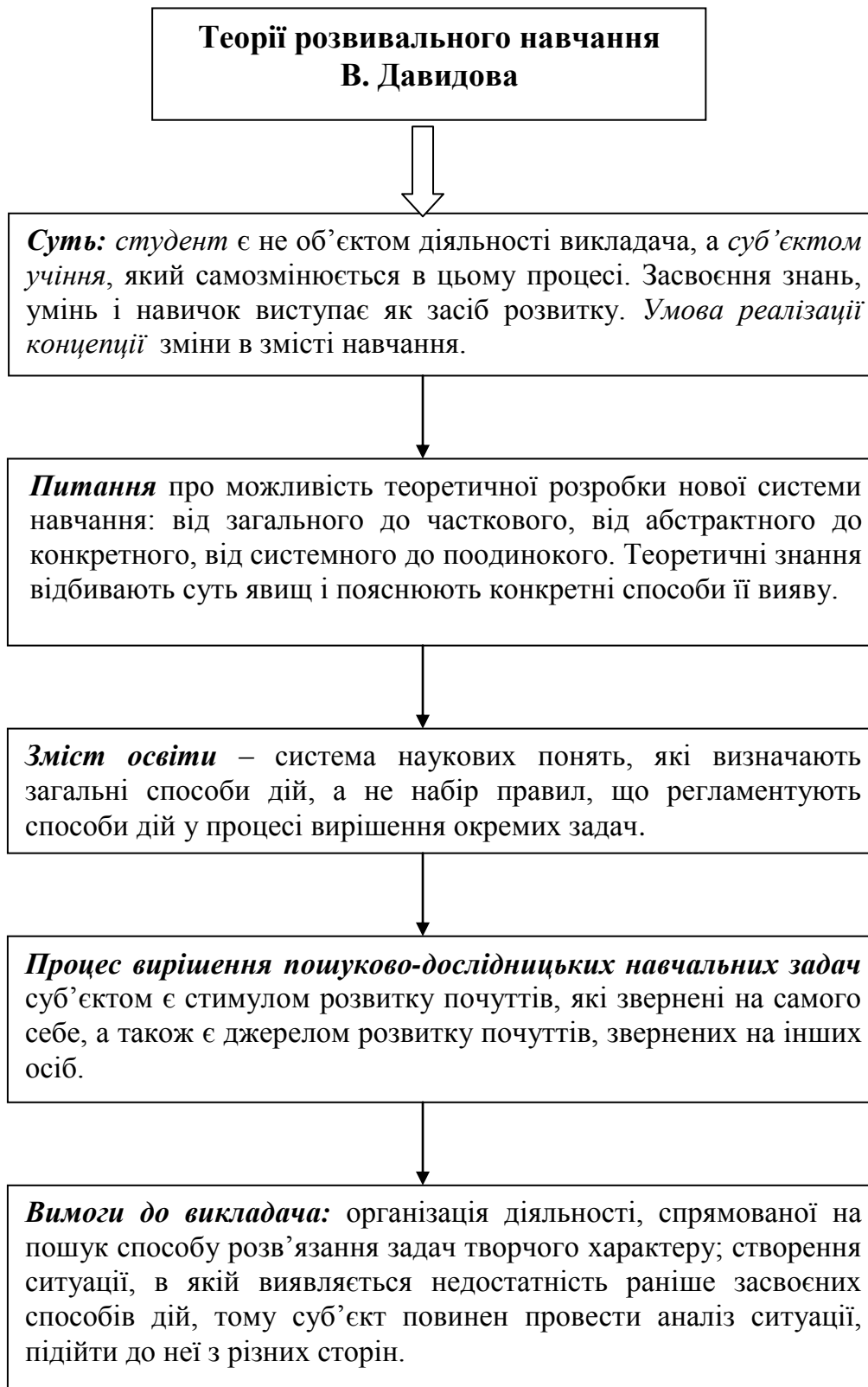

Схема 3.57. Характеристика теорії розвивального навчання В. Давидова

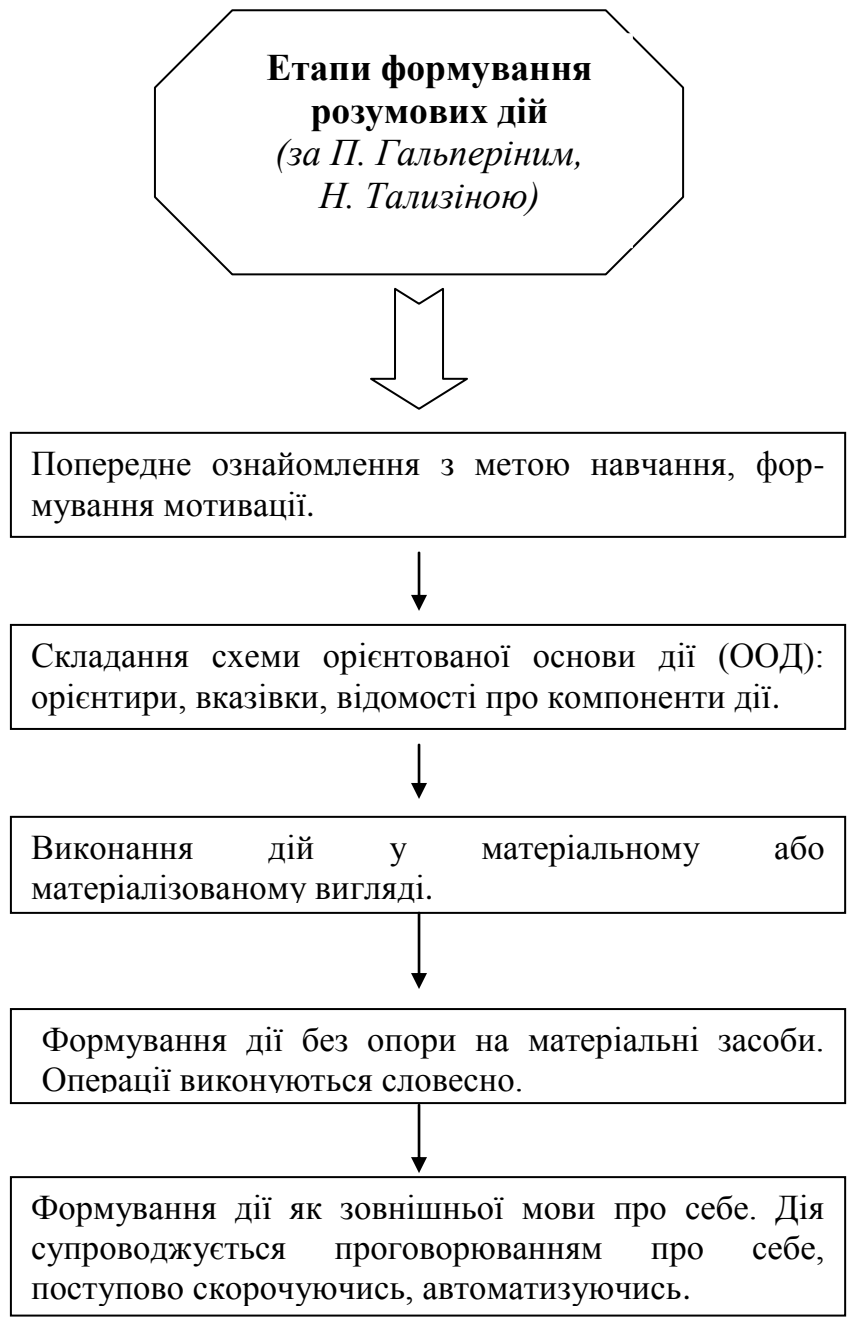

Схема 37. Етапи формування розумових дій (за П. Гальперіним і Н. Талізінюю)

Схема 3.59. Суть концепції активізації пізнавальної діяльності суб'єктів навчання

Схема 3.60. Види і показники пізнавальної активності у залежності від вольових зусиль особистості

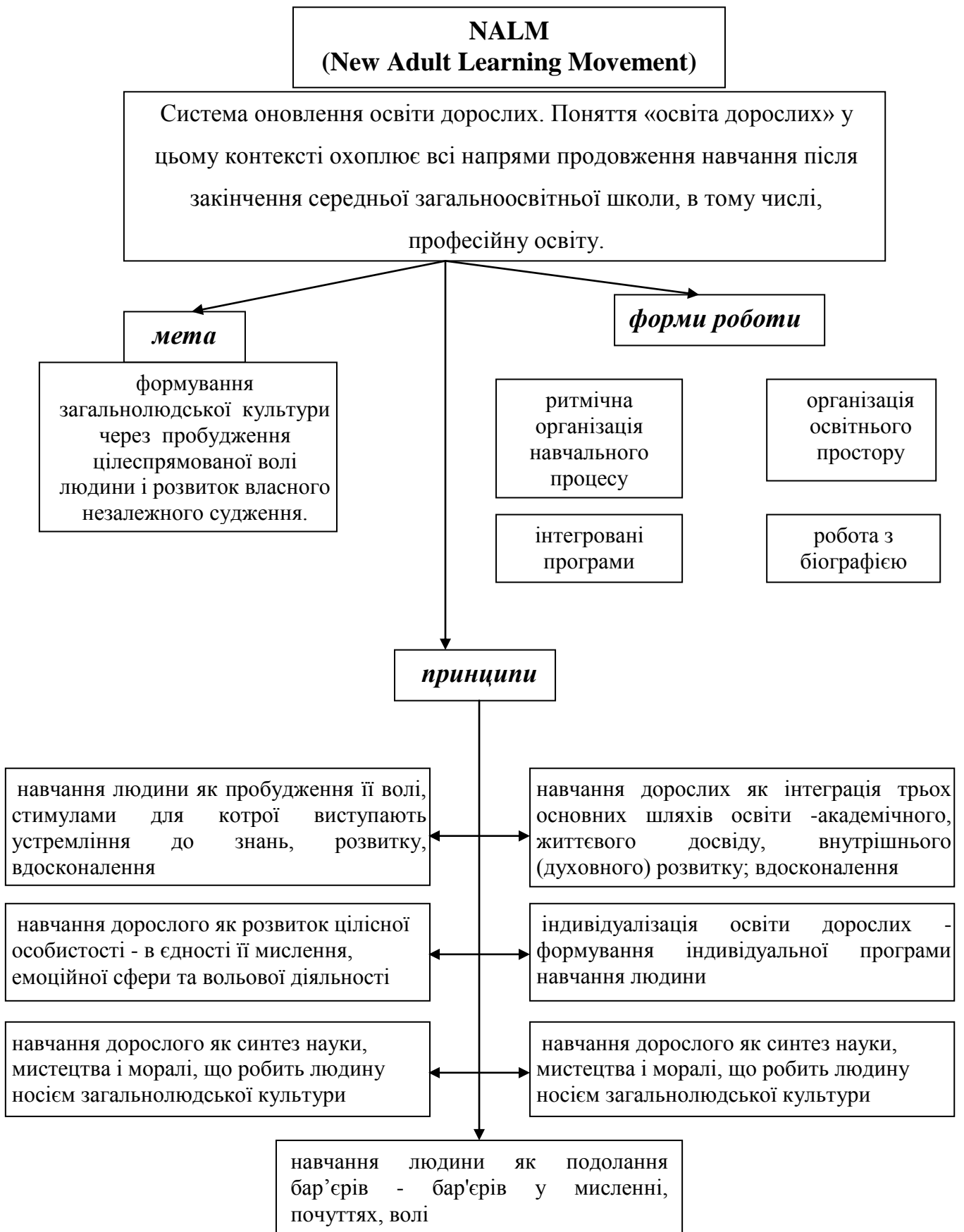

Схема 3.61. Суть системи оновлення освіти дорослих

Педагогічна технологія – чітке наукове проектування і відтворення гарантуючих успіх педагогічних дій.

Схема 3.62. Поняття педагогічної технології та вимоги до неї.

3.5. **Форми організації навчання**

Мета: сприяти засвоєнню основних форм навчання у ВШ, вміти виділяти основний принцип їх побудови, виокремлювати функції викладача та студента.

Основні поняття: види форм навчальної діяльності, їх функції, лекція і семінар (структура, види, типи, вимоги), практикум, екскурсія, консультація, лабораторна робота, колоквиум, самостійна робота студентів.

План

3.5.1. Поняття про форми організації навчально-пізнавальної діяльності студентів у ВНЗ.

3.5.2. Лекція – провідна форма організації навчально-пізнавальної діяльності студентів.

3.5.3. Семінар як форма організації навчання у ВНЗ.

3.5.4. Інші форми організації навчання у ВНЗ.

Використані джерела

1. Алексюк А. М. Педагогіка вищої освіти України. Історія. Теорія : [підруч. для студентів, аспірантів та мол. викладачів вищ. навч. закл.] / А. М. Алексюк. – К. : Либідь, 1998. – 558 с.

2. Волкова Н.П. Педагогіка : [Посібник для студентів вищих навчальних закладів] / Н.П. Волкова. – К.: Видавничий центр «Академія», 2002. – 616 с.

3. Гура О.І. Педагогіка вищої школи: вступ до спеціальності : [навч. Посібник] О.І. Гура. – К. : Центр навчальної літератури, 2005. – 224 с.

4. Давыдов В. В. Проблемы развивающего обучения / В.В. Давыдов. – М.: Педагогика, 1986. – 240 с.

5. Лекції з педагогіки вищої школи: навчальний посібник / за ред. В. І. Лозової – Харків: «ОВС», 2006. – 496 с.

6. Лозова В. І. Теоретичні основи виховання і навчання : навч. посіб. / В.І. Лозова, Г.В. Троцько. – Х. : «ОВС», 2002. – 400 с.

7. Прокопенко І. Ф. Сучасні педагогічні технології в підготовці вчителів : навч. посіб. / І. Ф. Прокопенко, В. І. Євдокимов – Харків : Колегіум, 2008. – 344 с.

8. Хрестоматія з педагогіки вищої школи : навчальний посібник / [уклад. : В. І. Лозова, А. В. Троцько, О. М. Іонова, С. Т. Золотухіна ; за заг. ред. В. І. Лозової]. – Х. : Віровець А. П. «Апостроф», 2011. – 408 с.

Додаткова література

1. Гончаренко С. Український педагогічний словник / С. Гончаренко. – К.: Либідь, 1997. – 376 с.

2. Занков Л.В. Дидактика и жизнь / Л.В. Занков.– М., 1968.– 175с.

3. Педагогічні технології в неперервній освіті : монографія / [С. О. Сисоєва, А. М. Алексюк, П. М. Воловик, О. І. Кульчицька та ін.] за ред. С. О. Сисоєвої. – К. : Віпол, 2001. – 502 с.

4. Педагогічні технології : навч. посіб. для вузів / [О. С. Падалка А. М. Нісімчук, І. О. Смолюк, О. Г. Шпак та ін.]. – Київ : «Укр. енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 1995. – 353 с.

5. Хуторский А.В. Развитие одаренности школьников: Методика продуктивного обучения: [Пособие для учителя] / А.В. Хуторский. – М.: Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 2000. – 230 с.

3.5.1. Поняття про форми організації навчально-пізнавальної діяльності студентів у ВНЗ

Форма організації навчання у ВНЗ – це зовнішній вигляд навчально-виховного процесу, спосіб існування і відображення його змісту.

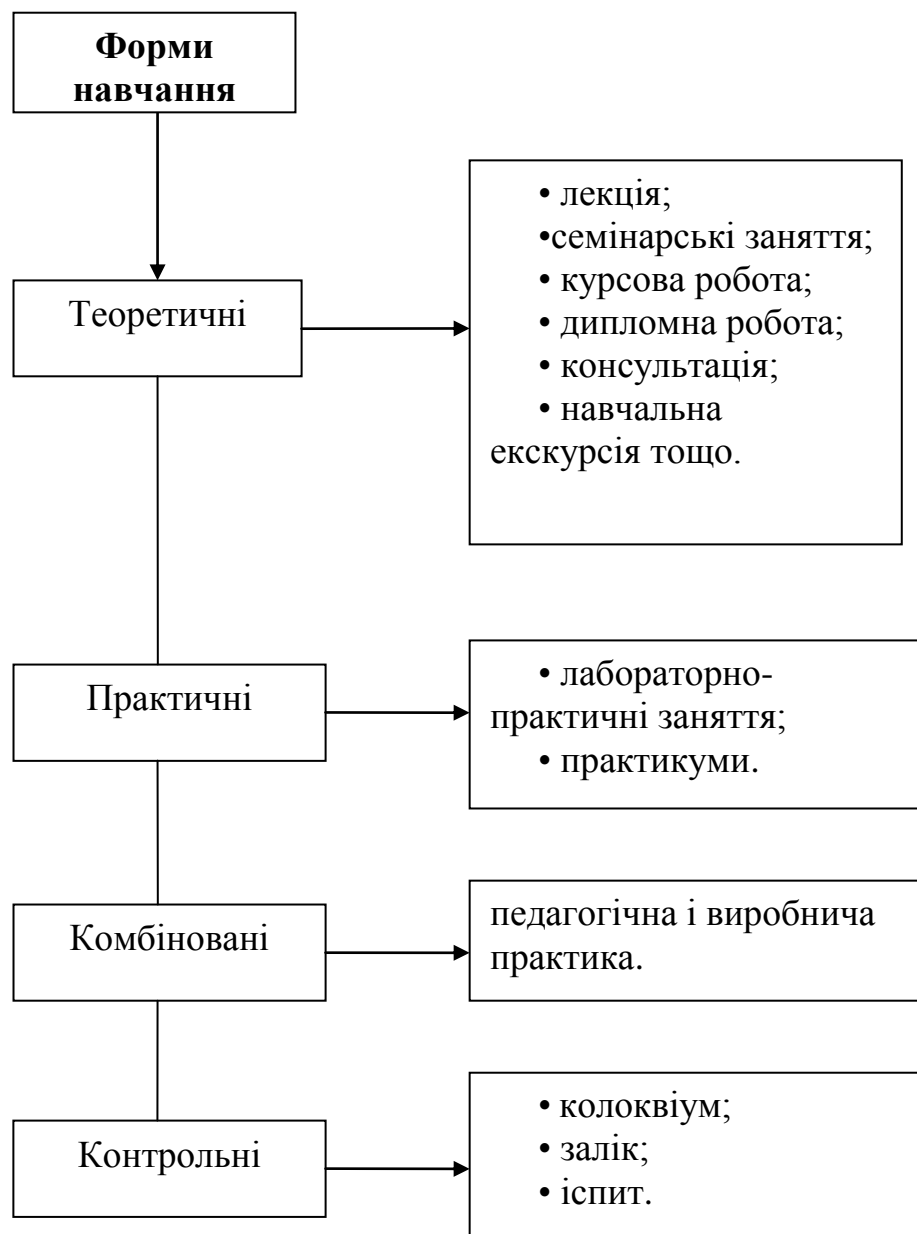

Схема 3.63. Форми навчальної діяльності за Р. Піоною

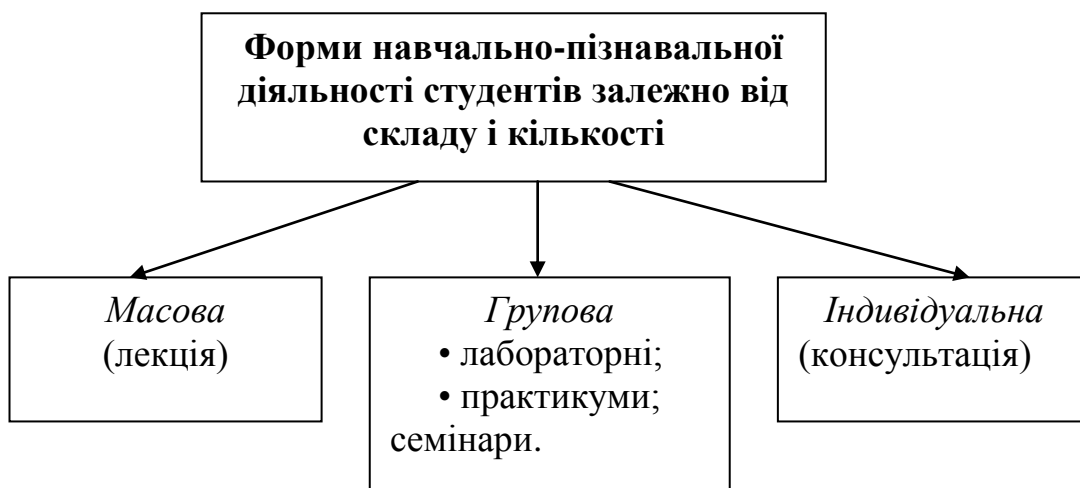

Схема 3.64. Форми навчальної діяльності залежно від складу і кількості студентів

3.5.2. Лекція – провідна форма організації навчально-пізнавальної діяльності студентів

Лекція – це ефективна форма систематичного, живого, безпосереднього контакту свідомості, почуття, волі, інтуїції, переконання, усього багатства особистості педагога з внутрішнім світом слухачів.

№	Методичні поради викладачам
1	Визначити тему лекції, її тип.
2	Визначити місце даної лекції в навчальному процесі з навчальної дисципліни.
3	Визначити цілі лекції стратегічні, тактичні.
4	Ознайомитися з рекомендаціями навчальної програми з даної теми.
5	Відібрати зміст лекції.
6	Відібрати методи й прийоми ведення лекції.
7	Підготувати наочність, якщо вона потрібна.
8	Підготувати текст лекції, вивчити його, визначити форму його подачі студентам.

Основні функції лекції

Таблиця 3.30

№	Назва функції	Суть
1	Інформаційна	Викладаються необхідні відомості, інформація.
2	Стимулююча	Збуджує інтерес до теми.
3	Професійно-виховна	Виховання професійного покликання, професійної етики, розвиток спеціальних здібностей.
4	Розвиваюча	Формування розумових умінь, почуттів, ставлення, оцінок.
5	Роз'яснююча	Спрямована на формування основних понять науки.
6	Переконуюча	Робить акцент на системі доказів.
7	Систематизації й структурування знань	Забезпечує створення логічних зв'язків нової і раніше вивченої інформації.
8	Мотиваційна	Розвиток інтересу до науки, пізнавальних потреб, переконань в необхідності вивчати науки, в її теоретичній та практичній значущості.
9	Організаційно-орієнтаційна	Огляд джерел, орієнтація в джерелах, літературі, поради щодо організації роботи, порівняння і аналіз наукових напрямів, методів, ідей, висновків.
10	Методологічна	Зразки наукових методів дослідження, пояснення, аналіз наукових теорій інтерпретації, прогнозу і роз'яснення принципів наукового пошуку.
11	Оцінна	Сприяє критичному осмисленню своїх фактичних знань.

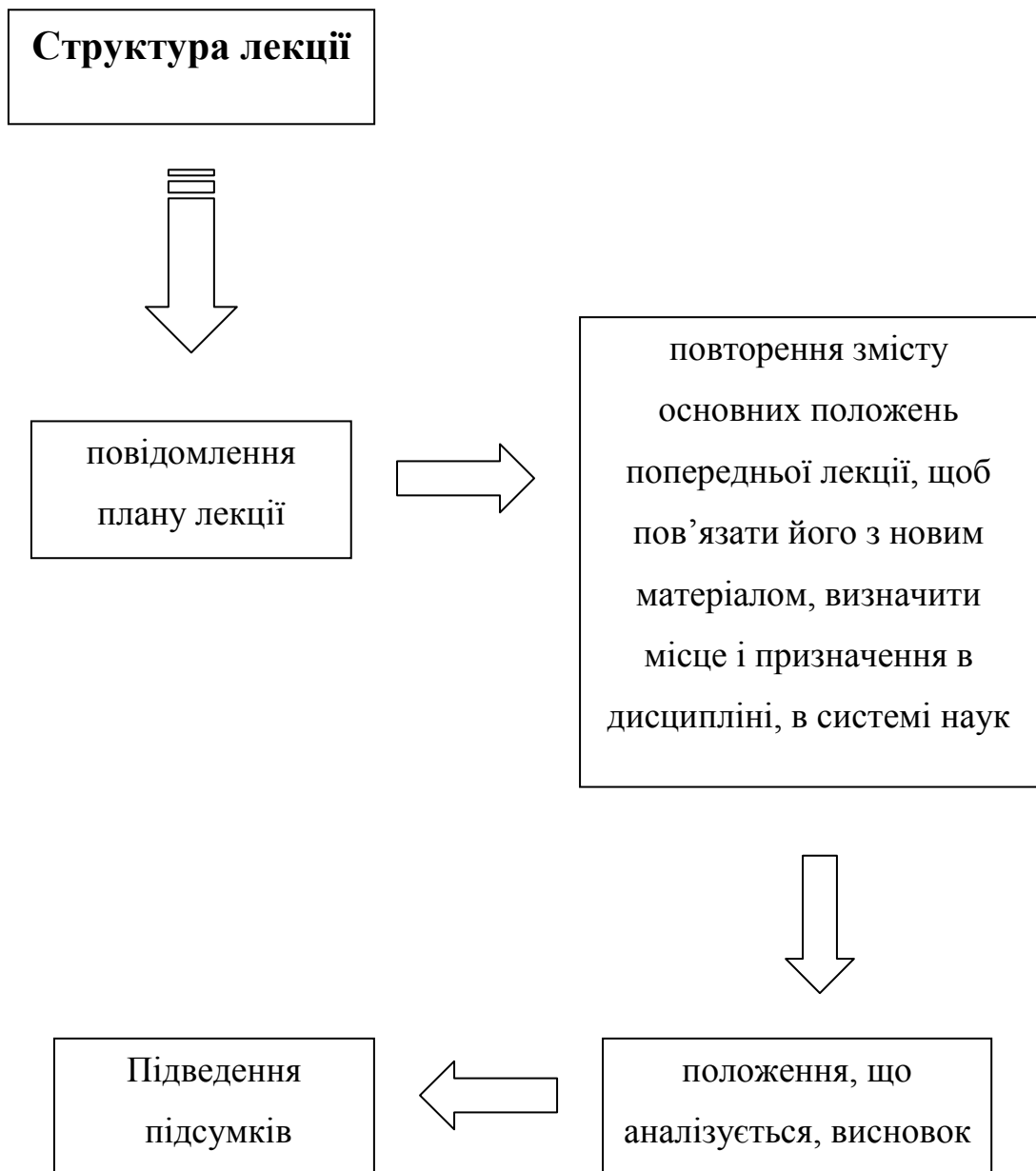

Схема 3.65. Основні компоненти структури лекції

Схема 3.66. Види лекцій (за В. Загвязинським)

Схема 3.67. Етапи підготовки до лекції

Основні види лекцій

Таблиця 3.31

№	Лекція	Суть
1	Класична (інформаційна)	<ul style="list-style-type: none"> • подається і пояснюється готова інформація, яку потрібно запам'ятати; • збагачує студентів новітньою науковою інформацією; • висвітлює невирішені питання в конкретній галузі науки; • викликає інтерес до навчальної дисципліни; • дає установку на самостійну роботу, аналіз і навчальний пошук.
2	Лекції систематичного курсу	<ul style="list-style-type: none"> • мають тематичний характер; • послідовно розкривають зміст навчального предмета, його місце й роль у підготовці спеціалістів.

3	Лекція-дискусія	<ul style="list-style-type: none"> • викладач відповідає на запитання студентів, задає нові; • викладач створює доброзичливу атмосферу для дискусії, реалізуючи функції її учасника, організатора.
4	Лекція-прес-конференція	<ul style="list-style-type: none"> • викладач називає тему лекції, • студенти письмово ставлять йому питання з цієї теми; • питання класифікуються; • відповідь на питання відбувається в контексті викладення тексту лекції і загострюються як висновок наприкінці її.
5	Лекція-діалог	<ul style="list-style-type: none"> • діалог двох (трьох викладачів); • моделюються реальні ситуації обговорення теоретичних і практичних питань спеціалістами, представниками двох різних наукових шкіл, теоретиком і практиком.
6	Лекція-візуалізація	<p><i>Підготовка:</i> реконструювання змісту лекції або її частини у візуальну форму для подання студентам через ТЗН або через слайди, малюнки, схеми тощо.</p> <p><i>Читання:</i> розгорнуте коментування підготовлених візуальних матеріалів (систематизація знань, засвоєння нової інформації, створення і розв'язання проблемних ситуацій, демонстрацію різних способів візуалізації).</p>

Основні вимоги до лекції

- високий науковий рівень інформації, що викладається;
- оптимальний обсяг інформації її методична переробка;
- доказовість і аргументованість суджень;
- достатня кількість наведених фактів, прикладів, документів;
- ясність викладення думок, активізація мислення слухачів, постановка питань для самостійності роботи щодо обговорюваним проблемам;
- аналіз різних точок зору на рішення поставлених проблем;
- визначення головних думок і положень, формування висновків;
- роз'яснення нових понять, назв, надання студентам можливості слухати, усвідомлювати і коротко записувати інформацію;
- вміння встановлювати педагогічний контакт з аудиторією, використання дидактичних матеріалів і технічних засобів;
- науковість, інформативність лекції;
- наявність достатньої кількості яскравих, переконливих прикладів, фактів, документів;
- емоційність викладу навчальної інформації.

Фактори, що визначають продуктивність лекції

1. Глибина і науковість змісту лекції.
2. Чіткості її структури.
3. Переконливість, доказовість позиції викладача.
4. Контакт викладача з аудиторією, ступінь взаємодії.
5. Культура мови викладача, манера ведення лекції.
6. Використання наочних і аудіовізуальних засобів
(Р. Піонова).
7. Реалізації дидактичних принципів і різноманітних методів навчання.
8. Уміння студентів слухати лекцію:
 - наявність попереднього досвіду роботи з навчальною інформацією;
 - інтерес до теми (мотивація), пристосування до лектора;
 - кількість енергії, що витрачає студент;
 - вміння вести записи під час лекції;
 - уміння пристосувати швидкість мислення (рефлексивність) до швидкості подачі матеріалу лектором (Р. Ніколс)
9. Володіння викладачем науковим матеріалом і даром слова (М. Пирогов).
10. Емоційність лектора.
11. Лектор повинен бути не фотографом, а художником; не простим акустичним інструментом, а творчо переробляти взятую інформацію з підручників (К. Тимирязев).

Критерії якості лекції

Табл. 3

№	Складові	Критерії якості лекції
1	Зміст лекції	<ul style="list-style-type: none"> • науковість, відповідність сучасному рівню науки, наявність методичних питань, вірне їх трактування; • активізація мислення студентів; • висвітлення історії питання, показ різних концепцій, зв'язок з практикою; • міждисциплінарні зв'язки.
2	Методика читання	<ul style="list-style-type: none"> • чітка структура лекцій і логіка викладу; • наявність чи відсуть плану; • повідомлення про літературу до лекції; • пояснення нових термінів, понять; • доказовість, аргументованість; • підкреслення головної думки і висновків; • використання прийомів закріплення навчальної інформації: повторення, питання на перевірку уваги, засвоєння, підведення підсумку в кінці лекції; • використання наочних посібників, ІКТ; • застосування лектором опорних (допоміжних) матеріалів: текст, конспект, записи.
3	Керівництво роботою студентів	<ul style="list-style-type: none"> • навчання студентів прийомам запису лекції (темп, повтори, паузи); • оглядання конспектів студентів по ходу лекції; • використання прийомів підтримки уваги, риторичні питання, гумор, ораторські прийоми.
4	Лекторські дані	<ul style="list-style-type: none"> • знання навчальної дисципліни; • емоційність; • голос, дикція, культура мовлення; • зовнішній вигляд; • уміння встановлювати контакт.
5	Результативність	<ul style="list-style-type: none"> • інформативність; • цінність; • виховний аспект; • досягнення дидактичної мети.

3.5.3. Семінар як форма організації навчання у ВНЗ

Семінар – (від лат. Seminarium – розсадник) – особлива форма занять з певної теми, предмету.

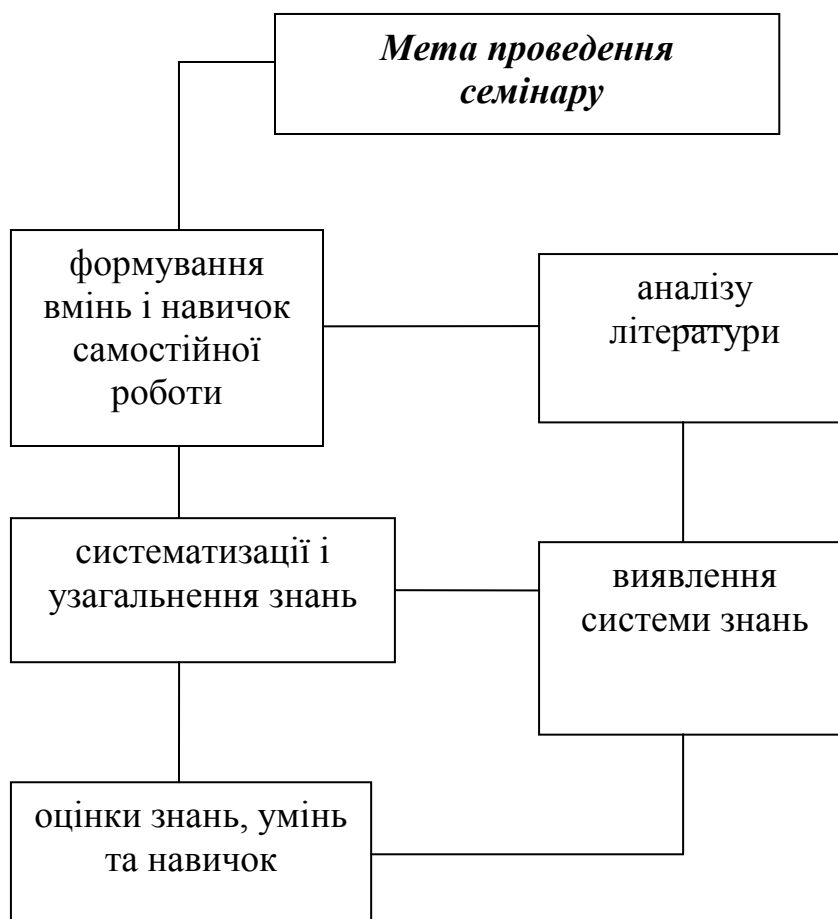

Схема 3.68. Мета проведення семінару

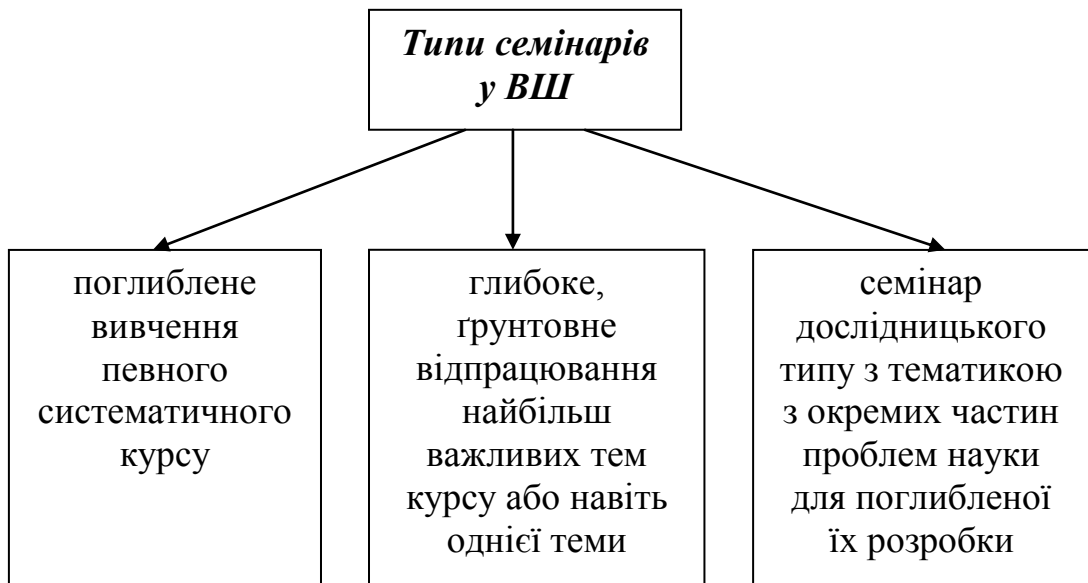

Схема 3.69. Типи семінарів у ВШ

Схема 3.70. Педагогічні завдання, які виконуються на семінарах (за О. Матюшкіним)

**Критерії оцінки семінарського заняття
(за О. Аксьоною)**

Таблиця 3.32

№	Критерії оцінки семінарського заняття	Характеристика
1	Цілеспрямованість	Постановка проблеми, прагнення пов'язати теорію з практикою, з професійною діяльністю.
2	Планування	Виділення головних питань, пов'язаних з профільюючими дисциплінами, наявність у списку нової літератури.
3	Організація семінару	<ul style="list-style-type: none"> • вміння викликати і підтримувати дискусію; • конструктивний аналіз всіх відповідей і виступів; • наповненість навчального часу обговоренням проблем; • поведінка самого викладача.
4	Стиль проведення	<ul style="list-style-type: none"> • пошук, з постановкою гострих питань, • сприяння дискусії, • збудження думки, • прагнення висловити думку.
5	відносини “викладач-студент”	<ul style="list-style-type: none"> • вимогливі, • поважні.
6	Управління групою	<ul style="list-style-type: none"> • швидкий контакт із студентами, • упевнена поведінка в групі, • розумні і справедливі взаємодії із студентами.
7	Зауваження викладача	<ul style="list-style-type: none"> • кваліфіковані • узагальнені, • конкретизовані.
8	Записи студентів на семінарах	<ul style="list-style-type: none"> • регулярно, • рідко, • не ведуть.

Схема 3.71. Типи семінарів
(за А. Хуторським)

Умови ефективності проведення семінарів

Таблиця 3.33

№	Умови
1	Створення атмосфери співробітництва, взаєморозуміння.
2	Сприяння студентам задавати питання.
3	Наявність високого рівня самостійності.
4	Сформованість умінь і бажання працювати із різними джерелами інформації.
5	Застосування активних форм проведення семінару (диспутів, дискусій, рольових ігор таощо, доцільна зміна форм роботи, використання різних варіантів активізації уваги).
6	Чіткий зв'язок семінару із метою та завданнями загального курсу.
7	Максимальне залучення студентів у процесі занять.
8	Логічна, струнка, послідовна побудова занять.
9	Максимальна індивідуалізація й аналітичність занять.

3.5.4. Інші форми організації навчання у ВНЗ

Практикум – форма організації навчання, що проводиться після вивчення модулів (розділів) навчальних курсів, а також може попереджувати їх вивчення, створюючи дослідно-експериментальний образ теоретичної навчальної інформації, що вивчатиметься.

Основні компоненти структури практикуму

Таблиця 3.34

№	Структура навчальних занять практикуму
1	Повідомлення викладачем теми і цілей практикуму.
2	Актуалізація опорних знань студентів.
3	Мотивація їх навчальної діяльності, знайомство з інструкцією.
4	Підбір необхідного знаряддя і навчальної інформації.
5	Виконання роботи студентами.
6	Складання звіту.
7	Обговорення і теоретична інтерпретація отриманих результатів.
8	Захист результатів.
9	Рефлексія діяльності.

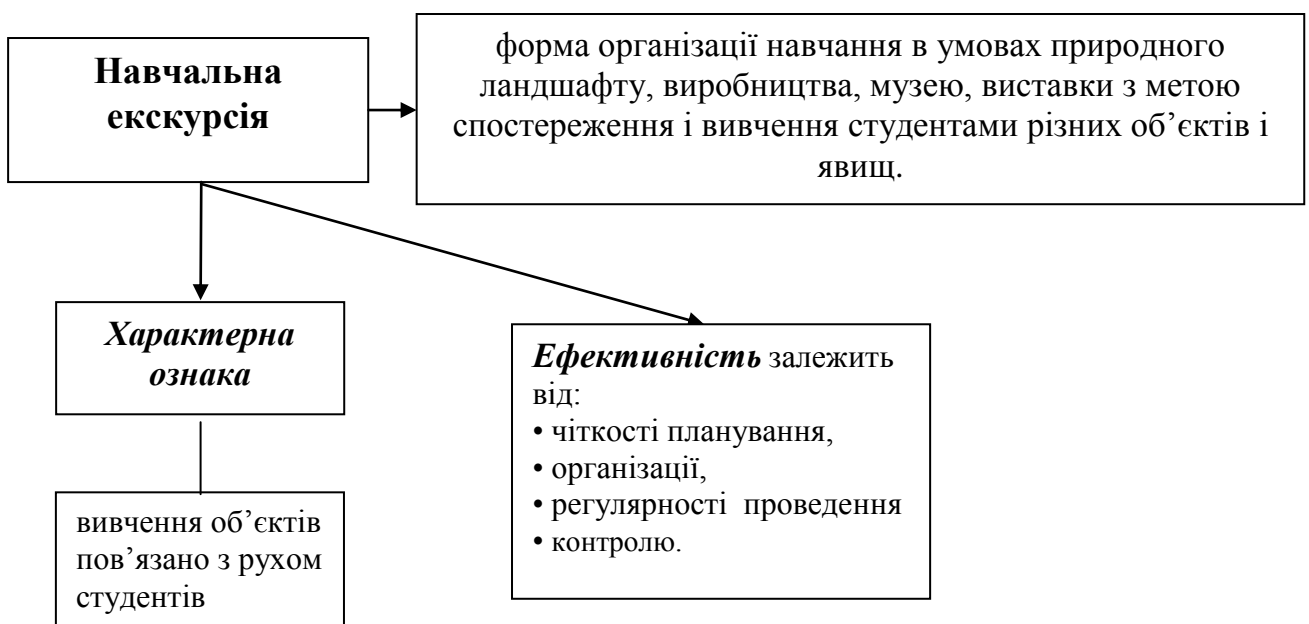

Схема 10. Навчальна екскурсія та її ефективність

Схема 3.73. Види екскурсій

Етапи підготовки до екскурсій

Таблиця 3.35

№	Етапи підготовки до екскурсій
1	Попереднє вивчення об'єкта, виявлення його освітніх можливостей.
2	Визначення мети, завдань, типу й структури екскурсії.
3	Підготовка проблемних питань і завдань для студентів.
4	Виявлення джерел інформації.
5	Вибір оптимального поєднання методів і прийомів навчання.
6	Складанні плану екскурсії.
7	Визначенні маршруту руху.
8	Підготовка додаткової наочності і необхідного знаряддя.
9	Проведення організаційної бесіди зі студентами.

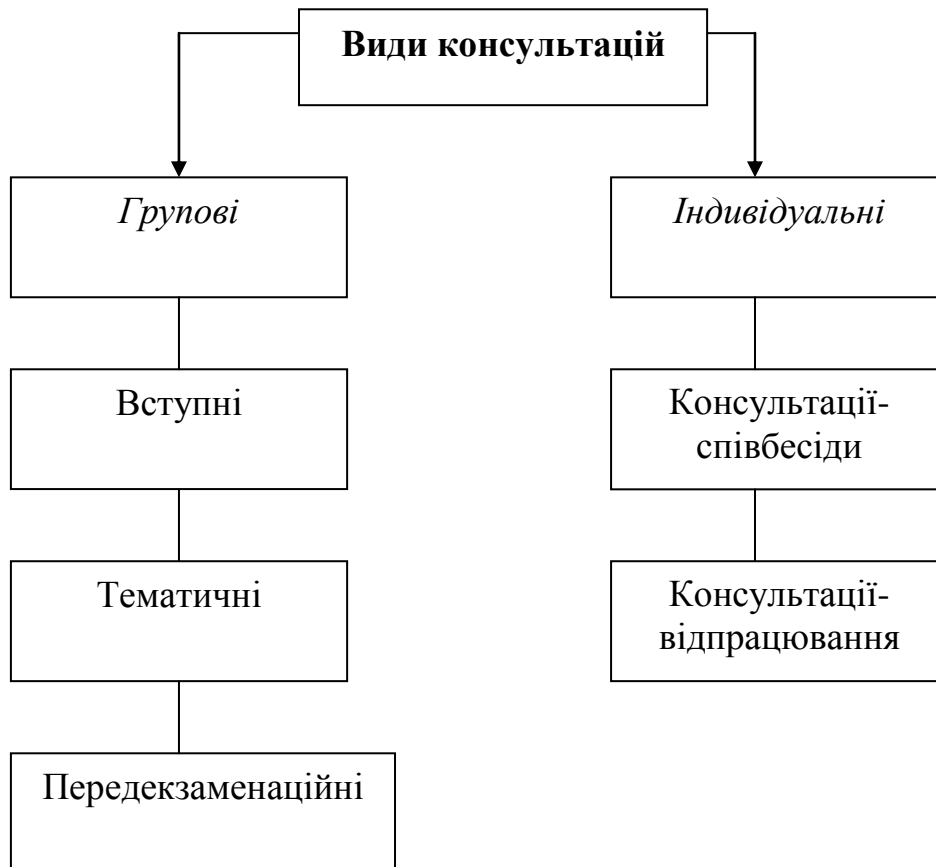

Схема 3.74. Види консультацій

Фактори ефективності проведення консультацій

Таблиця 3.36

№	Фактори
1	Компетентність викладачів.
2	Ступінь підготовки студентів.
3	Специфіка навчальної дисципліни.
4	Обрана тема, мета.
5	Чіткість визначених питань.
6	Актуальність.

Схема 3.75. Показники якості консультацій

Ознаки ефективності проведення лабораторних робіт

Таблиця 3.37

№	Ознаки ефективності проведення лабораторних робіт
1	Організація сумісної, групової діяльності.
2	Стимуляція студентів до подальшої поглибленої самостійної роботи.
3	Активізація розумової діяльності.
4	Забезпечення методами практичної роботи.
5	Застосування різноманітних вправ.

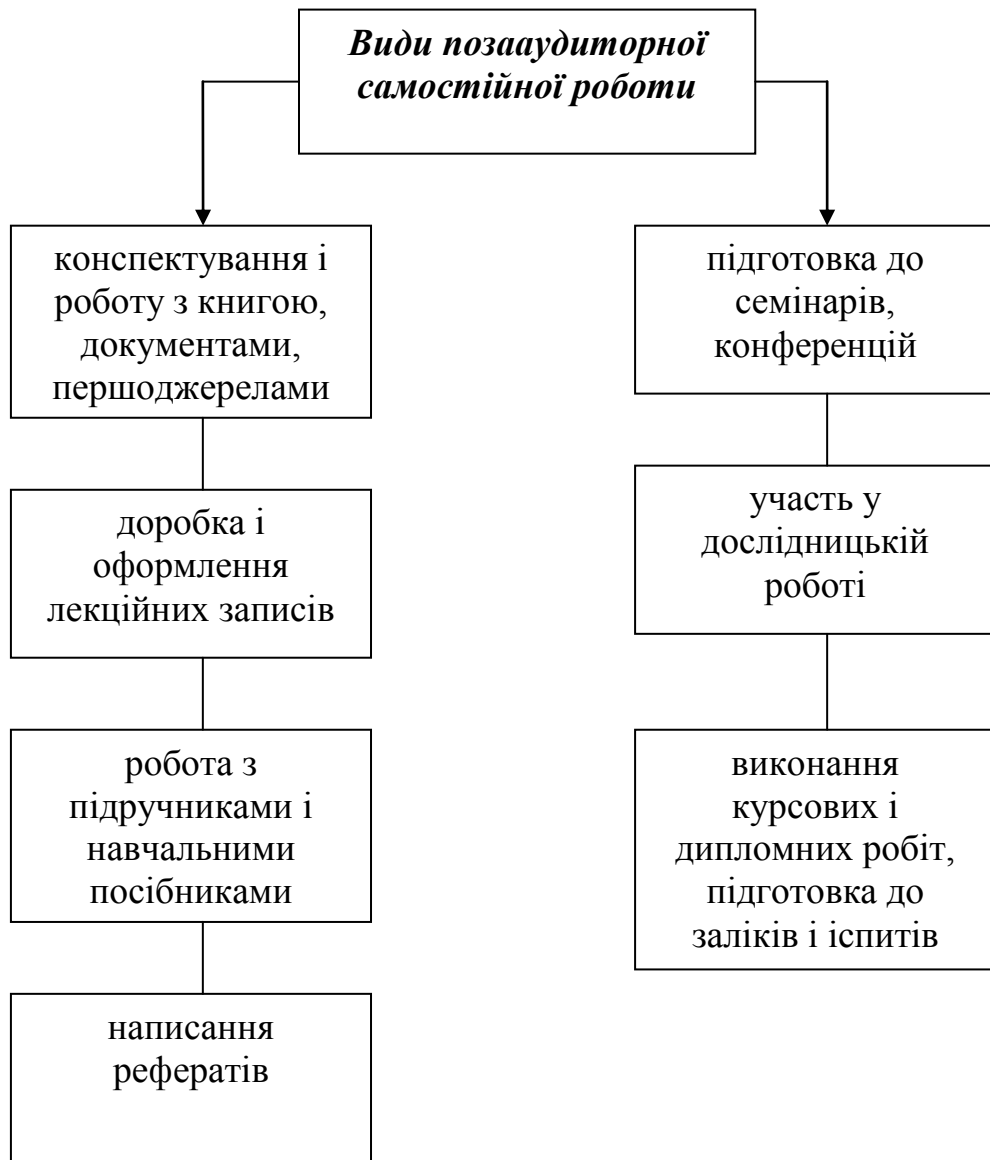

Схема 3.76. Види позааудиторної СРС

Вимоги до роботи з книгою

Таблиця 3.38

№	Вимоги
1	Дотримання певної послідовності (познайомитися із загальною побудовою книги, планом, змістом, вступом).
2	Читання (прочитати навчальну інформацію від початку до кінця, щоб отримати цільну уяву, повторно прочитати, щоб глибоко усвідомити кожную частину, виділити основні ідеї, систему аргументів, яскраві приклади тощо).
3	Виділення незнайомих слів, термінів, виразів, невідомих прізвищ, назв.
4	Робота з бібліографією, що передбачає наявність умінь швидко користуватися науковим апаратом книги, вести пошук необхідної інформації за допомогою енциклопедії, словників, електронного каталогу, довідкової літератури, обробляти і систематизувати її.
5	Ведення записів прочитаного, що дозволяє привести в систему знання, отримані при читанні, зосередити увагу на головних положеннях, зафіксувати їх у пам'яті.

Умови, що забезпечують успішне виконання СРС

Таблиця 3.39

№	Умови
1	Формування позитивної мотивації виконання самостійного навчального завдання.
2	Чітка постановка пізнавальних завдань.
3	Розробка, при необхідності, алгоритмів методів виконання робіт (з врахуванням навчальних можливостей студентів).
4	Використання оптимальних видів консультаційної допомоги студентам.
5	Визначення критеріїв оцінки виконаної роботи. Ознайомлення студентів із формами звітності.
6	Види і форми контролю.

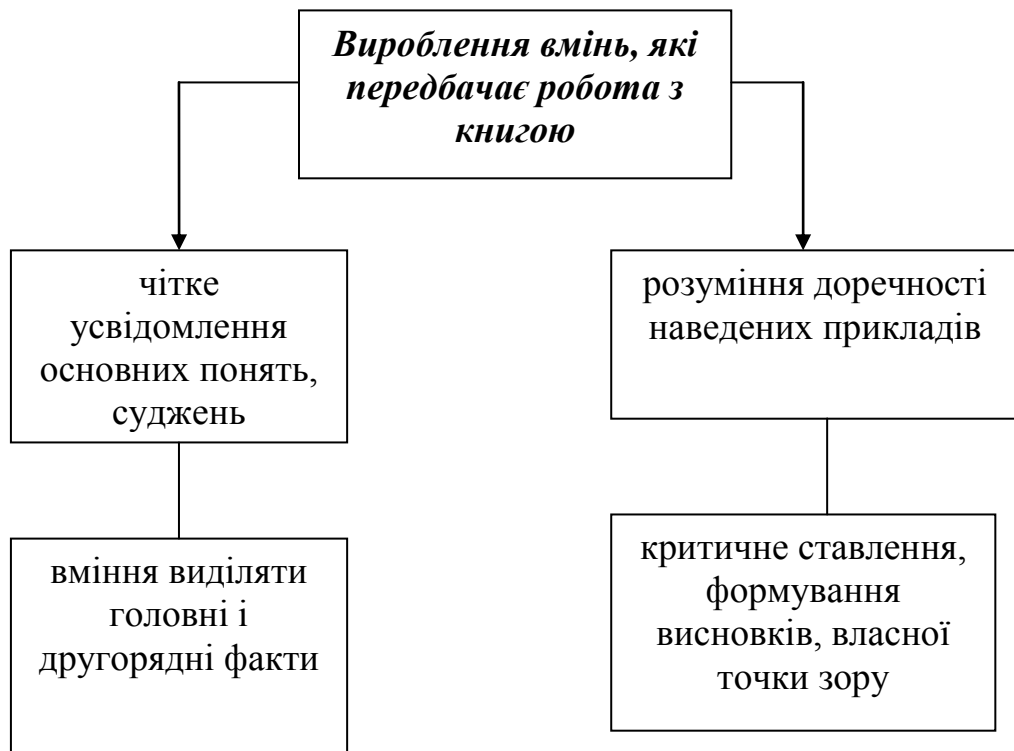

Схема 3.77. Види вмінь, які передбачає робота з книгою

Рівні самостійної роботи студентів

Таблиця 3.40

№	Рівень	Зміст
1	Репродуктивний (тренувальний)	<i>Виконання різних завдань за зразком з метою закріплення знань, формування умінь та навичок.</i>
2	Реконструктивний	<i>Складання планів, тез, анотування літератури, підготовка рефератів</i>
3	Творчий	<i>Аналіз проблемної ситуації, отримання нової інформації.</i>

№	Засоби
1	Аналіз проблемної ситуації, отримання нової інформації.
2	Внесення СРС до навчального плану і розклад занять із організацією індивідуальних консультацій на кафедрах.
3	Створення комплексу навчальних і навчально-методичних посібників для виконання СРС.
4	Орієнтація лекційних курсів на самостійну роботу.
5	Здійснення рейтингового методу контролю СРС.
6	Проведення лекційних занять, на яких доповідачами і співдоповідачами виступають самі студенти.
7	Збільшення кількості годин на СРС.

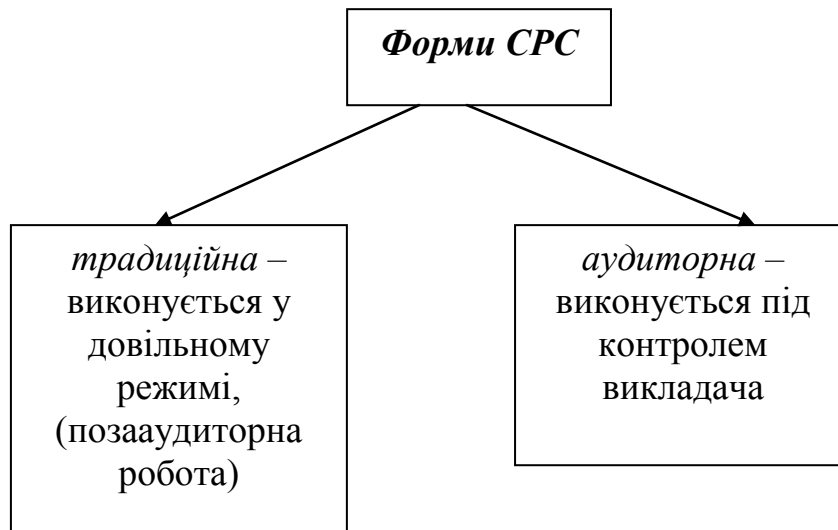

Схема 3.78. Форми СРС

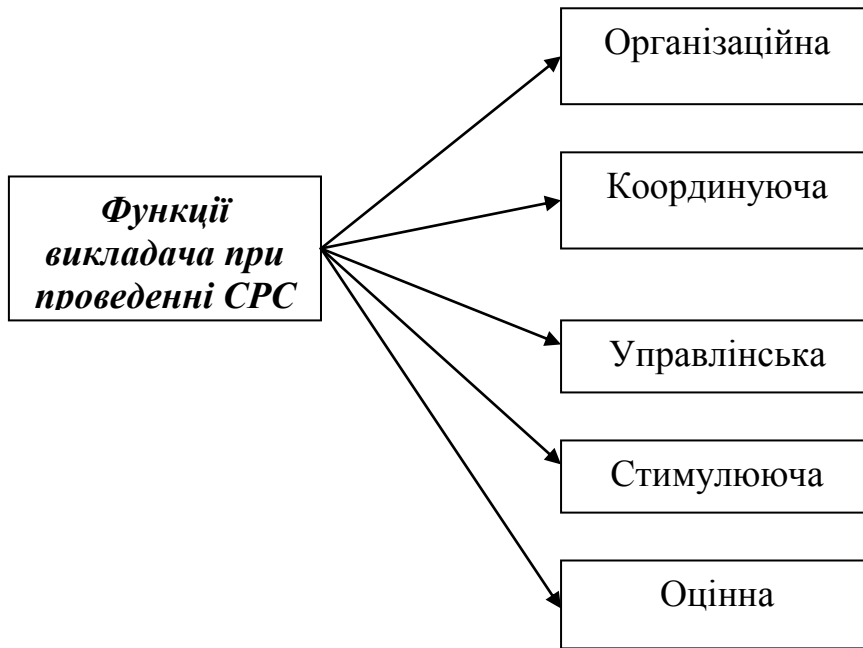

Схема 3.79. Функції викладача при проведенні СРС

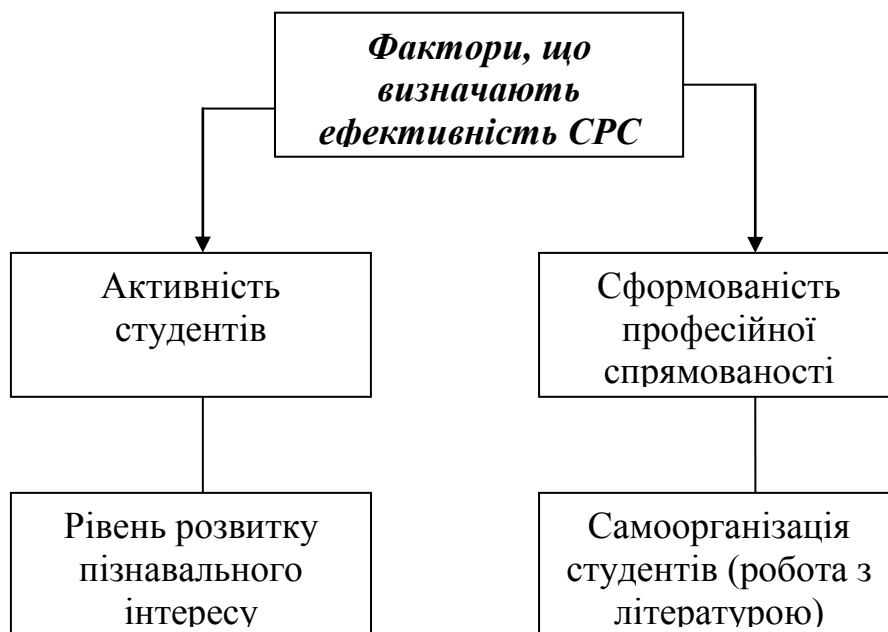

Схема 3.80 . Фактори, що визначають ефективність СРС

Форми організації навчання у ВШ

Таблиця 3.42

№	Форми організації навчання	Суть	Завдання
1	Лекція	Усне, послідовне, систематичне викладення змісту науки, навчальної діяльності, певної теми і його запис.	<ul style="list-style-type: none"> • сприяти самостійності, активності студентів; • підготовка студентів до СР з книгою; • засіб розвитку активної уваги студентів, розумової діяльності.
2	Семінар	Семінар – (від лат. <i>Seminarium</i> – розсадник) – особлива форма занять з певної теми, предмету.	<ul style="list-style-type: none"> • формування вмінь і навичок СР; • аналіз літератури; • виявлення системи знань; • систематизація і узагальнення знань; • оцінки знань, умінь та навичок.
3	Практикуми	Форма СРС на практичних і лабораторних заняттях. Практикуми проводяться після вивчення крупних розділів навчальних курсів, а також можуть попереджувати їх вивчення, створюючи дослідно-експериментальний образ теоретичної інформації, що буде вивчатися (проводиться два-чотири тижні).	<ul style="list-style-type: none"> • перевірка наукової достовірності певних закономірностей, теоретичних положень; • вимірювання сталих величин, • проведення хімічних дослідів, • проведення графічних робіт тощо.
4	Практичні заняття	Тісно пов'язані з лекційними й семінарськими заняттями і є їх прямим продовженням (ділові і педагогічні ігри, тренінги, вправи, виконання творчих самостійних завдань з обов'язковим їх обговоренням в аудиторії).	<ul style="list-style-type: none"> • перевірка теоретичних знань на практиці, • доведення необхідності взаємозв'язку теорії і практики для оволодіння майбутньою професійною діяльністю

Продовження табл. 3.42

5	Просемінари	Форма заняття, що попереджує і підготовлює студентів до семінару (проводяться на молодших курсах, коли студенти ще мають утруднення в підготовці до семінару).	<ul style="list-style-type: none"> • ознайомлення студентів із специфікою самостійної роботи; • методика роботи з літературою, першоджерелами; • підготовка рефератів за певною тематикою, читання й обговорення їх.
6	Лабораторна робота	Інтегрують теоретико-методологічні знання, практичні уміння і навички студентів у процесі навчання.	Використання розумових і фізичних зусиль для розв'язання наукових та життєвих завдань.
7	Консультація	Одна із важливих форм навчального процесу і знаходиться у безпосередній взаємодії з іншими формами роботи із студентами. Спосіб взаємодії між викладачем і студентами, студентами і матеріалом, що вивчається (В. Савченко).	Відкривають додаткові можливості для вивчення кожного студента, його інтересів, потенціалу, рівня підготовки, ставлення до предмету, що вивчається, логіки мислення тощо.
8	Конференція	Проводиться в межах окремої групи, навчального курсу. Проводиться у визначений час, терміном до 2 годин.	<ul style="list-style-type: none"> • закріплення знань; • систематизація матеріалу; • співставлення різних точок зору; • відстоювання власної позиції у вільній дискусії.
9	Екскурсія	Форма організації навчання в умовах природного ландшафту, виробництва, музею, виставки з метою спостереження і вивчення студентами різних об'єктів і явищ.	<ul style="list-style-type: none"> • розвиток здібностей студентів діяти з пізнавальної позиції в світі; • оволодіння уміннями сприймати і вивчати життєві явища, процеси; • формування емоційних якостей (почуття прекрасного, радості пізнання, бажання бути корисним суспільству); • сприяють баченню

			взаємозв'язку явищ і законів; <ul style="list-style-type: none"> • формування вмінь застосовувати їх на практиці.
10	Самостійна робота (СРС)	Робота студентів, що планується, виконується згідно завдань викладача і під його керівництвом, але без його безпосередньої участі (метод, прийом, засіб навчання).	<ul style="list-style-type: none"> • оволодіння навчальними дисциплінами; • формування навички самостійної роботи у навчальній, науковій, професійній діяльності; • здатність приймати на себе відповідальність; • здатність самостійно вирішувати проблеми; • здатність знаходити конструктивні рішення; • сприяє оволодінню досвідом творчої, дослідницької, соціально-оцінної діяльності; • сприяє поглибленню й розширенню знань; • формування інтересу до пізнавальної діяльності.
11	Колоквіум	Це одна з форм навчальних занять, бесіди викладача із студентами для встановлення рівня й якості знань (ефективний, коли предмет читається 2-3 семестри, а підсумковий контроль один). Можна призначати замість семінару, практичного заняття, а також додатково.	<ul style="list-style-type: none"> • виконує контрольну-навчачу, стимулюючу функції.

3.6. Контроль за навчально-пізнавальною діяльністю

Мета: сприяти засвоєнню основних понять теми, виділити суттєві ознаки різних видів контролю, розглянути компоненти контролю, функції; охарактеризувати методи і форми контролю.

Основні поняття: контроль (компоненти, функції, методи, форми, вимоги), відмітка, валідність, групи компетентностей, рівні навчальних досягнень.

План

- 3.6.1. Поняття про суть контролю, його компоненти
- 3.6.2. Функції контролю
- 3.6.3. Педагогічні вимоги до оцінювання навчальних досягнень студентів
- 3.6.4. Критерії оцінювання навчальних досягнень студентів
- 3.6.5. Методи і форми контролю.

Використані джерела

1. Алексюк А. М. Педагогіка вищої освіти України. Історія. Теорія : [підруч. для студентів, аспірантів та мол. викладачів вищ. навч. закл.] / А. М. Алексюк. – К. : Либідь, 1998. – 558 с.

2. Волкова Н.П. Педагогіка : [Посібник для студентів вищих навчальних закладів] / Н.П. Волкова. – К.: Видавничий центр «Академія», 2002. – 616 с.

3. Гура О.І. Педагогіка вищої школи: вступ до спеціальності : [навч. Посібник] О.І. Гура. – К. : Центр навчальної літератури, 2005. – 224 с.

4. Давыдов В. В. Проблемы развивающего обучения / В.В. Давыдов. – М.: Педагогика, 1986. – 240 с.

5. Лекції з педагогіки вищої школи: навчальний посібник / за ред. В. І. Лозової – Харків: «ОВС», 2006. – 496 с.

6. Лозова В. І. Теоретичні основи виховання і навчання : навч. посіб. / В.І. Лозова, Г.В. Троцько. – Х. : «ОВС», 2002. – 400 с.

7. Прокопенко І. Ф. Сучасні педагогічні технології в підготовці вчителів : навч. посіб. / І. Ф. Прокопенко, В. І. Євдокимов – Харків : Колегіум, 2008. – 344 с.

8. Хрестоматія з педагогіки вищої школи : навчальний посібник / [уклад. : В. І. Лозова, А. В. Троцько, О. М. Іонова, С. Т. Золотухіна ; за заг. ред. В. І. Лозової]. – Х. : Віровець А. П. «Апостроф», 2011. – 408 с.

Додаткова література

1. Гончаренко С. Український педагогічний словник / С. Гончаренко. – К.: Либідь, 1997. – 376 с.

2. Занков Л.В. Дидактика и жизнь / Л.В. Занков.– М., 1968.– 175с.

3. Лозова В. І. Цілісний підхід до формування пізнавальної активності школярів / В. І. Лозова. – Харків: «ОВС», 2000. – 164 с.

4. Педагогічні технології в неперервній освіті : монографія / [С. О. Сисоєва, А. М. Алексюк, П. М. Воловик, О. І. Кульчицька та ін.] за ред. С. О. Сисоєвої. – К. : Віпол, 2001. – 502 с.

5. Педагогічні технології : навч. посіб. для вузів / [О. С. Падалка А. М. Нісімчук, І. О. Смолюк, О. Г. Шпак та ін.]. – Київ : «Укр. енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 1995. – 353 с.

5. Хуторский А.В. Развитие одаренности школьников: Методика продуктивного обучения : [Пособие для учителя] / А.В. Хуторский. – М.: Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 2000. – 230 с.

3.6.1. Поняття про суть контролю, його компоненти

Контроль за навчально-пізнавальною діяльністю студентів – складова навчального процесу ВНЗ, яка сприяє покращенню роботи студентів, формуванню їх особистості, виявленню реальних навчальних досягнень, розкриттю причин слабого засвоєння ними змісту освіти та ін. Контроль забезпечує діагностику результатів освітньої діяльності студентів і педагога з метою виявлення, аналізу, оцінювання та коректування навчання.

Схема 3.81. Складові діагностики навчально-пізнавальної діяльності студентів

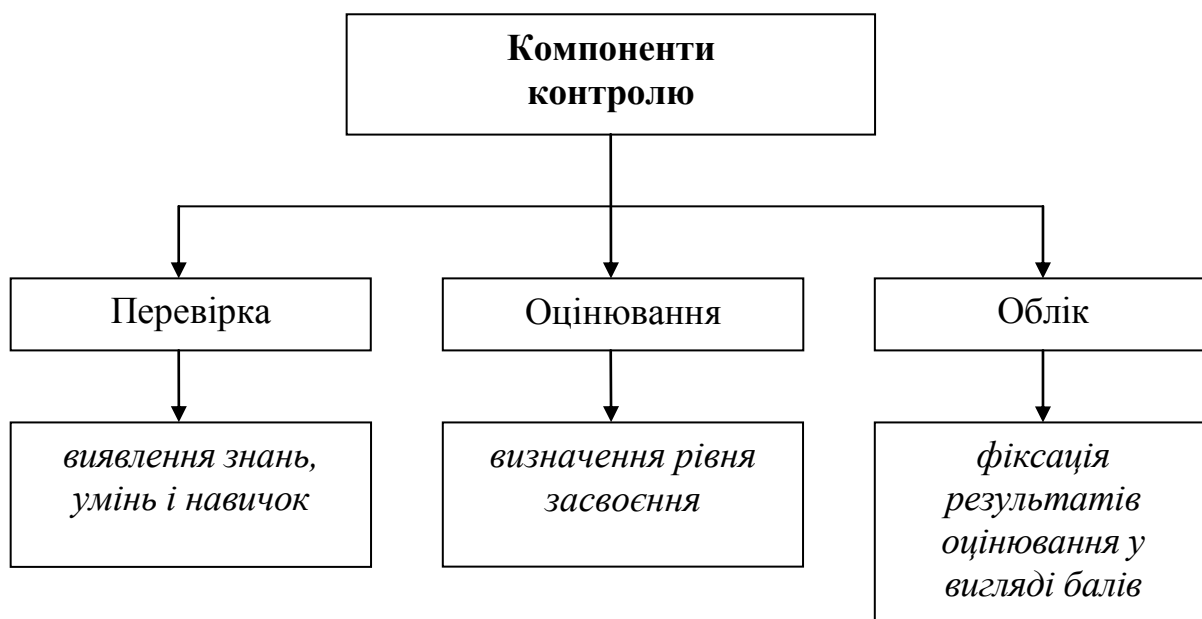

Схема 3.82. Компоненти контролю за результатами навчально-пізнавальної діяльності студентів (НПД)

Схема 3.83. Види методів контролю

3.6.2. Функції контролю

Функції контролю та їх суть

Таблиця 3.43

№	Функція	Суть
1	<i>Контролююча</i>	Перевірка знань дає викладачу інформацію про хід пізнавальної діяльності студентів, про те, як іде засвоєння для визначення можливостей подальшого просування в оволодінні змістом освіти. Перевірка одночасно є засобом виявлення ефективності методів і прийомів навчання, що застосовуються самим викладачем.
2	<i>Навчальна</i>	Більш глибоке засвоєння програмового матеріалу (тобто в процесі слухання відповідей товаришів, доповнень викладача здійснюється систематизація знань, їх закріплення). Студент вчиться критично аналізувати відповіді однокурсників, свої знання.
3	<i>Діагностично-керуюча</i>	Забезпечує виявлення причин труднощів, які виникають у студента у навчанні, прогалини у знаннях і вміннях, визначення конкретних шляхів усунення недоліків.
4	<i>Стимулюючо-мотиваційна</i>	Стимулювати бажання студентів поліпшувати свої результати, самореалізовуватися в навчанні.
5	<i>Розвивальна</i>	Спрямування оцінювання на формування самостійного творчого мислення студентів, умінь робити висновки, узагальнювати, застосовувати знання у змінених або нових ситуаціях, визначати головне тощо.
6	<i>Виховна</i>	Контроль привчає студентів до систематичної роботи, сприяє формуванню дисциплінованості, відповідальності, активності, самостійності, допомагає розібратись у собі. Має великий вплив на формування <i>моральних якостей студентів, їхньої самосвідомості</i> , на основі якої створюється адекватна самооцінка, критичне ставлення до своїх досягнень і досягнень однокурсників, що сприяє формуванню таких якостей, як правдивість, чесність, працелюбство.

3.6.3. Педагогічні вимоги до оцінювання навчальних досягнень студентів

Вимоги до оцінювання навчальних досягнень студентів

Таблиця 3.44

№	Вимоги	Суть
1	<i>Об'єктивність</i>	Науково обґрунтованому змісту питань, завдань, вимог, неупередженому ставленні викладача до студентів, додержанні критеріїв оцінювання навчальних досягнень з конкретної навчальної дисципліни.
2	<i>Індивідуальний характер оцінювання</i>	Врахування рівня знань кожного окремого студента, його досягнень й труднощі роботи, що дозволяє виявляти фактичний стан знань, умінь студента, а також характер індивідуальної допомоги, яка йому надається.
3	<i>Гласність контролю</i>	Студенту необхідно повідомляти результати оцінювання, пояснювати ту чи іншу оцінку, вказуючи на сильні і слабкі боки в його роботі з тим, щоб студент міг сам аналізувати свої знання, тобто оцінку необхідно мотивувати. Спонування до виховання у студентів навичок самоконтролю й самооцінки.
4	<i>Всебічність</i>	Важливо оцінювати всебічно знання, вміння студентів з різних розділів програми як у теоретичному плані, так і в плані застосування набутих знань на практиці, оволодіння навичками самостійної роботи.
5	<i>Диференційованість</i>	Врахування специфіки навчальної дисципліни, індивідуальних особливостей студентів (боязкість, заїкання).
6	<i>Різноманітність форм, методів контролю</i>	Створення умов для реалізації функції контролю, підвищення інтересу студентів до його проведення і результатів.
7	<i>Етичність ставлення до студента</i>	<ul style="list-style-type: none"> • віра в можливість й перспективи кожного студента; • педагогічний такт, делікатність викладача. Етичність викладача впливає на загальну атмосферу взаємоповаги, на виховання моральності студентів і сприяє підвищенню авторитета і викладача, і студента.
8	<i>Валідність і надійність контролю</i>	Валідність повинна торкатися предметних знань, видів і способів пізнавальної діяльності і задовольняти вимогам двох видів валідності: змістовному і функціональному. Контролю підлягають такі елементи знань і такі види пізнавальної діяльності, які свідчать про засвоєння всієї системи знань і відповідних їм видів діяльності, що передбачаються цілями навчання.
9	<i>Підготовка студентів до здійснення контролю знань і рефлексії</i>	Передбачає навчання студентів прийомам роботи з підручниками, посібниками під час повторення, узагальнення навчальної інформації (визначення головного; ведення записів: складання опор, схем, графіків; підбір аргументів тощо).

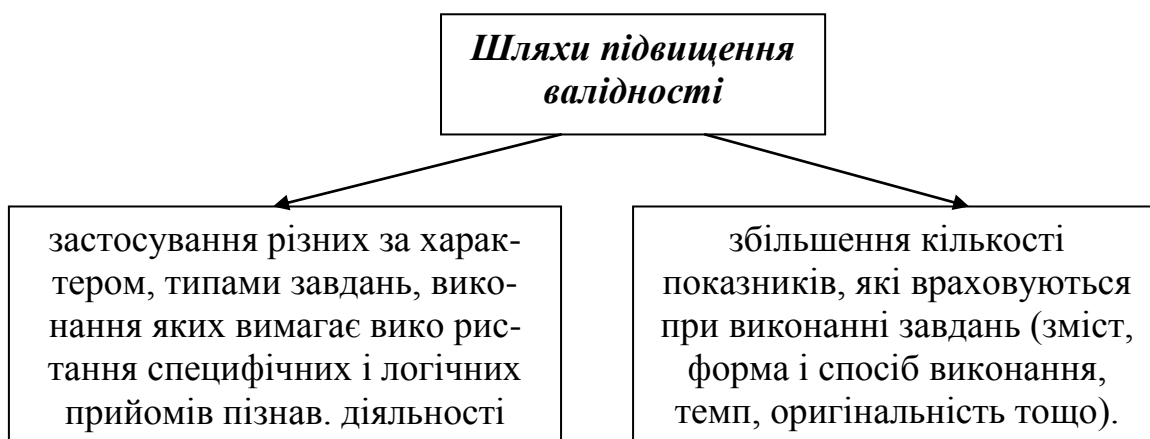

Схема 3.84. Шляхи підвищення валидності

Валидність – це відповідність контрольних завдань тому, що намічено перевірити.

Типи пам'яті

Таблиця 3.45

№	Типи пам'яті	Рекомендації щодо запам'ятовування навчальної інформації
1	<i>Зорова</i>	<ul style="list-style-type: none"> • при сприйманні на слух (лекція, доповідь) слід коротко фіксувати на папері, що почув; • при вивченні того іншого навчального матеріалу читати самому, а не доручати читання іншим особам; • користуватися, при можливості, підручниками, посібниками, які мають ілюстрації; • в роботі зі своїми записами підкреслювати текст кольоровими ручками, олівцями, робити помітки, ставити знаки (наприклад, знак оклику або NB (нота бене)).
2	<i>Слухова</i>	<ul style="list-style-type: none"> • частіше і більше слухати інших (при підготовці до заняття, екзамену); • самим читати вголос; • працювати в тиші, щоб сторонній шум не привертав увагу; • говорити і розмірковувати вголос, навіть коли людина одна і ніхто її не слухає.
3	<i>Моторна</i>	<ul style="list-style-type: none"> • завжди працювати з олівцем: записувати, підкреслювати, виписувати, складати план, конспект, тези; • цифровий матеріал виписувати і оформляти у вигляді таблиць, графіка; • все, що можна, робити своїми руками в лабораторіях, майстернях.

4	<i>Змішана</i>	<ul style="list-style-type: none"> • підкреслювати і робити помітки на полях конспектів (зорова пам'ять); • переказувати матеріал (слухова пам'ять); • складати конспекти, виписувати окремі дані (моторна); • повторювати вголос за складеним планом, конспектом (змішана).
---	----------------	--

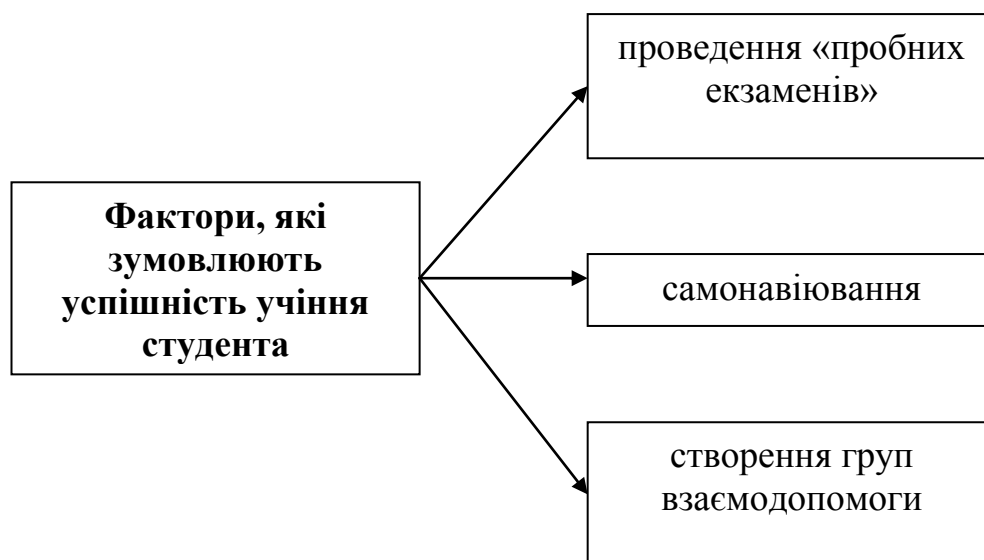

Схема 3.85. Фактори, які впливають на успішність учіння студента

Вимоги до гуманізації оцінювання навчальних досягнень студентів

Таблиця 3.46

№	Вимоги
1	Встановлення гуманних взаємовідносин між викладачем і студентом та між студентами.
2	Здійснення взаємозв'язку: викладач – студенти, спрямованого на створення доброзичливої атмосфери життєдіяльності студента.
3	Підготовка студентів до контролю, самоконтролю.
4	Оптимальний вибір засобів здійснення контролю, які б відповідали потребам студентів, сприяли формуванню позитивної мотивації.
5	Єдність у вимогах викладачів.

3.6.4. Критерії оцінювання навчальних досягнень студентів

Схема 3.86. Групи компетентностей

Рівні навчальних досягнень студентів

Таблиця 3.47

№	Рівень	Критерії оцінювання
1	<i>Низький</i>	Студент відтворює незначну частину навчальної інформації, має нечіткі уявлення про об'єкт вивчення, виявляє здатність елементарно викласти думку.
2	<i>Середній</i>	Студент виявляє знання й розуміння основних положень навчальної інформації, здатний з неточностями дати визначення понять, сформулювати правило; відповіді правильні, але недостатньо осмислені. За допомогою викладача здатний аналізувати, узагальнювати, порівнювати, робити висновки, застосовувати знання при виконанні завдань за зразком.
3	<i>Достатній</i>	Студент знає істотні ознаки понять, явищ, зв'язки між ними, вміє пояснити основні закономірності, самостійно застосовувати знання в стандартних ситуаціях. Володіє розумовими операціями (аналізом, абстрагуванням, узагальненням, класифікацією, порівнянням), вміє робити висновки, самостійно виправляти допущені помилки. Відповідь студента повна, вірна, логічна, обґрунтована, але їй бракує власних суджень. Студент здатний самостійно здійснювати основні види навчальної діяльності, застосовувати знання не лише у відомих, а й змінених ситуаціях.
4	<i>Високий</i>	Студент має системні глибокі знання в обсязі та в межах вимог навчальних програм, аргументовано використовує їх у різних ситуаціях, для виконання творчих завдань; вміє самостійно аналізувати, оцінювати, узагальнювати опановану інформацію, самостійно користуватися джерелами інформації, приймати рішення, виявляти і відстоювати особисту позицію.

Схема 3.87. Критерії визначенні навчальних досягнень студентів

3.6.5. Методи і форми контролю

Методи і форми контролю – це способи, за допомогою яких забезпечується зворотній зв'язок між студентом і викладачем у навчальному процесі.

Методи і форми контролю у ВШ

Таблиця 3.48

№	Методи і форми контролю	Суть
1	<i>Спостереження за навчальною роботою студентів</i>	Враховуються увага, старанність студента, його реакція на запитання викладача, відповіді студентів, бажання взяти участь у роботі щодо доповнення, рецензування відповідей однокурсників, характер запитань викладачу, товаришам, загальний інтерес до пізнавальної діяльності, участь у підготовці дослідів, наочних посібників, систематичність виконання домашніх завдань.
2	<i>Усне опитування</i>	Студент викладає суть питання у формі розповіді, повідомлення про виконаний дослід, доповіді про спостереження
3	<i>Письмовий контроль</i>	Відповіді на запитання, розв'язання задач, виконання вправ, лабораторних і графічних робіт (таблиць, схем, графіків), написання рефератів, аналіз проведеної практичної роботи, рецензування однокурсників.
4	<i>Комбіноване опитування (ущільнене)</i>	Викладач одночасно запрошує для відповіді одразу кількох студентів, один з яких відповідає усно, один-два готуються для відповіді біля дошки (робота за картками, складання плану відповіді), три-чотири чоловіки працюють за картками на місцях. З рештою студентів проводиться інший вид роботи або подібний тому, що роблять біля дошки, але на іншому матеріалі.
5	<i>Тестовий контроль</i>	Короткочасний, технічно просто поставлений експеримент, комплекс завдань, що відповідають змісту навчання і забезпечують виявлення ступеня оволодіння навчальною інформацією.
6	<i>Програмований контроль</i>	Використовуються перфокарти, сигнальні картки, посібники з друкованою основою, контроль ПК.
7	<i>Контроль за допомогою комп'ютера.</i>	Цінними якостями таких програм є доступність постійного удосконалення конкретної бази завдань, простота пред'явлення студенту, а також багатогранність форм звітності викладача.
8	<i>Практичний контроль</i>	Встановлення рівня засвоєння знань і вмінь студента, як він використовує одержані знання в практичній роботі (проведення дослідів, робота в майстернях, розв'язання економічних задач).

9	<i>Самоконтроль</i>	Забезпечує внутрішній зворотній зв'язок: одержання студентами інформації про свої навчальні досягнення, про труднощі, які виникли. Значення самоконтролю в тому, що він може самостимулювати навчання, формувати критичність думки. (само рецензування виконаних робіт).
10	<i>Заліки й екзамени</i>	Здійснення підсумкового оцінювання навчальних досягнень студентів, суспільного і державного контролю за роботою студентів, викладачів, навчальних закладів у цілому. Аналіз результатів оцінювання дає викладачу змогу виявити сильні і слабкі сторони в роботі. Часто результати контролю сигналізують викладачу про певні недоліки в його власній роботі.
11	<i>Модульно-рейтинговий контроль</i>	Це комплексний показник успішності, своєрідний індекс (інтегральний), клас. В основі рейтингової системи лежить накопичення оцінок за певний період навчання (модуль, семестр, рік, 5 років) і за різнобічну діяльність. Сума цих оцінок виступає в ролі кількісного показника якості роботи студента порівняно з успіхами його товаришів. Однак вона відображає не тільки якість знань і вмінь, а й точність у роботі, активність, самостійність, творчість. Проводиться періодичне ранжування студентів (а також кінцеве – випускників).

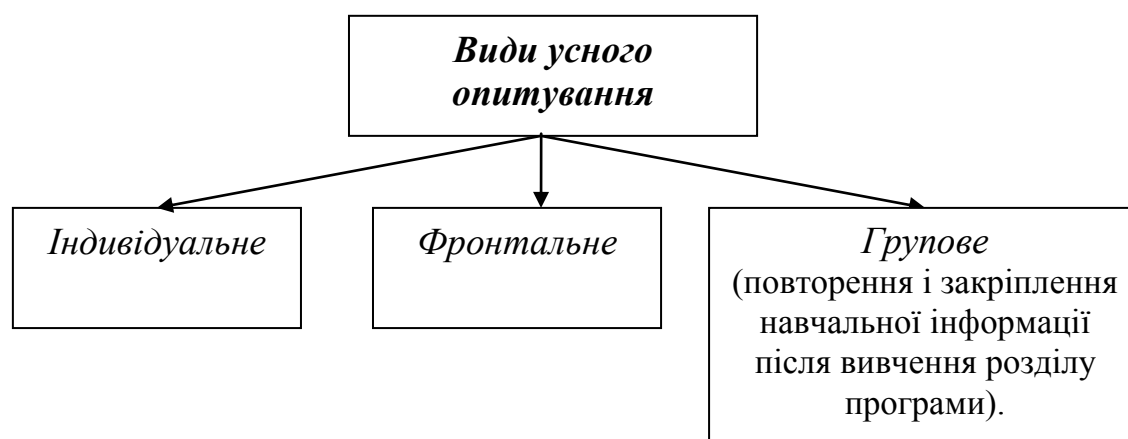

Схема 3.88. Види усного опитування

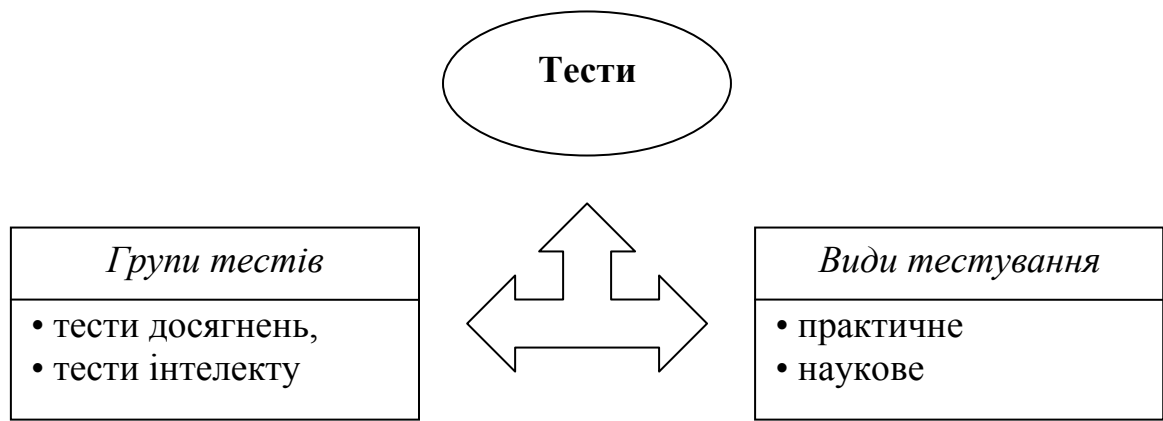

Схема 3.89. Класифікація тестів

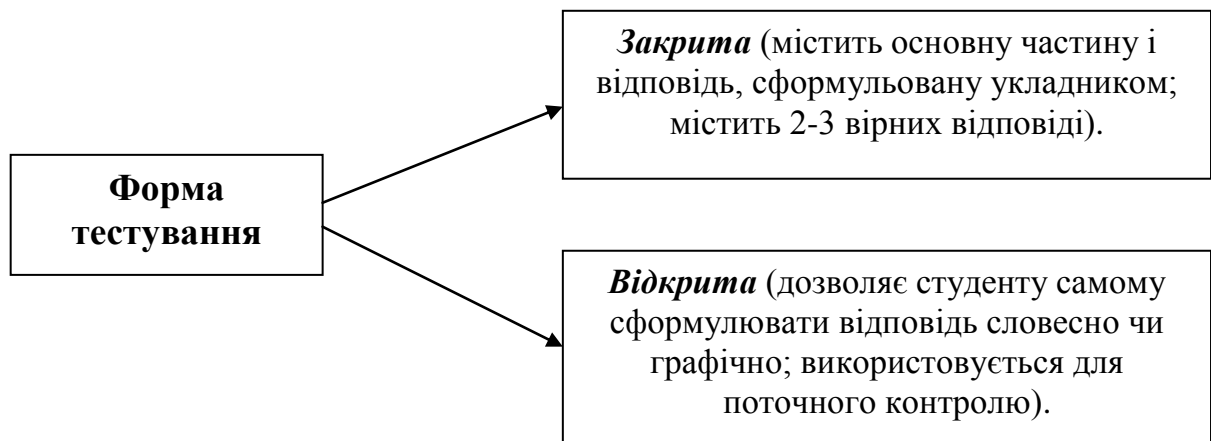

Схема 3.90. Форми тестування

Схема 3.91. Шляхи активізації пізнавальної діяльності студентів

Вимоги до закритої форми тестування

Таблиця 3.49

№	Вимоги
1	Стандартна конструкція.
2	Повна ясність тексту.
3	Граматична стислість.
4	просту стилістичну конструкцію
5	Завдання містить більше слів, ніж відповідь.
6	Включає вербальні асоціації, які сприяють вибору правильної відповіді.
7	Виключає зайві слова на малюнках.
8	Має лише одну правильну відповідь.

Етапи розробки тестових завдань

Таблиця 3.50

№	Етапи
1	Вибір змісту завдань.
2	Вибір форми завдань.
3	Створення інструкції і опис тесту
4	Апробація тесту
5	Обробка зібраних емпіричних даних
6	Інтерпретація результатів обробки
7	Експертиза якості тесту

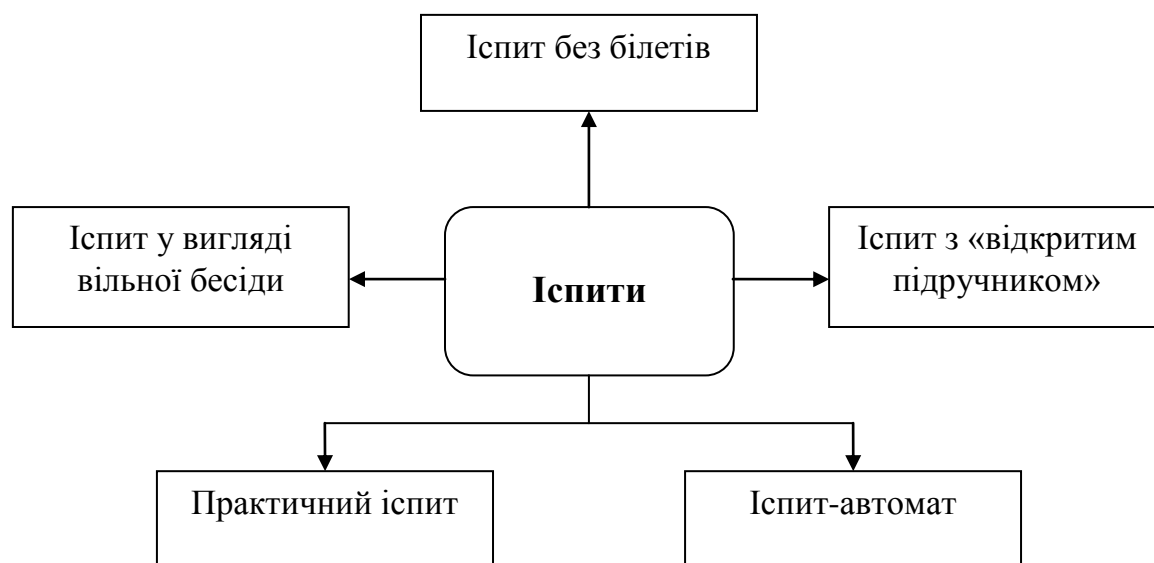

Схема 3.92. Види іспитів

Схема 3.93. Форми здійснення підсумкового оцінювання навчальних досягнень студентів

Модуль 4. Навчально-дослідна і науково-дослідна робота студентів

Мета: засвоїти основні компоненти навчально-дослідної роботи студентів; проаналізувати та співставити додержання вимог при виконанні навчально-дослідних та науково-дослідних робіт в межах даного навчального закладу.

Основні поняття: навчально-дослідна робота студентів та її види, науково-дослідна робота та її форми, етапи та вимоги щодо написання реферату, структура курсової роботи, план написання магістерської роботи, види студентської роботи у СНТ, дослідницькі вміння.

План

- 4.1. Суть навчально-дослідної роботи студентів
- 4.2. Науково-дослідна робота студентів – складова фахової підготовки
- 4.3. Форми науково-дослідної роботи студентів у сучасних ВНЗ

4.1. Суть навчально-дослідної роботи студентів

Навчально-дослідна робота студентів – засіб підвищення підготовки фахівця, вид дослідницької діяльності, яка виконується в межах навчально-виховного процесу і передбачена навчальним планом ВНЗ і носить обов'язковий характер.

Види навчально-дослідних робіт студентів

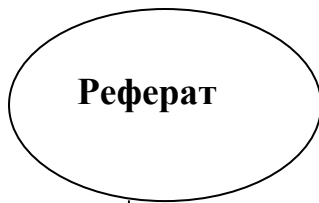
Таблиця 4.1

№	Назва	Суть	Вимоги
1	Реферат	Доповідь на певну тему, що передбачає огляд відповідних літературних та інших джерел; виклад змісту наукової роботи, книжки, статті.	<p>Обсяг – 10-15сторінок машинописного тексту надрукованого через 2 інтервали.</p> <p><i>Вимоги до оформлення:</i></p> <ol style="list-style-type: none">1. Використання паперу типового формату.2. Скріплення і пронумеровування сторінок.3. Правильне оформлення титульної сторінки.4. Подання списку літератури в алфавітному порядку з дотриманням правил наукового апарату (відкриває список посилання на текстуальне джерело твору, що вивчається).5. Недопустимість жодних надмірностей в оформленні (рамочок, малюнків тощо), які не стосуються змісту роботи.

Продовження табл. 4.1

№	Назва	Суть	Вимоги
2	<i>Курсова робота</i>	Перше наукове дослідження самостійного характеру, яке може мати теоретичний або дослідно-експериментальний характер	<p>1. У роботі не має бути нічого зайвого, матеріалів, що не стосуються зазначеної теми.</p> <p>2. Недоцільно повторювати одне й те ж саме, експлуатувати однакові приклади, слова та словосполучення.</p> <p>3. Необхідно забезпечити простоту викладу, уникати невиправдано великих розмірів викладеного матеріалу.</p> <p>4. Не слід писати роботу швидко, абияк, бо все, що пишеться нашвидкуруч, виявляється незрілим.</p> <p>5. Про результати дослідницької роботи доцільно зробити повідомлення на засіданні студентського наукового гуртка. Що допоможе врахувати в остаточному варіанті всі зауваження.</p>
3	<i>Дипломна робота</i>	Продовження навчального дослідження на більш високому рівні.	<p>1. <i>Вступ</i> (не більше 5 сторінок) розкриває суть наукової проблеми, її значущість, підстави і вихідні дані для розробки теми, стан розробленості, обґрунтування необхідності проведення дослідження. Далі подається загальна характеристика дипломної роботи у такій послідовності;</p> <p>2. <i>Актуальність проблеми</i>, яка зумовила вибір теми дослідження (формулюється доцільність роботи для розвитку відповідної галузі науки шляхом критичного аналізу та порівняння з відомими розв'язаннями проблеми);</p> <p>3. <i>Об'єкт дослідження</i> (процес або явище, що породжує проблемну ситуацію і обране для вивчення);</p> <p>4. <i>Предмет дослідження</i> (міститься в межах об'єкта – саме на ньому повинна бути спрямована увага, оскільки він визначає тему ДР);</p>

			<p>5. <i>Мета і завдання</i>, які необхідно вирішити для досягнення поставленої мети;</p> <p>6. <i>Методи дослідження</i>, використані для досягнення поставленої в дипломній роботі мети;</p> <p>7. <i>Матеріал дослідження</i> і його обсяг, використаний для досягнення поставленої в дипломній роботі мети;</p> <p>8. <i>Наукова новизна</i>, (коротка анотація нових положень або рішень, запропонованих автором особисто, з обов'язковою вказівкою на відмінність цих положень від вже відомих).</p>
4	<i>Магістерська робота</i>	<p>Покликана засвідчити відповідний рівень фахової освіти студента. Вимоги щодо її змісту, творчого характеру, теоретичної і практичної значущості результатів є значно вищими, ніж вимоги до дипломної роботи.</p>	<p>Обсяг роботи: 60-70 сторінок комп'ютерного набору (14 шрифтом через 1,5 інтервалу. Поля: праве – 30 мм, ліве – 10 мм, верхнє та нижнє – 25мм). Список літератури і додатки в обсяг роботи не враховуються.</p> <p>Робота обов'язково повинна містити власне емпіричне дослідження автора.</p> <p>Співвідношення теоретичної і практичної частини: 40% тексту повинна складати теоретична частина, 60% – опис емпіричного дослідження.</p> <p>Джерела: 45-50 позицій, серед них мінімум 3 - іноземними мовами.</p> <p>Методики: мінімальна кількість – 4 (вони повинні містити щонайменше 12 шкал).</p> <p>Досліджувані: за умови групового дослідження 80-90 осіб, за умови індивідуального – 50-60 осіб. За неможливості зібрати належний обсяг даних, питання про зменшення групи досліджуваних вирішується на засіданні кафедри.</p> <p>Обов'язкове використання методів статистичної обробки емпіричних даних.</p>

Реферат

Схема 4.1. Види рефератів

**Курсова
робота**

Схема 4.2. Види курсових робіт

Схема 4.3. Вимоги щодо тематики студентських наукових робіт

Схема 4.4. Різноманітність форм навчально-дослідної роботи студентів

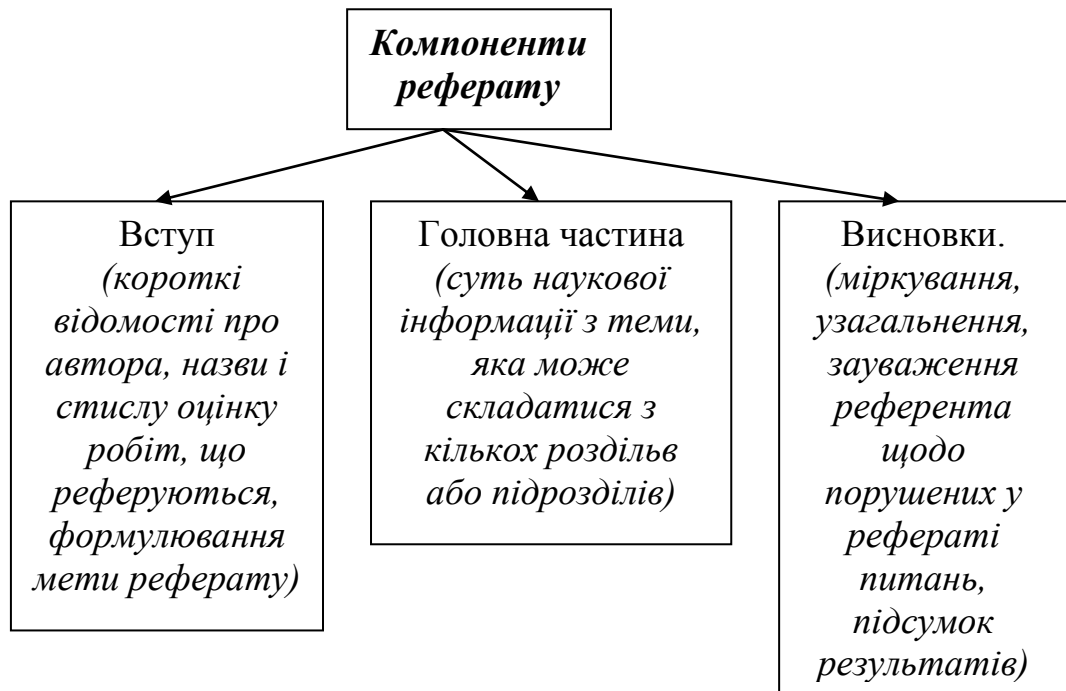

Схема 4.5. Основні змістовні частини реферату

Етапи написання реферату

Таблиця 4.2

Етап	Суть
I	Вибір або формулювання теми. З'ясування форми реферату, яка б відповідала його меті.
II	Обміркування теми, складання попереднього плану реферату.
III	Ознайомлення з науковою літературою, що відповідає темі роботи. Вибір джерел, що розкривають тему.
IV	Формулювання мети реферату, коригування первинного плану.
V	Виклад матеріалу відповідно до складеного плану.

Критерії оцінки реферату

- 1. Відповідність темі, змісту і форми реферату.*
- 2. Глибина, повнота розкриття теми.*
- 3. Логіка викладення матеріалу.*
- 4. Термінологічна чіткість.*
- 5. Рівень навичок самостійної роботи з наукової літературою та вміння критично оцінити її.*
- 6. Власне бачення проблеми дослідником, творчий характер роботи.*
- 7. Вміння відібрати найсуттєвіший матеріал для короткого виступу.*

Етапи написання курсової роботи

Таблиця 4.3

Етап	Суть
<i>I</i>	Підбір літератури (бібліографування), її вивчення, конспектування найважливіших положень; уявлення про існуючі в науці позиції щодо проблематики, яка стосується курсової роботи.
<i>II</i>	Етап накопичення і оброблення фактичного матеріалу. Підбір прикладів, фіксування їх на картках (файли) із зазначенням джерела, сторінки, аналіз ілюстративного матеріалу.
<i>III</i>	Ретельне обміркування формулювання теми, її осмислення.
<i>IV</i>	Складання плану роботи (послідовний перелік основних питань, які буде необхідно висвітлити; центральні питання слід деталізувати).
<i>V</i>	Виклад зібраного й вивченого матеріалу з позицій автора.

Структура курсової роботи

Таблиця 4.4

<i>№</i>	<i>Компонент</i>	<i>Суть</i>
<i>1</i>	<i>Зміст</i>	Послідовний перелік складових частин роботи із зазначенням сторінок.
<i>2</i>	<i>Вступ</i>	<ul style="list-style-type: none"> • Обґрунтування обраної теми; • актуальність; • значущість для науки і практики; • визначення мети роботи й завдань; • постановка проблеми; • визначення суб'єкта і об'єкта дослідження; узагальнення й оцінка оглянутої літератури.
<i>3</i>	<i>Основна частина</i>	Розкриття теми: спостереження, міркування, підкріплення теорії прикладами, коментування.
<i>4</i>	<i>Висновки</i>	Стислі узагальнені положення, іноді у вигляді тезисів.
<i>5</i>	<i>Бібліографічний список</i>	Список літератури в алфавітному порядку з дотриманням правил наукового апарату (посилання).

План щодо виконання дипломної роботи

Таблиця 4.5

<i>№</i>	<i>Роз'яснення пунктів плану</i>
<i>1</i>	Вибір одного з напрямів курсової роботи для поглибленого аналізу. Уточнення теми дипломної роботи.
<i>2</i>	Складання списку літератури з теми дослідження.
<i>3</i>	Визначення проблеми і аналіз його стану в науці і практиці.
<i>4</i>	Визначення і аналіз базових понять з теми дослідження.
<i>5</i>	Складання плану роботи.
<i>6</i>	Обґрунтування актуальності теми з визначенням основних характеристик роботи (об'єкт, предмет, мета, завдання).
<i>7</i>	Складання змістовного огляду теоретичних джерел з теми дослідження.
<i>8</i>	Написання розділу «Аналіз літератури з теми дослідження».
<i>9</i>	Розробка різних способів рішення визначеної проблеми.
<i>10</i>	Визначення оптимального шляху вирішення проблеми

11	Підготовка до здійснення констатуючого експерименту
12	Проведення констатуючого експерименту з метою отримання уявлення про рівень досліджуваного предмету.
13	Аналіз результатів експерименту, складання таблиць, схем, ілюстрацій, формулювання висновків.
14	Проведення формуючого експерименту з метою перевірки гіпотези (підготовка, проведення, аналіз результатів, їх оформлення в таблицях, схемах, діаграмах тощо), формулювання висновків, рекомендацій.
15	Компоновка підготовлених текстів у розділи
16	Написання висновків до розділів, до дипломної роботи
17	Складання списку літератури.
18	Оформлення додатків.
19	Уточнення змісту дипломної роботи
20	Оформлення титульного листа.

Схема 4.6. Компоненти рецензії на дипломну роботу

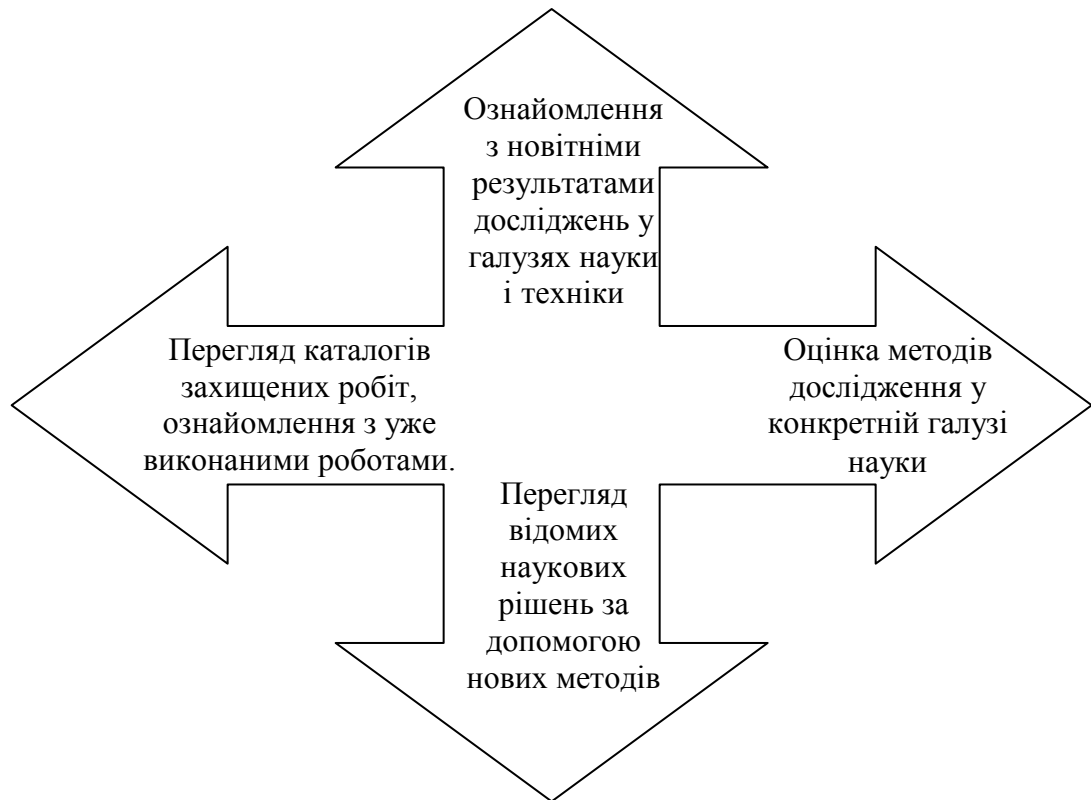

Схема 4.7. Шляхи вибору теми магістерської роботи

4.2. Науково-дослідна робота студентів як складова фахової підготовки

Схема 4.8. Поняття про суть науково-дослідної роботи студентів

4.3. Форми науково-дослідної роботи

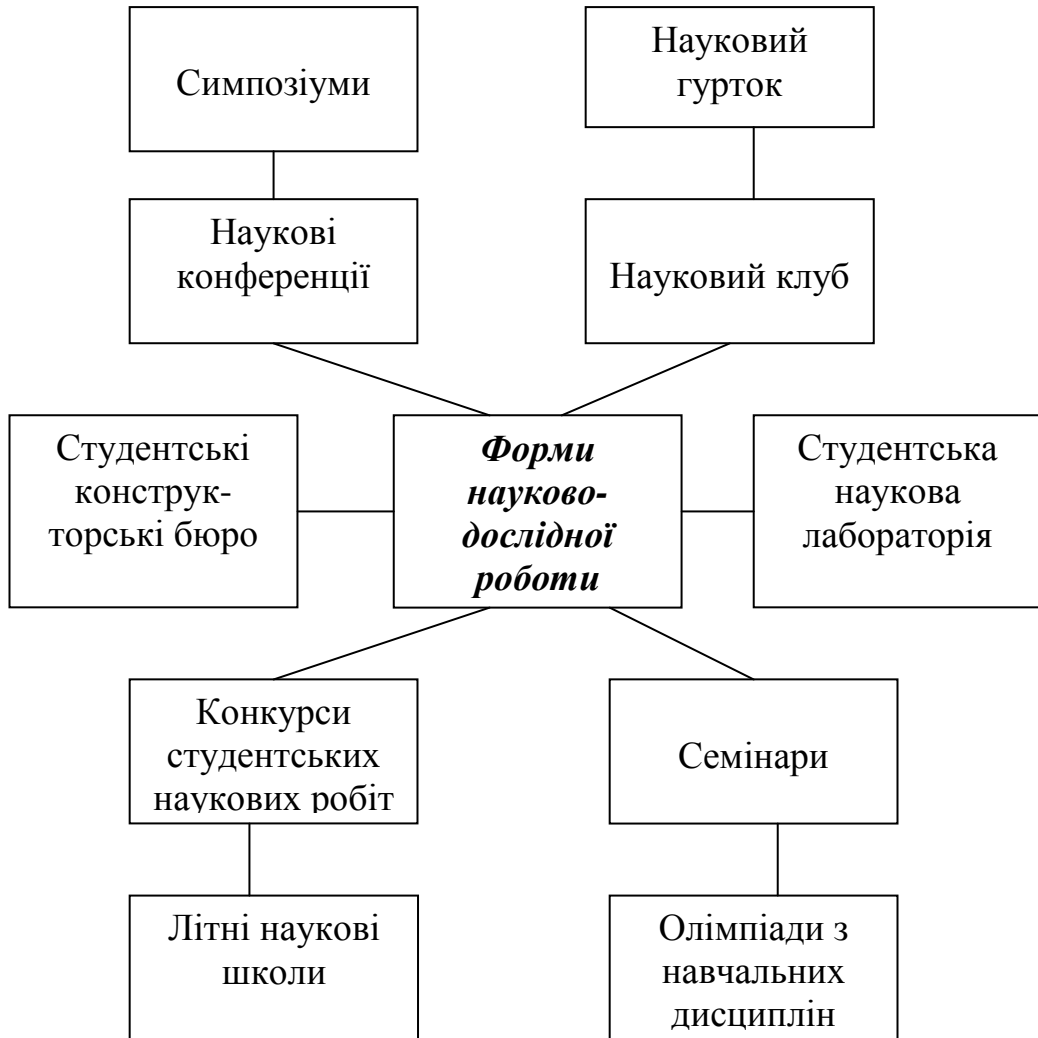

Схема 4.9. Класифікація форм наукової роботи студентів

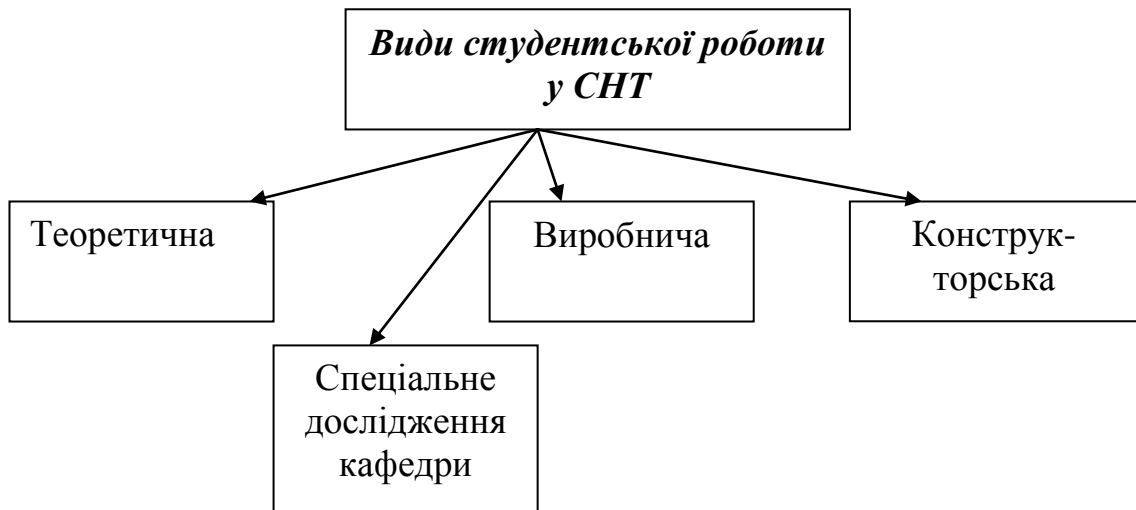

Схема 4.10. Основні види студентської роботи

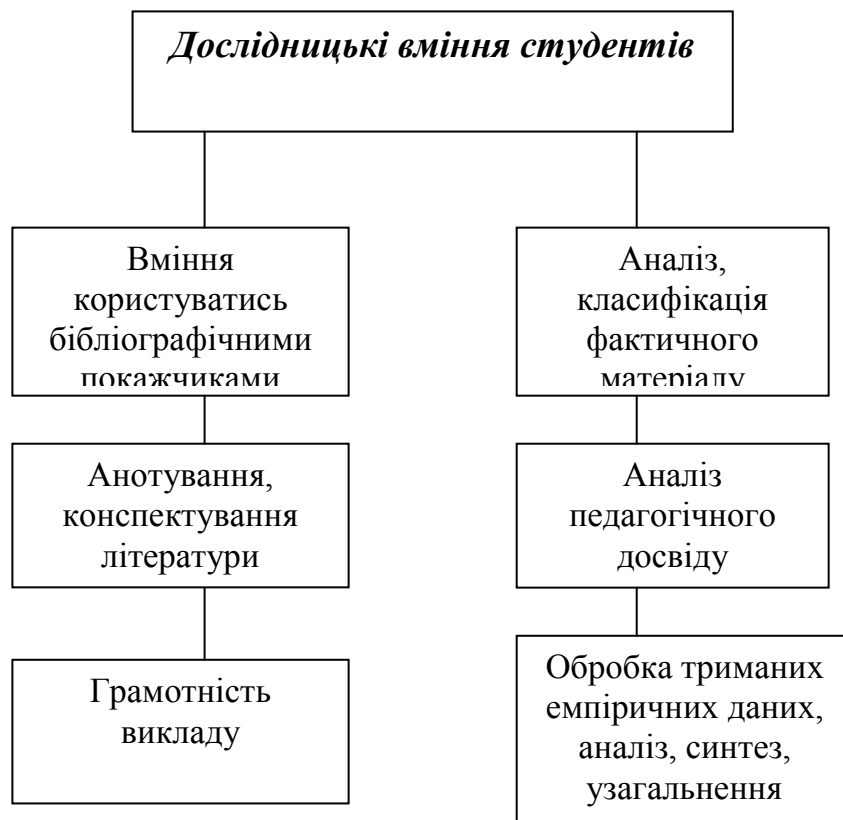

Схема 4.11. Необхідні вміння студентів в дослідній роботі

Модуль 5. Позанавчальна виховна діяльність студентів

Мета:

- сформулювати поняття процесу виховання;
- знати класифікацію та суть основних методів виховання, вміти виділяти суттєві ознаки їх реалізації;
- охарактеризувати види процесу виховання;
- розкрити суть та шляхи реалізації принципів виховання;
- сформулювати поняття про колектив, охарактеризувати види і структуру студентського колективу, а також шляхи його формування;
- розкрити суть змісту і форм виховної роботи.

Основні поняття: процес виховання (мета, компоненти, особливості), принципи виховання, методи, засоби, прийоми виховання (класифікація, характеристика), зміст виховання, моральне виховання, моральна навичка, трудове виховання, екологічне виховання, громадянське виховання, естетичне виховання фізичне виховання, громадянин, колектив, види і структура колективу, група в колективі, конформізм, студентське самоврядування

План

- 5.1. Суть виховного процесу, його принципи
- 5.2. Змістовний компонент виховного процесу
- 5.3. Методи, прийоми і засоби виховання
- 5.4. Студентський колектив у системі виховання

Використані джерела

1. Алексюк А. М. Педагогіка вищої освіти України. Історія. Теорія : [підруч. для студентів, аспірантів та мол. викладачів вищ. навч. закл.] / А. М. Алексюк. – К. : Либідь, 1998. – 558 с.

2. Волкова Н.П. Педагогіка : [Посібник для студентів вищих навчальних закладів] / Н.П. Волкова. – К.: Видавничий центр «Академія», 2002. – 616 с.

3. Гура О.І. Педагогіка вищої школи: вступ до спеціальності : [навч. Посібник] О.І. Гура. – К. : Центр навчальної літератури, 2005. – 224 с.

4. Лекції з педагогіки вищої школи: навчальний посібник / за ред. В. І. Лозової – Харків: «ОВС», 2006. – 496 с.

5. Лозова В. І. Теоретичні основи виховання і навчання : навч. посіб. / В.І. Лозова, Г.В. Троцько. – Х. : «ОВС», 2002. – 400 с.

6. Хрестоматія з педагогіки вищої школи : навчальний посібник / [уклад. : В. І. Лозова, А. В. Троцько, О. М. Іонова, С. Т. Золотухіна ; за заг. ред. В. І. Лозової]. – Х. : Віровець А. П. «Апостроф», 2011. – 408 с.

Додаткова література

1. Бех І. Д. Особистісно зорієнтоване виховання: Наук.-метод. посібник / І.Д Бех. – К.: ІЗМН, 1998. – 204 с.

2. Гончаренко С. Український педагогічний словник / С. Гончаренко. – К.: Либідь, 1997. – 376 с.

3. Макаренко А.С. Сочинения в 7 томах / А.С. Макаренко. – М. : Изд-во Академии педагогических наук, 1957. – Т. 4. – 463 с.

4. Сухомлинский В.А. Разговор с молодым директором школы. Избранные произведения в пяти томах / В. А. Сухомлинский. – Том 4. – Киев. : Радянська школа, 1980. – 603 с.

5.1. Суть виховного процесу, його принципи

Процес виховання – система взаємодії суб'єктів, що забезпечує розвиток особистості, формування її ставлення до дійсності (людей, до себе, сім'ї, праці, держави, природи, світу речей тощо), передбачає послідовну зміну мети, завдань, змісту, методів, форм, умов, необхідних для досягнення конкретних визначених позитивних результатів.

Мета виховання – всебічний гармонійний розвиток обистості.

Цілі виховання – самодіяльність, спрямована на саморозвиток, самореалізацію студента.

Принципи виховання – система вимог, які визначають мету, зміст, методи і форми організації виховання.

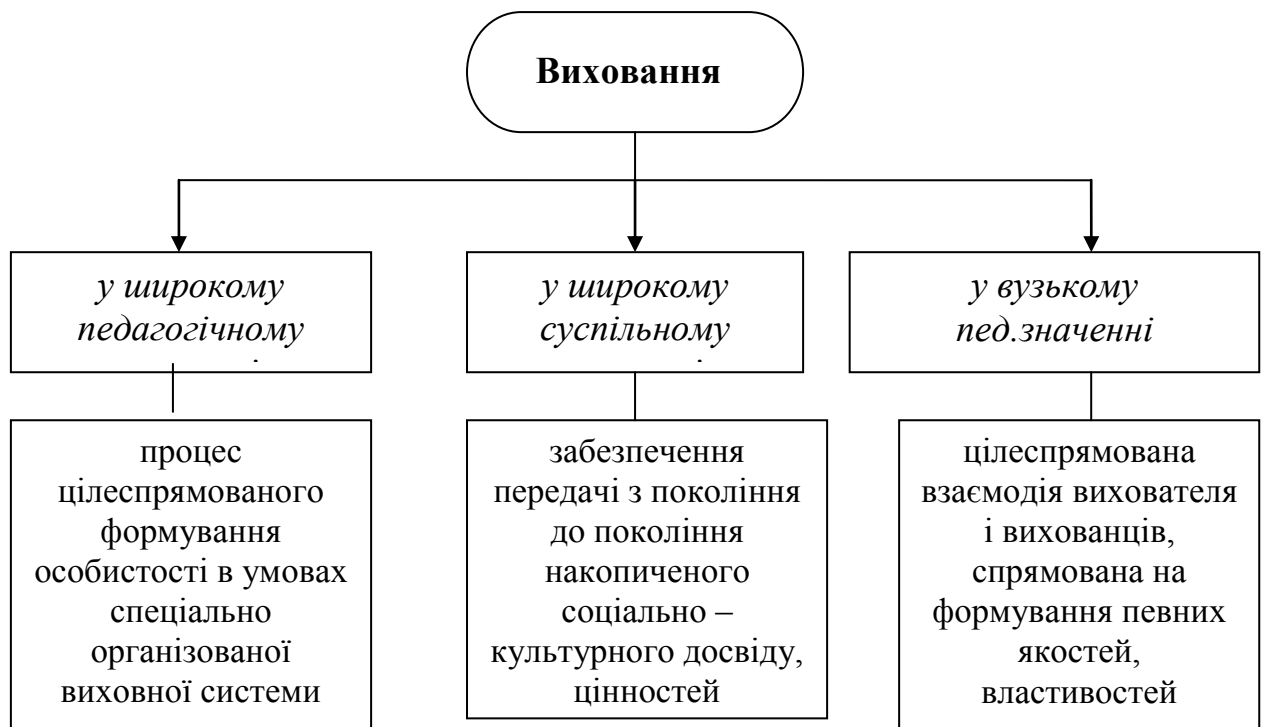

Схема 5.1. Визначення процесу виховання

Схема 5.2. Основні компоненти процесу виховання

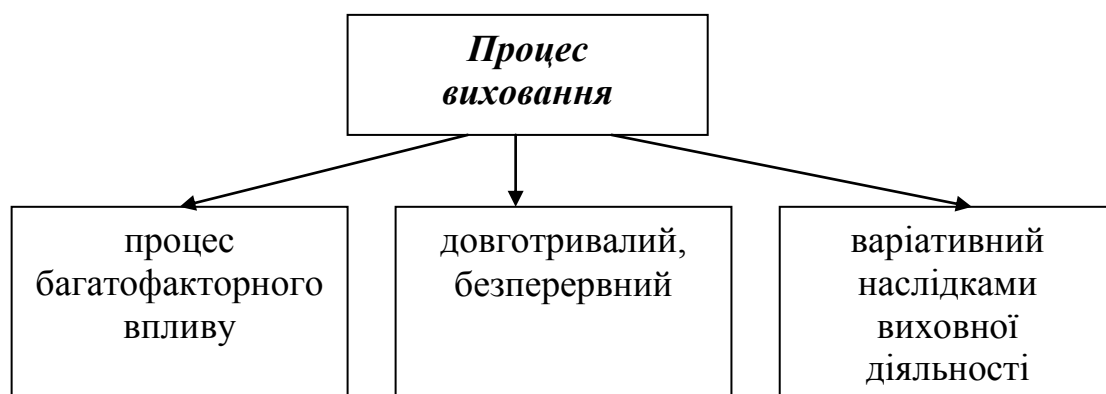

Схема 5.3. Особливості процесу виховання

Завдання позанавчальної професійної спрямованої виховної роботи студентів

Таблиця 5.1

№	Завдання
1	Розвиток духовної культури студентів, залучення їх у різні види діяльності (спортивну, художньо-творчу, духовно-моральну, трудову), збагачення змісту діяльності колективів студентських груп, формування потреб, мотивів у самоосвіті, самовиховання, створення умов для самореалізації.
2	Формування у студентів системи професійних цінностей, розвинутого позитивного ставлення до самостійної професійної діяльності, виховання потреби в оволодінні професійною культурою.

Основні принципи виховання

Таблиця 5.2

Принцип	Суть	Шляхи реалізації
<i>Принцип гуманізації</i>	Визнання цінності кожної людини як особистості, її прав на свободу, щастя, захист і охорону життя, здоров'я, створення позитивного емоційного фону, атмосфери емоційного натхнення, умов для розвитку дитини, її творчого потенціалу, схильностей, здібностей, надання їй допомоги у життєвому самовизначенні, повноцінної самореалізації.	Вивчення індивідуальних особливостей людини, урахуванні її інтересів, індивідуальних смаків, потреб, поглядів; вияв довіри, доброти, чуйності; діалогізм спілкування, тобто ведення діалогу на основі рівностей позицій.
<i>Принцип індивідуально-особистісної орієнтації</i>	Спрямований на врахування індивідуального рівня вихованості культури майбутнього спеціаліста, що вимагає створення	Використання індивідуально-орієнтованих способів впливу є: прохання, порада, довірча бесіда; акцент на гідності, симпатії, проектування результатів,

	умов для його фізичного і духовного розвитку, визначення змісту, форм і методів виховної роботи у залежності від реальних досягнень окремих студентів або груп.	уміння стати на позицію іншого, сумісне обговорення різних ситуацій; покладання повноважень.
<i>Принцип виховання в діяльності і спілкуванні</i>	Вимагає такої їх організації, щоб вони стали засобом формування особистості, формою виявлення її ставлення, оціночного ставлення до оточуючої дійсності, ареною самореалізації можливостей, потреб, інтересів людини.	<u>Умови:</u> 1. Суб'єктом діяльності, спілкування повинен бути сам студент, його здатність регулювати, організовувати своє життя, оволодівати певними цінностями, що сприяє успіху діяльності, спілкуванню в процесі її здійснення. 2. Діяльність повинна бути значущою для людини, мати для неї особистісний сенс. Тоді вона відчуває задоволення від неї. Саме така діяльність є фактором розвитку індивіда. 3. Залучення студентів до різноманітних видів діяльності: ігрової, пізнавальної, трудової, громадської, спортивної, естетичної – для реалізації мети всебічного розвитку особистості студента, його самореалізації. 4. Забезпечення позитивних міжособистісних стосунків між суб'єктами виховного процесу – відношення поваги, взаємодопомоги.
<i>Принцип стимулювання людини до самовиховання</i>	Постійно спонукати людину до самовиховання як певного цілеспрямованого систематичного впливу на самого себе з метою прищеплен-	Самообов'язки, самонакази, самопримушення, самоумовлення, самопереко-нання, самоконструювання, самопереключення, самонагадування, самонавіювання,

	ня собі бажаних якостей (моральних, фізичних, розумових тощо).	самозаохочення, самопокарання, самоутішання, самоконтроль, самооцінка, кореляція плану діяльності.
<i>Принцип цілісного підходу до виховання</i>	<p>1. Необхідність обліку всієї сукупності економічних, соціальних, моральних та інших факторів, які мають вплив на формування людини як особистості, що дозволяє конкретизувати мету виховної роботи навчального закладу, студентської групи.</p> <p>2. Формування різномуніття якостей особистості студента, майбутнього спеціаліста (інтелектуальної, моральної, естетичної, економічної, політичної, правової, екологічної, фізичної, професійної, комунікативної культури, культури праці, сімейних відносин) як цілісного процесу, що потребує відбору змісту виховної діяльності.</p> <p>3. Оптимальний вибір методів і засобів досягнення мети, їх диференціація в залежності від соціально-економічних особливостей, рівня культури вихованців.</p>	Координація зусиль усіх учасників процесу; врахування різних факторів, які впливають на особистість; врахування індивідуальних особливостей студента; творчий підхід до організації виховного процесу; врахування конкретної виховної ситуації; врахування закономірностей, принципів і особливостей виховного процесу; безперервність, систематичність виховання; варіативність форм, методів, засобів виховання.

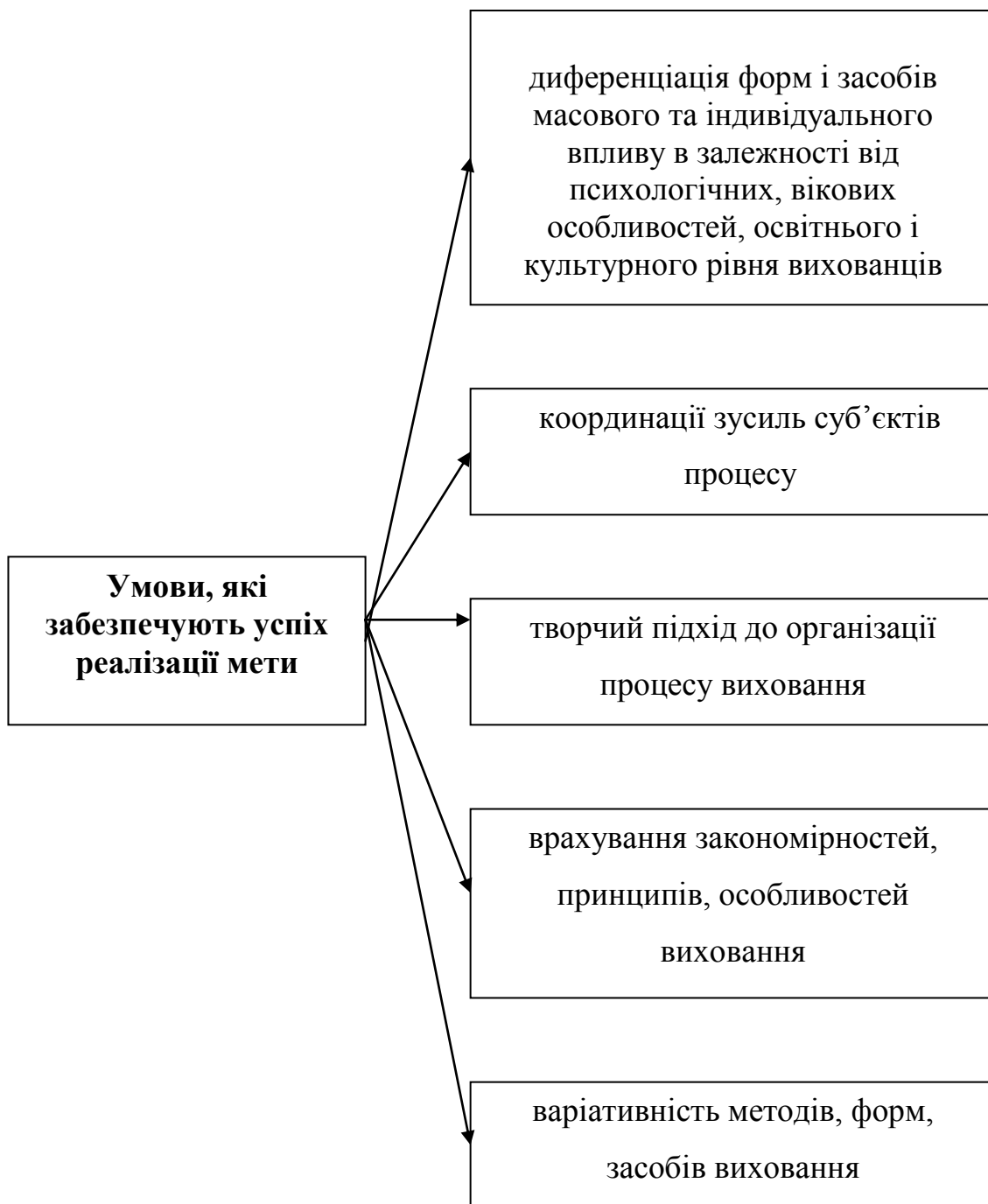

Схема 5.4. Умови успіху реалізації мети

Вимоги до організації діяльності спілкування

Таблиця 5.3

№	Вимоги
1	Суб'єктом діяльності, спілкування повинен бути сам студент, його здатність регулювати, організовувати своє життя, оволодівати певними цінностями, що сприяє успіху діяльності, спілкуванню в процесі її здійснення.
2	Діяльність повинна бути значущою для людини, мати для неї особистісний сенс.
3	Залучення студентів до різноманітних видів діяльності: ігрової, пізнавальної, трудової, громадської, спортивної, естетичної — для реалізації мети всебічного розвитку особистості студента, його самореалізації.
4	Забезпечення позитивних міжособистісних стосунків між суб'єктами виховного процесу – відношення поваги, взаємодопомоги, довіри, співтворчості, спрямованих на розвиток ініціативи, активності, самостійності, моральної культури.

5.2. Змістовний компонент виховного процесу

Зміст виховання

Таблиця 5.4

№	Зміст	Суть
1	<p>Моральне виховання</p> <p><i>1) екологічне виховання</i></p>	<p>Цілеспрямований процес, спрямований на оволодіння індивідом моральною культурою (найголовніший компонент духовного життя людини, який характеризує її досягнення в оволодінні основами моралі як сукупності принципів, вимог, норм, правил, які регулюють дії в усіх сферах її життя, у формуванні моральної свідомості, розвитку моральних почуттів, виробленні звичок моральної поведінки особистості), яка визначає його ставлення до навколишнього світу. Добро, обов'язок, совість, гідність, честь.</p> <p>Формування системи наукових знань, ціннісних орієнтацій, поглядів і переконань, що забезпечують формування і необхідне ставлення людини до оточуючого світу на основі принципів моралі; виховання у студентів потреби свідомо дотримуватись</p>

	<p>1) <i>екологічне виховання</i></p> <p>2) <i>статеве виховання</i></p> <p>3) <i>правове виховання</i></p>	<p>екологічних норм і правил у власній поведінці; нетерпимість до проявів безвідповідального ставлення до навколишнього світу; формування навичок екологічної діяльності, які в індивіда виявляються в діях, що проявляються у захисті, догляді й покращанні природного оточення, в пропаганді екологічних знань.</p> <p>Формування моральних стосунків між чоловіками і жінками; виховання культури інтимних почуттів — прихильності, дружби, любові; формування понять про біологічні й соціальні проблеми особистості; розвиток у жінок рис жіночності, у чоловіків — рис мужності; підготовка юнаків та дівчат до шлюбу, створення здорової й щасливої сім'ї.</p> <p>Забезпечувати оволодіння студентами системою знань з питань держави і права; виховувати шанобливе ставлення до законів своєї держави, переконаність у необхідності їх виконання; виховувати навички правової поведінки, потреби захищати інтереси і права своєї особистості, державні, суспільні; виховувати активну громадянську позицію, нетерпимість до порушників правопорядку.</p>
2	Трудове виховання	Забезпечує формування ставлення студента до праці, професії, усвідомлення її значення і необхідності оволодіння знаннями основ наук, уміннями в обраній професійній галузі, вихованні таких якостей особистості як працелюбність, дисциплінованість, відповідальність.
3	Економічне виховання	Економічна освіта; оволодіння основами моральної поведінки в конкретній професійній діяльності; виховання якостей бережливих хазяїв, дбайливого ставлення до матеріальних цінностей, природи, шкільного майна, бережливості у використанні енергетичних джерел, продуктів харчування, тобто формування конкурентноздатної особистості; виховання правової культури, яка забезпечує додержання моральних принципів в економічній діяльності; виховання екологічної культури, яка, як і

		правова культура, сприяє економічному вихованню особистості.
4	Естетичне виховання	Процес оволодіння ними естетичною культурою, котра передбачає сформованість естетичних знань, смаків, ідеалів, розвиток здібностей до естетичного сприймання явищ дійсності, творів мистецтва, потребу вносити прекрасне в оточуючий людину світ, зберігати прекрасне.
5	Громадянське виховання	Процес формування громадянськості як риси особистості, що характеризується усвідомленням нею своїх прав і обов'язків у ставленні до держави, народу, законів, норм життя; турботою про благополуччя своєї країни, збереження людської цивілізації конкретними діями відповідно до власних переконань і цінностей.
6	Фізичне виховання	Спрямоване на розвиток організму, укріплення здоров'я, забезпечення гармонії «фізичного розвитку і духовного життя багатогранної діяльності людини».

5.3. Методи, прийоми і засоби виховання

Методи виховання – способи взаємодії суб'єктів вихованого процесу, внаслідок якої відбуваються певні зміни в розвитку якостей індивіду, його переконань, почуттів, навичок, поведінки.

Прийом виховання – складова частина методу, що забезпечує застосування його в певних умовах. Тому деякі дослідники розглядають методи виховання як певну сукупність прийомів виховної взаємодії. Методи та прийоми можуть у конкретних педагогічних ситуаціях переходити один в один.

Засоби – те, за допомогою чого відбувається виховання: предмети, твори духовної і матеріальної культури (наукові посібники, книжки, газети, твори мистецтва); слово вихователя, різноманітні види діяльності: навчання, гра, художня самодіяльність, спорт; конкретні заходи: вечори, політінформації, збори.

7

Класифікація методів виховання

Таблиця 5.5

№	Класифікація	Види методів
1	Методи формування свідомості	Методи освічення, навіювання, переконання, прикладу.
2	Методи організації діяльності і формування досвіду поведінки	Привчання, вправи, доручення, виховні ситуації тощо.
3	Методи стимулювання і корекції поведінки людини	Заохочення, покарання.

Методи формування свідомості

Освічення передбачає інформацію, повідомлення про факти, вчинки, події, а також роз'яснення суті, значення тих чи інших якостей особистості, принципів, норм і правил поведінки, шляхів досягнення поставленої мети, способів самовиховання, самоосвіти, щоб сформувати на основі набутих знань певні поняття.

Навіювання – метод психологічного впливу на людину, розрахований на некритичне сприйняття нею до слів, думок інших, що приводить або до вияву в людини, навіть опріч його волі і свідомості, певного стану, почуттів, відношення, або до здійснення людиною вчинків, що можуть безпосередньо не відповідати її принципам діяльності, поведінці.

Переконання – метод впливу на свідомість, волю індивіда, що сприяє формуванню його нових поглядів, відношень або зміні тих, що не відповідають загальнолюдським і національним нормам і принципам. Метод передбачає обґрунтування певного поняття, відстоювання моральної позиції. оцінки вчинків. дій тощо.

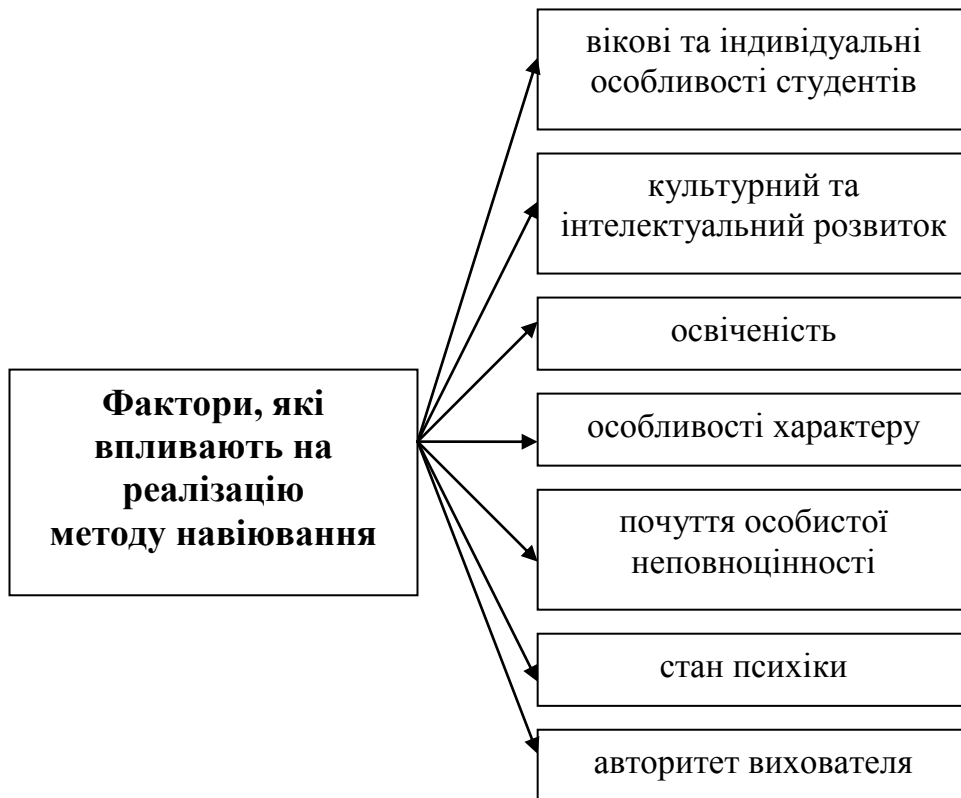

Схема 5.5. Фактори, які впливають на реалізацію методу навчання

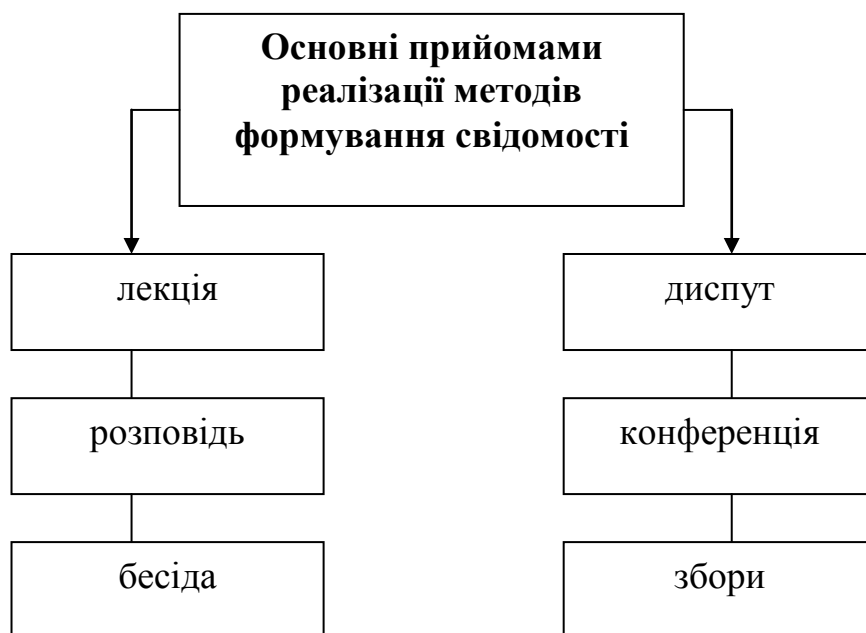

Схема 5.6. Основні прийоми реалізації методів виховання

**Умови ефективності використання методів
формування свідомості**

Таблиця 5. 6

№	Умови
<i>1</i>	Позитивна взаємодія вихователя і вихованця або вихованців, встановлення контакту з ними.
<i>2</i>	Формування інтересу, уваги до змісту інформації, яку повідомляють викладачі або ровесники.
<i>3</i>	Доказовість у процесі переконання, вміння пояснити свою думку за допомогою інших, уже відомих істин, що є основою переконливості міркувань
<i>4</i>	Звернення до почуттєво-вольової сфери слухачів
<i>5</i>	Особистість викладача – головний фактор успішності використання методів освічення, навчання, переконання; особливо його ерудиція, педагогічна майстерність, мовна культура, стиль життя, манери, жести, міміка, педагогічний такт.

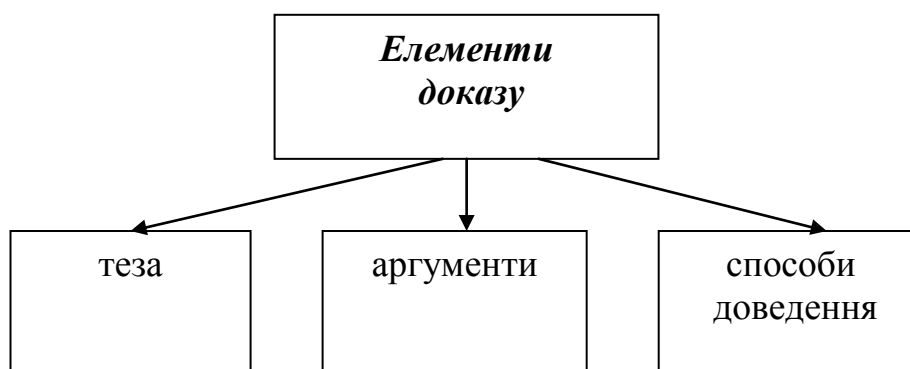

Схема 5.7. Елементи доказу

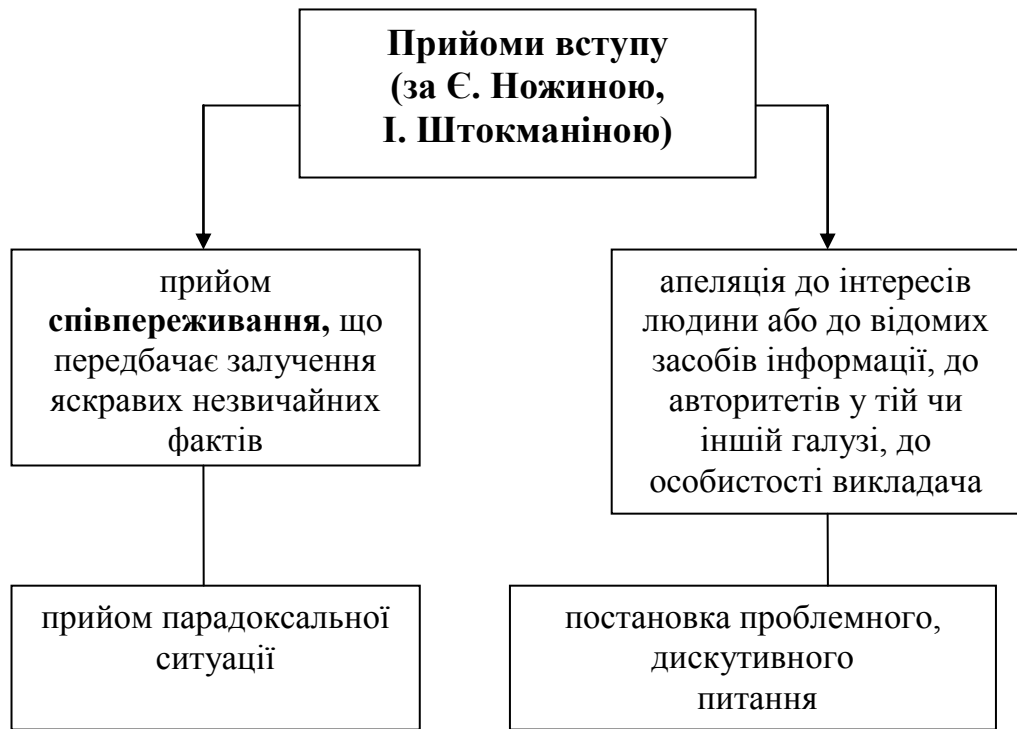

Схема 5.8. Прийоми вступу (за О. Ножиною, І. Штокманіною)

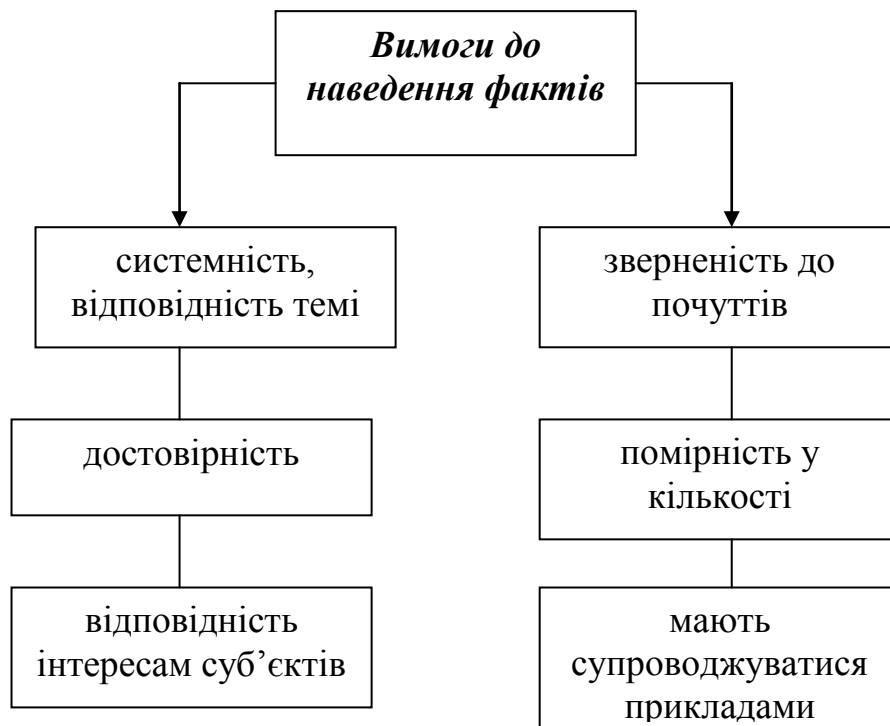

Схема 5.9. Вимоги до наведення фактів

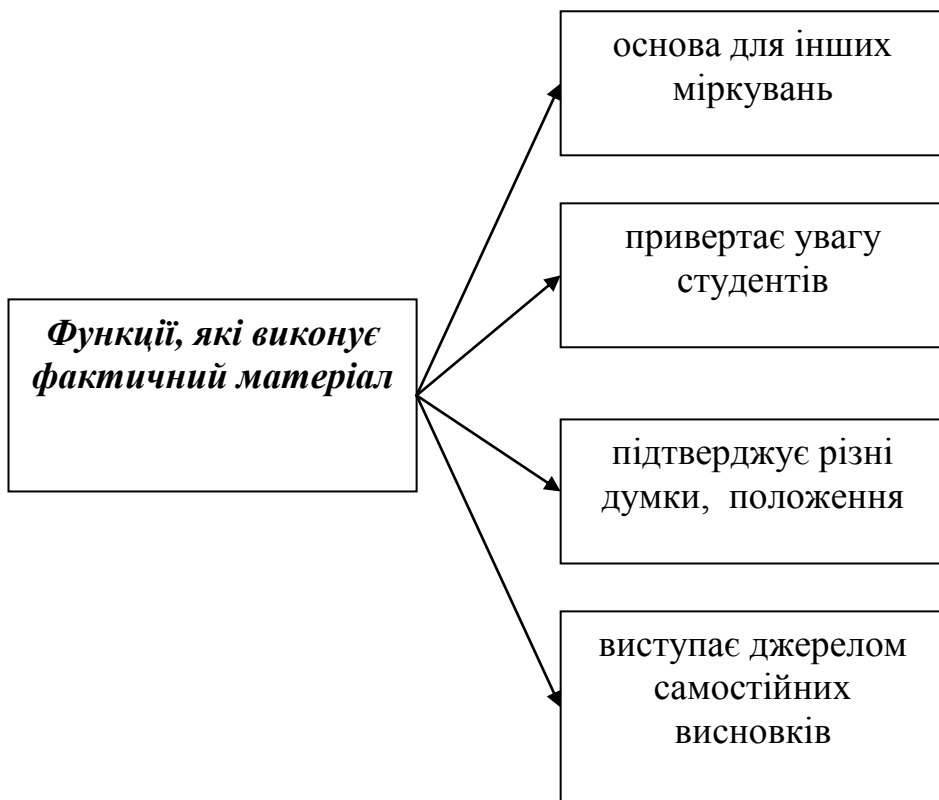

Схема 5.10. Функції, які виконує фактичний матеріал

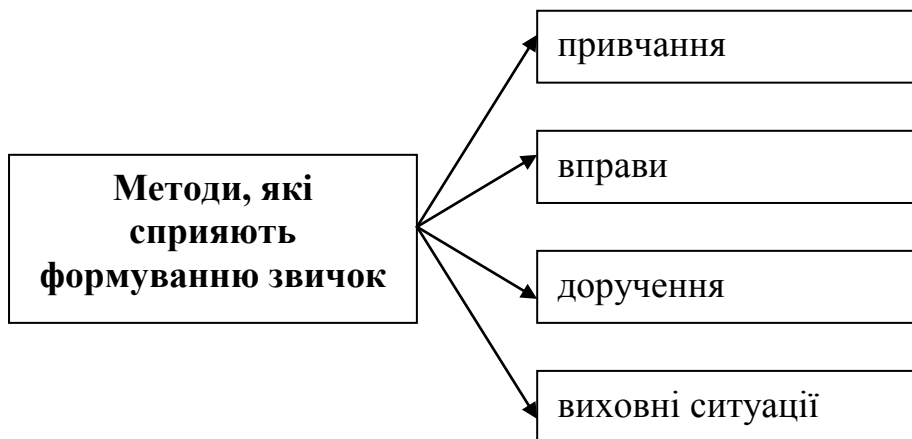

Схема 5.11. Методи, які сприяють формуванню звичок

Привчання – організація планомірного і регулярного виконання суб'єктом визначених дій з метою перетворення їх у звичку поведінки.

Вправи передбачають багаторазове повторення, закріплення, вдосконалення способів дій як стійкої основи суспільної поведінки, тобто це планомірно організоване виконання різних дій, практичних справ з метою формування і розвитку певних навичок поведінки, рис характеру.

Звичка – стійка форма поведінки, в основі якої стійкі навички організації особистістю своєї діяльності, спілкування, які закріплюються в поведінці і стають рисою характеру людини.

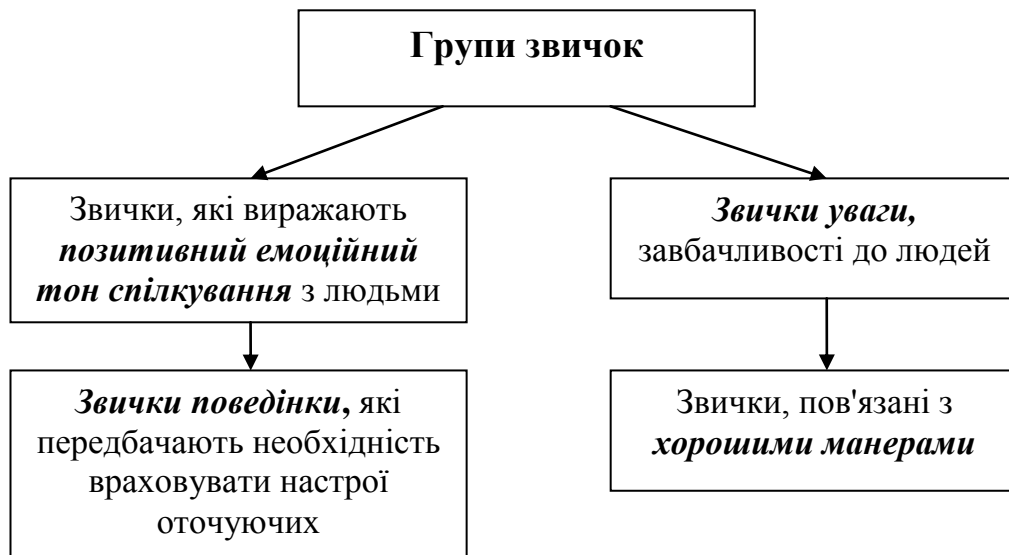

Схема 5.12. Групи звичок (за Г. Щукіною)

Правила повторення, які сприяють виробленню позитивних звичок (за Г. Щукіною)

Таблиця 5.7

№	Правила повторення
1	Процес тренування повинен бути спрямований на закріплення корисної звички.
2	Повторення позитивних звичок вимагає дотримання точності умов, характеру дій, визначених обставин, часу.
3	Автоматизація звичок необхідна вимагатися поступово. Спочатку повторення повинне переслідувати точність дій, потім швидкість і, наостанку, автоматизм.
4	Повторення не повинно призводити до негативних емоцій індивіда
5	Повторення слід урізноманітнити, щоб уникнути перевантаження та втоми нервової системи
6	Кількість повторень повинна бути індивідуальною
7	Необхідно турбуватися про формування у людині установки на самоконтроль, на самоперевірку виконання засвоєваних дій

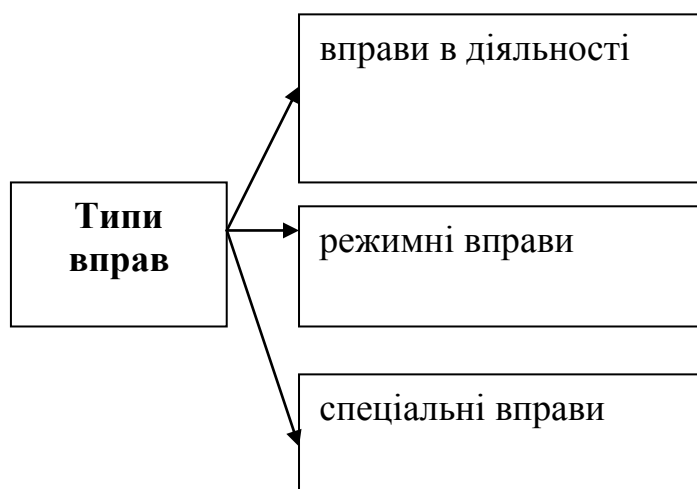

Схема 5.13. Типи вправ (за М. Болдирєвим)

Вимоги до доручень

Таблиця 5. 8

№	Вимоги
1	Чітко визначена мета доручення напередодні його виконання.
2	Визначеність суті доручення, способів виконання, термін.
3	Відповідність інтересам, потребам і можливостям індивіда, посильність.
4	Надавання допомоги у процесі виконання доручення, коригування
5	Наявність творчої складової, можливість виявляти самостійність, ініціативу.
6	Здійснення оцінки результатів виконання доручення.

Методи стимулювання і корекції поведінки людини

Заохочення – це підтвердження правильності вчинків, дій суб'єкта. Значення його в тому, що воно сприяє закріпленню позитивних форм поведінки людини і може знайти прояв у різноманітних формах.

Покарання – вплив на особистість індивіда, який відбиває засудження його дій, вчинків, що суперечать нормам, принципам поведінки у суспільстві, змушуючи його дотримуватися їх.

Умови, за яких покарання матиме позитивний вплив

Таблиця 5.9

№	Умови
1	Справедливість, тобто заохочувати лише за певні позитивні дії, вчинки.
2	Своєчасність заохочення.
3	Дотримання міри в заохоченні.

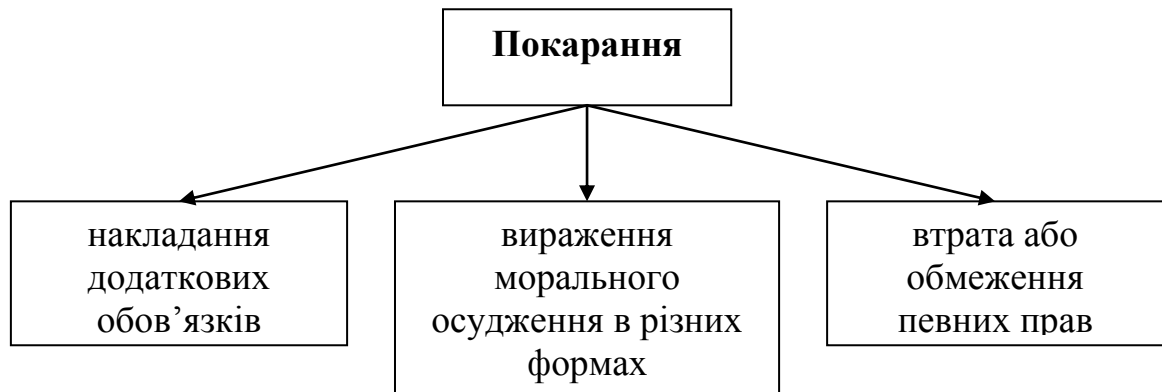

Схема 5.14. Види покарань

Схема 5.15. Прийоми корекції

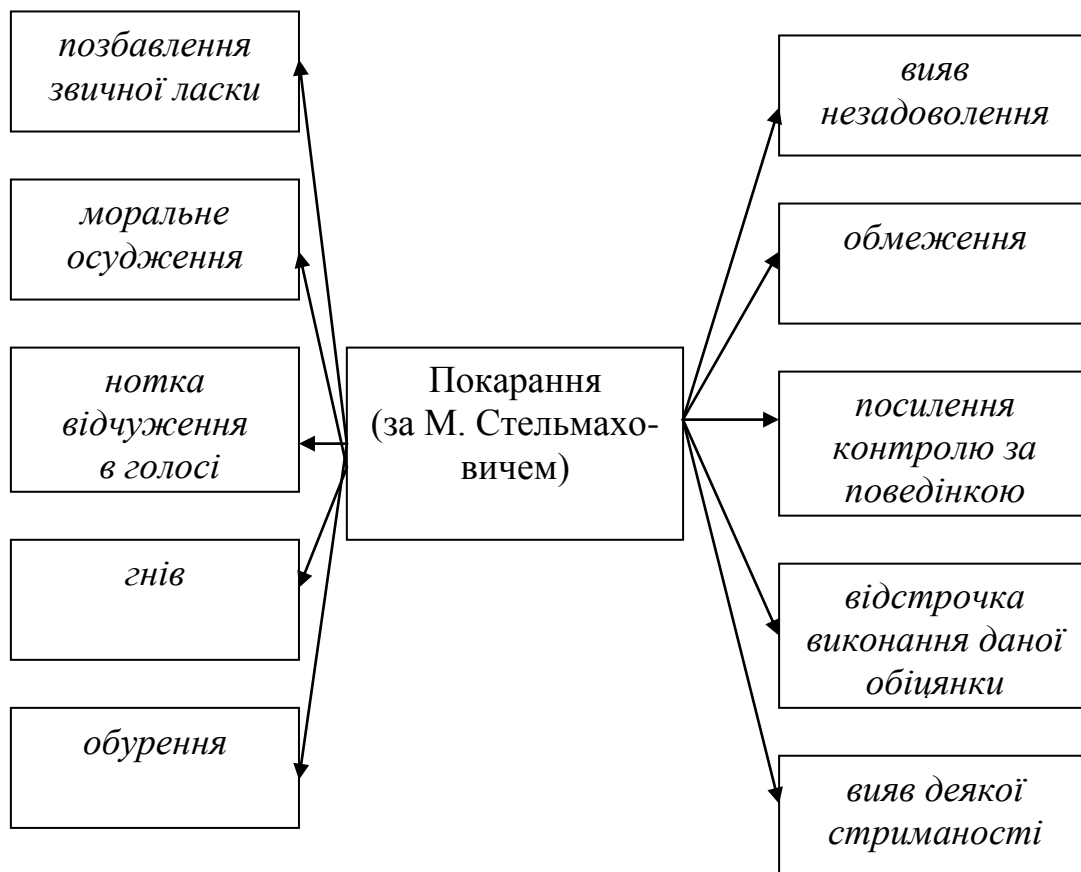

Схема 5.16. Види покарань (за М. Стельмаховичем)

Вимоги до використання покарання

Таблиця 5.10

№	Вимоги
1	Слід враховувати: ситуацію; стан того, хто завинив; особистість вихователя та його стосунки з вихованцями.
2	Поєднувати вимогливість і повагу до особистості студента, покарання з переконанням.
3	Дотримуватися педагогічного такту
4	Виявляти справедливість у використанні покарань
5	Уникати колективних покарань
6	Не карати за неуміння (воно знімається навчанням); нерозуміння (треба пояснити).

Фактори, що визначають вибір методів виховання

Таблиця 5.11

№	Фактори
1	Педагогічне обґрунтоване зіставлення методів виховання, які використовуються, з метою, завданнями, змістом, принципами виховання, особливо принципом урахування індивідуальних і вікових особливостей студентів.
2	Застосування в єдності методів формування свідомості, формування досвіду суспільної поведінки, стимулювання діяльності й корекції поведінки, самовиховання.
3	Врахування своєрідності педагогічної ситуації.
4	Аналіз впливу на особистість методів, які вже застосовувались.
5	Особистість вихователя, його педагогічна рефлексія.

5.4. Студентський колектив у системі виховання

Схема 5.17. Колектив – з'єднуюча ланка між суспільством та особистістю

Схема 5.18. Наслідки перебування особистості в колективі

Колектив – група людей, які об’єднані суспільно значущими цілями, спільними ціннісними орієнтаціями, сумісною діяльністю, спілкуванням, взаємною відповідальністю.

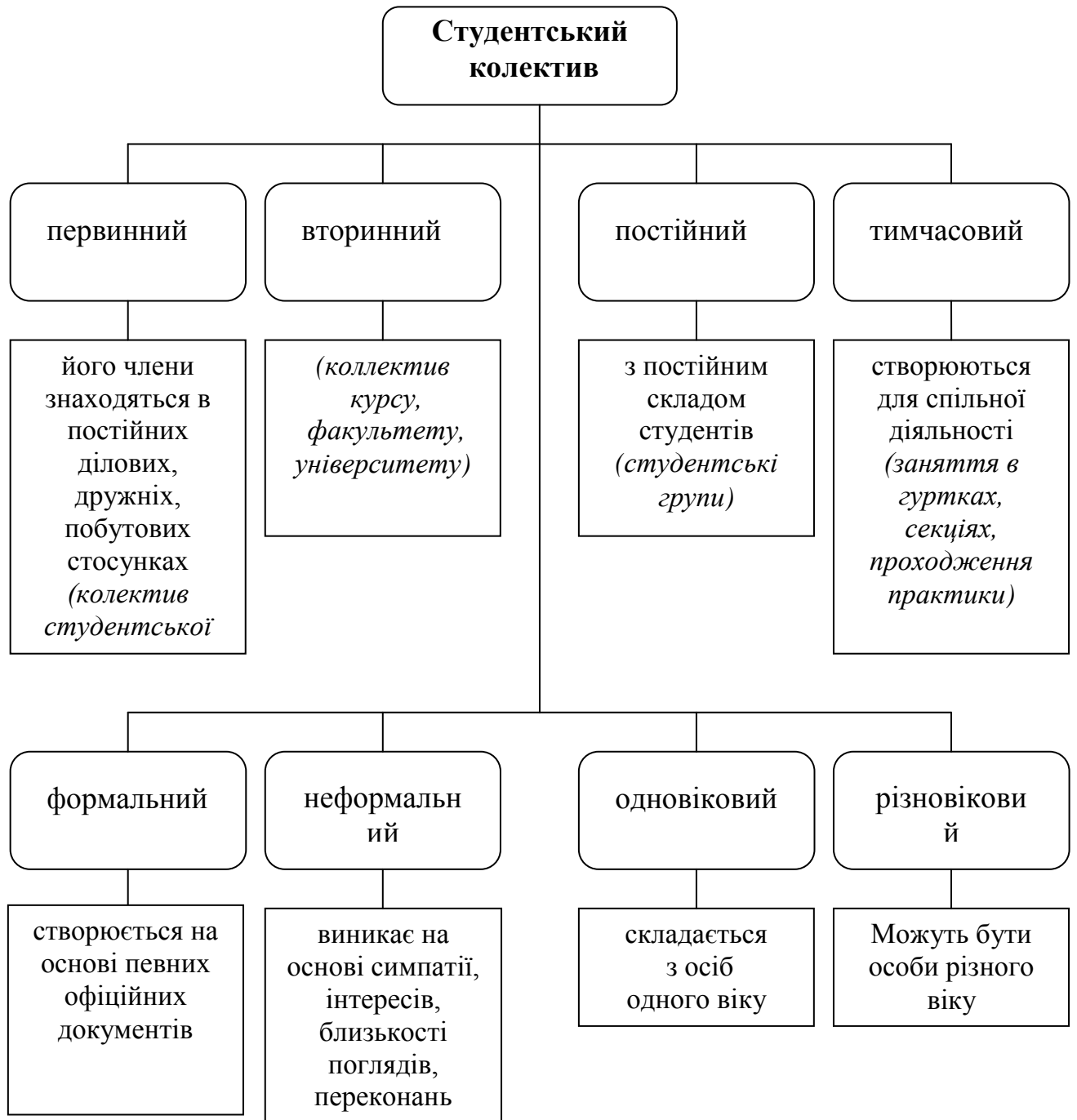

Схема 5.19. Види студентських колективів

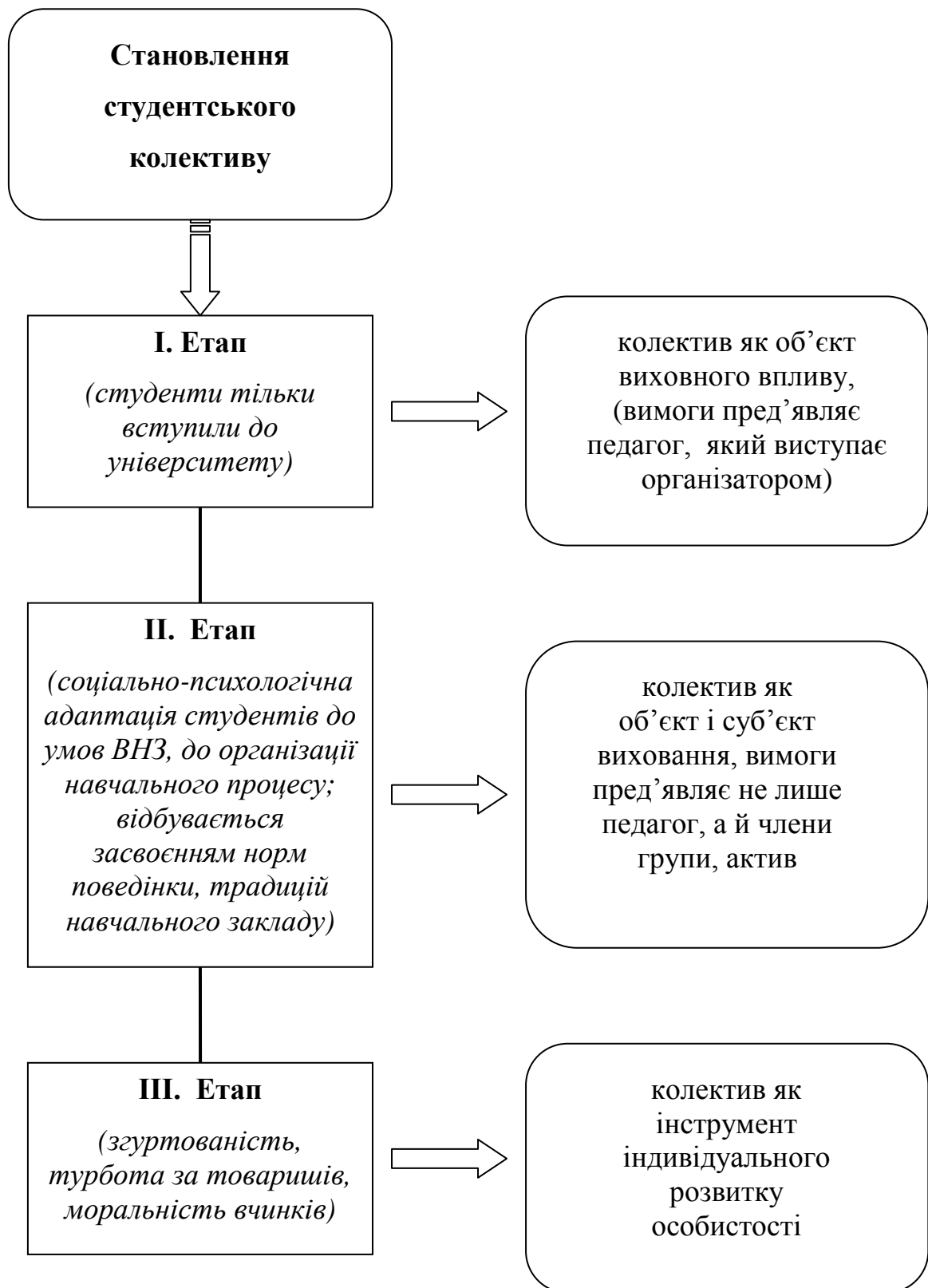

Схема 5.20. Етапи розвитку і становлення студентського колективу

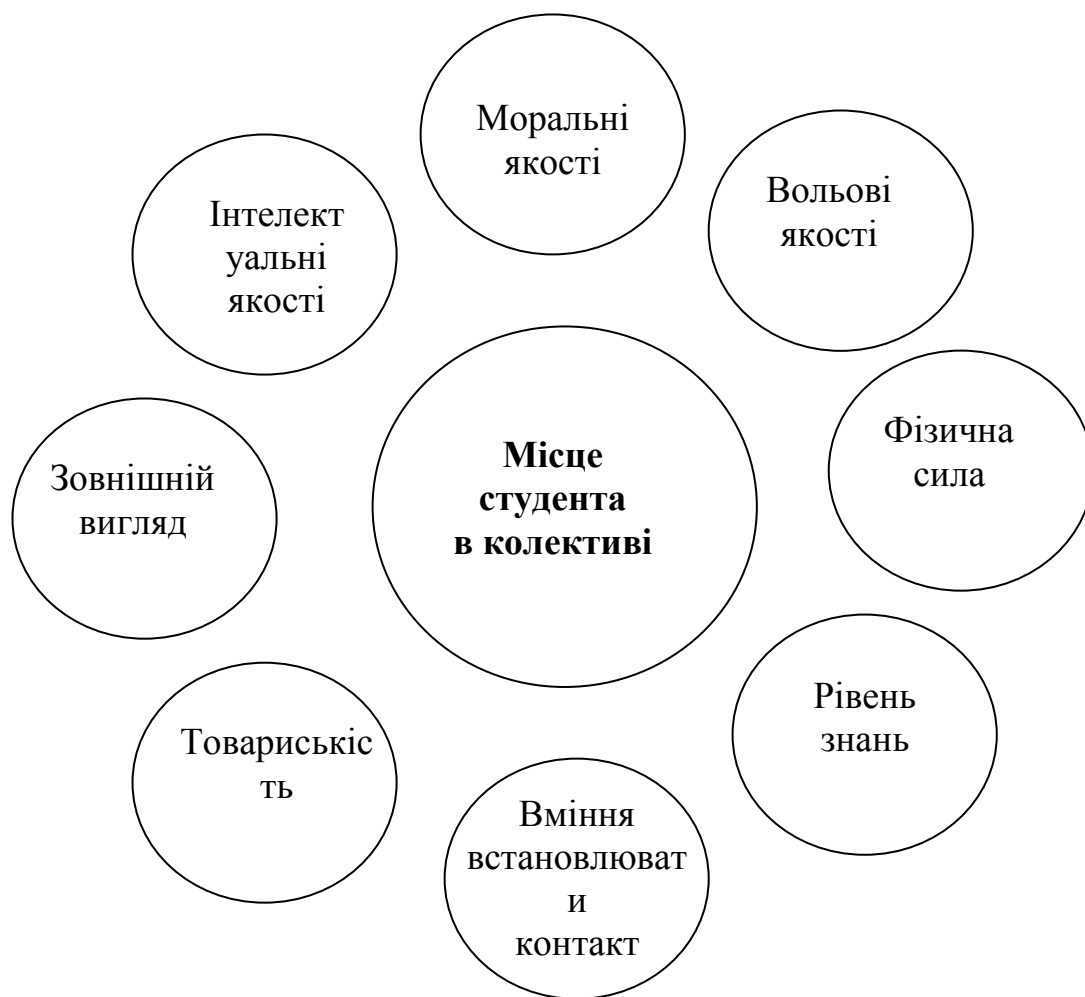

Схема 5.21. Фактори, що визначають місце студента в колективі

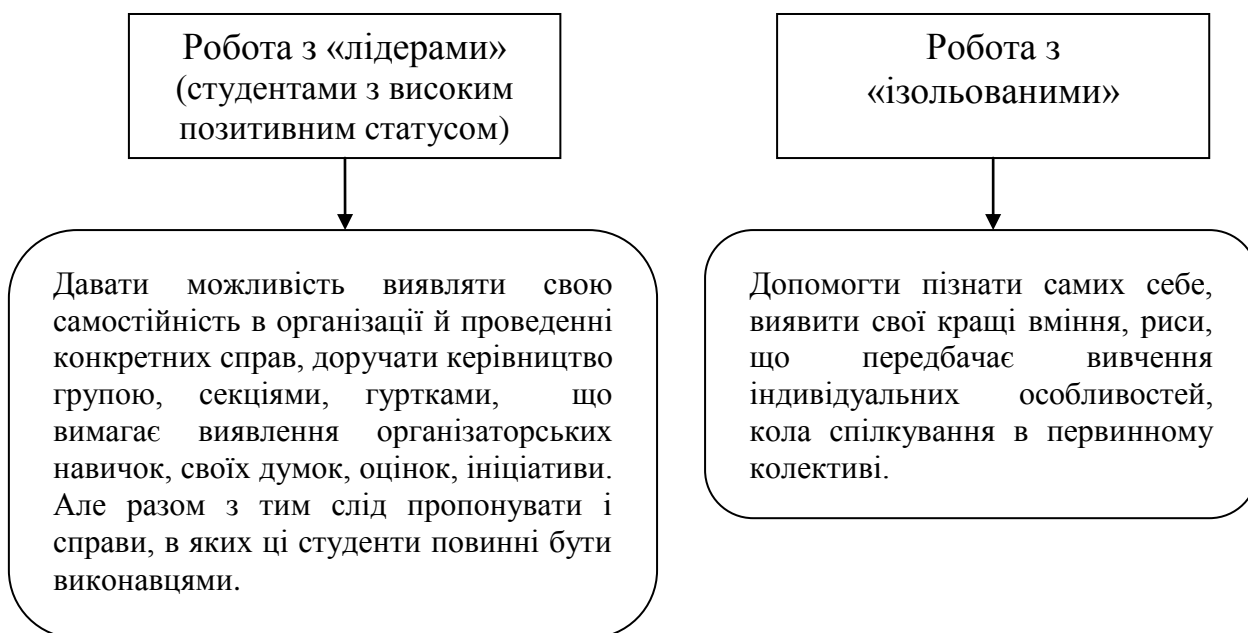

Схема 5.22. Напрями роботи зі студентами в колективі

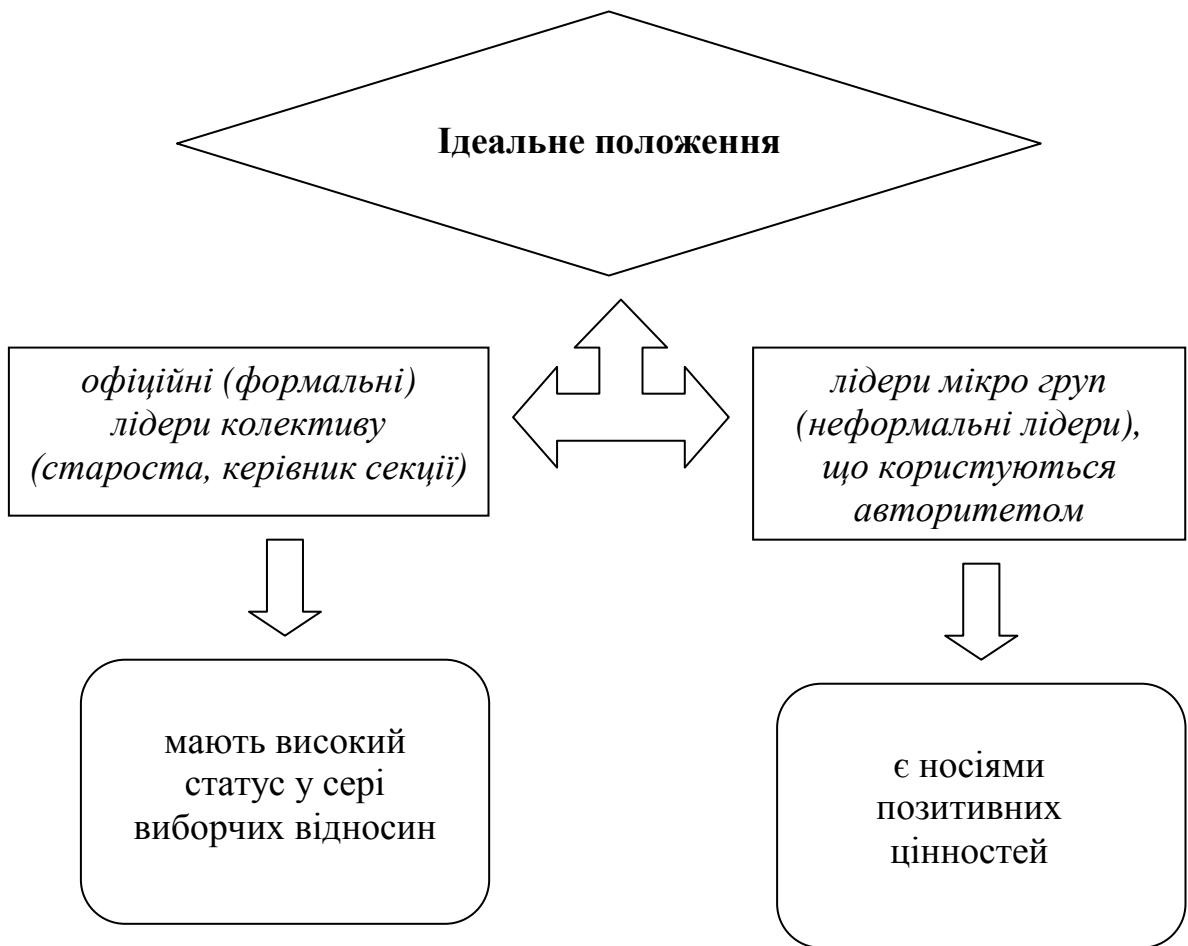

Схема 5.23. Ідеальне співвідношення формальних та неформальних структур

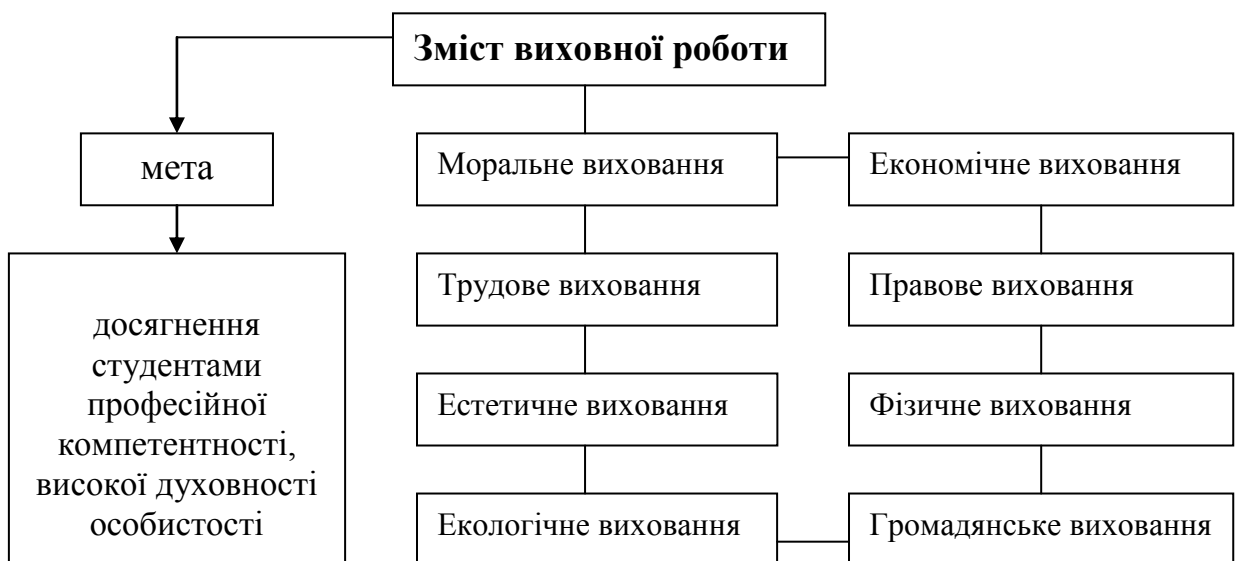

Схема 5.24. Зміст і мета виховної роботи

Схема 5.25. Форми виховної роботи

Студентське самоврядування – форма організації студентами цікавої для них і різноманітної життєдіяльності колективу, що передбачає делегування обраним колективом особам право планувати суспільну життєдіяльність, розподіляти доручення, оцінювати якість їх виконання та ін.

Головна функція самоврядування в колективі – залучення його членів до свідомої і систематичної участі в управлінні шляхом створення працездатних органів колективу.

Значення студентського самоврядування

Таблиця 5.12

№	Значення студентського самоврядування
1	Сприяє соціалізації особистості
2	Допомагає студентам відчувати складність соціальних відношень, формувати соціальну позицію, виявляти свої можливості у реалізації лідерських функцій.
3	Забезпечує виховання якостей, які необхідні для подолання складностей соціального життя.
4	Розвиває організаторські здібності студентів, збільшуючи кількість умілих організаторів конкретних справ.
5	Формує почуття відповідальності.
6	Виховує самостійність як рису людини, її ініціативність.
7	Розвиває відношення взаємної відповідальності.
8	Сприяє самоактивізації, здійсненню саморегулювання, самоконтролю, що забезпечує управління процесом розв'язання різноманітних завдань.

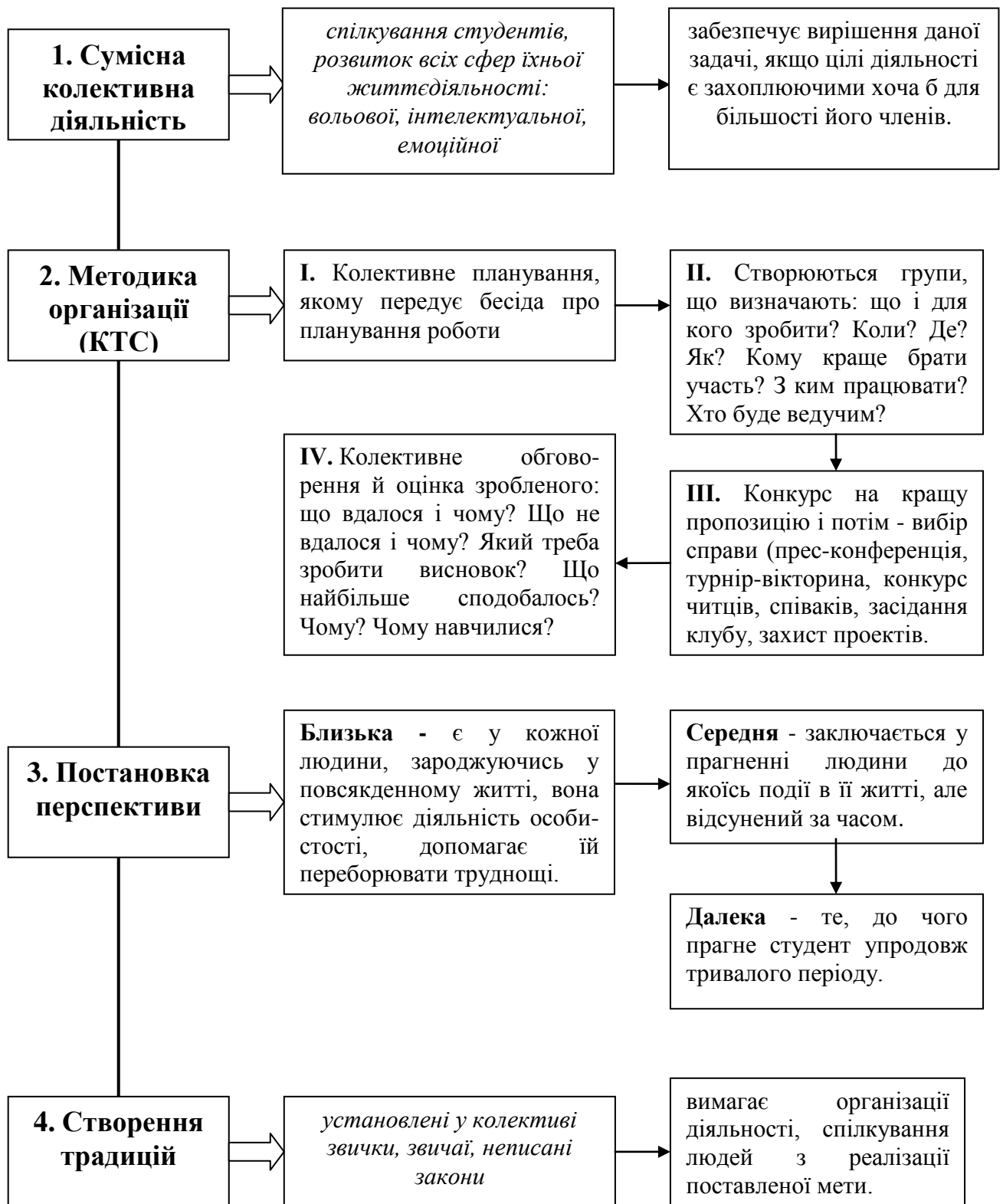

Схема 5.26. Шляхи згуртування колективу

Групи традицій ВНЗ

Таблиця 5.13

Група	Традиції
<i>Традиції, пов'язані з вихованням у студентів любові до навчального закладу</i>	Свято першого дзвінка, тиждень першокурсника, день народження навчального закладу, лінійка факультетської слави, зустрічі з випускниками, тиждень факультету тощо.
<i>Традиції, які формують професійну гордість</i>	День працівника конкретної галузі, зустрічі з професіоналами
<i>Традиції, які розвивають пізнавальні інтереси, духовні потреби, загальну культуру студентів</i>	Тиждень конкретної навчальної дисципліни, конкурси, наукові конференції, огляди художньої самодіяльності, талантів, конкурс «Захист моєї професії» тощо.
<i>Традиції, що формують суспільно-трудова активність</i>	Конкурси плакатів, факультетської преси, зліт відмінників, виставки кращих наукових розробок тощо.

Основні принципи організації КТС І. Іванова

Таблиця 5.14

№	Принципи
1	Справа – це піклування про щось, когось, тобто справи мають бути на радість і користь людям.
2	Брати участь у справах повинні всі члени даного колективу.
3	Романтична форма проведення.
4	Творча основа діяльності.
5	Змінність лідерів.

Організаційно-методичне забезпечення виховання студентів здійснюється заступниками деканів факультетів з виховної роботи, який входить до складу адміністрації ВНЗ і призначається на посаду наказом ректора.

Основні напрями діяльності заступників деканів

Таблиця 5.15

№	Напрями діяльності	Вид діяльності
1	Організаційно-методичне забезпечення виховної роботи на факультеті	Проведення рад старост академічних груп, допомога студентському деканату, студентській раді в гуртожитку, призначення кураторів, організація педагогічно грамотного планування роботи кураторів, організація обміну досвідом роботи між кураторами.
2	Вивчення результативності виховної роботи із студентами	Взаємодія з соціологічною лабораторією з метою одержання інформації про рівень вихованості студентів, стан виховного процесу на факультеті, спілкування зі студентами, відвідування часу куратора.
3	Аналіз, узагальнення і пропаганда досвіду кураторів	Взаємодія з органами студентського самоврядування, вивчення громадської думки, організація роботи семінарів для кураторів, оцінка ефективності діяльності кураторів і внесення пропозицій щодо заохочення кращих.
4	Накопичення і систематизація методичних матеріалів на допомогу куратору	Розробка критеріїв і показників оцінки праці куратора, виявлення динаміки творчого їх зростання.

Куратор – людина, яка здійснює нагляд за навчально-виховним процесом у студентській групі.

Група в колективі – відносно стійка сукупність людей, які пов'язані системою відношень, що регулюються спільними цінностями, нормами.

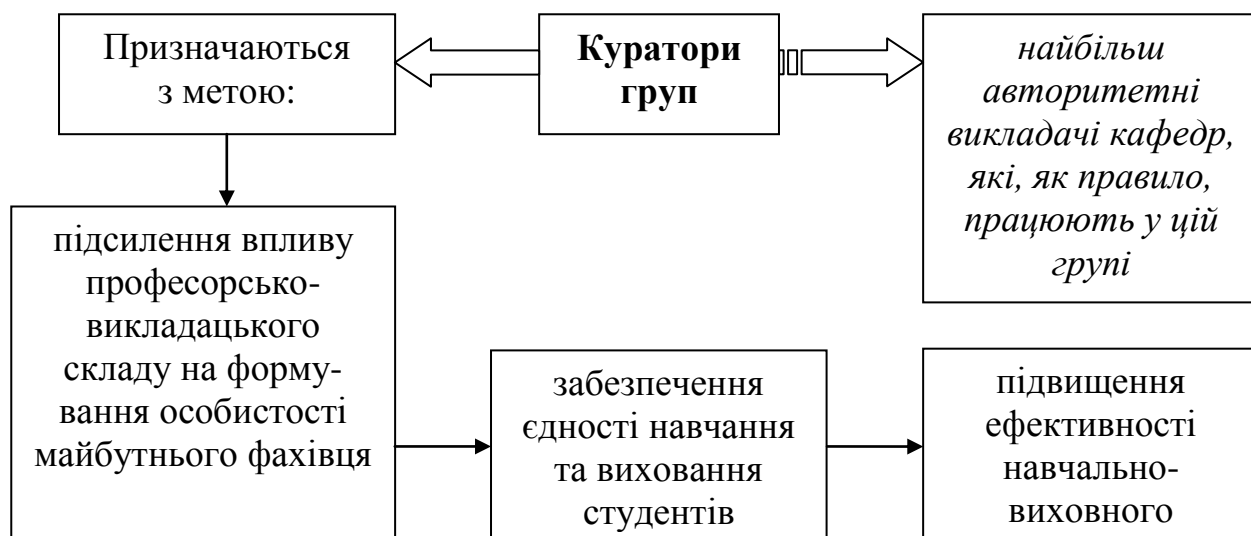

Схема 5.27. Мета призначення кураторів груп

Напрямки діяльності куратора академічної групи студентів ВНЗ

Таблиця 5.16

№	Напрямки діяльності куратора
1	Формування культури і професійних якостей сучасного фахівця.
2	Набуття студентами групи сучасного досвіду успадкування духовних надбань українського народу.
3	Залучення студентів до наукової роботи, проведення національно-культурної, просвітницької та організаційно-педагогічної роботи серед молоді.
4	Формування історичної пам'яті, національної свідомості, гідності та чіткої громадянської позиції студента.
5	Допомогу студентам в оволодінні новим інтелектуальним баченням світу і свого місця в ньому, розвиток здібностей особистості, їх повноцінна реалізація в різних видах діяльності.
6	Постійне співробітництво, співтворчість зі студентським активом та органами студентського самоврядування, молодіжними творчими об'єднаннями, рухами, а також організація життєдіяльності колективів академічних груп, розвиток ініціативи, творчості, самостійності, набуття організаторських знань, умінь і навичок.
7	Активне залучення студентів до управління навчально-виховним процесом шляхом передачі реальних прав та повноважень у розв'язанні різноманітних проблем життя, створення здорового морально-

	психологічного клімату в академічній групі.
8	Проведення виховної роботи зі студентами, які мешкають у гуртожитках, сприяння організації їх здорового способу життя, вирішення житлово-побутових проблем.
9	Постійне проведення психолого-педагогічної діагностики рівня інтелектуального розвитку та моральної вихованості студентів.
10	Участь у роботі вченої ради факультету, засідань кафедр при обговоренні питань, пов'язаних із роботою групи чи окремих її студентів.
11	Відвідування аудиторних чи індивідуальних занять групи.
12	Внесення пропозицій ректорату, деканам факультетів про матеріальне заохочення кращих студентів і притягнення до відповідальності порушників навчальної та трудової дисципліни.
13	Залучення до виховного процесу батьків студентів.
14	Спонування студентів до активної протидії проявам аморальності, правопорушень, бездуховності, антигромадській діяльності, вживанню наркотичних речовин, алкогольних напоїв, куріння.

Права та обов'язки куратора

Таблиця 5.17

Куратор має право:	Куратор зобов'язаний:
<ul style="list-style-type: none"> - брати участь у роботі навчально-методичних, громадських організацій університету при обговоренні питань, що стосуються групи або окремих її студентів; - відвідувати лекційні і семінарські заняття, бути присутнім на заходах, іспитах своєї групи; - вносити до ректорату, деканату і громадських організацій університету пропозиції, що стосуються праці і побуту студентів своєї групи; - брати участь у всіх заходах, які проводяться в групі, в роботі органів студентського самоврядування, вносити пропозиції щодо покращення роботи цих органів, рекомендувати кандидатури для обрання в студентські органи самоврядування; - брати участь у роботі стипендіальної комісії; 	<ul style="list-style-type: none"> - добре знати студентів, умови їх життя, здійснювати до них індивідуальний підхід; - допомагати активу групи в складанні і реалізації планів виховної роботи в групах; - брати участь в організації професійної практики студентів; - систематично підвищувати свою педагогічну майстерність у справі виховання молоді, брати активну участь у роботі психолого-педагогічного семінару на факультеті, в науково-методичних конференціях з проблем виховання молоді, вивченні, узагальненні й обміні досвідом кураторської діяльності; - періодично звітувати про роботу на засіданнях кафедр і на радах факультетів; - куратор несе відповідальність за стан

<p>- давати представлення в адміністративні і громадські організації факультету на заохочення кращих студентів і накладання стягнень на студентів, які порушують трудову дисципліну.</p>	<p>морального клімату в студентській групі, за ставлення студентів до виконання своїх навчальних обов'язків, а також за виконання студентами правил внутрішнього розпорядку, який існує в конкретному навчальному закладі;</p> <ul style="list-style-type: none"> - у роботі із студентською академічною групою куратор повинен поєднувати цілеспрямованість, високу культуру, чітку організованість, конкретність і оперативність, повагу до студентів і високу вимогливість до них; - уся діяльність куратора будується на основі глибоких контактів і погоджених дій з громадськими організаціями університету; - основними критеріями ефективності роботи куратора є високий рівень показників навчально-виховної роботи, трудової дисципліни і активності студентів групи в конкурсах, оглядах художньої самодіяльності та інших заходах виховної роботи; - висока ефективність кураторської роботи викладача враховується при його атестації. Кращі куратори факультету повинні заохочуватися ректором, профспілковою організацією, а досвід роботи куратора доцільно висвітлювати в газеті, на семінарах кураторів.
--	--

Студентські громадські організації

Таблиця 5.18

Дата	Організація
1989р.	Українська студентська спілка (УСС).
1991р.	Спілка українських студентів (СУС).
1991р.	Український фонд студентів.
1991р.	Всеукраїнська рада молодих учених спеціалістів.

Головною метою діяльності спілок є сприяння демократизації суспільного життя України, захист інтересів студентів, їхніх громадських прав і свободи; створення умов для розвитку особистості, становлення майбутнього спеціаліста; формування загальнолюдських цінностей і культури студентської молоді.

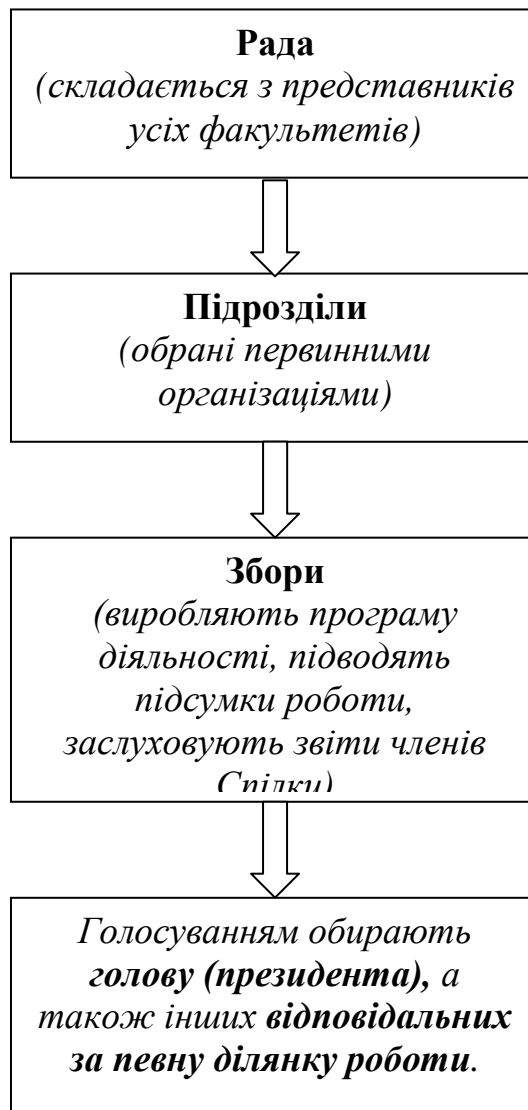

Схема 5.28. Структура органів управління Спілкою

Схема 5.29. Напрями діяльності Спілки

Модуль 6. Суб'єкти педагогічного процесу

Мета: засвоїти поняття суб'єктів педагогічного процесу, форми і результат педагогічної взаємодії суб'єктів.

Основні поняття: педагогічні цінності та їх види, професійна культура, професійно-педагогічна культура, професійна педагогічна компетентність та її складові, студент, викладач, педагогічна взаємодія та її види, педагогічне спілкування та його види.

План

- 6.1. Студент як суб'єкт педагогічного процесу
- 6.2. Викладач як суб'єкт педагогічного процесу
- 6.3. Педагогічна взаємодія суб'єктів педагогічного процесу

Використані джерела

1. Алексюк А. М. Педагогіка вищої освіти України. Історія. Теорія : [підруч. для студентів, аспірантів та мол. викладачів вищ. навч. закл.] / А. М. Алексюк. – К. : Либідь, 1998. – 558 с.
2. Волкова Н.П. Педагогіка : [Посібник для студентів вищих навчальних закладів] / Н.П. Волкова. – К.: Видавничий центр «Академія», 2002. – 616 с.
3. Гура О.І. Педагогіка вищої школи: вступ до спеціальності : [навч. Посібник] О.І. Гура. – К. : Центр навчальної літератури, 2005. – 224 с.
4. Лекції з педагогіки вищої школи: навчальний посібник / за ред. В. І. Лозової – Харків: «ОВС», 2006. – 496 с.
5. Лозова В. І. Теоретичні основи виховання і навчання : навч. посіб. / В.І. Лозова, Г.В. Троцько. – Х. : «ОВС», 2002. – 400 с.

6. Хрестоматія з педагогіки вищої школи : навчальний посібник / [уклад. : В. І. Лозова, А. В. Троцько, О. М. Іонова, С. Т. Золотухіна ; за заг. ред. В. І. Лозової]. – Х. : Віровець А. П. «Апостроф», 2011. – 408 с.

Додаткова література

1. Бех І. Д. Особистісно зорієнтоване виховання: Наук.-метод. посібник / І. Д. Бех. – К.: ІЗМН, 1998. – 204 с.

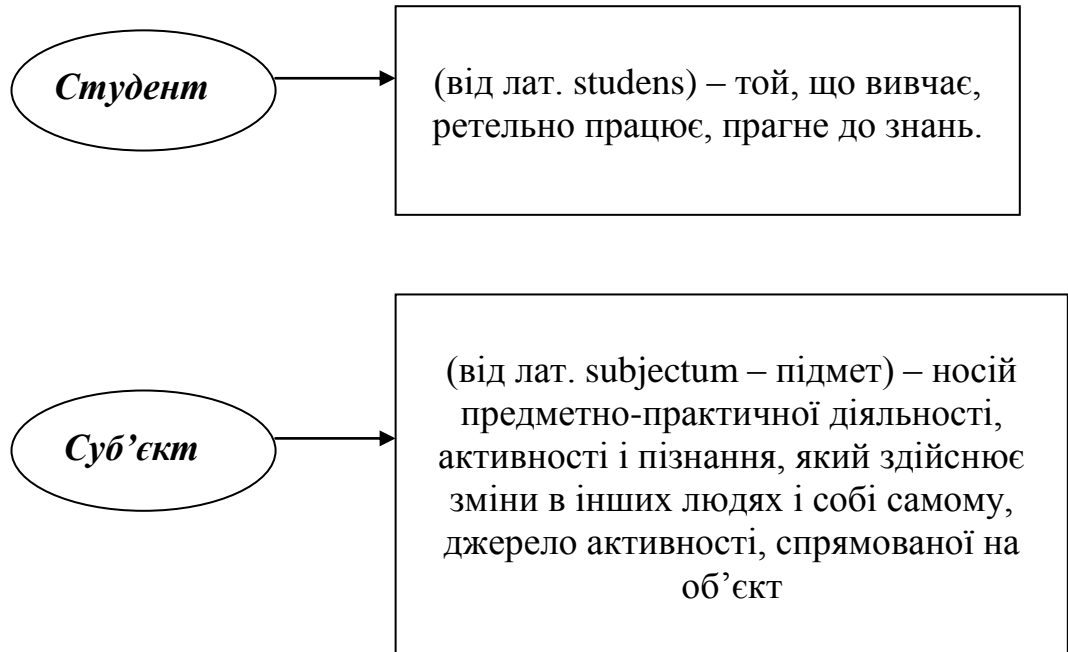
2. Гончаренко С. Український педагогічний словник / С. Гончаренко. – К.: Либідь, 1997. – 376 с.

3. Лосєва Н. М. Самореалізація викладача: теоретичний аспект / Н. М. Лосєва. – Донецьк : ДонНУ, 2004. – 387 с.

4. Макаренко А. С. Сочинения в 7 томах / А. С. Макаренко. – М. : Изд-во Академии педагогических наук, 1957. – Т. 4. – 463 с.

5. Сухомлинский В. А. Разговор с молодым директором школы. Избранные произведения в пяти томах / В. А. Сухомлинский. – Том 4. – Киев. : Радянська школа, 1980. – 603 с.

6.1. Студент як суб'єкт педагогічного процесу

Професійна культура – система цінностей, що утворює його внутрішній світ і виступає орієнтиром поведінки і формування життєвих і професійних установок.

Педагогічні цінності – норми, які регламентують педагогічну діяльність, і виступають як пізнавально-дієва система, котра слугує опосередкованою і з'єднуючою ланкою між суспільним світоглядом в галузі освіти і діяльністю педагога.

Схема 6.1. Система педагогічних цінностей

6.2. Викладач як суб'єкт педагогічного процесу

Викладач – працівник вищої, середньої спеціальної або загальноосвітньої школи, який викладає якийсь навчальний предмет (дисципліну); штатна посада у ВНЗ і середніх спеціальних навчальних закладах.

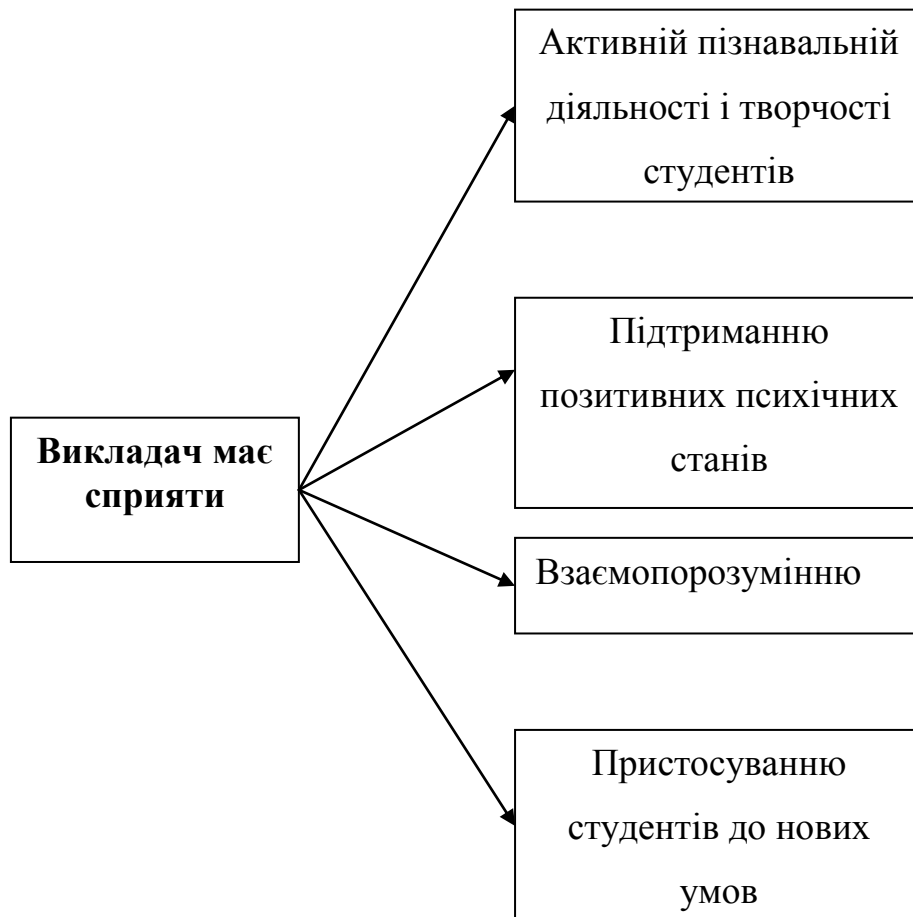

Схема 6.2. Особливості спілкування викладача зі студентами

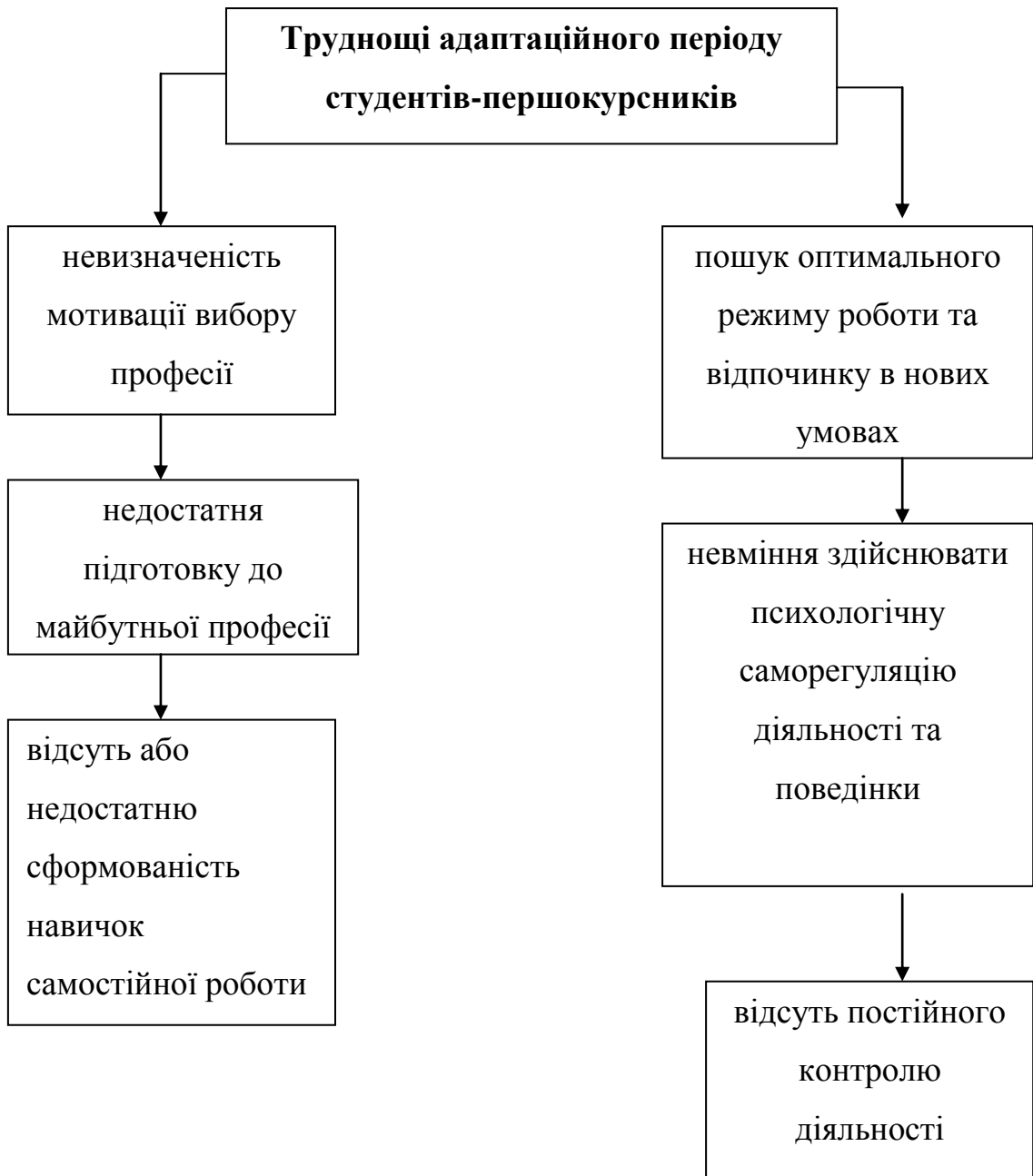

Схема 6.3. Початкові умови адаптації студентів у ВШ

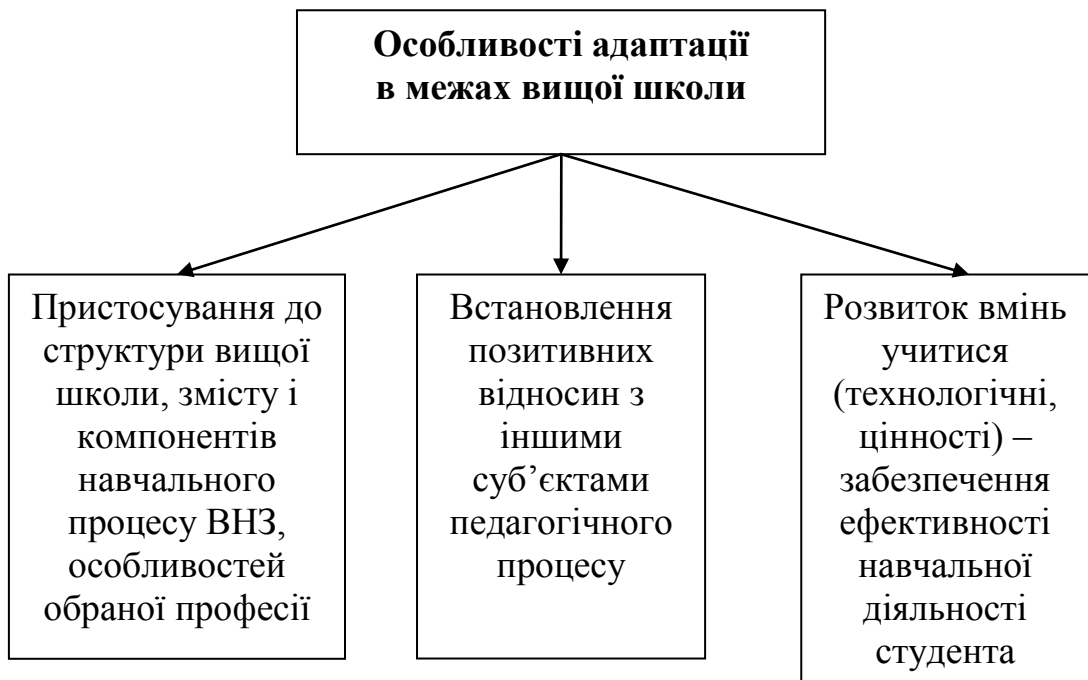

Схема 6.4. Етапи адаптації до навчального процесу

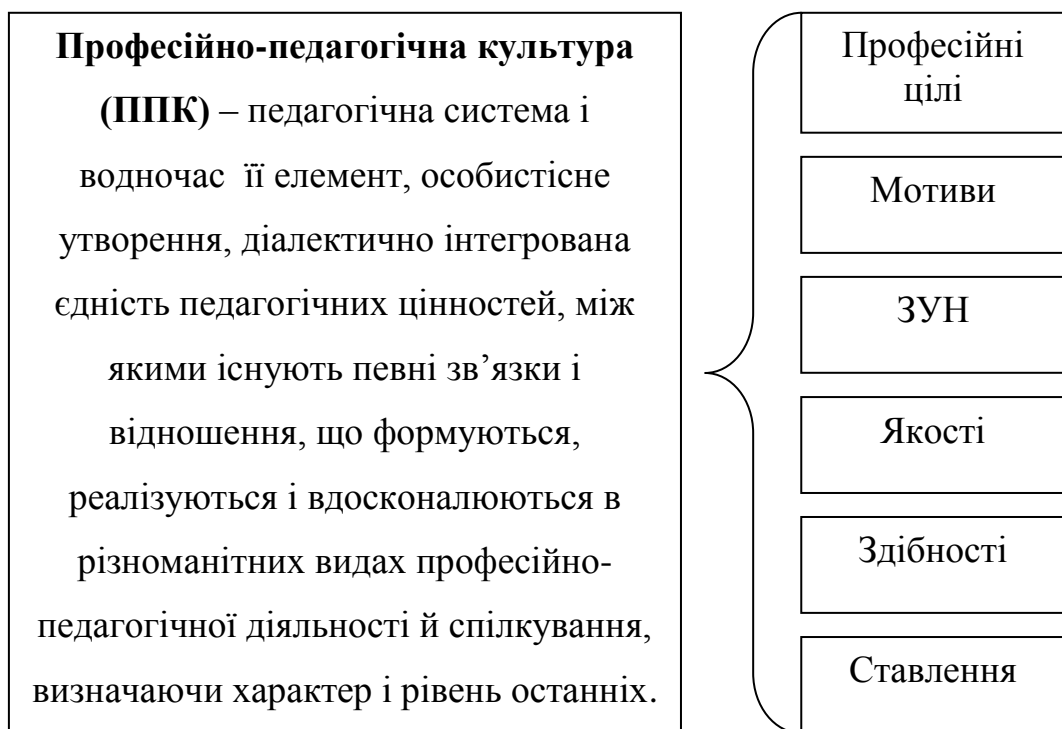

Схема 6.5. Складові ППК

Професійно-педагогічна культура передбачає:

- самовдосконалення неповторної творчої індивідуальності (духовність, духовна культура, гуманістична спрямованість);
- усвідомлення своєї неповторності, унікальності в порівнянні себе з іншими індивідуальностями;
- чіткі цілі й мотиви власного саморозвитку;
- самоствердження й усвідомлення своєї компетентності, яку забезпечує система знань і умінь, переконань;
- самореалізація себе у певних видах діяльності;
- цілісність і гармонійна єдність індивідуальних властивостей (креативність);
- динамічність і неперервність саморозвитку,
- постійна робота над собою з метою зростання рівня професійно-педагогічної культури;
- усвідомлення власної значущості в особистому, професійному і соціальному аспектах.

Схема 6.6. ППК як елемент цілісної системи культур

Види педагогічних цінностей

Таблиця 6.1

№	Компоненти системи педагогічних цінностей	Суть
1	<i>Цінності-цілі і цінності-мотиви</i>	Цілі є логічним стрижнем, сенсом діяльності особистості, яка визначається мотивами, що вимагають формування інтересу до професії, особистості студента, його розвитку, освітнього процесу.
2	<i>Цінності-знання</i>	На них ґрунтується духовність особистості педагога. Володіння викладачем системою загальнокультурних, спеціальних і психолого-педагогічних знань; загальна ерудиція викладача, наявність культурологічної, наукової, технічної та іншої інформації.

3	<i>Технологічні цінності</i>	Способи комунікативної діяльності особистості, уміння педагогічної техніки.
4	<i>Цінності-властивості</i>	<ul style="list-style-type: none"> • професійно спрямовані параметри (любов до студентів і професії, відданість своїй справі тощо); • інтелектуальні параметри (гнучкість, варіативність, самостійність мислення, увага, увага тощо); • індивідуально-психологічні якості (стриманість, вимогливість, спостережливість тощо); • соціально-психологічні якості (повага до людини, комунікативність, справедливість тощо).
5	<i>Цінності-відношення.</i>	<ul style="list-style-type: none"> • відношення до студентів (установка на розуміння, співпереживання, відносну незалежність і самостійність студентів, вияв творчого потенціалу кожного студента); • відношення до організації колективної діяльності (установка на розвиток демократичного самоуправління, колективна творчість тощо); • відношення викладача до самого себе (установка на зацікавленість в успішній професійній діяльності, орієнтація на професійне і особистісне зростання та самоаналіз).

Класифікація функцій ППК

Таблиця 6.2

№	Назва функцій ППК	Суть	Шляхи реалізації
1	Пізнавальна	Забезпечення педагогом цілісного аналізу педагогічних явищ, процесів, діяльності й оточуючого середовища на основі сформованої системи знань, а також на вивчення, усвідомлення й аналіз своїх індивідуально-психологічних особливостей, досвіду, рівня сформованості культури.	Розвиток методологічної культури, культури мислення і розумової праці.

Продовження табл. 6.2

2	Гуманістична	Орієнтація на гуманітарно-особистісний розвиток студентів.	Формування моральної культури.
3	Виховна	Засвоєння системи педагогічних цінностей, яка формує активне ставлення до оточуючої дійсності, а головне – до людини як найвищої цінності, тих культурних багатств, які є основою духовної культури особистості.	Етична, естетична, екологічна, економічна, фізична, деонтологічна культура.
4	Комунікативна	Встановлення контактів між тим, хто навчає, і тим, хто навчається, сприяє обміну інформацією, встановленню зворотного зв'язку.	Формування комунікативної культури та культури мови
5	Дидактично-професійна	Засвоєння викладачем систем знань, умінь і навичок, оволодіння певним досвідом і методикою викладання предметів, проведення дослідницької роботи, тобто на оволодіння професією.	Розвиток дидактичної, методичної і дослідницької культур.
6	Нормативна	Організація навчально-виховного процесу, діяльності і спілкування, що забезпечує її високу результативність і досягнення мети.	Формування правової і управлінської культури, культури поведінки.
7	Захисна	Забезпечує зняття напруги і стресів у процесі діяльності, відпочинок й організацію дозвілля педагога на основі засвоєних умінь психотехніки.	Формування культури самовиховання й дозвілля

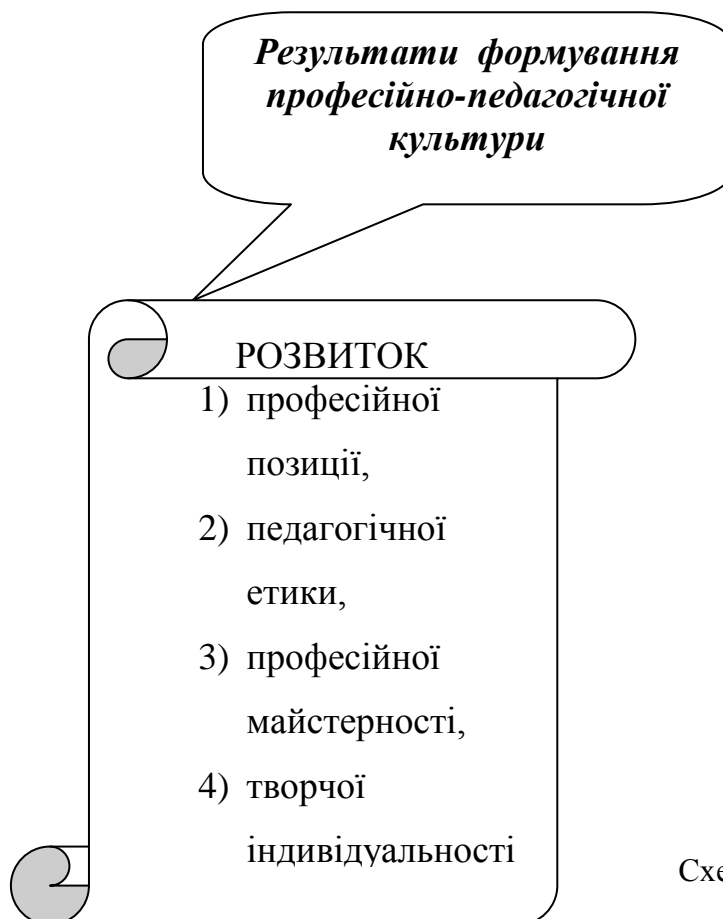

Схема 6.7. Складові ППК

Професійна компетентність викладача – складне індивідуально-психологічне утворення на засадах теоретичних знань, практичних умінь, значущих особистісних якостей та досвіду, що зумовлюють його готовність до виконання педагогічної діяльності та забезпечують високий рівень її самоорганізації; не має вузько професійних меж, оскільки від викладача вимагається постійне осмислення розмаїття соціальних, психологічних, педагогічних та інших проблем, які пов’язані з освітою.

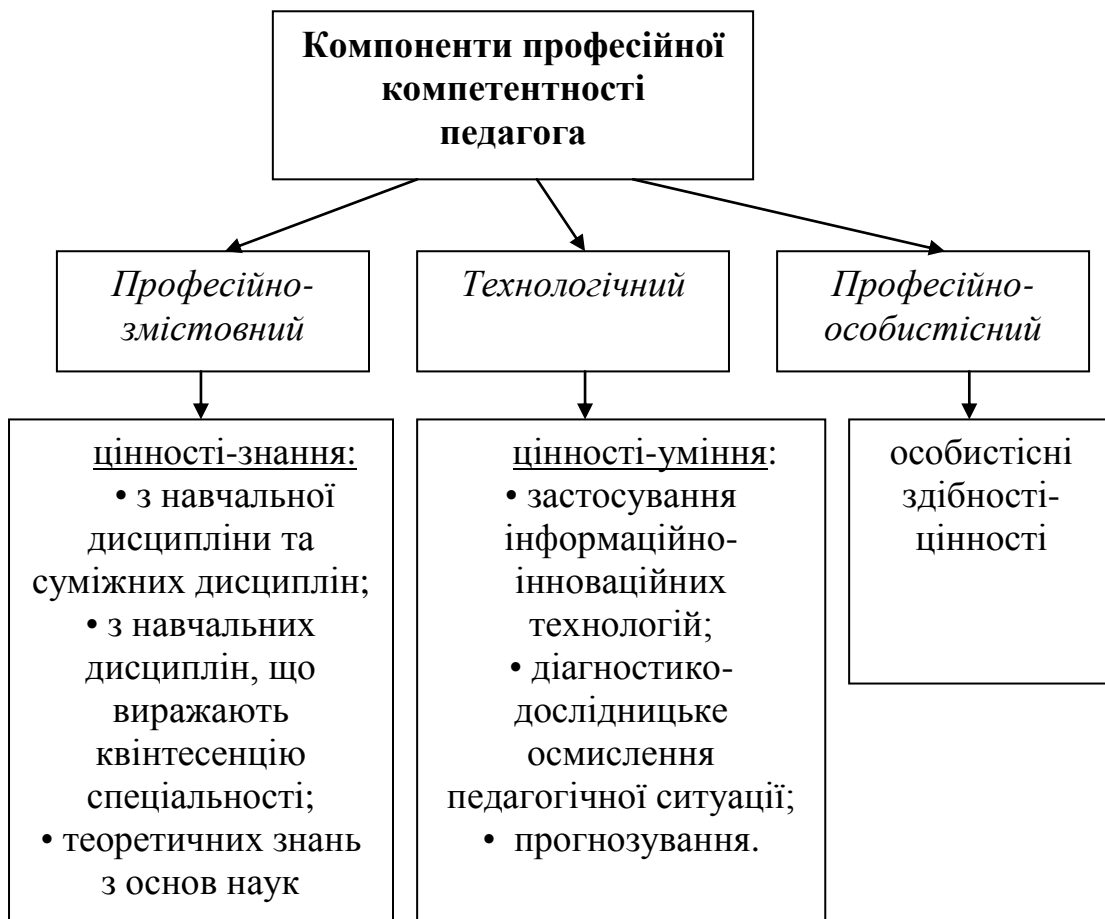

Схема 6.8. Компоненти професійної компетентності педагога

6.3. Педагогічна взаємодія суб'єктів педагогічного процесу

Взаємодія – узгоджена діяльність з досягання спільних цілей та результатів з розв'язання учасниками значущої для них проблеми або задачі

Схема 6.9. Структурні компоненти взаємодії

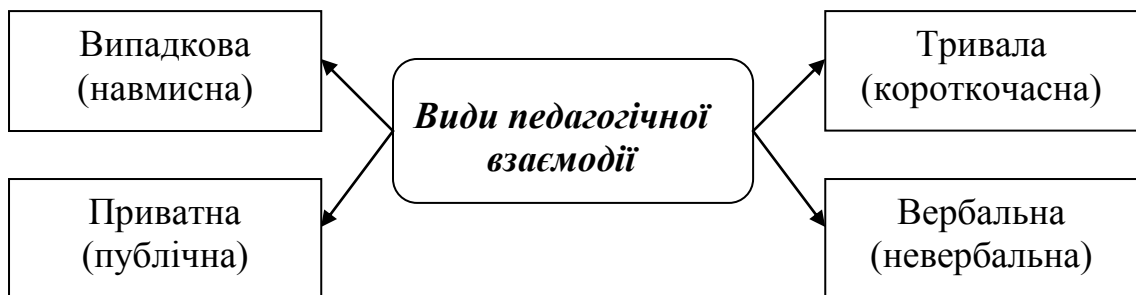

Схема 6.10. Різноманітність педагогічної взаємодії

Схема 6.11. Сфери пізнавального впливу

Авторитет викладача – (лат. – auctoritas – гідність, сила, влада, вплив), здатність спрямовувати (не застосовуючи примушування) вчинки і логіку мислення іншої людини бажаним шляхом.

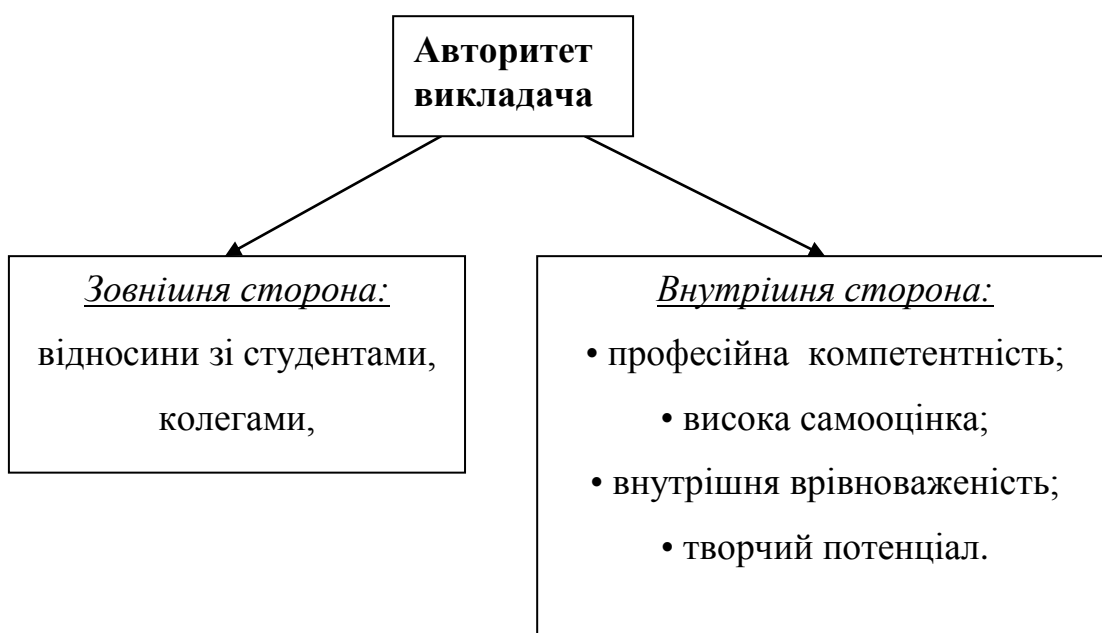

Схема 6.12. Складові авторитету

Педагогічне спілкування – це взаємодія суб’єктів педагогічного процесу, що здійснюється за допомогою знакових засобів і спрямоване на значущі зміни властивостей, станів, поведінки та особистісно-сенсових утворень суб’єктів.

Схема 6.13. Системна цілісність спілкування

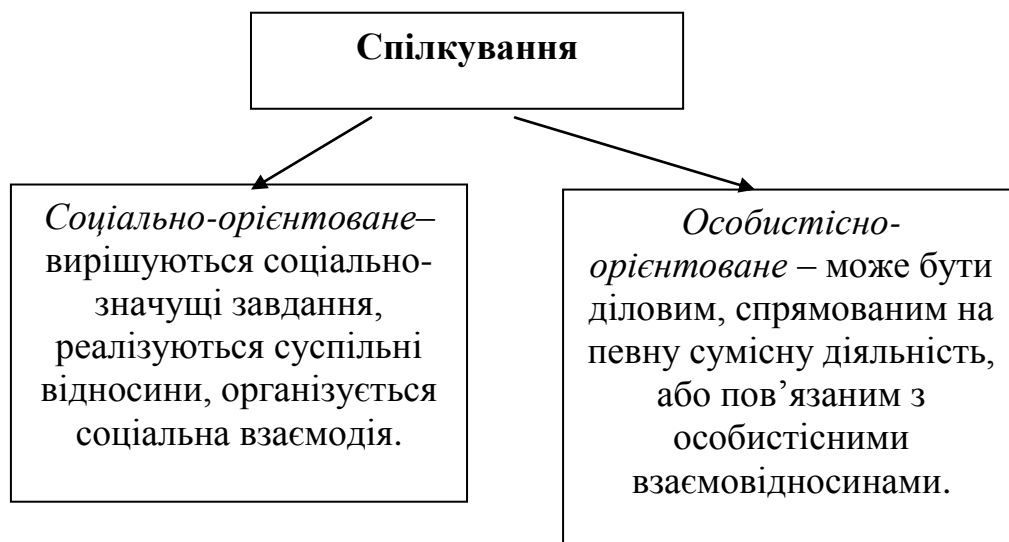

Схема 6.14. Види спілкування

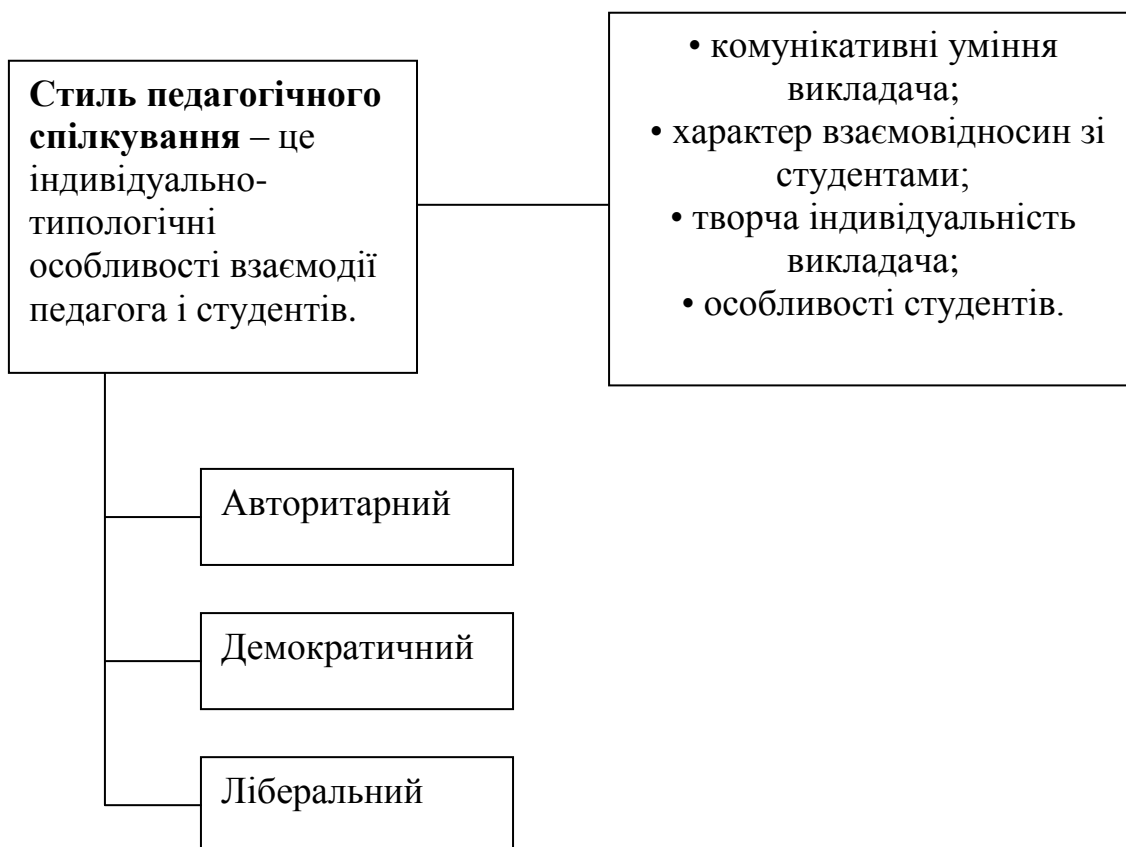

Схема 6.15. Суть та основні стилі педагогічного спілкування

Етапи спілкування

Таблиця 6.3

№	Етапи
1	<p>Моделювання викладачем майбутнього спілкування зі студентами при підготовці до взаємодії:</p> <ul style="list-style-type: none"> • постановка педагогічного завдання, • вибір способів і методів її вирішення, • виділення комунікативного завдання, • власне моделювання спілкування
2	Організація безпосереднього спілкування зі студентами.
3	Управління спілкуванням у процесі педагогічної взаємодії.
4	Аналіз результатів спілкування і моделювання нового педагогічного завдання.

Характеристика функцій спілкування

Таблиця 6.4

№	Назва функцій	Суть
1	Конструктивна	Педагогічна взаємодія викладача і студента при обговоренні і роз'ясненні змісту знань і їх практичної значущості.
2	Організаційна	Організація сумісної навчальної діяльності, взаємна особистісна інформованість і загальна відповідальність за успіхи навчально-виховної діяльності.
3	Комунікативно-стимулююча	Поєднання різних форм навчально-пізнавальної діяльності, організація взаємодопомоги з метою співробітництва, поінформованість студентів про те, що вони повинні знати, зрозуміти на занятті, чому навчитися.
4	Інформаційно-навчаюча	Встановлення зв'язку навчального предмета з виробництвом для правильного світосприйняття і орієнтації студента в подіях суспільного життя, рухливість рівня інформаційної ємності навчальних занять та її повнота в поєднанні з емоційним викладом навчальної інформації, опорою на наочно-чуттєву сферу студентів.
5	Емоційно-коригуюча	Реалізація в процесі навчання принципів «відкритих перспектив» і «переможного» навчання в процесі зміни видів навчальної діяльності; довірливого спілкування між викладачем і студентом.
6	Контрольно-оцінна	Організація взаємоконтролю викладача і студента, сумісне підведення підсумків і оцінка з самоконтролем та самооцінкою.

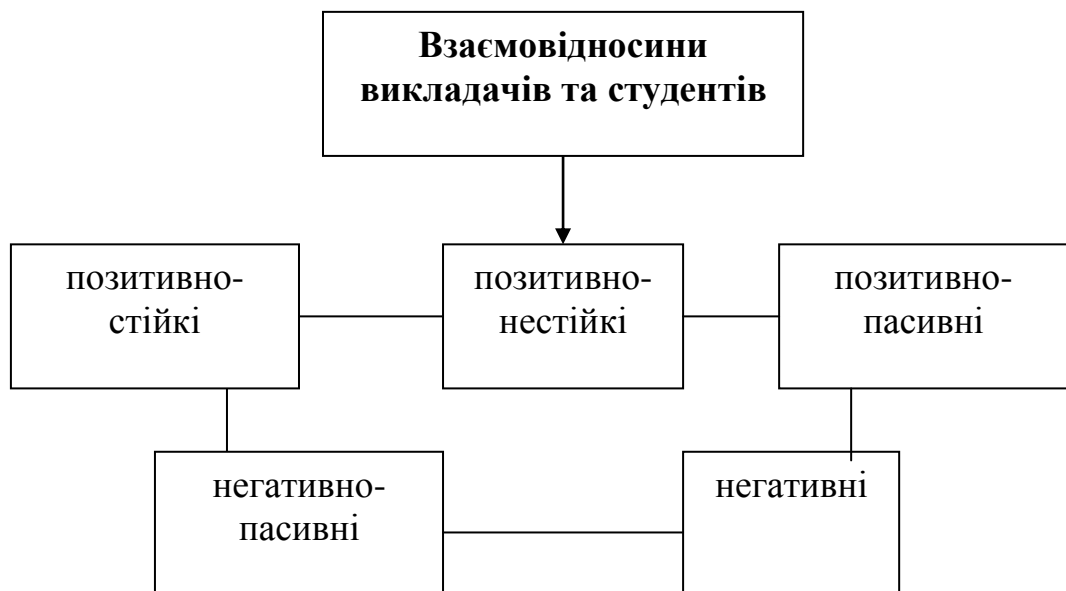

Схема 6.16. Види міжособистісних взаємовідносин викладачів та студентів

Схема 6.17. Фактори якісних міжособистісних відносин

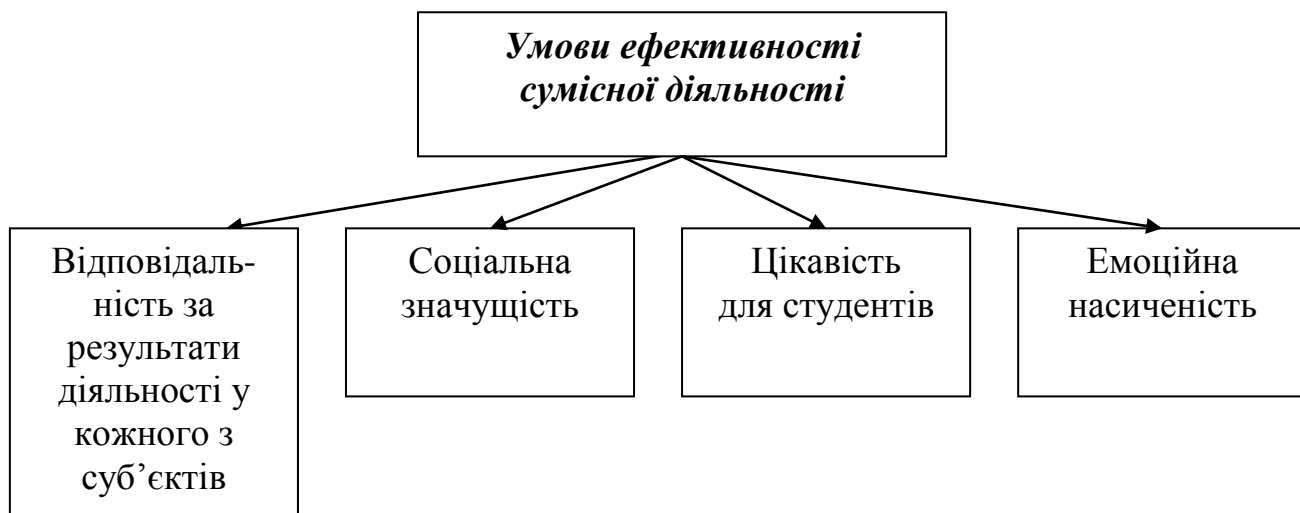

Схема 6.18. Ознаки ефективності сумісної діяльності

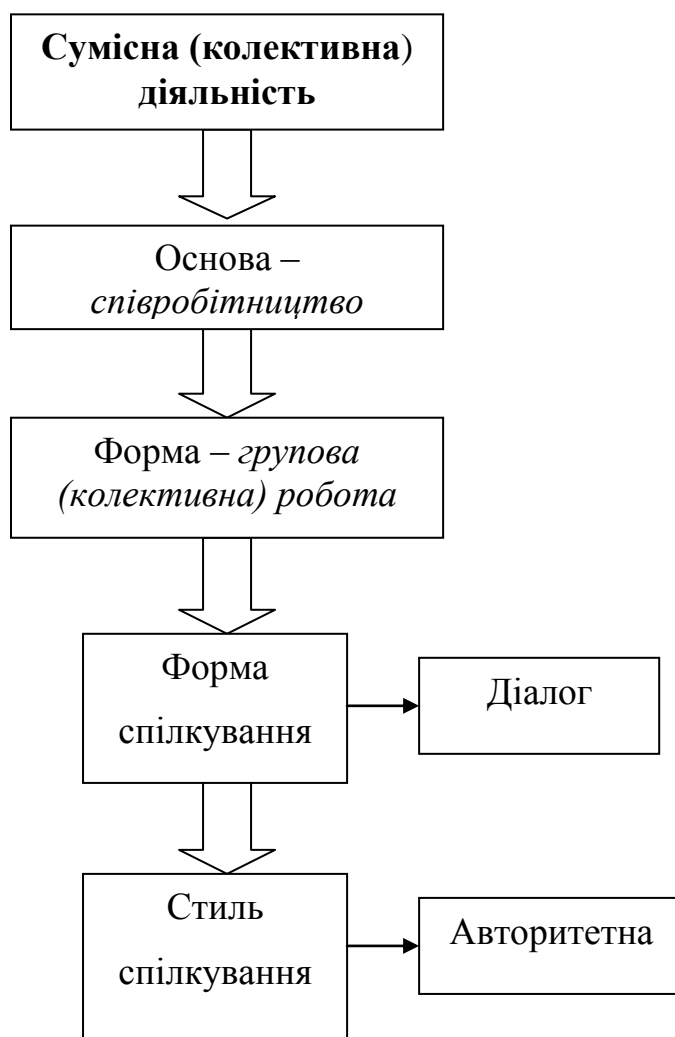

Схема 6.19. Структура колективної діяльності

Сумісна (колективна) діяльність – діяльність, завдання якої є групові, що вимагають кооперації для вирішення; існує взаємна залежність при виконанні роботи, яка вимагає розподілу обов'язків, взаємного контролю і відповідальності.

Схема 6.20. Умови продуктивності співробітництва

Словник педагогічних термінів і понять

Таблиця *

Поняття / термін	Визначення
<i>Абстракція</i>	(лат. abstractio – видалення, відволікання) – процес пізнавальної діяльності, який полягає в уявному виділенні одних властивостей предметів та явищ і відволіканні від інших. Абстракцією називають також і результат абстрагування. Абстрагування лежить в основі процесів узагальнення й утворення понять; існує також у виді чуттєво-наочного образу (креслення, діаграми, схеми, моделі тощо). Процес формування абстракції відбувається в єдності з аналізом, синтезом, узагальненням, конкретизацією й іншими розумовими операціями. (Словник термінів і понять з педагогіки вищої школи: Посібник / В.В. Приходько, В.В. Малий, В.Л. Галацька, М.А. Мироненко. – Дніпропетровськ, 2005. – 181 с.)
<i>Авторитет</i>	(нім. Autoritat, від лат. autoritas – влада) - беззастережне значення і вплив будь-якої особи, чи групи організації, засноване на знаннях, моральних достоїнствах, життєвому досвіді і традиціях. Розрізняють авторитет релігійний, політичний, науковий, педагогічний тощо. У вузькому значенні – одна з форм здійснення влади. Для завоювання і зміцнення авторитету педагога вирішальне значення має єдність слова і діла у діяльності. Авторитет виражається у здатності носія авторитету направляти, не вдаючись до примусу, думки, почуттів і вчинків своїх студентів. У визнанні студентством за викладачем – у готовності виконувати його вказівки і поради. (Гончаренко С. Український педагогічний словник / С. Гончаренко. – К.: Либідь, 1997. – 376 с.)
<i>Адаптація</i>	(від середвіч. лат. adaptatio – пристосування, приладжування) – здатність організму пристосовуватися до різних умов зовнішнього середовища. В основі адаптації лежать реакції організму, спрямовані на збереження сталості його внутрішнього середовища. Адаптація педагога до аудиторії – це свого роду її подолання, оволодіння її увагою й інтересом, завоювання її поваги. Тут необхідна робота молодих викладачів з добору й осмислення матеріалу до занять, а також внутрішня робота, пов'язана з настроєм, формуванням переконаності в необхідності й правильності своїх дій. (Словник термінів і понять з педагогіки вищої школи: Посібник / В.В. Приходько, В.В. Малий, В.Л. Галацька, М.А. Мироненко. – Дніпропетровськ, 2005. – 181 с.)

Поняття / термін	Визначення
<i>Аксіологія</i>	теорія, що описує і пояснює людські цінності. Становлення аксіології як самостійної дисципліни було пов'язане з витісненням ціннісної проблематики з науки нового і новітнього часу. Для сучасної науки, основні ознаки якої оформилися після робіт Галілео Галілея (дослідження й експеримент, неодмінно пов'язані з процедурою вимірювання чого-небудь), світ позбавлений ціннісних визначень. Сам по собі для науки він не поганий і не гарний; чиста наука не говорить мовою цінностей; схвалювати і засуджувати, захоплюватися і жахатися – не її справа. Однак в останні роки педагогічна практика прагне сприяти становленню у молодій людини гуманістичних цінностей (поваги до іншої позиції, необхідності рахуватися із обґрунтованою протилежною думкою, прагненням до пошуку компромісу тощо), позитивно ставиться до засвоєння студентством християнських заповідей. (Словник термінів і понять з педагогіки вищої школи: Посібник / В.В. Приходько, В.В. Малий, В.Л. Галацька, М.А. Мироненко. – Дніпропетровськ, 2005. – 181 с.)
<i>Активні форми і методи навчання</i>	Під активізацією навчальної діяльності мається на увазі цілеспрямована діяльність викладача, спрямована на розробку і використання таких форм, прийомів і засобів навчання, котрі сприяють підвищенню зацікавленості, самостійності і творчої активності студентів у засвоєнні знань, у формуванні умінь і навичок їхнього практичного застосування, а також у формуванні здібностей прогнозувати виробничу ситуацію і приймати самостійні рішення. Форма заняття – це система організації, внутрішня структура заняття, певний порядок його проведення. Метод проведення заняття – це спосіб передачі студентам знань і їхнього засвоєння. Форми і методи діалектично пов'язані один з одним. З одного боку, за допомогою методів форми наповнюються конкретним змістом; з іншого боку – форми впливають на якість самих методів. Активні методи, це такі способи і прийоми впливу, що спонукають студентів до розумової активності, до прояву творчого, дослідницького підходу у засвоєнні знань і умінь. (Словник термінів і понять з педагогіки вищої школи: Посібник / В.В. Приходько, В.В. Малий, В.Л. Галацька, М.А. Мироненко. – Дніпропетровськ, 2005. – 181 с.)

Поняття / термін	Визначення
Визначення	дефініція, логічний прийом, за допомогою якого розкривається зміст поняття, виявляються істотні ознаки об'єктів, відображуваних у даному понятті. У процесі навчання (ширше – у пізнанні) визначення використовується для встановлення точного змісту термінів, вихідних понять. (Гончаренко С. Український педагогічний словник / С. Гончаренко. – К.: Либідь, 1997. – 376 с.)
Виробнича практика	одна із форм організації навчального процесу у вищій школі, дидактичні цілі якої – формування професійних умінь і навичок; розширення, закріплення, узагальнення та систематизація знань шляхом їхнього застосування у діяльності (Педагогіка: Учебник / Л.П. Крившенко, М.Е. Вайндорф-Сысоева и др.; Под ред. Л.П. Крившенко. – М.: ТК Велби, Изд-во Проспект, 2004. – С. – 306.).
Викладання	педагогічне керування навчально-пізнавальною діяльністю тих, яких навчають; один з компонентів процесу навчання. Викладання здійснюється як безпосередньо педагогом, так і в опосередкованій формі і припускає зустрічно спрямований процес навчання. Діяльність викладача містить у собі добір, систематизацію, структурування, сприйняття, усвідомлення й оволодіння навчальною інформацією і методами роботи з нею студентів і пред'явлення її тим, кого навчають, у педагогічній практиці. Організацію раціональної, ефективної, адекватної задачам навчання діяльності кожного, кого навчають, по оволодінню передбачуваною системою знань і умінь. Діяльність викладання включає також планування й організацію викладачем власної роботи. У цьому контексті керування як педагогічний вплив носить не стільки коригувальний, скільки формуючий характер і спрямований на освіту студента; розвиток у нього різних структур розумової діяльності і спрямовано на виховання особистості. Керування навчальним пізнанням трактується як процес пред'явлення студентам такої системи навчальних задач, що передбачає в ході їхнього вирішення поступове і послідовне просування студентів по ступінях пізнання – від низького рівня проблемності завдань і пізнавальної самостійності до творчої. (Словник термінів і понять з педагогіки вищої школи: Посібник / В.В. Приходько, В.В. Малий, В.Л. Галацька, М.А. Мироненко. – Дніпропетровськ, 2005. – 181 с.)

Поняття / термін	Визначення
<i>Виховання соціальне</i>	цілеспрямоване створення умов (духовних, матеріальних, організаційних) для розвитку людини. Виховання у вузькому значенні – цілеспрямована діяльність, покликана сформувати у дітей та юнацтва систему якостей особистості, поглядів та переконань. Виховання в локальному значенні – вирішення якої-небудь конкретної виховної задачі (наприклад, виховання суспільної активності, колективізму тощо). Виховання як частина соціалізації особистості здійснюється через освіту й організацію життєдіяльності колективу студентів. Виховання містить у собі освіту, тобто пропаганду і поширення культури та навчання. Найбільш узагальнена класифікація складається з розумового, трудового та фізичного виховання. За домінуючими принципами й стилем відносин вихователів і вихованців виокремлюють авторитарне, вільне та демократичне виховання. (Словник термінів і понять з педагогіки вищої школи: Посібник / В.В. Приходько, В.В. Малий, В.Л. Галацька, М.А. Мироненко. – Дніпропетровськ, 2005. – 181 с.)
<i>Виховна система</i>	поєднує комплекс виховних цілей; людей, які їх реалізують у процесі цілеспрямованої діяльності; відносин, що виникають між її учасниками; управлінську діяльність по забезпеченню життєздатності виховної системи. (Словник термінів і понять з педагогіки вищої школи: Посібник / В.В. Приходько, В.В. Малий, В.Л. Галацька, М.А. Мироненко. – Дніпропетровськ, 2005. – 181 с.)
<i>Виховуюче навчання</i>	навчання, при якому досягається органічний зв'язок між набутими студентами знаннями, уміннями та навичками, засвоєнням досвіду творчої діяльності і формуванням емоційно-ціннісного ставлення до світу, одне до одного, до засвоєваної навчальної інформації. (Словник термінів і понять з педагогіки вищої школи: Посібник / В.В. Приходько, В.В. Малий, В.Л. Галацька, М.А. Мироненко. – Дніпропетровськ, 2005. – 181 с.)
<i>Вища освіта</i>	результат засвоєння такої сукупності систематизованих знань і навичок діяльності, яка дозволяє самостійно і відповідально вирішувати дослідницькі і практичні задачі, творчо використовуючи і розвиваючи досягнення культури, науки і техніки. Специфіка вищої освіти полягає у безпосередній взаємодії освітньої та наукової діяльності, викладанні навчальних дисциплін на рівні,

Поняття / термін	Визначення
	максимально наближеному до спеціальності чи спеціалізації. (Словник термінів і понять з педагогіки вищої школи: Посібник / В.В. Приходько, В.В. Малий, В.Л. Галацька, М.А. Мироненко. – Дніпропетровськ, 2005. – 181 с.)
Вищі навчальні заклади	надають вищу освіту особам, що навчаються за програмами різного рівня для задоволення освітніх потреб і професійної підготовки в різних галузях економіки, культури, охорони здоров'я, науки; ведуть дослідницьку роботу, перепідготовку і підвищення кваліфікації фахівців. (Словник термінів і понять з педагогіки вищої школи : посібник / В.В. Приходько, В.В. Малий, В.Л. Галацька, М.А. Мироненко. – Дніпропетровськ, 2005. – 181 с.)
Відмітка	кількісне відображення оцінки (Лекції з педагогіки вищої школи : навчальний посібник/ за ред. В.І.Лозової. – Харків: «ОВС», 2006. – с. 297).
Вправи	багаторазове виконання розумових або практичних дій з метою опанування ними (Психологія діяльності та навчальний менеджмент : навчальний посібник. / М.В. Артюшина, Л.М. Журавська, Л.А. Колесніченко та ін.; За заг. ред. М.В.Артюшиної. – К.: КНЕУ, 2008. – С. 88.).
Гуманізація та гуманітаризація освіти	Під <i>гуманізацією освіти</i> у вищій школі розуміється освітній процес відповідно до умов для самореалізації, самовизначення особистості студента у просторі сучасної культури. Створення у вузі гуманітарної сфери, що сприяє розкриттю творчого потенціалу особистості, формуванню ноосферного мислення, ціннісних орієнтацій та моральних якостей з наступною їхньою актуалізацією у професійній і суспільній діяльності. <i>Гуманітаризація освіти</i> , особливо технічної, передбачає розширення переліку гуманітарних предметів, поглиблення інтеграції їхнього змісту для одержання системного знання. (Словник термінів і понять з педагогіки вищої школи: Посібник / В.В. Приходько, В.В. Малий, В.Л. Галацька, М.А. Мироненко. – Дніпропетровськ, 2005. – 181 с.)

Поняття / термін	Визначення
<i>Гра дидактична</i>	метод імітації (наслідування, відображення), прийняття управлінських рішень у різноманітних ситуаціях шляхом гри (програвання, розігрування) за правилами, що надані або виробляються самими учасниками (Психолого-педагогічні аспекти реалізації сучасних методів навчання у вищій школі: навч. Посіб. / за ред. М.В.Артюшиної, О.М.Котикової, Г.М. Романової. – К.: КНЕУ, 2007. – С. 240.).
<i>Державна атестація випускників</i>	Відповідно до освітньо-професійних програм підготовки бакалаврів передбачається у формі рішення комплексних кваліфікаційних завдань – характерних професійних задач, які моделюють реальні виробничі ситуації майбутньої діяльності. Форма державної атестації магістрів – виконання комплексних контрольних завдань і захист магістерської роботи (дисертації). (Словник термінів і понять з педагогіки вищої школи : посібник / В.В. Приходько, В.В. Малий, В.Л. Галацька, М.А. Мироненко. – Дніпропетровськ, 2005. – 181 с.)
<i>Дидактика</i>	(від грец. didaktikas - повчальний)– найважливіша галузь педагогіки, яка вивчає теоретичні основи організації процесу навчання, його закономірності, принципи, методи (Педагогіка : учебник / Л. П. Крившенко и др.; Под ред. Л.П. Крившенко. – М.: «Проспект», 2004. – С. 232).
<i>Дискусія</i>	(лат. discussio – розгляд, дослідження). Метод навчання, що підвищує інтенсивність і ефективність навчального процесу за рахунок активного включення тих, яких навчають, у колективний пошук істини. Використання дискусії дає можливість суб'єкту одержати нову інформацію і підвищити свою компетентність, перевірити власні ідеї й оцінити їхню вірогідність, розвинути комунікативні якості й уміння використовувати свій інтелект, перевірити свої почуття й інтерпретацію навколишніми людьми, виробити звичку нести відповідальність за свої слова, навчитися уникати помилок, допущених іншими в практичній і навчальній діяльності. Важливий засіб активізації навчально – виховного процесу; тобто прилучення значної кількості студентів, які присутні на занятті, до пошуку вірних відповідей на не очевидні, проблемні питання. (Словник термінів і понять з педагогіки вищої школи : посібник / В.В. Приходько, В.В. Малий, В.Л. Галацька, М.А. Мироненко. – Дніпропетровськ, 2005. – 181 с.)

Поняття / термін	Визначення
<i>Дистанційна освіта</i>	<p>комплекс освітніх послуг, наданих широким прошарком населення в країні і за рубежом за допомогою спеціалізованого інформаційно-освітнього середовища, що базується на засобах обміну навчальною інформацією на відстані (супутникове телебачення, радіо, комп'ютерний зв'язок тощо). Це навчання за допомогою засобів телекомунікацій, при якому віддалені один від одного суб'єкти навчання (викладачі й студенти) здійснюють освітній процес, що супроводжується створенням освітньої продукції і їх внутрішніх змін (її збільшенням). Сучасне дистанційне навчання здійснюється в основному за допомогою технологій і ресурсів мережі Інтернет. У зв'язку з інтенсивним розвитком інформаційних технологій виникають підстави для перегляду підходів до освіти молоді, що буде жити в системі знань і діяльностей. Розвиток локальних і глобальних електронних мереж, мультимедійних засобів навчання, стрімка побутова комп'ютеризація істотно змінюють і доповнюють форми та зміст освіти. Ці зміни належать, насамперед, до навчання з використанням ресурсів і технологій мережі Інтернет. Розвиток системи дистанційного навчання обумовлене цілим рядом його переваг і можливостей. Це, насамперед, більш гнучкі умови освіти молоді, що не може здійснити його звичайним шляхом через віддаленість від навчальних закладів, фізичних недоліків і особливостей життєдіяльності. (Словник термінів і понять з педагогіки вищої школи : посібник / В.В. Приходько, В.В. Малий, В.Л. Галацька, М.А. Мироненко. – Дніпропетровськ, 2005. – 181 с.)</p>
<i>Ділова гра</i>	<p>являє собою форму відтворення предметного і соціального змісту майбутньої професійної діяльності фахівця, моделювання таких систем відносин, які характерні для цієї діяльності як цілого. У діловій грі студент навчається виконувати квазіпрофесійну діяльність, що сполучає у собі навчальний і професійний елементи. Знання й уміння засвоюються студентами не абстрактно, а в контексті професії. (Словник термінів і понять з педагогіки вищої школи : посібник / В.В. Приходько, В.В. Малий, В.Л. Галацька, М.А. Мироненко. – Дніпропетровськ, 2005. – 181 с.)</p>

Поняття / термін	Визначення
<i>Екзамен</i>	форма навчання, що має на меті систематизацію, виявлення та контроль знань тих, хто навчається (Педагогіка: Учебник / Л.П. Крившенко, М.Е. Вайндорф-Сысоева и др.; Под ред. Л.П. Крившенко. – М.: ТК Велби, Изд-во Проспект, 2004. – С. – 307.)
<i>Екскурсія навчальна</i>	форма організації навчання в умовах виробництва, музею, виставки, природного ландшафту з метою спостереження та вивчення тими, хто навчається, різних об'єктів та явищ дійсності. Передбачає особливу організацію взаємодії педагога та учнів (Педагогіка: Учебник / Л.П. Крившенко, М.Е. Вайндорф-Сысоева и др.; Под ред. Л.П. Крившенко. – М.: ТК Велби, Изд-во Проспект, 2004. – С. – 305.).
<i>ECTS</i>	європейська система перезарахування залікових кредитів, яка передбачає введення системи обліку навчального навантаження, зрозумілої для всіх європейських країн. Кредити ECTS відображають загальне навантаження студента при вивченні певного курсу або його частини (блоку), а також яку частину загального річного навчального навантаження займає певний курс (або блок курсу) у навчальному закладі, що визначає кредити (Психологія діяльності та навчальний менеджмент: Навчальний посібник. / М.В. Артюшина, Л.М. Журавська, Л.А. Колесніченко та ін.; За заг. ред. М.В.Артюшиної. – К.: КНЕУ, 2008. – С. 250-251.).
<i>Експеримент</i>	(лат. experimentum – досвід, проба) - у педагогіці й психології один з основних (поряд зі спостереженням), методів наукового пізнання, за допомогою якого в контрольованих і керованих умовах досліджуються явища дійсності. У психолого-педагогічних дослідженнях експеримент спрямований на виявлення змін у поведінці людини при планомірному маніпулюванні визначаючими цю поведінку факторами (перемінними). Правильно поставлений експеримент дозволяє перевіряти гіпотези про причинно-наслідкові відносини, не обмежуючись констатацією зв'язку (кореляції) між перемінними. Процедура експерименту полягає у спрямованому створенні і підборі таких умов, що забезпечують надійне виділення досліджуваного фактора, і в реєстрації змін, пов'язаних з його дією. Найчастіше в психолого-педагогічному експерименті мають справу з двома групами: експериментальною, у яку включається досліджуваний фактор, і контрольною, у якій він відсутній

Поняття / термін	Визначення
	<p>За формою проведення виділяють лабораторний і природний експеримент. За цілями розрізняють експеримент, як той, що констатує і той що формує. Ціль того, що констатує – вимір наявного рівня розвитку особистості. Формуючий (перетворюючий, навчальний) експеримент ставить своєю метою не просту констатацію рівня сформованості тієї чи іншої діяльності, розвиток тих чи інших сторін психіки, але активне формування чи виховання учнів і студентів. Теоретичною основою формуючого експерименту є концепція провідної ролі навчання та виховання в психічному розвитку. (Словник термінів і понять з педагогіки вищої школи : посібник / В.В. Приходько, В.В. Малий, В.Л. Галацька, М.А. Мироненко. – Дніпропетровськ, 2005. – 181 с.)</p>
<p><i>Електронний підручник</i></p>	<p>Такий підручник виконується у форматі, що допускає гіперпосилання, графіку, анімацію, мову диктора, реєстраційні форми, інтерактивні завдання, мультимедійні ефекти. Електронні підручники мають істотні переваги перед їх паперовими попередниками. Так на одному компакт-диску (CD-Rom) обсягом 650 Мб містяться тексти книг у кількості близько 4000 томів, що відповідає великій домашній бібліотеці. Педагог, що має навчальну інформацію зі своєї дисципліни в електронному вигляді, може досить швидко перекомпонувати її та просто розмістити матеріал на веб-сайті для одночасного доступу до нього всіх учнів. Електронні підручники практично вічні, займають мало місця і дуже мобільні. Електронний підручник варіативний у виконанні: йому можна надати будь-яку зручну для читання форму – колір тла, розмір тексту, розмір шрифту; при необхідності за допомогою принтера можна роздрукувати частину підручника чи видати його необхідним тиражем цілком, оформивши на свій розсуд (з дотриманням авторських прав). Простими у виготовленні й експлуатації є підручники, виконані у форматі html – основному форматі мережі Інтернет. (Словник термінів і понять з педагогіки вищої школи : посібник / В.В. Приходько, В.В. Малий, В.Л. Галацька, М.А. Мироненко. – Дніпропетровськ, 2005. – 181 с.)</p>
	<p>Завдання навчальне - вид доручення викладача студентам, у якому міститься вимога виконати які-небудь навчальні (теоретичні і практичні) дії. Систематичне виконання</p>

Поняття / термін	Визначення
	завдань сприяє засвоєнню навчальної інформації. (Словник термінів і понять з педагогіки вищої школи : посібник / В.В. Приходько, В.В. Малий, В.Л. Галацька, М.А. Мироненко. – Дніпропетровськ, 2005. – 181 с.)
<i>Закріплення знань, умінь і навичок студентів</i>	діяльність педагога, спрямована на міцне засвоєння знань. Проводиться на всіх етапах навчання. Закріплення умовно можна розділити на наступні види: відтворююче запам'ятовування (студенти вдруге осмислюють відомий їм навчальний матеріал і можуть його переказати, письмово оформити й узагальнити); тренувальне запам'ятовування (спочатку набуті уміння та навички доводяться до необхідної досконалості); творче запам'ятовування (студенти не тільки відтворюють і удосконалюють знання, уміння та навички, але й розкривають нові сторони досліджуваних питань, повному ставлять і вирішують їх). (Словник термінів і понять з педагогіки вищої школи : посібник / В.В. Приходько, В.В. Малий, В.Л. Галацька, М.А. Мироненко. – Дніпропетровськ, 2005. – 181 с.)
<i>Заохочення</i>	вид моральної санкції; позитивний вплив авторитетної особи, якого-небудь державного чи суспільного органа на людину з метою закріплення досягнутих нею результатів (дії, поведінки, позиції і т.п.) і публічного схвалення. Заохочення виявляється у визнанні (як правило, публічному) заслуг. У вихованні заохочення – це метод, який стимулює розвиток юнака. У практиці заохочення дає набагато більш сильний ефект, ніж покарання. Заохочення викликає позитивні емоції, сприяє формуванню почуття власної гідності, дисциплінованості, відповідальності та ін. Заохочення здійснюється в різних словесних формах (подяка, схвалення та ін.), нагородах, подарунках залежно від віку особи, інтересів, схильностей, цілей виховання та конкретних ситуацій. (Словник термінів і понять з педагогіки вищої школи : посібник / В.В. Приходько, В.В. Малий, В.Л. Галацька, М.А. Мироненко. – Дніпропетровськ, 2005. – 181 с.)
<i>Засоби навчання</i>	обов'язковий елемент оснащення освітнього процесу, який складає разом зі змістом освіти його інформаційно-предметне середовище. Поряд із цілями, змістом, формами і методами навчання засоби навчання є одним з головних компонентів дидактичної системи. До основних груп

Поняття / термін	Визначення
	засобів навчання належать натуральні об'єкти, зображення і відображення, описи предметів і явищ, технічні засоби навчання (див. Технічні засоби навчання). Система засобів навчання – сукупність предметів навчального устаткування, яка відзначається визначеною цілісністю, автономністю та призначена для вирішення освітньо-виховних задач. (Словник термінів і понять з педагогіки вищої школи : посібник / В.В. Приходько, В.В. Малий, В.Л. Галацька, М.А. Мироненко. – Дніпропетровськ, 2005. – 181 с.)
<i>Зміст вищої освіти</i>	система знань, умінь і навичок, професійних світоглядних і громадянських якостей, що має бути сформована в процесі навчання з урахуванням перспектив розвитку суспільства, науки, техніки, технологій, культури та мистецтва (Лекції з педагогіки вищої школи: Навчальний посібник/ за ред. В.І.Лозової. – Харків: «ОВС», 2006. – с. 406).
<i>Знання</i>	результат процесу діяльності пізнання, перевірене суспільною практикою і логічно оформлене його відображення у свідомості людини. Знання - категорія, що відбиває зв'язок між пізнавальною і практичною діяльністю людини. Знання виявляються в системі понять, суджень, уявлень та образів, орієнтованих дій та ін., що має визначений обсяг і якість. Знання можна ідентифікувати за умови їх прояву у вигляді умінь виконувати відповідні розумові чи фізичні дії. Наукові знання можуть бути передані шляхом організованого цілеспрямованого навчання і характеризуються осмисленням фактів у системі понять даної науки. Саме тому знання неправомірно ототожнювати з інформацією. Наукові знання мають бути систематичними, охоплювати все основне в досліджуваній області, бути взаємозалежними, мати визначену логічну структуру і засвоюватися у визначеній послідовності. (Словник термінів і понять з педагогіки вищої школи : посібник / В.В. Приходько, В.В. Малий, В.Л. Галацька, М.А. Мироненко. – Дніпропетровськ, 2005. – 181 с.)
<i>Контроль за навчально-пізнавальною діяльністю студента</i>	складова частина навчального процесу у вищій школі, що передбачає перевірку, оцінку, облік результатів оцінювання у вигляді балів. (Лекції з педагогіки вищої школи: Навчальний посібник/ за ред. В.І.Лозової. – Харків: «ОВС», 2006. – с. 267).

Поняття / термін	Визначення
Метод презентацій	використовується для представлення досягнень або викладення матеріалу, що вимагає унаочнення у максимальному обсязі (Психолого-педагогічні аспекти реалізації сучасних методів навчання у вищій школі: Навч. Посіб. / за ред. М.В.Артюшиної, О.М.Котикової, Г.М. Романової. – К.: КНЕУ, 2007. – С. 187.).
Методи активізації навчально-пізнавальної діяльності	це сукупність прийомів і способів психолого-педагогічного впливу на учнів, що (порівняно з традиційними методами навчання) першою чергою спрямовані на розвиток у них творчого самостійного мислення, активізацію пізнавальної діяльності, формування творчих навичок та вмінь нестандартного розв'язання певних професійних проблем і вдосконалення навичок професійного спілкування (Ягупов В.В. Педагогіка: Навч. посібник. – К.: Либідь, 2002. - С. 352).
Метод навчання	це упорядкована за певними принципами система цілеспрямованих послідовних дій суб'єктів навчання над свідомо визначеним предметом діяльності із застосуванням відповідних засобів, внаслідок чого отримують очікувані результати навчання (Козаков В.А., Дзвінчук Д.І. Психолого-педагогічна підготовка фахівців у непедагогічних університетах: К.: ЗАТ «НІЧЛАВА», 2003. – С. 35.)
Модуль	логічно завершена частина навчального матеріалу, яка обов'язково супроводжується контролем рівня знань й сформованості умінь та навичок студентів (Товажнянский Л.Л., Романовський О.Г., Бондаренко В.В., Понамарьов О.С., Черваньова З.О. Основи педагогіки вищої школи: Навч. посібник. – Харків, НТУ "ХП", 2005.- С.300).
Модульно рейтингова система контролю навчальної успішності студентів	системне і систематичне оцінювання дій та результатів дій студентів над завданнями до кожної теми навчальної дисципліни упродовж всього навчального року (поточний контроль) та оцінювання рівня засвоєння основних положень дисципліни на іспиті (підсумковий контроль) (Психологія діяльності та навчальний менеджмент: Навчальний посібник. / М.В. Артюшина, Л.М. Журавська, Л.А. Колесніченко та ін.; За заг. ред. М.В.Артюшиної. – К.: КНЕУ, 2008. – С. 249.).
Мозковий штурм	це ефективний метод колективного обговорення, пошук рішення, який здійснюється шляхом вільного обговорення думки всіх учасників (Психолого-педагогічні аспекти

Поняття / термін	Визначення
	реалізації сучасних методів навчання у вищій школі: Навч. Посіб. / за ред. М.В.Артюшиної, О.М.Котикової, Г.М. Романової. – К.: КНЕУ, 2007. – С. 184.).
Навчальна дискусія	це метод, за допомогою якого здійснюється групове обговорення проблеми для встановлення істини шляхом зіставлення різних думок (Психологія діяльності та навчальний менеджмент: Навчальний посібник. / М.В. Артюшина, Л.М. Журавська, Л.А. Колесніченко та ін.; За заг. ред. М.В.Артюшиної. – К.: КНЕУ, 2008. – С. 87.).
Навчальні задачі	це чітко сформульовані проблеми й умови їх розв'язання, в яких розмежовується відоме і невідоме. Тобто те, що слід віднайти шляхом здійснення певної послідовності дій (Психологія діяльності та навчальний менеджмент: Навчальний посібник. / М.В. Артюшина, Л.М. Журавська, Л.А. Колесніченко та ін.; За заг. ред. М.В.Артюшиної. – К.: КНЕУ, 2008. – С. 52.)
Навчальний модуль	у практиці організації навчання за умов України розглядається як: а) змістова одиниця вимірювання навчальної інформації; б) відносно цілісний комплекс навчальних елементів, що складаються з окремих чи інтегрованих дисциплін, або їх розділів, сукупності тем чи окремих питань (Психологія діяльності та навчальний менеджмент: Навчальний посібник. / М.В. Артюшина, Л.М. Журавська, Л.А. Колесніченко та ін.; За заг. ред. М.В.Артюшиної. – К.: КНЕУ, 2008. – С. 243.).
Навчання	спільна та цілеспрямована діяльність педагога та студентів, у ході якої здійснюється розвиток особистості, її навчання та виховання. Дидактика навчання виявляється в єдності викладання як діяльності педагога з навчанням. Тобто як діяльність осіб, що навчаються, при передачі останнім соціального досвіду у формі змісту освіти. Єдність освітня, яка виховує та розвиває функції навчання, виступає як принцип педагогічної діяльності. (Словник термінів і понять з педагогіки вищої школи : посібник / В.В. Приходько, В.В. Малий, В.Л. Галацька, М.А. Мироненко. – Дніпропетровськ, 2005. – 181 с.)
Напрямок підготовки у вищому навчальному закладі	група спеціальностей зі спорідненим змістом вищої освіти та професійної підготовки. (Словник термінів і понять з педагогіки вищої школи : посібник / В.В. Приходько, В.В. Малий, В.Л. Галацька, М.А. Мироненко. – Дніпропетровськ, 2005. – 181 с.)

Поняття / термін	Визначення
Освітньо-кваліфікаційна характеристика (ОКХ)	складова частина галузевого стандарту вищої освіти, у якій узагальнюється зміст вищої освіти. У ній відбиваються мета вищої освіти та професійної підготовки, визначаються місце випускника в структурі галузей економіки держави і вимоги до його компетентності, інших соціально важливих якостей, система виробничих функцій і типових завдань діяльності й умінь, необхідних для їх реалізації. ОКХ випускника вищого навчального закладу – нормативний документ, який узагальнює зміст освіти, відбиває мету освітньої і професійної підготовки, визначає його місце в структурі господарювання держави і вимоги до його компетентності, а також соціально важливі властивості і якості особистості. (Словник термінів і понять з педагогіки вищої школи : посібник / В.В. Приходько, В.В. Малий, В.Л. Галацька, М.А. Мироненко. – Дніпропетровськ, 2005. – 181 с.)
Освітньо-професійна програма (ОПП)	складова частина галузевого стандарту вищої освіти. Визначає нормативний термін і нормативну частину змісту навчання на відповідність напрямку відповідного освітньо-кваліфікаційного рівня. Встановлює вимоги до змісту, обсягу та рівня освіти і професійної підготовки випускника. ОПП - державний нормативний документ, який визначає нормативний зміст навчання, встановлює вимоги до змісту, обсягу, рівня освіти та професійної підготовки фахівців відповідного освітньо-кваліфікаційного рівня за визначеними напрямками. Використовується при: розробці і корегуванні відповідних структурно-логічних схем підготовки фахівців, навчальних планів і програм навчальних дисциплін; розробці способів діагностики рівня освітньо-професійної підготовки фахівця; визначенні змісту навчання як бази для оволодіння спеціальністю чи кваліфікацією; визначенні змісту навчання в системі
Оцінювання навчальної діяльності	це встановлення рівня відповідності реальних результатів навчання еталонним (Психологія діяльності та навчальний менеджмент: Навчальний посібник. / М.В. Артюшина, Л.М. Журавська, Л.А. Колесніченко та ін.; За заг. ред. М.В.Артюшиної. – К.: КНЕУ, 2008. – С. 214.).
Педагогіка	(від грец. paidagogike te'achne, майстерність, від pais, род. падіж від paidos – дитя, дитина, і ago – веду) - галузь

Поняття / термін	Визначення
	<p>науки, яка розкриває суть, закономірності освіти, роль освітніх процесів у розвитку особистості, яка розробляє шляхи та способи підвищення їхньої результативності. Зміст педагогіки, представлення про її статус та основні категорії змінювалося з розвитком гуманітарних і природничих наук. Розвиваючись як наука про виховання дітей (звідси назва), педагогіка в процесі еволюції шкільної справи, масової загальноосвітньої школи та систем загальної та професійної освіти розширювала свою сферу. Педагогіка нині охоплює проблематику, пов'язану не тільки з дитинством та юністю, але й з іншими віковими періодами життя людини, а також з різноманітними формами організації навчальної, виховної й освітньої діяльності. Оскільки серед теоретиків немає єдиної думки ні щодо повного набору категорій педагогіки, ні щодо їхнього визначення, зазвичай зосереджуються на таких основних для педагогіки поняттях як освіта, виховання, навчання, розвиток і соціалізація. (Словник термінів і понять з педагогіки вищої школи : посібник / В.В. Приходько, В.В. Малий, В.Л. Галацька, М.А. Мироненко. – Дніпропетровськ, 2005. – 181 с.)</p>
<p><i>Педагогіка вищої школи</i></p>	<p>галузь педагогічної науки, яка вивчає теоретичні і практичні проблеми розвитку особистості студентів і їхньої професійної підготовки у вузі. Предметом педагогіки вищої школи є освітній процес у вищій школі. У рамках педагогіки вищої школи розробляються: теорія навчально-пізнавальної діяльності (іноді називають дидактикою вищої школи); психологія вивчення та розвитку активної розумової діяльності; теорія інформаційних компонентів навчального процесу; загальна методика навчальної та наукової праці; наукова організація та керування навчальним процесом; теорія та методика розвитку та використання технічних засобів навчання (ТЗН); історія вищої освіти та педагогіки вищої школи. У дослідженнях зі своєї проблематики педагогіка вищої школи використовує широке коло загальнонаукових методів. (Словник термінів і понять з педагогіки вищої школи : посібник / В.В. Приходько, В.В. Малий, В.Л. Галацька, М.А. Мироненко. – Дніпропетровськ, 2005. – 181 с.)</p>

Поняття / термін	Визначення
Педагогічна взаємодія	процес, що відбувається між педагогом і його студентами у ході навчально-виховної роботи та спрямований на розвиток їхньої особистості. Взаємодія – філософська категорія, що відбиває загальний сутнісний зв'язок всього живого. У педагогічній науці педагогічна взаємодія виступає і як одне з ключових понять, і як науковий принцип. Вона являє собою процес розвитку сприятливого становлення особистості вихованця та особистості педагога при неодмінній керівній ролі авторитетного вихователя. Взаємодія цих сторін присутня у всіх видах діяльності: у пізнанні, грі, праці, спілкуванні; її вплив проникає у «ядро» особистісних відносин учасників; вона будить у вихованців готовність бути, за словами В.О. Сухомлинського, «воспитуемими». Педагогічна взаємодія – складний процес, який складається з багатьох чинників, найбільші з яких – дидактична, виховна та соціально-педагогічна взаємодія. (Словник термінів і понять з педагогіки вищої школи : посібник / В.В. Приходько, В.В. Малий, В.Л. Галацька, М.А. Мироненко. – Дніпропетровськ, 2005. – 181 с.)
Педагогічна діяльність	вид професійної діяльності, змістом якої є навчання, виховання, освіта, розвиток тих, хто навчається... Однією з найважливіших характеристик педагогічної діяльності є її спільний характер: вона обов'язково припускає педагога і того, кого він вчить, виховує, розвиває. Ця діяльність не може бути діяльністю лише «для себе». Її сутність – у переході діяльності «для себе» у діяльність «для іншого», «для інших». У цій діяльності поєднуються самореалізація педагога та його цілеспрямована участь в зміні того, хто навчається (рівня його навченості, вихованості, розвитку, освіченості)». (Введение в педагогическую деятельность: Учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений /А. С. Роботова, Т. В. Леонтьева, И. Г. Шапошникова и др.; Под ред. А. С. Роботовой. – 2-е изд., стереотип. – М.: Издательский центр «Академия», 2004. – С. 6)
Педагогічна технологія	систематичне і послідовне втілення на практиці попередньо спроектованого навчально-виховного процесу. Це проект певної педагогічної системи, реалізований на практиці (В.П.Беспалько Слагаемые педагогической технологии. – М.: Педагогика, 1989. – С. 5-6).

Поняття / термін	Визначення
<i>Практичне заняття</i>	(від лат. <i>practicos</i> – діяльний) – форма навчального заняття, в ході якої викладач організовує розгляд студентами окремих теоретичних положень навчальної дисципліни та формує вміння і навички їх практичного застосування шляхом індивідуального виконання студентами відповідно сформульованих завдань. (Кузмінський А.І. Педагогіка вищої школи: Навчальн. посіб. – К.: Знання, 2005. – С. 302).
<i>Педагогічне проектування</i>	це попередня розробка основного задуму та деталей майбутньої діяльності студентів і педагогів. Полягає у тому, щоб створювати можливі варіанти майбутньої діяльності та прогнозувати її результати. Є функцією будь-якого педагога, не менш значимою, ніж організаторська, гностична (пошук змісту, методів і засобів взаємодії із студентами) чи комунікативна. Об'єктами педагогічного проектування можуть бути: педагогічні системи, педагогічний процес і педагогічні ситуації. Педагогічний процес для викладача є головним об'єктом проектування. Він являє собою об'єднання в єдине ціле тих компонентів (факторів), які сприяють розвитку студентів і педагогів у їхній безпосередній взаємодії. (Словник термінів і понять з педагогіки вищої школи : посібник / В.В. Приходько, В.В. Малий, В.Л. Галацька, М.А. Мироненко. – Дніпропетровськ, 2005. – 181 с.)
<i>Педагогічні уміння</i>	являють собою сукупність дій педагога, які, насамперед, співвідносяться з функціями педагогічної діяльності. Вони значною мірою виявляють індивідуально-психологічні особливості викладача та засвідчують його предметно-професійну компетенцію. У власне дидактичному плані вони, у цілому, зводяться до трьох основних видів умінь. Уміння переносити відомі педагогу знання, варіанти рішення, прийоми навчання та виховання на умови нової педагогічної ситуації. Уміння знаходити для кожної педагогічної ситуації нове рішення. Уміння створювати нові елементи педагогічних знань та ідей, конструювати нові композиції педагогічних знань та ідей, нарешті, конструювати нові прийоми для вирішення конкретної педагогічної ситуації. (Словник термінів і понять з педагогіки вищої школи : посібник / В.В. Приходько, В.В. Малий, В.Л. Галацька, М.А. Мироненко. – Дніпропетровськ, 2005. – 181 с.)

Поняття / термін	Визначення
<i>Переконання</i>	<p>усвідомлена потреба особистості, яка спонукає її діяти у відповідності зі своїми ціннісними орієнтаціями. Зміст потреб, які виступають у формі переконань, відбиває визначене розуміння природи та суспільства. Створити упорядковану систему поглядів (політичних, філософських, етичних, естетичних та ін.) сукупність переконань допомагає світогляд людини. Основу переконань складають різноманітні й глибокі знання. Однак знання не переходять у переконання автоматично. Для формування переконань необхідна єдність знань та особливого ставлення до них як до того, що, безперечно, відбиває дійсність і повинно визначати поведінку. Емоційний бік переконань пов'язаний з їх щирим відчуттям. Дієвість переконань обумовлена потребою керуватися ними у поведженні, у повсякденній діяльності. Переконання робить поведінку людини послідовною, логічною та цілеспрямованою. (Словник термінів і понять з педагогіки вищої школи : посібник / В.В. Приходько, В.В. Малий, В.Л. Галацька, М.А. Мироненко. – Дніпропетровськ, 2005. – 181 с.)</p>
<i>Підвищення кваліфікації</i>	<p>вид додаткової, післядипломної професійної освіти, відновлення та поглиблення отриманих раніше професійних знань, удосконалювання ділових якостей працівників, задоволення їхніх освітніх потреб, пов'язаних із професійною діяльністю. (Словник термінів і понять з педагогіки вищої школи : посібник / В.В. Приходько, В.В. Малий, В.Л. Галацька, М.А. Мироненко. – Дніпропетровськ, 2005. – 181 с.)</p>
<i>Післядипломна освіта</i>	<p>спеціалізоване удосконалення освіти та професійної підготовки осіб фахівців шляхом поглиблення, розширення та відновлення їх професійних знань, умінь і навичок чи одержання іншої професії на основі наявного освітньо-кваліфікаційного рівня і практичного досвіду. Післядипломна освіта створює умови для безперервності освіти і включає перепідготовку, спеціалізацію, розширення профілю та стажування. Перепідготовка – одержання іншої спеціальності на основі наявного освітньо-кваліфікаційного рівня та практичного досвіду. Розширення профілю (підвищення кваліфікації) – одержання особою здатності виконувати додаткові завдання й обов'язки у межах своєї спеціальності. Стажування – одержання особою нового досвіду</p>

Поняття / термін	Визначення
	виконання задач та обов'язків за визначеною спеціальністю. Особа, яка пройшла курс перепідготовки й успішно витримала державну атестацію, одержує документ про відповідну вищу освіту. Особа, яка успішно пройшла стажування, спеціалізацію чи розширення профілю (підвищила кваліфікацію), одержує відповідний документ про післядипломну освіту. (Словник термінів і понять з педагогіки вищої школи : посібник / В.В. Приходько, В.В. Малий, В.Л. Галацька, М.А. Мироненко. – Дніпропетровськ, 2005. – 181 с.)
Практика педагогічна	форма професійного навчання у вищому та середньому спеціальному педагогічному навчальному закладі, яка складає ланку практичної підготовки майбутніх педагогів. Проводиться за умов, максимально наближених до професійної діяльності педагога. У процесі педагогічної практики інтенсифікується професійний та особистісний розвиток майбутніх викладачів. Студенти включаються у реальну практичну діяльність, вперше безпосередньо знайомляться з виконанням посадових обов'язків та опановують логіку професійного поведіння викладача. Діяльність студентів у період практики наближається за змістом і структурою до професійної діяльності викладача і характеризується тим же різноманіттям відносин (із студентами, їхніми батьками, іншими педагогами) і функцій, що й робота педагога-професіонала. (Словник термінів і понять з педагогіки вищої школи : посібник / В.В. Приходько, В.В. Малий, В.Л. Галацька, М.А. Мироненко. – Дніпропетровськ, 2005. – 181 с.)
Проблемне навчання	це така організація процесу навчання, сутність якої полягає в утворенні в навчальному процесі проблемних ситуацій, вирішенні та вирішені студентами проблем. (Педагогіка вищої школи: Навч. посіб. /З.Н. Курлянд, Р.І. Хмелюк, А.В. Семенова та ін.; За ред. З.Н. Курлянд. – 3-е вид., перероб. і доп. – К.: Знання, 2007. – С.119).
Проблемний виклад навчальної інформації	діяльність лектора, спрямована на створення проблемних ситуацій, постановку навчальних проблем і керівництво самостійною пізнавальною діяльністю студентів у процесі формулювання або вирішення проблем (або в обох цих компонентах). (Дрибан В.М. Активизация обучения в высшей школе; аспект проблемного обучения /Учебное пособие –изд. 2-е, доп. – Донецк: Дон ГУЭТ, 2002. – С.44).

Поняття / термін	Визначення
Проблемні питання	питання, відповіді на які не містяться ні в попередніх знаннях учнів, ні в наявній інформації, що пред'являється, і які викликають у них інтелектуальні ускладнення (Махмутов М.И. Проблемное обучение. Основные вопросы теории. – М.: Педагогика, 1975 – С. 220).
Проектування педагогічного процесу	цілеспрямоване творче попереднє визначення і конструювання програми спільної діяльності суб'єктів та її подальшої реалізації, яка спрямована на забезпечення особистісно-розвивального підходу (Підготовка майбутнього вчителя до впровадження педагогічних технологій: Ніч. посіб. / О.М.Пехота, В.Д.Будак, А.М.Старева та ін; За ред. І.А.Зязюна, О.М.Пехоти. – К.: Видавництво А.С.К., 2003. – С. 104.).
Рейтинг навчальний	«накопичена оцінка» або оцінка, що враховує «передісторію», тобто результат роботи учня упродовж певного часу, наприклад семестру (Психологія діяльності та навчальний менеджмент: Навчальний посібник. / М.В. Артюшина, Л.М. Журавська, Л.А. Колесніченко та ін.; За заг. ред. М.В.Артюшиної. – К.: КНЕУ, 2008. – С. 245.).
Семінарське заняття	(від лат. <i>seminarium</i> – «розсадник») – форма навчального заняття, за якої викладач організовує дискусію із завчасно визначених тем до яких студенти готують тези відповідей або індивідуально виконані реферати – доповіді. (Педагогіка вищої школи: Навч. посіб. / З.Н. Курлянд, Р.І. Хмельюк, А.В. Семенова та ін.; За ред. З.Н. Курлянд. – 3-тє вид., перероб. і доп. – К.: Знання, 2007 – С.135).
Тест дидактичний (педагогічний)	підготовлений згідно із певними вимогами комплекс стандартизованих завдань, що дають змогу виявити в учасників тестування компетенції, які піддаються певному оцінюванню за заздалегідь встановленими критеріями (Психологія діяльності та навчальний менеджмент: Навчальний посібник. / М.В. Артюшина, Л.М. Журавська, Л.А. Колесніченко та ін.; За заг. ред. М.В.Артюшиної. – К.: КНЕУ, 2008. – С. 231.).
Тестові завдання	певні типи дій тих, хто навчається, які мають бути прийняті за свідчення досягнення результату (Психологія діяльності та навчальний менеджмент: Навчальний посібник. / М.В. Артюшина, Л.М. Журавська, Л.А. Колесніченко та ін.; За заг. ред. М.В.Артюшиної. – К.: КНЕУ, 2008. – С. 231.).

Поняття / термін	Визначення
Технологія навчання	законовідповідна педагогічна діяльність, яка реалізує науково обґрунтований проект дидактичного процесу і якій притаманний більш високий ступінь ефективності, надійності та гарантованості результату, ніж традиційним способам навчання (Сериков В.В. Образованость и личность. Теория и практика проектирования образовательных систем – М.: Логос, 1999.- С. 105).
Тренінг	багатофункціональний метод передбачених змін психологічних феноменів людини, групи та організації з метою гармонізації професійного й особистісного буття людини (Макшанов С.И. Психология тренинга. – Спб.: Б.в., 1997. – 212 с.).
Узагальнення у навчанні	розумова дія, яка виявляє відношення і зв'язки окремих та загальних властивостей засвоюваного матеріалу. Узагальнення – одна з основних розумових дій. Воно є присутнім у будь-якій діяльності, дозволяючи людині виявляти у різноманітні предметів щось загальне, необхідне їй для правильної орієнтації у навколишньому світі. Узагальнення нерозривно пов'язане з процесом абстракції й у навчанні дозволяє студентам виявляти та виділяти у засвоюваних окремих знаннях об'єднуючі їх загальні властивості, що надає їм деякої цілісності, яка надає мисленню учнів визначеності, послідовності та дисциплінованості. (Словник термінів і понять з педагогіки вищої школи : посібник / В.В. Приходько, В.В. Малий, В.Л. Галацька, М.А. Мироненко. – Дніпропетровськ, 2005. – 181 с.)
Уміння	здатність людини виконувати визначені дії під час здійснення тієї чи іншої діяльності на основі відповідних знань. Уміння, освоєні людиною способи виконання дії, забезпечувані сукупністю набутих знань і навичок. Уміння можуть бути як розумовими (наприклад, робити граматичний аналіз слова), так і практичними (грамотно писати). На відміну від навичок, уміння може утворюватися і без спеціальних вправ у виконанні якої-небудь дії. У цих випадках воно спирається на знання та навички, набуті раніше, при виконанні дій, подібних до даних. Наприклад, навички керування велосипедом та автомобілем у сполученні зі знанням правил керування мотоциклом можуть і без вправи визначити уміння їзди на мотоциклі. Разом з тим, уміння удосконалюються в міру оволодіння навичкою. Високий рівень уміння означає

Поняття / термін	Визначення
	<p>можливість користуватися різними навичками для досягнення однієї й тієї ж мети в залежності від умов дії. При високо розвинутому умінні дія може виконуватися у різних варіантах. Набуті людиною уміння не тільки визначають якість її діяльності та збагачують її досвід, але й можуть стати показником рівня загального розумового розвитку людини. (Словник термінів і понять з педагогіки вищої школи : посібник / В.В. Приходько, В.В. Малий, В.Л. Галацька, М.А. Мироненко. – Дніпропетровськ, 2005. – 181 с.)</p>
<p>Управління вищим навчальним закладом</p>	<p>Система керування ВНЗ спрямована на створення оптимальних умов для реалізації конституційного права громадян України на одержання вищої освіти відповідно до здібностей і потреб особистості та базується на наступних принципах. Розмежування прав, повноважень та відповідальності власника, органів управління вищою освітою, керівництва вузу та його структурних підрозділів. На єдності колегіальності та єдино начальстві. Незалежності від політичних партій, суспільних та релігійних організацій. Забезпечення демократичності керування освітньою діяльністю. Реалізації демократичних свобод всіх учасників освітньої діяльності та забезпечення відповідальності за академічну успішність студентів. Створення умов для вільного пошуку, викладання та поширення істини. Забезпечення соціально-правових гарантій для творчої діяльності викладачів. Ефективності взаємодії всіх рівнів управлінської вертикалі. Прозорості кваліфікаційних вимог до посад професорсько-викладацького складу, процедур і критеріїв оцінки якості роботи викладачів. (Словник термінів і понять з педагогіки вищої школи : посібник / В.В. Приходько, В.В. Малий, В.Л. Галацька, М.А. Мироненко. – Дніпропетровськ, 2005. – 181 с.)</p>
<p>Форма навчання</p>	<p>це зовнішня сторона організації навчального процесу, що відображає спосіб організації діяльності учнів та вчителів, який здійснюється в певному порядку і режимі, та залежить від кількості учнів, характеру взаємодії суб'єктів навчального процесу, рівня самостійності, специфіки педагогічної діяльності (Психологія діяльності та навчальний менеджмент: Навчальний посібник. / М.В. Артюшина, Л.М. Журавська, Л.А. Колесніченко та ін.; За заг. ред. М.В.Артюшиної. – К.: КНЕУ, 2008. – С. 144.).</p>

Навчальне видання

Автор

**Калашнікова Любов Миколаївна
Жерновникова Оксана Анатоліївна**

**ПЕДАГОГІКА ВИЩОЇ ШКОЛИ
У СХЕМАХ І ТАБЛИЦЯХ**

Навчальний посібник

**Відповідальний за випуск: Золотухіна С.Т.
Комп'ютерна верстка: Жерновникова О.А.
Коректор: Жерновникова О.А.**